

SAMUEL PUFENDORF.

Mort. 26 Oct: 1694 Aet: 63

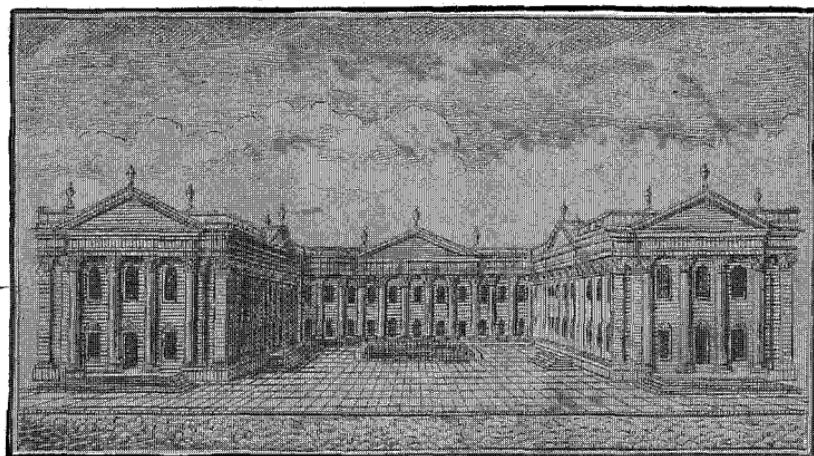
Edm: Leprince L'éditeur

S. PUFENDORFII
DE
OFFICIO
HOMINIS & CIVIS,
J U X T A
Legem Naturalem
LIBRI DUO.

Selectis VARIORUM Notis, maximeq; propriis
illustravit, celeberrimi BUDDEI Historiam
Juris Naturalis Notis adauctam præ-
misit, Indicemq; rerum subjunxit

THO. JOHNSON, A. M.
COLL. MAGD. CANT. Soc.

Editio Quarta longe auctior & emendatior.

L O N D I N I

Impensis G. L. THURLEBOURN & J. WOODAYER,
Bibliopol. Cantab. & J. BEFCROFT, apud Bibliam
& Coronam in vico vallo dicto Parv. Nester-Row.

MDCCLVIII.

PRÆFATIO EDITORIS.

Nolumus multa præfando, ut moris est, lectorem diutius in limine morari; cum ne patientia ejus & otio abutamur, tum ne liber, qui jam satis pinguescit, in majorem quam par est molem excrescat. Nolumus vel in laudibus auctoris longe celeberrimi enarrandis, vel in disciplinæ quam tradit præstantia & utilitate prædicandis tempus conterere. Notissima hæc omnia, & fere quotidianæ operæ. Attamen pauca sunt, quæ de ratione & instituto nostro in libro hoc edendo forsan scire avebit lector, & nostrâ intererit dicere; ne miretur aliquis qua fi-

ducia & spe, quo consilio & mente post toties iteratas editiones à viris celeberrimis TITIO, BARBEYRACCIO, OTTONE, WEBERO, TREVERO, CARMICHAELE, LEHMANNO aliisq; adornatas & commentationibus satis superque illustratas, ipse alteram paraverim. Non est nostri alienos labores sinistris sermonibus carpere & lacerare, etsi votis & desideriis nostris haud prorsus satisfaciant. Nemo inficias ibit viros illos doctissimos in PUFENDORFIO adornando utilissimas operas præstitisse: plane injustus essem, si illos præclare (proculdubio longe supra meas vires & moduli rationem) in hac palæstra se exercuisse haud lubenter agnoscerem, ex quibus uberrimos ipse fructus percepi. Sed plus vident oculi quam oculus; & si priorum hominum laboribus adjutus ipse his longe inferior opusculum *Pufendorfianum* meliori forma & habitu è prelo exire jussero, minus

nus tametsi laudis & gloriolæ (quam ex hac re nequaquam capto) mihi exinde accreverit, non minus tamen commodi & fructus percipiet lector novitus, & in hisce rebus parum exercitatus. Etenim non est nostri instituti aut exspectationis, ut doctis & harum rerum peritis profim; hoc solum in votis est, ut tyronibus quiddam adjumenti afferre possim; & Juventuti, Academicæ præsertim, quæ *Juri Naturali* operam dat, notitiam ejus faciliorem reddam.

F A T E O R equidem affatim scriptorum reperiri posse, qui hanc materiam cum laude tractarunt: inter quos primas partes tenere GROTIUM & PUFENDORFIUM nemō est in hisce literis mediocriter versatus, qui non ultro agnoscit. Ille vero eruditis scribens, tyronibus se minus utilem præbuit, quippe quod stylus brevis & ter-

minis scholasticis impeditus haud facile intelligatur, & testimoniis veterum perpetuo refertus non nisi adultis & his literis imbutis tentandus fit. Præterea tota ejus hypothesis falso fundamento nititur: in his præcipue claudicans, primum quod *Jus Naturale* ab abstractis rerum naturis, seposita Dei voluntate, derivet; deinde quod *Jus Gentium* à Jure Naturæ prorsus distinctum & diversum, idque ex moribus gentium Proteo mutabilioribus quodammodo exsculptum, sibi in mente fingat: ob quas causas multis ambagibus & difficultatibus saepe saepius implicatur. Noster vero PUFENDORFIUS, in gratiam tyronum
“ brevi & perspicuo compendio
“ (verbis ipsius utor) præcipua
“ juris naturalis capita exposuit;
“ ne si citra cognitionem velut
“ elementarem in diffusa ejus dis-
“ ciplinæ spatia sese immiserint,
“ copia

“ copia & difficultate rerum pro-
“ telentur. ” Certis & firmissimis
principiis Systema adstruxit ; legis
naturalis originem & auctoritatem
ab ipso naturæ auctore deduxit ;
officia hominis ab ipsius indole &
natura sociali profluere docuit ;
omnia denique (paucissimis minoris
momenti exceptis) subacto ingenio
& acri judicio construxit, & si
minus copiose & ornate, vere ta-
men apteque dixit.

CUM igitur Juventutem, quæ in
nostro Collegio bonarum literarum
satagit, erudiendi instituendique
mihi demandatum sit munus ; id
vero maxime necessarium habui, ut
Jurisprudentia & Philosophia Mor-
alis, in quarum studio omnium
artium, quæ ad rectam vivendi vi-
am pertinent, ratio & disciplina
continetur, in Pupillorum gratiam

* Vid. Præfat. Auctoris. § 1.

illustrentur: hunc ad finem PUFENDORFIUM mihi ducem selegi, & ex eo quæ ad *Jus Naturale* & *Mores* spectant, docere & exponere suscepī; Juventutem nostram bonum exinde fructum percepturam esse sperans: nec ut opinor spes me fefellit. Sed cum plurima in hoc libello præclara & bonæ frugis invenerim, facile tamen sensi eum non omnibus numeris absolutum esse; multa perquam necessaria extremis tantum labiis attingere; nonnulla prorsus omittere; pauca denique (quod humanum est) perperam tradere. Omnia hæc in libro exponendo auditorum gratia mihi notanda esse duxi; ideoque memoriæ causa animadversiones, quæ vel legendo vel cogitando mihi occurrabant, chartis commisi, quas singulis libelli foliis interpolavi. Ex hoc fonte & origine PUFENDORFIUS jam hac nova facie

&

& ornatu in publicum prodit.
Nihil tale meditabar, cum notas
exscripsi, quæ nostris omnino &
Pupillorum paucorum usibus des-
tinatae fuerunt: sed cum privatis
meis commodis eas infervire ex-
pertus sim, aliis etiam haud pror-
fus inutiles esse posse speravi;
ideoque animus utilitatis publicæ,
præfertim academicæ, studiosus in
propriis scriniis eas diutius delites-
cere haud passus est. Neque cau-
sam vidi, quare me ab hoc instituto
detterrent aliorum in eadem pa-
læstrâ labores; cum facile perce-
perim tantam esse hujuscæ doctrinæ
ubertatem, ut locus sit pluribus
idem argumentum tractare, &
plurima bonæ frugis addi posse iis,
quæ ab aliis in commentariis suis
edifferuntur: præfertim cùm nemo
inter nostrates reperiatur qui ullam
hujuscæ libri editionem emisit;
iisque

P R A E F A T I O

iisque editionibus, quæ in *Germania* evulgatae fuerint, haud tam facilis in Bibliopolarum nostrorum officinas pateat aditus. Quænam verò in hâc nostrâ editione adornandâ præstitimus, & in quibus præcipue utilis esse possit, paucis accipiat lector.

CUM plurima ab ipso auctore penitus omittantur, alia vero nimis concise tradantur (ut supra monuimus) id præcipue laboravi, ut ea supplerentur, quorum accessione ipse liber una cum notis iustum systema tum Jurisprudentiæ naturalis, tum Philosophiæ moralis confidere posset. Hæc autem vel ex proprio penu, vel ex aliorum Editorum, præcipue verò cl. BARBEYRACCI Gallicanis commentariis, vel ex probatissimis auctoribus, quales sunt GROTIUS, SANDERSONUS, BUDDLEUS, &c. sub-

subministravi. Nolui sane illa unquam dicere, quæ magis apte & ornate alias quisquam prius dixerat. Spero itaque me lectoris veniam impetrare posse, quod cum deficit auctor, ex aliis scriptoribus ea, quæ ad rem propositam pertinere maxime videbantur, identidem allegavi: nequit illi fraus esse, cum ipsorum nomina semper subjeci. Sæpe etiam exemplis singularibus generalia auctoris præcepta illustravi; modo ex jure *Romano*, modo ex veterum Philosophorum, ARISTOTELIS, CICERONIS, SENECÆ, &c. scriptis, iis, quæ magis recondita & obscura sunt, lucem affundere conatus fui. Errores item, in quos nonnunquam labitur auctor (ecquis autem non aliquando dormitat?) diligenter notandos esse duxi. Deinde in gratiam illorum, qui eandem materiam fusius

P R A E F A T I O

fusius & prolixius tractatam videre velint; parallela loca GROTI & PUFENDORFII in opere majori semper ad amissim indicavi*: adeo ut duos istos auctores, si quis velit, pro perpetuo commentario ad hoc opusculum sibi comites habeat.

IN secunda hac editione ut nihil deficiat, quod Juventutis commodis inservire possit, non tantum notas auctiores feci, sed & *Historiam Juris Naturalis* à viro doctissimo J. Fr. BUDDEO conscriptam, lectu dignissimam præmisi, quam notis adauxi eo fine ut perfectior evaderet & ad hanc usque ætatem perduceretur.

* Numeri, quos a principio ad finem libri in margine adscriptos videbit Lector, parallela PUFENDORFII loca iddicant.

DENIQUE *Indicem rerum*, tam
quæ in textu, quam quæ in notis
occurrunt, subjunxi. Nil aliud
restat, quod lectorem monendum
esse volui, nisi quod conatibus
nostris faveat, & si quæ maculæ
irreperint,

—*Quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura*—

nobis eas humaniter condonet.

T A B U L A C O N T E N T O R U M .

B UDDEI <i>Historia Juris Naturalis.</i>	Pag. 3
PUFENDORFII <i>Dedicatio.</i>	p. 91
<i>Eiusdem Præfatio ad LECTOREM.</i>	p. 97

De Officio Hominis & Civis.

L I B E R P R I M U S .

I. <i>D</i> E <i>Actione humana.</i>	p. 113
II. <i>D</i> e Norma actionum humana- narum, seu de Lege in ge- nere.	p. 149
III. <i>D</i> e Lege Naturali.	p. 169
IV. <i>D</i> e Officio Hominis erga Deum, seu de Religione Naturali.	p. 187
V. <i>D</i> e Officio Hominis erga Seipsum.	p. 217
VI. <i>D</i> e Officio quorumlibet erga quos- libet; & primo, de non læden- dis aliis.	p. 246
VII. <i>D</i> e agnoscenda Naturali Hominum æqualitate.	p. 258
VIII. <i>D</i> e	

VIII. <i>De promiscuis Officiis Humanitatis.</i>	p. 265
IX. <i>De Officio Paciscentium in genere.</i>	p. 274
X. <i>De Officio Sermocinantium.</i>	p. 299
XI. <i>De Officio Jurantium.</i>	p. 308
XII. <i>De Officio circa adquirendum rerum dominium.</i>	p. 318
XIII. <i>De Officiis, quæ ex Dominio rerum per se resultant.</i>	p. 339
XIV. <i>De Pretio.</i>	p. 343
XV. <i>De Contractibus, qui pretia rerum præsupponunt, & fluentibus inde Officiis.</i>	p. 352
XVI. <i>Quibus Modis solvantur Obligationes, quæ ex Pactis oriuntur.</i>	p. 369
XVII. <i>De Interpretatione.</i>	p. 374

LIBER SECUNDUS.

I. <i>D</i> E Statu hominum naturali.	p. 381
II. <i>De Officiis conjugalibus.</i>	p. 393
III. <i>De Officiis Parentum & Liberatorum.</i>	p. 403
IV. <i>De Officiis Dominorum & Servorum</i>	p. 413
V. <i>De Causa impulsiva constituendæ Civitatis.</i>	p. 417
VI. <i>De</i>	

VI. *De interna Civitatum Structura.*

p. 423

VII. *De partibus summi imperii.* p. 430VIII. *De Formis Rerum publicarum.*

p. 438

IX. *De Affectionibus imperii civilis.*

p. 444

X. *De modis adquirendi Imperium im-
primis Monarchicum.* p. 448XI. *De Officio summorum Imperan-
tium.* p. 453XII. *De Legibus civilibus in specie.*

p. 460

XIII. *De jure Vitæ & Necis.* p. 465XIV. *De Existimatione.* p. 475XV. *De Potestate summi imperii in
bona Civitate contenta.* p. 480XVI. *De Bello & Pace.* p. 489XVII. *De Fæderibus.* p. 491XVIII. *De Officiis Civium.* p. 494

V I R I C L.

Joan. Francisci Buddei

Theol. D. et P. P. O.

Apud JENENSES

HISTORIA JURIS NATURALIS.

Notis EDITORIS adaucta.

HISTORIA JURIS NATURALIS.

I.

UI eam philosophiae partem, quæ de officiis hominum ad omnem honestatem componendis præcipit, quam plerique recentiorum *jus naturæ* appellant, cum ipsis hominibus natum.

ⁱ Hæc literaria Historia *Juris Naturæ* primâ vice prodiit *Ludg. Bat.* 1692. PHIL. REINH. VIIRIARII *Institutionibus Naturæ & Gentium* adjecta. Postea auct̄ ipse eam longe auctiorem reddens & ad suam usque aetatem perducens in lucem emisit inter *selecta quædam Juris Naturæ & Gentium.* Halæ. 1704.

Si quis Historiam *Juris Naturalis* plenius cognoscere voluerit, plurimi sunt libri huic usui infervientes, quos hic recensebimus.

JOAN. BALTH. WFRNHERI Dissertatio de præcipuis nonnullis *Juris Naturæ* scriptoribus. Lippse 1699. 4to.

JOAN.

HISTORIA.

tam esse afferunt²; ita ut par est, utque doctrinæ hujus & ratio & antiquitas exigit, sentiunt.

Quod

JOAN. GROENINGII Præfatio ad *Puffendorfum de Officio Hominis & Civis*. Holmiae. 1701. 12mo. *Eiusdem Bibliotheca Juris Gentium Exotica*. Hamb. 1703. 8vo.

JAC. FRID. LUDOVICI Delineatio Historiæ Juris divini naturalis & positivi universalis. Halæ. 1701. 4to Recusa auctius, 1714, 8vo.

JOAN. NIC. HERTII Commentatio de Jurisprudentia universalis, quæ Opusculis inserta legitur. Franc. 1700.

CHR. THOMASHI Historia Juris Naturæ paulo plenior. Halæ. 1709. 4to.

GOTTL. STOLLII Introductio in Historiam literariam latinè versa à Langio. P. 3. c. 2. Jenæ. 1728. 4to.

JO. FR. SUDDEI Compendium Historiæ Philosophicæ, à Walchio. cap. 6. Halæ. 1731. 12mo.

REIMMANNI Historia literaria. Vol. 6. 1718.

EPHR. GERHARDI Prolegomena ad delineationem Juris Naturæ Jenæ 1712. 8vo.

BURC. GOT. STRUVII Bibliotheca Juris selecta. Cap. 7. Jenæ 1725. *Eiusdem Bibliotheca Philosophica*. cap. 8. Jenæ. 1721.

DAN. GEORG. MORHOFFI Polyhistor. Literarius. Tom. 3. L. 6. Lubecæ. 1732. 4to.

Denique qui instar omnium est, JOAN. BARBEYRACCIU Historica Præfatio ad versionem Gallicam *Puffendorfii de Jure Naturæ & Gentium*. Amstel. 1706. 4to. & sæpius posthac recusa.

² In quo sensu vult auctor *Jus naturæ cum ipsis hominibus natum esse*, haud certe perspectum habeo: sed vehementer suspicor eum notitiam quandam à naturâ insitam & ingenitam innuere: quippe qui in alio opere [sc. *Philos. Moral.* P. 2. c. 2. p. 398] innata quædam esse *Principia Practica* ex professo docet, eaque contra LOCKIUM acerrimè propugnat. Hanc autem Hypothesin esse ab omni verâ Philosophiâ longè alienam, vix quisquam inveniri potest, si modo Philosophiam vel summis labris attigerit, qui ignoret. *Jus naturæ* eo sensu naturale & innatum esse profitemur, quo ipsa Ratio vel Lingua à naturâ insita dici potest: sed

Quod enim nonnulli, interque eos C. CORN.
TACITUS³ rerum suarum longe consultissimus
scriptor, tradidere, *vetusissimos mortalium, nulla
adbuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine
paena, aut coercionibus egisse*, & sponte sua,
sine lege, fidem rectumque coluisse; id ejus-
modi est, ut aut a fide abhorreat penitus, aut
principum jussis, tabulisque legum, scriptis-
que eos saltem caruisse monumentis, evincat
condoceatque.

II. Parentes vero suos erudivisse liberos, *A Paren-
tibus in-
cubatum*
*rectique & honesti non minus imbuisse ele-
mentis, quam vero de Numine sensu, id si liberis;*
quis in dubium vocaverit, næ! is simplicium
proborumque, & sanctorum, quibus prædi-
ti erant cordatissimi mortalium, morum, haud
sane æquus est æstimator. Ast, cum aut
alienæ potentiae metus, aut alia quævis ra-
tio jungeret homines, & in majores coetus,
quos *civitates* deinceps appellarunt, coire ju-
beret; pristinis moribus eousque vixerint, ut
a parentibus, quid jus fasque & nefas esset,
acciperent liberi; rectores autem civitatum re-
rumque domini, saltem quæ e re civitatis es-
sent, sancirent statuerentque. Erumpere inde in ævum omne nefas, hominum pravitas
magis magisque se prodere, fraudibus, dolis
se invicem convenire, sceleribus injuriisque
nec modum nec fine in statuere. Qui itaque

sed non alio. Natura facultatem, Uetus & Institutio
rem ipsam sive habitum concessit. Vid. Tractatum
anonym. *De moralis Obligatione.*

³ Annal. III. 46. add. OVID. Metam. I. 1. & LU-
PETIUS, Lib. V.

rerum summam tenebant, ruere præcipiti casu & collabescere civitates, intelligebant, nimis hominum suis circumscriberentur limitibus, pœnisque coicerentur.

Deinde ab imperantiis, civibus. III. Nimis & spernere rationis imperium, & domesticam disciplinam negligere, ut rebus deperditis ac profligatis non aliud quid remedio esset, quam publica auctoritate sanctionibusque, ad observanda ea, quæ honesta sunt, turpia fugienda, homines rationis rectæ contemptores compellere. Sed vero & tunc, ut credo, patuit, quod nunquam fere non experientia est comprobatum, clarissimum illud fulgentissimumque lumen, infusum a sapientissimo Numine, insitumque mortalium pectoribus, velut nubibus quibusdam obductis abscondi, nec cuivis quid pulchrum honestumque sit, quid turpe fœdumve, semper perspici. Quæ ergo præeunte ac prælucente ratione quilibet facere debebat, ad ea civilibus sanctionibus adigi cœpere. Cum primis quæ ut homo homini exhiberet, fas erat, sedulo erant inculcanda, cum proclives valde pronique sint mortales ad se invicem lædere; unde lites contentionesque & infinita quibuscum civitatibus conflictandum est, mala enascuntur.

Leges civiles præcipue ejus capitula continent.

IV. Sic itaque arbitror, quod gentium aut omnium, aut plerarumque leges, quæ civiles vocantur, præstantiora simul juris naturalis capita complectantur, id non aliunde magis esse arcessendum. Faciet premium operæ, qui gentium tum veterum, tum recentiorum, & inter illas earum quam maxime, quæ nostram inco-

incoluere *Germaniam*, leges, quæ ceu servatæ ex naufragio tabulæ magnorum virorum ope ad nos pervenere, excusserit; & hujus, quod ratio omnes docet, juris vestigia luculentissima subinde deprehendet. *Romanas* enim leges lubens prætero, quippe in quibus *naturales* illæ tanto manifestius quandoque se conspiciendas præbent, quanto ceterarum gentium institutis & sanctionibus, eruditissimorum virorum confessione atque judicio præstant⁴. *Attici quoque juris*, quod secundum a *Romano*, suo merito occupat locum, non minor est præstantia, nec obscuriora hujus sententiæ nostræ suppeditat documenta, id quod ne quenquam fugeret, *JOANNIS MEURSII* atque *SAMUELIS PETITI* e tenebris illud strenue eruentium opera, æternis laudibus digna effecit.

V. Hunc proinde in modum naturæ leges *Nec facile positivarum*, ut vocari solent, involucris vestitæ & circumseptæ, quandoque & per legum-latorum inscientiam obscuratae aut eversæ, longe quidem lateque, per civitatum omnium jura dispersæ sunt atque diffusæ; simul tamen civiles & naturales inter se confusæ ita atque commixtæ, ut has ab illis secernere, res summi & desperati fere laboris, doctissimis quoque viris visa fuerit⁵. Intellexit hoc

⁴ Conf. de Jure Naturæ & Gentium, Romanorum speciatim Jureconsultorum, *JOANNES GROENINGIUS* in *Bibliotheca Juris Gentium iuris disciplinam Europæorum*, Lib. II. c. 1. seqq. qui & cap. 6. de Jure universalis secundum doctrinam Germanorum & Boërealium agit.

⁵ Vid. *SAMUEL RACHELIUS* in Prolegom. ad *Officia CICERONIS*. § XXIV.

H I S T O R I A

probe, si quis alias, JOANNES SELDENUS, *Britanniae* illud immortale decus. Namque perplexa rite extricare, confusa invicem distinguere, veri ac falsi confinia, horumque sinuosos anfractus satis habere exploratos, & demum ex eis quæ superstruuntur, de fundamentis seu principiis recte conjicere (qui illis utique subeundus est labor, qui naturales civilesque leges inter se permixtas fecernere rite ac se jungere volunt) rem perquam arduam, pene inacessam, & mortalium paucissimorum esse, diserte profitetur⁶. Jam ergo mirari desino tot effluxisse secula, feracia quidem doctissimorum virorum legumque civilium interpretum sapientissimorum, quibus ingenium æque ac industria adeo non defuit, ut commentationum, quas seduli affiduique homines in lucem protulere, mole jam pridem orbis eruditus laboret; sed recentiori demum ætate extitisse, qui præclarum istud pulcherrimumque opus, ex involucris suis, tegumentisque evolvendi naturæ effata, ingenti animo, labore incredibili, sed successu felicissimo, aggredenterur.

*Hec Theologiam
logiæ im-
mixtum;*

VI. Ceterum ut civilibus legibus (id quod commonstratum hactenus comprobatumque est) ita & sanctiori illi reconditæque disciplinæ, quam *Theologiam* nuncupant, non minus interspersa fuerunt, & intermixta rationis dictata, tanto majori inde industria eruenda & colligenda, quanto acrius sacri antistites in campo, in quo illis nec meti nec seri vide-

⁶ De Jure Naturæ & Gentium secundum disciplinam Ebræorum, Lib. 1. c. 3.

batur, ingenii exercuere vires. Utique ita est, non ultimam in hac arte sedem occupant officia, quibus sanctum & immortale Numen ex luminis naturalis præscripto colunt mortales. Dum igitur nondum in civitates coaliissent homines, unumquemque patrem familias sacra rite faciendo, & exemplum præivisse suis, & quid de Numine sentire, quo pacto istud venerari fas esset, eos edocuisse arbitror. Conditis autem rebus publicis, ut viris morum integritate, & puritate, & sanctitate præditis illud munus demandaretur, publica auctoritate, bonorum omnium principum maxime, & ipsarum civitatum intererat. Si enim forte quosdam parentes negligentius suo munere fungi contingeret (contingere autem facile poterat) feroce homines legumque contemptores inde prodire necesse erat, qui exemplo alios, ut ad quævis scelera ita ad impietatem invitant, civitatesque non raro in maxima salutis discrimina adducunt. Venenum istud si simul quorundam mentes afflavit, longe lateque serpit, viresque eundo sumit, & incrementa inopinata. Sanctioris itaque disciplinæ antistites, præter ea, quæ de ratione Deum sacrificiis placandi, aut crimina expiandi, & quæ de Numine quemque sentire oppoteret, exponebant solerter ; & cum probe scirent, mente pura scelerumque experti Deum coli quam rectissime, subinde & de morum sanctitate pariter ac justitia, multa præcepere. Laudo hoc proboque, idque eo magis, quod juris naturalis scientia, quam ita sibi vindicaverunt sacrorum præfecti, istorum cura & vigilancia immunis ab labo ac errore, ad posteros & ultima secula trans-

HISTORIA

transferri, & propagari potuisset, nisi infernalis genii fraude abrepti, non tam rationis rectæ dictamina, aut doctrinam a majoribus acceptam, quam inepta ingenii commenta, hominibus propinare maluissent.

*Et Mytho-
logiae Gen-
tilium.* VII. Ex quo enim cœlestem divinamque veritatem erroribus polluere, & commaculare cœperunt gentiles, in ipso quoque naturæ jure nihil sanum, nihil integrum fuit, cuncta corrupta, depravata, tenebrisque plus quam Cimmeriis involuta⁷. Hoc vero nomine nescio an doctas istas, eruditasque veterum theologorum ac poetarum fabulas redarguere debeam. Fuere quippe & tum, si quibusdam credimus, qui rectius saperent, quibus ne non desipere fraudi esset, aut involucris imaginibusque occultarunt veritatem, aut certe in ipsis figuratis vestigia ejus quæsiverunt. Nec vero naturalis saltem scientiæ mysteria, sed moralis civilisque philosophiæ cumprimis, jurisque adeo naturalis capita longe præstantissima, hisce sub tegumentis latitare putant, quod cum ab aliis doctissimis in hoc literarum genere viris, GERHARDO JOANNE VOS-
SIO⁸, FABIO PLACIADE FULGENTIO⁹,
JOANNE

⁷ Culpam hanc veterum Gentilium hoc modo reprehendit LACTANTIUS. “ Nihil ibi differitur, quod proficiat ad mores excolendos, vitamque formandam : nec habet inquisitionem aliquam veritatis, sed tantummodo ritum colendi, quod non officio mentis, sed ministerio corporis constat ”. *Instit. Divin.* Lib. IV. c. 3.

⁸ De Idololatria Gentilium. ⁹ In libris III de Mythologia. ¹⁰ In

JURIS NATURALIS.

11

JOANNE BOCATIO¹⁰, NATALI COMITE¹¹,
PICTORIO VILL¹², tum maxime a FRAN-
CISCO BACONE *de Verulamio*¹³, quam lucu-
lentissime evictum est & commonstratum.

VIII. Dispulsa autem quæ orbi universo ^{A Theolo-} incumbebat caligine, ortaque denuo post ^{na-}
^{gia christi-} ^{ana resti-} ^{tutum.} CHRISTUM servatorem cœlesti veritate,
redditus **est** & naturali juri pristinus splendor,
restituta puritas, supersticio denique æque ac
impietas subinde proscripta ac profligata.
Sublimiora fateor longeque sanctiora sunt,
quæ a viris divino afflatu perculsis proficisci-
bantur, quæ tamen & recta quoque ratio ho-
nesta esse dictabat ; tantum abest, ut ab illis
rejecta sint, ut potius egregie stabilita & con-
firmata, servatore ipso subinde ad rationis
dictamen provocante. Ea utique christianæ
doctrinæ est indoles, ut præter fidem, vitam
quoque ad omnem honestatem compositam,
ab hominibus exigat, modo quidem & ratio-
ne longe excellentiori, quam ut ad mores
christianos formandos sola sufficiat ratio ; in-
terim tali profecto, ut, quæ ex rationis præ-
scripto honesta sunt, neutquam habeat pro
turpibus, quin ut ceteras virtutes proprias
Christianis, ita & illas, quæ omnibus com-
munes sunt, commendet.

IX. Sæpius igitur antiquissimis etiam ec-
clesiæ doctoribus, de juris naturalis capitibus ^{A patetico}
^{ecclesiæ}
^{cultum;}

¹⁰ In Libris XV, de Genealog. Deorum. ¹¹ Mytho-
logiarum libro X. ¹² In Theologia Mytholog. ¹³ De
sapientia veterum. Add. Buddei Dissertatio de usu Fabu-
larum in Philosophia.

haud

HISTORIA

hāud perfunctorie fermo instituitur¹⁴. BĀSILIUM MAGNUM, GREGORIUM NAZIANZENUM, ipsumque CHRYSOSTOMUM non tantum græcæ, sed universæ quacunque patet ecclesiæ, summum decus, evolvat, legat, scrutetur, cui dubium forte ambiguumque, id quod a me afferitur, videtur. Hos, ingenio acri, judicio singulari, juris hujus quæstiones, quoties eas attingerent, (attigerunt autem sæpius) expedivisse constat, ut ipse HUGO GROTIUS, restaurator hujus philosophiæ felicissimus, tum demum & pondus & robur, & lucem insig- nem, se assertis suis conciliare posse, si præsulum horum auctoritate, sententiam suam muniret, fuerit opinatus¹⁵. AMBROSIUS, qui plane ad TULLII exemplum tres *de officiis* libros

¹⁴ Ad. MICHAELIS FOERTSCHII dissertatio de philosophia morali & jurisprudentia naturali christiana veterum ecclesiæ doctorum, subjuncta AMBROSO de officiis, ab illo edito, in qua jurisprudentiam naturalem CLEMENTIS ALEXANDRINI, GEORGII NYSSENI, LACTANTII, & AUGUSTINI exhibit.

¹⁵ Longe ab hac sententia recedit cl. BARBEYRACCIUS, qui in Historicâ Præfatione, quam operi Puffendorfiano *de Jure Nat. & Gent.* præmisit, de morali Patrum Theologiæ copiosè verba fecit, eorumque errores, quotquot reperiri possunt, acriter perstrinxit. Adversarium nactus est REMIGIUM CEILLIER, qui patrum causam egit in Libro cui titulus; *Apologie de la Morale des Peres de l'Eglise, contre les injustes Accusations du Sieur Jean Barbeyrac.* Paris. 1718. 4to. Cui respondit Barbeyraccius in, *Traité de la Morale des Peres.* 1728. Noster BUDDEUS hujuscem controversiæ merita summatim tradidit in *Isagoge Historico-Theologica.* L. 2. c. 4. Lipsiæ. 1727. Quædam nuper contra BARBEYRACCUM in *Anglia strictim dicuntur a viro doctissimo DAN. WATERLAND,* S. T. P. in libro cui titulus: *The importance of the H. Trinity asserted,* Cap. 7. Lond. 1734. Quæ BARBEYRACCIO stomachum moverunt

libros composuit ¹⁶, quanta solertia in hac doctrinæ parte fuerit versatus, nemo puto ignorat; aut si quis ignorat, JOANNEM HENRICUM BOECLERUM adeat velim, qui in Præfatione ad hosce AMBROSII libros, quanti istius viri labor sit faciendus, omnes edocuit.

X Hi ipsi autem ecclesiæ doctores, officia hominis & christiani, (id quod non est dis-
simulandum) multo minus principia, diversa
utique & admodum inter se differentia, non
ita ut par est, secernendo, quæ tamen fecer-
nenda essent: ipsi sine dubio quidem perspectum
habuere & exploratum; aliis ut in eundem
errorem inciderent, ac, quod & hodie non
adeo infrequens est, *theologiam moralem* cum
jure naturæ confunderent, suppeditavere oc-
casione. Quod ut excusemus quam luben-
tissime, admiremur autem, si imitari non li-
cet, quæ recte sapienterque ab optimis viris
dicta factaque sunt, nostrarum quidem erit
partium.

runt in Præfatione ad quintam editionem Gallicæ versio-
nis libelli Puffendorfiani *de officio homini; & civis.* Amst.
1735. Sunt & alii duo libelli in lingua Anglicanâ
conscripti, ad hunc locum spectantes. 1. *The Spirit of Ecclesiasticks, of all Sects and Ages, detected.* Lond.
1722. Auctior hic nihil aliud egit, quam ea, quæ a
BARBEYRACCO contra Ethicam Patrum dicuntur, an-
glicè translulit. 2. *The Spirit of Infidelity detected,*
Lond. 1722. Auctore ZACH. GREY, i.e. L. D. qui
iterum longe auctior prodiit. Lond. 1735. De meritis
hujuscem controværsiæ nil dicemus; nos nostri est tantas
componere lites. *

¹⁶ Recusi sunt A, MDCXCIX. Stuttgardiae, opera
& studio MICHAELIS FOERTSCHII, qui & dissertatio-
nes quasdam subjunxit.

A Scholast. tis obfcur- ratum; XI. Et utinam non duriora fata, & theo-
logiam & jus insimul naturæ, excepissent !
Ecquis ignorat, fuisse tempus, cum fæda &
tristis ignorantia orbi universo incumberet,
& superstitionis regnum magnis undique vi-
ribus stabiliretur ¹⁷? Deplorent alii cladem
puriori doctrinæ cœlesti illatam. Id ego
nunc non ago. Philosophiam moralem quo-
que cum ceteris artibus incultam, squalore &
rubigine obositam jacuisse, ut proscriptam ve-
lut profugamque avoiasse, & mortalium de-
seruisse sedes, censere ejus artis homines po-
tuissent, neminem fugit. Non quidem defu-
erunt, cum *scholasticorum*, ut vocant, barba-
ris vocibus literarum sedes & sapientiæ sacra-
ria personarent ; ex ipsis etiam theologis, qui
hanc doctrinæ partem sub incudem revoca-
rent, ast adeo infeliciter, ut nullus dubitem,
multos in eam ituros sententiam, satius hosce
homines & sibi, & optimæ arti consulturos
fuisse, si hæc sacra non contrectassent ¹⁸.

*corumque
zyci, ultis.* XII. Qui vero in horum successerunt lo-
cum, ejusdem disciplinæ alumni aliquanto re-
centiores, industriam profecto & ingenium ¹⁹
ad scientiam hanc excolendam, quod non dif-
fiteor, attulerunt, & subtili ac spinoso dicen-

¹⁷ Conf. *BUDDEI* inst. Phil. eclect. T. I Part. I.
Cap. V. §. IV. seqq

¹⁸ Pleniorum Philosophiæ Scholasticae Historiam vi-
dere erit, si cui voluptas esse possit, apud *BUDDEI* *Histor.*
Philos. cap. 5 vel ejusdem *Iagog. Theol. g.* P. 2. c.
4. § 6.

¹⁹ Conf. *GROTIUS* in Prolegom. operis de J. B.
& P. §. 52. add. *BOECLER.* ad loc. p. 22.

di genere, quæ fere propria illorum hominum laus est, multa juris naturalis excusserunt capita; sine ordine tamen cuncta tradunt, infirmo aut lubrico fundamento, quæ docent, superstruunt, divina humanaque jura miscent, rationum momenta aut plane non, aut jejuna quandoque & ridicula afferunt, fæpissime contra ad patrum auctoritatem, ad conciliorum canones, ad Romanorum præfulmi decreta, intempestive provocant. Sunt tamen, quæ indefesso horum hominum studio, id quod æquus rerum existimator non abnuet, atque labori incredibili debentur. Nec tamen ab erroribus variis, iisque gravissimis fuerunt immunes, quos tantum abest, ut Romanæ ecclesiæ theologi, qui horum ceu majorum suorum se premere vestigia gloriantur, emendaverint correxerintque, ut auxerint etiam, hereditatem novis commentis locupletatam ad posteros transmissuri.

XIII. Certe veteres illos minus desipuerisse, contendere ausim, adeo aut ignorantia, ex proba-
aut, quod credere malim, malitia, quosdam bilis opinio-
eorum in transvorsum agit. Fidem faciunt onis usu.
Exemplum
illepida ista de *probabilis opinionis usu*, unde,
judice LUDOVICO MONTALTIO, vel potius
BLASIO PASCHALI, (hunc enim MONTAL-
TII nomine tegi accepimus) ceu ex vitiato
fonte, cetera doctrinæ flagitia fluxerunt, ut
& de *peccato*, ut vocant, *philosophico*, commen-
ta. Hujusmodi figmentorum, utut jam in
antiquioribus illis THOMA, BONAVENTURA,
VASQUESIO, SANCHEZIO, CARENA, NA-
VARRO, CORDUEA, AZORIO, RAMIREZIO,
CAST-

HISTORIA

CASTANNEGIO, ESCOBARIO, LEDESMA, VALENTIA, CASTRO PALAO, MEDINA, SANTIO, ARRAGONIO, LOPEZIO, MARTINEZIO, ZARANDO, VILLABOLOSIO, aliisque, cum primis vero DIANA, vestigia quædam deprehendantur: recentiores tamen, HONORATUM FABRI²⁰, ANTONIUM TERILIUM²¹, AMADEUM GUIMEDIUM²², & plures, audacia eousque provexit, ut non tantum affererent, sed & scriptis publicis contenderent fas esse, eligere sententiam, vel unius viri doctrina in clyti auctoritate munītam, utut ceteroquin legi plane repugnantem.

Quod continentur quidam Romanenses. XIV. Cui quidem temeritati an addi aliquid possit, vehementer dubito. Idque intellecterunt cordatiores, fanioresque ex ipsis ecclesiæ Romanensis propugnatoribus, VINCENTIUS BARONIUS²³, GONETUS²⁴, ESCLAPEZIUS²⁵, ANTONIUS MERENDA²⁶, STEPHANUS GRADIUS²⁷, JOANNES SINNICHUS²⁸, ANTONIUS CELLADEUS²⁹, aliisque. Quin Jesuitici ordinis viri ægerrime jam ferre incipiunt, tam lepidi foetus parentes inter suos quæri, Certe THYRSUS GONZALEZ, in Salmanticensi quondam Academia Theologiæ Professor, deinde Præpositus generalis societatis Jesu, commenti hujus primum excogitati gloriam adeo non suo ordini vindicat, ut ceu crimen ab illo amoliri, quin hanc

²⁰ In Apol. doctrinæ moral. Jesuit. ²¹ In regula morum contra Elicaldum. ²² In sing. theolog. moral. &c. ²³ In theolog. moral. advers. probabil. ²⁴ In dis fert de probabilismo. ²⁵ Contra probabil. ²⁶ In dis put. de confil. ²⁷ De opinione probabili. ²⁸ In tractat. de probabil. ²⁹ Contra probabil. Jesuit. ^o In

hanc ipsam sententiam a societati huic addictis, FERDINANDO REBELLO videlicet & PAULO COMITOLO, primum impugnatam fuisse, contendere non ita pridem ausus fuerit³⁰. Ipse vero, et si probabilium opinionum non plane rejiciat usum, ita tamen eundem temperat, ut longe honestiorem sententia ista induisse faciem videatur. Quæ tamen affert, sintne veritati consentanea, ab aliis discussum iri, nullus fere dubito.

XV. Mea quidem parum refert, sintne *A Jesuitis Jesuitæ* an alii figmenti hujus auctores: nun-*corruptum*. quam tamen a me quisquam impetrabit, ut non cladem, quam aliis erroribus suis, & theologiæ & philosophiæ morali, quidem ex *societatis Iesu* sacerdotibus (omnes enim eodem loco habere nefas esset) intulerunt, tantam esse censem, ut dubitem, an ullis, quantumvis præclaris istorum in literas bonasque artes meritis, possit pensari. Sed acceperint hunc errorem ab aliis: fortissimos tamen, pertinacissimosque ejus defensores, hæc ipsa societas subministravit. Ab ea vero periculissimas opiniones subinde in moralem doctrinam invectas fuisse evictum, ut alias taceam, jam pridem est a CASSIANO a S. ELIA³¹. Theologis *Nemhausenibus*³², atque ARNALDO³³. Et nonne profanum istud de peccato
philosophico

³⁰ In fundament. theologiæ moralis, h. e. tractatu theolog. de recto usu opin. probab.

³¹ In theologia morali a corruptelis Jesuitarum repugata. ³² Kemnitio, Boquino, Gotofio in doctrinæ Jesitarum capitibus retextis. ³³ Dans la morale pratique des Jesuites. add. auctor libri: Religion des Jesuites; C item,

philosophico commentum annitentibus societatis hujus doctoribus in scenam prodiit? Aut, si antiquus error est, quod non plane abnuo, a STEPHANO BAUNIO³⁴ tamen eundem maxime ab orco revocatum, exceptum ab ESTRIXIO³⁵, defensum & propugnatum ab ANTONIO BURGUNDO³⁶, JACOBO PLATELLO³⁷, TERILLO³⁸, præsertim *Divitienis* Jesuitis fuisse, palam est; si quis vero inficiari ausit, eum rectiora Antonius ARNALDUS³⁹ docebit.

A Philo-
phis neg-
lectum.

XVI. Ita moralis doctrina, optima nobilissimaque philosophiae pars, profuga velut & extorris, modo per jureconsultorum, modo theologorum castra oberrans, mitius profecto ab illis, quam his habita est, quippe quibus parum fuit, non ita ut decebat illi litare, sed corrumpere insuper & depravare, pulchrum visum fuit. Nec alia eam temere excipere fata potuerunt, ex quo a philosophis neglecta, quin ejecta in exilium, & penitus proscripta fuit. Rem omnem a primis, quod aiunt, arcessere fontibus juvat.

Philoso-
phie mo-
ralis origo
a SOCRA-
te repe-
titur.

XVII. Fuerunt, res nota est, olim homines, qui rerum omnium scrutabantur & investigabant causas. Hos sapientes ab initio, deinde post PYTHAGORAM philosophos appetitur.

item, quæ de utriusque libri historia diximus, in dissertatione, de superstitio mortuorum apud Chinenses cultu.
³⁴ In sum. peccat. ³⁵ In thesibus A. 1688. die 23. Jul. prop. ³⁶ In thesibus A. 1670 editis. ³⁷ In Synopsi theor. ³⁸ In regula morum.

³⁹ In nova hæresi episcopis & principibus denunciata. add. ejus denunciatio secunda, & tertia.

pellabant.

pellabant. Cum vero in naturalium maxime rerum contemplatione ætatem agerent, Socrates tandem ⁴⁰ eam veram sapientiam esse intellexit, quæ homines non tantum doctiores, sed & meliores redderet; adeoque de formandis ad omnem honestatem hominum moribus fuit sollicitus. Permulti ejus fuerunt discipuli, qui varias iterum condiderunt sectas, quarum illæ demum quam proxime ad sapientissimi viri disciplinam accedere videbantur, quæ in moribus emendandis, in vitæ integritate & puritate tuenda, plurimum studii atque operæ collocabant.

XVIII. Platonorum cum primis, & Ari-
stotelicorum celebre olim fuit nomen. Et Deinde a
PLATO quidem de morali philosophia, ipso-
que adeo jure naturæ subinde præcepit ⁴¹.
præfertim vero in *apologia Socratis*, in *Critone*,
Philebo, *Menone*, *Alcibiade primo & secundo*,
Charmide; hi enim sunt dialogorum tituli.

⁴⁰ Nec tamen reliqui philosophi, qui Socratem antecesserunt, hujus doctrinæ fuere expertes. conf. de jure naturali ad mentem Græciæ Poetarum, itemque septem sapientum ac Pythagoræ, JOANNES GRONINGIUS in Bibliotheca Juris gentium Europæa, lib. I. cap. 2, 3, 4. De septem Græciæ sapientibus, & horum philosophia, & nos egimus in peculiari commentarye, cui titulus: Sapientia veterum. De *Socratis*, *Cynicorum*, *Democriti*, ceterorumque philosophorum jurisprudentia naturali idem agit l. c. cap. 5, 6. BUDDEUS.

⁴¹ Conf. Jo. JOACHIMI ZENTGRVALLI specimen juris naturalis secundum doctrinam Platonicam, 1679. editum. add. de philosophia juris Platonica præter alios etiam Jo. NICOLAUS HERTIUS de jurisprudentia universali sect I. § XXXI. T. 1. opuscul. Sed & FLEURI legi meretur dissertatio de *Platone*, libro ejus de selectu & methodo studiorum subnexa.

HISTORIA

Sunt qui fundamento certo ubique non inniti, quæ differit, contendunt, nonnulla etiam dissimulasse aiunt; unde multæ ejus de gravissimis quæstionibus sententiæ nemini sint perspectæ. Quicquid vero hujus fit, præclara admodum ejus extare effata constat, quibus ius naturæ exornari haud mediocriter possit. *Platonici*, quorum ad nos pervenere scripta, sunt PHILO JUDÆUS, modo recte *Platonicus annumeretur* PLOTINUS, APULEIUS, MAXIMUS TYRIUS, CHALCIDIUS, JAMBlichus, PROCLUS, ALCINOUS, qui cum de officiis præcipiunt, ejusmodi ea sunt, ut de plurimis juris naturæ capitibus recte eos sensisse inde edoceamur, doctrinæque adeo morali lucem haud contemnendam affunduit.

*Et ab Aristote-
licis.*

XIX. ARISTOTELES itidem in hac philosophiæ parte ingenium exercuit⁴², nec contemnenda sunt *Peripateticorum*, THEOPHRASTI ERESII, ANDRONICI RHODII ALEXANDRI APHRODISÆI, ceterorumque opera. Ego tamen ita arbitror, *Stoicos Socraticæ disciplinæ* alumnos in hoc literarum genere ita excelluisse, ut *Peripateticis* pariter ac *Epicuræis*⁴³ dubiam reddiderint palmam, licet &

⁴² Conf. de philosophia juris *Aristotelica*, HERTIUS l. c. & reliqui ejusdem generis scriptores, quibus addenda SAMUELIS RACHELII ad Philosophiam moralē *Aristotelis* introductio, itemque JOANNIS EISENHARTI institutioenem Juris Naturalis in Moralis Philosophiæ Doctrina repræsentatio.

⁴³ Horum doctrinam moralē exhibet GASSENDUS in systemate *philosophia Epicuræa*, & alibi: item BERNIER *Abregé de la Philosophie de Gassendi*: add. GATAKERUS præloquio in M. Aurelii Antonini librum de se ipso ad se ipsum.

ipſi ſubinde a recto abberrant tramite ⁴⁴. Extat Epiftola NAZIANZENI ad *Eudoxium Rhetorem* ⁴⁵, in qua cum ceteris philoſophis ita contendit Stoicos, ut his principem tribuat inter omnes locum; cuius judicio eouſque ſubſcribo, quod in morum doſtrina non temere occurrant inter veteres, qui Stoicos ſuperaverint. Non ſpernenda, fateor, ſunt *Pythagoræorum* effata, quæ præter SCHALLERUM, vel potius MARCUM MAPPUM ⁴⁶; aliosque, e tenebris produxit *Magnus DANIEL OMEIſIUS* ⁴⁷. Stoicorum tamen in quibusdam, fi non pluris, certe non minoris ego fecerim decret̄a. Utinam veræ multo præſtantissimorum virorum, qui strenue in portico militarunt, pulcherrimæque de officiis hominum, quæ periere, commentationes ad nos perveniffent! Sane tum demum poſſet intelligi, quantum jus naturæ deberet Stoicis. Præclara quidem ſunt, quæ SENECA, Stoicis utique, non *Epicuræis*, ut SCALIGER cenſet, aut *Cynicis* annumerandus ⁴⁸, EPICTETUS, &

⁴⁴ Hoc ipſe oſtendi in quatuor diſſertationibus *de erro-ribus Stoicorum in philoſophia morali*. Ipfam illorum doſtrinam moralem ex recentioribus JUSTUS LIPSIUS, & CASPAR SCIOPPIUS, dederunt, & DU VAIR, dans la *philoſophie des Stoiques*. Add. GATAKERUS in præloquio ad *Autoninum*, & de Jurisprudentia illorum naturali; HERTIUS, &c. BUDDEUS.

⁴⁵ Apud Baſil 1618.

⁴⁶ In Diſſert. de Ethica Pythagor.

⁴⁷ In Ethica *Pythagoræa*. add. auſtores haſtenus laudati.

⁴⁸ Vid. JONSIUS de ſcriptoribus *Hijſtor. Philoſ.* lib. iii. cap. xx.

HISTORIA

qui, judice DACEARIO⁴⁹, utrumque superat, M. AURELIUS ANTONINUS *Imperator* & *Philosophus* præcepere; iis tamen, quæ æternis tenebris obruta sunt, Stoicorum operibus hæc cedere puto.

Itemque a Stoicis. XX. Non leviter autem Stoicos jus naturæ attigisse, nec intra *paræneses* substituisse, vel CICERONIS *de officiis libri* testantur. Utut enim Academicorum subinde illi probentur placita; in *moralı* tamen *philosophia ex Stoicorum* fontibus sua utplurimum irrigavit arva⁵⁰. Hæc vero quoties mecum reproto, mirari subit, qui factum, ut non christiani veteres manibus pedibusque in Stoicorum philosophiam iverint. Errores enim illorum haud difficulter potuissent refecari. HIERONYMUS quidem a christianorum de moribus placitis quam proxime abesse Stoicos profitetur diserte⁵¹: Nihilosecius plerique veterum *Platonicorum* sectati sunt dogmata, saepius etiam incautius cum christiana religione ea conjungendo in gravissimos errores præcipitati. Si conjiciendo hic proficeretur ad rei summam, quæ tamen ceteroquin lubrica admodum via est, præterquam quod ipsa *Platonicæ* quoque & *Christianæ* doctrinæ convenientia multos inducere ad hoc potuerit; haud adeo displiceret mihi eorum sententia, qui multitudine sua christianis quam maxime nocuisse Stoicos, præsertim cum moribus in-

⁴⁹ In Præfat. ad *M. Aurelii Antonini versionem Gallicam.*

⁵⁰ Vid. HENRICUS JULIUS SCHEURLIUS in *Bibliographia moralis*, § xxix.

⁵¹ In cap. viii. *Esaïæ.*

tegris vitaque honestissime acta magnam sibi parassent auctoritatem, indeque adeo odio illis fuisse opinantur, Sane Stoicos sua ætate omnes ceterarum hæresum philosophos numero superasse, SEXTUS EMPIRICUS⁵² locuples mihi testis est. Prior tamen apud me potior est ratio, cum existimem, in quibusdam sanctiorem adhuc esse PLATONIS & PYTHAGORÆ philosophiam, quam Stoicorum, & huic multis nominibus præferendam; cuius causam facile perspiciat, qui secum expenderit longe plura utrumque a barbaris gentibus, forte & ab ipsis Ebræis per traditionem accepta, retinuisse, quam reliquos philosophos, Quiçquid hujus sit, neglexerunt Stoicam philosophiam; & Platonicam initio, deinceps vero Aristotelicam initio quasi certamine amplexi sunt, eo quidem eventu ut parum absuerit, quin moralis doctrinæ jacturam fecerint.

XXI. Enimvero ut illorum, qui se *Peripateticos* aut *Aristotelicos* esse gloriantur, de undecim virtutibus *commentationes quandoque* fatis jejunas, dignas esse quæ hoc *titulo junæ* superbiant, credam, vix a me impetrare quo. Non is sum, qui de gloria & existimatione istius Philosophi aliquid detractum cupiam, Scio multos tum demum sapientiæ se litasse credere, si in *Stagiritam* acriter insurgant: inter quos Franciscus ille PATRITIUS primum obtinet locum⁵³; sed nec illud me fugit hominem fuisse ARISTOTELEM, &

⁵² Lib. i. de Philos.

⁵³ In discussionibus *Peripateticis*: add. PETRUS GASSENDUS in exercitationibus paradoxicis contra Aristotelæos

HISTORIA

eum excellenti quidem ingenio p̄æditum, multis tamen iisque gravissimis & vitiis & erroribus fuisse obnoxium · quæ vero de *moralī philosophia* scripsit, ad *civilem* rectius referri ⁵⁴, & cum iis, quæ aut PLATO, aut Stoici de ea præceperunt, neutram esse comparanda; saltem veris & genuinis doctrinæ moralis fontibus recludendis non sufficere: tantum abest, ut omnem ejus ambitum exhaustiant. Et nihilo secius per aliquot secula ex quo scholas occupavit *Stagirita*, intra hosce terminos morum doctrina substituit. Quin aliud adhuc malum græci sermonis imperitia accedebat, unde hi ipsi, qui peripateticæ philosophiæ præclari audiebant interpres, ne mentem quidem *Sagiritæ* fatis assequebantur, ludicraque adeo commenta suis propinavere discipulis. Sed huic quidem malo præter alios PETRUS VICTORIUS eruditissimus vir obviam ivit.

*Jus Naturæ a
GROTIOS
restaura-
tum.*

XXII. Atque de ARISTOTELE quidem multi præclare meriti sunt, moralis tamen doctrina non alia inde incrementa sumvit, quam ut nunc demum, quid ARISTOTELES senserit, neminem facile latere posset ⁵⁵. Fata tandem

⁵⁴ Genuinum Ethicæ *Aristotelicæ* systema, civilem potius quam moralem doctrinam exhibens paucis delineavi T. I. *Instit. Phi'os. Ecclæz.* part. I. c. IV. § XXXIII. De nævis etiam *Ethicæ Aristotelicæ* meo ductu dissertationem juvenis quidam scripsit. Defectum agnoscent, qui ceteroquin communem sententiam sequuntur. vid. OMEISII theatrum virtutum ab *Aristotele* omisfarum. BUDDEUS.

⁵⁵ De NICHOLAO MACHIAVELLO, qui in hoc argu-
mento multa præclara, licet non omnia calculo nostro
notanda,

tandem dedere HUGONEM GROTIUM, illum
juris naturæ restauratorem felicissimum, qui
restitutæ

notanda, scripsit, nihil hic dixit auctor. Igitur quæ ad hanc rem necessaria videntur, ex ipsius BUDDEI *Historia Philosophicā*, p. 502. Edit. Walchii hic supplebimus. “ Inter scripta hujus loci sunt Princeps ejus cum animadversionibus politicis *Herm. Conringii* editus Helmstad. 1686. 4to. Et *Disputationes de Republica*, 1620. 8vo. In hisce, præsertim in priori, sive *Principe*, talia docuit, quæ non omnibus placuerunt, cum primis id vitio datum, quod Principem suum ita instruxerit, ut quacumque ratione dominatum aut consequi aut tueri minimè nefas censendum sit; imo eundem non tantum cuncta ad suum commodum insuper habitâ populi salute, referre docuerit; sed eidem pro virtute solida simulationem virtutis commendaverit, imo à virtutis regiâ viâ deflectendum isti suaferit, si sua salva esse velit. Sunt & alii, qui alia in MACHIAVELLO culpant; quemadmodum nec desunt, qui eum aut defendunt aut excusant. Sed ob ea, quæ recitavimus, dogmata, *Florentinum* huncce Politicum non sine ratione male audire, *Herm. Conringius* æquissimus MACHIAVELLI censor pronunciat, in præfatione ejusdem *Principi* præmissa. Interim certum, MACHIAVELLUM revera nihil novi docuisse. Ipsum *Aristotelem*, ne quid de aliis tum Philosophis tum Historicis, & inter hos de C. Cornelio Tacito dicam, jampridem eadem docuisse, MACHIAVELLUMQUE sua ex *Aristotele* desumisse idem, quem jam laudavimus, *Herm. Conringius* pronuntiat. [Introd. in Polit. *Aristot.* c. 3. p. 683.] Multos MACHIAVELLUM detestari qui revera nihil aliud agunt, quam quod MACHIAVELLUS docuit, imo hunc nihil aliud docuisse, quam quod plerique Principes rerumque Domini agunt, experientia docuit. — Inter censores, quos MACHIAVELLUS nactus est, eminent *Innoc. Gentiletus*, *Antonius Possevinus*, *Tho. Bozius*, *Petrus Rabadeneira*, *Hieron. Oforius*, *Joan. Laur. Lucchesinius*: uti autem omnibus, qui contra MACHIAVELLUM scripserunt, citra controversiam præferendus est HERM. CONRINGIUS in animadversionibus politicis in ejusdem *Principem*; ita idem vir doctissimus in *Præfatione* observat nonnullos ex MACHIAVELLI censoribus scripta ejus

HISTORIA

restitutæ suo nitoru hujus philosophiæ moralis partis gloriam apud literatum, quacunque patet, orbem jam pridem retulit. Reprehenduntur, fateor, in ejus *de belli & pacis jure* libris singulares quædam sententiæ, quas tamen facile declinabit peritus lector, neque, propter aliquem nævum, totius corporis pulchritudinem despiciet. Hic signum aliquod ad bene de jure naturali sperandum sustulit, viamque primum ingressus est, quam clarissimi deinceps solertissimique viri suis signarunt vestigijs.

*In eodem
labora-
runt
Melanch-
thon &
Winck-
lerus.*

XXIII. Non speranda equidem jam ante GROTIUM in medium attulere PHILIPPUS MELANCHTHON⁵⁶, atque BENEDICTUS WINCKLERUS⁵⁷; ille quidem in sua *philosophiæ moralis epitome*, hic autem in *commentatione de principiis juris*. Sed dispellendis tam crassis, quæ orbi incumbebant tenebris, lux tenuis non sufficiebat: cum post MELANCH-

“ ejus non legisse, aut si legerunt non intellexisse;
“ speciatim ab Antonio Pfeffino Jesuitâ haud incelebri,
“ cuius instinctu maximè a Romanâ inquisitione MACH-
“ AVELLI Princeps damnatus fuit, huncce librum ne
“ quidem lectum fuisse luculenter ostendit. Inter illos,
“ qui MACHIAVELLUM defenderunt, præcipuus est
“ CASP. SCIOPPIUS in *pædia Politices*.

⁵⁶ Omitit Auctor, qui inter Melanchthonem & Wincklerum inseri debet, NIC. HEMMINGIUM; cuius Methodus apodictica de lege naturæ prodit, Wittemberg. 1562.

⁵⁷ WINCKLERI PRINCIPIA JURIS in lucem prodierunt, A. D. 1615. Constat hoc opus ex quinque libris, quorum I. agit de lege omnia primo movente ac gubernante. II. De Jure primo ac proprie dicto. III. De Jure Naturali. IV. De Jure Gentium. V. De Jure positivo ac civili.

THONIS

THONIS ætatem omnes, præeunte Theologorum ordine, in scholasticorum commentis post-liminio reducendis, immo augendis atque stabiliendis, certatim elaborarent. GROTIUS demum ingenium, & tanta inter eruditos obtigerat auctoritas, ut vel hoc nomine, si quisquam alius, ille sane par esse tam arduo operi merito crederetur. Nec tamen constitutum illi quicquam aliud fuit, quam gentium integrarum controversiis hanc juris accommodare tractationem; ut *juris gentium* quoque nomine appellare illos libros voluerit, quos de *belli pacisque jure* deinceps inscripsit. Hoc ipsum vero cum ita exequeretur, ut certis ex gentium, immo ex humani generis natura, constitutis principiis reliqua ordine inde derivaret, exemplum præivit reliquis præclarum utique & omnino imitandum, quod in universo naturæ jure, qua singulorum etiam officia spectat, hunc in modum adornando sequerentur.

XXIV. Prodijisse hos HUGONIS GROTIUS Grotius ab Inquisiti-
libros primum *Parisii* A. M. DC. XXV. con-
one Romæ
stat, quos suasu summi viri PEIRESCHI com-
damnatus.
posuit, cuius singulari in litteras earumque
cultores favori, egregios quos orbis eruditus
inde percepit fructus, merito haud ingrata
imputat posteritas. Nec quisquam, quam
diu ipse vixit GROTIUS, contra eos quic-
quam movere ausus est: nisi quod tertio ab
eo tempore quo prodierunt, anno M. DC.
XXVII. die quarto Februarii ab *inquisi-*
tionis, quod Romæ est, officio nota *Hære*
osis illis inureretur. Quam severitatem forte non
expectasset GROTIUS, qui multa Romantæ
ecclesiæ

HISTORIA

ecclesiæ placita etiam hoc ipso in opere, non sine aliorum indignatione, comprobavit. Ceteros ut auctoritate forte famaque a censura, quam diu vixit, deterruit; ita erumpente liberius post mortem invidia celebrari contra magis hi libri cœperunt, passimque eruditorum commentariis illustrari, ut tum demum, quid GROTIUS sibi voluisse, intelligi videatur.

Hunc excepit Seldenus.

XXV. Sed JOANNES tamen SELDENUS actus gloriæ cupiditate in transvorsum videotvr, si standum illorum judicio est, qui GROTTI æmulatione incensum putant virum doctissimum, eruditum illud *de jure naturæ & gentium, juxta disciplinam Ebœorum* opus⁵⁸, in lucem emisisse. Certe hoc sua industria effecit, ut quæ *Ebœorum* de gravissimis juris naturæ capitibus sententia sit, neminem fugere possit. Extitisse autem in hac gente, qui & ingenio, & doctrina cum quibusvis certare queant, vel MOSIS MAIMONIDIS, doctissimi utique viri & juris peritissimi, exemplo constat. Accedit, quod quæ a majoribus suis acceperunt, diligentia qua possunt maxima referant *Ebraei* doctores, ut vel hoc nomine, de hac moralis doctrinæ parte, non male meriti videantur. Et SELDENUS quidem, *Noachidarum* decantatis *præceptis* fun-

⁵⁸ Primâ vice prodiit *Lond.* 1640. Fol. Postea vero *Argentorati* 1665. 4to. Natus est ipse Auctor *Dee.* 26. 1584. Mortuus *Nov.* 30. 1654. Conf. Vitam ejus erudite conscriptam a Viro Cl. JOAN. WILKINS, S. T. P. quam præmisit SELDENI operibus ab ipso editis 6 Vol. Fol. *Lond.* 1726.

damenti loco substratis, longe lateque per varia non juris modo sed antiquitatis capita procurrunt, in *Ebræis, Græcis, Latinis, Arabicis, scriptoribus*, immo ipsis *Scholasticis*; nihil intactum relinquens, quod suo quodammodo instituto inservire putavit. Hoc ipsum vero est, quod nonnulli in eo reprehendunt, qui suo eum comprobasse exemplo aiunt, quam facile nimia eruditionis conjectatione judicium obtundant viri docti. JOANNEM SELDENUM hac ratione sua ita perturbasse studia, ut eodem tempore de rebus toto genere diversis cogitaret. Digressiones, enim, inquiunt, captat adeo remotas & interdum tam longas, ut nisi ita studia instituisset, (hæc enim mali istius, quod eruditos vexat origo) non potuisset tantam ordinis & rerum perturbationem ferre. Ac sane dum ordinem & perspicuitatem negligit, non parum tædii lectoribus creat; quæ vera ac utilia habet, longe plurima minus facile intelliguntur, & sicubi in errorem delabitur, vix origo erroris deprehendi potest⁵⁹.

XXVI. Mortuo HUGONE GROTI, in il- Proxime
lorum numero, qui lucem juri naturæ af- sequebatur
Hobbe-
fius, quem
refutarunt
Cumber-
landius,
Bramhal-
luis, Coc-
quius,
Sharroc-
kius, Fil-
merus,
Schaftus,
Strimesfi-
us, aliq;
sundere

⁵⁹ Isthæc de SELDENO scipit JOAN. CLERICUS in *Arte Criticâ*, P. 1. c. 5. § 5. Quæ prolixius a SELDENO scripta fuerunt, operæ pretium sibi duxit noster Buddens in compendium mittere; ut in eo citra ambages, fine cultu, sine ornatu (verbis ipsius utor) moralem Hebræorum Doctrinam eruditorum oculis subjiceret, & ipsius ut plurimum SELDENI verbis exponeret. Aliorum etiam scriptorum præsertim accuratius jus naturæ interpretantium subinde indicavit loca, usui fututa illis qui revocare ad Examen Ebraicæ gentis placita cupiunt. Prodiit ad calcem VITRIARII Institut. Lug. Bat. 1734.

HISTORIA

fundere annitebantur, comparuit THOMAS HOBBESIUS, *Malmesburiensis*, vir omnium judicio ingenii subtilissimi. Is si tantam ad litterarum studia attulisset probitatem, quantum attulit ingenium, ingens ab eo emolumentum cum omnes litteræ tum maxime juris naturalis disciplina capere potuisset. Jam vero suam quam excogitavit de statu naturali fabulam, ceteraque quæ eidem superstruxit, eo comparatam voluit, CAROLO secundo ut placeret *Angliæ Regi*: Plane ac si imperantium in tuto collocari majestas nequeat, nisi advocatis in subsidium figmentis. Is vero etiam dum pius in regem videri voluit, parum abest, quin impius in Deum ipsam religionem imperantium arbitrio subjiciendo, injuriisque in cives servili prorsus conditioni eos addicendo, extiterit. Videre vero & hic licuit, quam difficile sit medium tenere viam, quoties civium libertas auctoritasque Principum inter se committuntur. HOBESIUS vero suæ audaciæ pœnas abunde dedit RICHARDO CUMBERLANDIO⁶⁰, Jo. BRAMHALLO⁶¹, GIBERTO COCQUIO⁶², ROBERTO SHARROCLIO⁶³, ROBERTO FILMER⁶⁴, Jo. SCHAFTO, SAMUEL STRIMESIO, aliisque⁶⁵, qui ingenium calamosque

⁶⁰ Disquisitio de Leg. Naturæ, 1672, 4to.

⁶¹ Vindicatio veræ Libertatis 1675.

⁶² In Vindiciis pro Lege & Imperio, & Anatome Hobbesianismi.

⁶³ De Officiis secundum Jus Naturæ, 1660, 8vo.

⁶⁴ Observat. ad HOBESII Leviathan. 1679.

⁶⁵ Scil. CLARENDON. contra Hobbesii Leviath. PARKER in Disputationibus de Deo. 1678. Et De Legibus Naturæ

contra

contra eum acuerunt: quorum ut idem scopus, ita nescio, an idem fuerit successus: ne quid nunc de iis dicam, qui non quidem ex instituto, sed data occasione, & ὡς ἐν παρόδῳ illum aggressi sunt. Nec tamen defuerunt qui patrocinium ejus susciperent, ejusque philosophiam defenderent, quos inter LAMBERTUS VELTHUYSIUS eminet⁶⁶, ingenio profecto & acumine ipsi HOBESIO comparandum⁶⁷. DANIELIS SCARGILI enim conatus, cuius auctor vitæ Hobbesianæ meminit, in ipsa, quod aiunt, herba suppressi sunt⁶⁸.

Et

Naturæ. 1681. SETH WARD *Exercitatio Epistolica*, 1656. Et qui instar omnium est, RAD CUDWORTHO in *System. Intellect. & de æterna & immutabili Moralitate*; qui nuper prodierunt latinè versi à Doctiss. MOSHEMIO, 2 Vol. Fol. *Iena* 1733.

⁶⁶ In disquisitione epistolica *de principiis justi & decori*, primo seorsim, deinde cum reliquis ejus operibus edita. 2 Vol. 4to. *Roterod.* 1680.

⁶⁷ Non tamen ita defendebat HOBESIUM, ut in verba magistri juraret, vel eum per fas & nefas vindicaret. Studium seipsum conservandi pro fundamento moralis obligationis, omnifq; istius quod justum & decorum haberi solet, cum multis viris cordatissimis posuit; sed principiis istis nefandis *de Statu Naturæ, Statu Belli, de Jure omnium in omnia, de pactis fonte Obligationis*, & ejusmodi, neutram patrocinatus est.

⁶⁸ Paucos alios nactus est HOBESIUS defensores. NIC. HIERON. GUNDLINGIUS eum ab Atheismi crimen vindicare annititur. *Observat. Sel.* Tom. I. p. 37. Item *de Statu Naturali* HOBESII defenso & defendendo. Eadem partes suscepit RAD. BATHURST in *Vita Hobbesii* ejusq; auctario. 1681. Quædam HOBESII placita JO. CHR. BECMANUS calculo suo comprobavit in *Meditationibus politicis* itemq; in *politica parallela*. Sed & PETRUS GASSENDUS, dum Juris & Justitiae originem ex pactis derivat, aliaq; Epicuri dogmata tuetur, ne latum unguem ab Hobbesio discedit. Vid. *Syntagma Phil.*

HISTORIA

Et HOBESII quidem *de cive elementa* A. M. DC. XLVI. lucem primum adspexerunt, quæ aliquot post annos videlicet M. DC. LI. alter ejus fœtus, cui *Leviathan* titulum fecit, exceptit⁶⁹.

Grotio ad-
versatur
Feldenus,
zuetur
Grafwin-
kelli. XXVII. Sed GROTHI tamen nondum ita obliterata memoria erat, ut non quosdam ejus de *belli & pacis jure* libri occuparent. Et hoc ipso sane tempore JOANNES A FELDEN vir juris pariter ac mathefeos callentissimus, pro eo quem erga *Aristotelem* animo conceperat favore insurgere in Grotium, ejusque dicta, in quibus a tanto sapientiae magistro diffenserat, atro notare lapillo in animum induxit. Cujus conatus non displicebant illis, qui famam & gloriam GROTHI ægris intuebantur oculis. Quos inter & CLAUDIUS SALMASIUS fuit, qui suæ invidiæ præclarum hoc extare voluit monumentum in quadam epistola, quam e tenebris produxit vir clarissimus

Philos. Epicur. P. 3. c. 26. PUFENDORFIUS noster HOBESII vestigia in quibusdam premit, in iis Scil. quæ sana sunt & Philosopho digna; nonnulla tamen impia ejus dogmata solidè et præclarè refellit.

⁶⁹ Pauca hujus libri exemplaria prius evulgata sunt *Parisiis* 1647. Deinde auctior prodit *Amst.* 1647. De hoc HOBESII Opusculo hanc sententiam profert PUFENDORFIUS. *Etsi quid profani sapiat, pleraque tamen cætera satis arguta ac sana.* Præfat. ad Elem. Jurisprud. Ineunte anno 1650. Publicatum est HOBESII, opus, lingua vernacula conscriptum, de natura humana; sicut etiam anno vertente liber *de corpore Politico Londini* impressus est. A. D. 1655 prodit latinè liber *de corpore*, et proximo anno vernaculè. A. D. 1658 in lucem emissus est Liber *de Homine*. Qui plura vult de HOBESIO, adeat BAELII *Diction. Histor. et. Crit.* vel *vitam Hobbesii à RAD. BATHURST.* 1681.

Tho-

THOMAS CRENIUS⁷⁰: "in philosophicis,
 " si disputandi solertia spectetur, vix me-
 " diocribus par est: nec unquam vidi, qui
 " minori cum vi ratiocinetur: id quod testan-
 " tur scripta ejus, quibus RIVETUS & MA-
 " RESIUS rescriperunt: in studio literarum
 " multos habet pares, & plurimos superiores.
 " In jure quantum excelluerit, ostendit spar-
 " sio florum ad *jus Justinianeum*. Librum
 " ejus *de jure belli ac pacis refutandum suscepit*
 " quidam Professor *almæ Julie*, qui amicis
 " aliquot, quos vidi, adfirmavit se ostensu-
 " rum esse, nullam paginam vacare insigni-
 " bus erratis". Nullus dubito quin FELDE-
 NUM designet SALMASIUS, qui quo animo
 ad hanc censuram acceperit, vel ex hoc ipso
 intelligere licet, quod nullam paginam erratis
 vacare se ostensurum pollicitus sit. Prodier-
 runt vero tandem annotata ista M. DC. LIII.
 quibus THEODORUS GRASWINKELIUS, vir
 doctus & civilium rerum haud imperitus, anno
 sequenti stricturas suas opposuit, quas duobus
 HUGONIS GROTI filiis sacras esse voluit.
 Non equidem sibi defuit FELDENUS, sed re-
 sponsonem ad istas stricturas edidit, tacente
 quidem GRASWINKELIO, forte quod per-
 spexisset optimam hanc esse vincendi litigio-
 fos homines rationem, si res suas sibi habere
 jubeantur.

XXVIII. Sed juvabit, observata quantum Schookii
 fieri potest annorum serie, quæ naturalis ju-
 ris doctrina subierit fata, porro pertexere.
 Anno itaque M. DC. LIX. MARTINI SCHOOKII
 & Boecle-
 ri merita
 in *jus na-*
turae.

⁷⁰ T. I. Animadvers. *Philolog. & Histor.* p. 22.

HISTORIA

KII, viri in quo alia omnia potius quam diligentiam desideraveris, prodiit *de jure naturæ* liber in quo tamen nihil eximii admodum & non quotidianum attulisse visus est : quamquam idem & aliis scriptis ad civilem moralemque doctrinam spectantibus ingenii periclitatus sit vires. Quæ inter de *imperio maritimo* eminent commentatio. Qui vero illum in hoc ordine exceptit Jo. HENRICUS BOECLERUS, majorem doctrinæ copiam vimque ingenii exquisitorem ad hoc attulisse opus traditur. Anno namque M. DC. LXIII. commentarius ejus in librum primum, & septem priora capita libri secundi lucem adspexit, cui selectæ aliquot, *de insignibus juris naturalis capitibus*, dissertationes adjunctæ sunt. Multis utique præsidiis instruētus hunc adgressus est laborem BOECLERUS : civilis doctrinæ peritia in eo haud vulgaris, veteris recentiorisque historiæ cognitio, fontesque, ex quibus sua hauserat GROTIUS, perspecti penitus. Anfractus tamen nescio quos, & ambages in eo vituperant nonnulli, & impeditum dicendi genus, quo plura ubique polliceri videtur, quam præstare : cui doctrinæ ad illorum, quos offendere nolebat accommodatio, in plerisque viri doctissimi scriptis manifesto se prodens accedit. Morte autem præpeditus perducere ad finem cœpta non poterat non sine insigni, ut creditur, litterati orbis damno.

Compendia
Grotii à Mullero & Klenkio. XXIX. JOANNES PHILIPPUS MULLERUS sequenti anno M. DC. LXIV. in tabulas rededit GROTIUS *de belli & pacis jure* libros. Etenim ut studiis atque moribus, ita ingenii maxime differunt homines : videasque alias

fastidire libros, quos non contextus rationum succulenta & plena oratione ornatus commendat, alios contra sceletis illis, ut nunc cum medicorum filiis mihi loqui liceat, maximo-pere delectari. Mercatores itaque si imitentur eruditii, quid mirum? quos tum demum a sapientia commendari novimus, si merces gustui & indoli emptorum diversimode attemperatas exponant. Hinc tam diversus etiam in jure naturæ ad ingenium mortalium aptando & instruendo labor. Hinc præter tabulas compendia, quorum ni fallor primum a JANO KLENKIO concinnatum est, quod sub titulo *institutiones juris naturæ, gentium, & publici*, A. M. DC. LXV. lucem adspexit.

XXX. Crescere tum indies existimatio cœpit de utilitate librorum GROTI, ut pas- Zieglerus
sim, in academiis viri docti juvenibus eosdem in Grotius
prælegere & interpretari consultum ducerent. commentator.
In his summus quoque vir, isque non minus Gul. Gros-
juris quam omnium literarum consultissimus tius cum
fuit, CASPAR ZIEGLERUS, cuius in istos *Hu- suis com-
gonis Grotii* libros animadversiones M. DC. LXVI. commentatori-
prodierunt. Libertatem modestia temperatam bus.
in eo laudant omnes. Nec eruditionem in
iis, nec judicium desideraveris; meliora ta-
men & exactiora ab isto viro proficiisci potu-
isse, si ingenii sui vires intendere aut volu-
isset, aut per temporis rationes potuisset, om-
nes judicant, quibus res ejus cognitæ fuere
ac exploratae. Utilem tamen illis operam
præstítit, qui a singularibus in religione opini-
onibus, quas more suo & huic operi passim
inspersit GROTIUS, sibi cavere cupiunt. Has
enim non temere prætermisit, quin notarte
D 2 eas

HISTORIA

eas & pro re nata refelleret. ZIEGLERO jungen-
gamus jureconsultum, & doctrina, & mo-
destia eo non inferiorem, eumque ipsius *Hu-*
gonis fratrem, GULIELMUM GROTIUM, qui
de principiis juris naturalis enthiridion, quod
vocat, edidit. Is in compendio tradere, quæ
prolixiori ambitu complexus est frater, in-
stituit; nec tamen, quæ sibi constituērat,
stadia prorsus emensus est. Agnoscas facile
virum elegantioribus literis innutritum & ci-
vilis juris peritia imbutum, a scholasticis mi-
nutiis abhorrentem minusque adeo placentem
illis, quibus pulchrum nihil est, nisi quod
ineptis vocibus conditum, ineptiori methodo
adstrictum, sub nescio cuius ἀρχιθέας specie
illis ad blanditur. Academicis tamen studiis
eum inservire voluit GEORGIUS GOEZIUS,
disertissimus quondam Jenensium antistes; cu-
jus exemplum sécuti sunt, qul deinceps suis
hoc *enchiridium* *commentationibus* illustra-
runt Jo. GEORGIUS SIMON, & Jo. JACOBUS
MULLERUS.

Mevii XXXI. Eodem circiter tempore nova ad
*Prodromus hanc doctrinam facta est accessio, per prodromum jurisprudentiae communis, DAVIDIS
jurisprud. dentiae. M E V I I , in tribunali Suecico, quod Wismaræ est vice-præsidis, qui in altera editione, nu-
clei juris naturalis & gentium, titulum gerit.
Vel ex fronte libri constat, alterius longe ma-
joris operis hunc velut esse præcursoriem: id
quod & ex ipsa tractatione ea, quæ generatim
de naturali jurisprudentia discéptari solent,
exhibente perspicitur. Et fama, & ingenium
auctoris, & eruditio singularis, nihil nisi exi-
mum de ipso opere sperare omnes jubebant,*

desideriumque vehemens illud videndi & usurpandi in multorum excitarunt animis ; irrita tamen haec tenus eruditorum fuere vota. Id quod quo fato contigerit nescio, cum maximam saltem libri partem jam tum perfectam a se testaretur auctor, cum prodromum emitteret in lucem. Est tamen non diffitendum, & in ipso hocce prodromo non omnium promeruisse calculum MEVIVM. Parumque abfuit, quin ad agendas causas quam profundiorrem juris naturae inquisitionem, aptiorem eum nonnulli censerent. Id tamen, quod maxime in illo reprehenditur, quod ex statu integratatis principium ac normam juris naturae repetierit, cum multis ei commune est : diceturque ea de re suo loco. De mutabilitate autem juris naturae quae dixit, censuram non admodum benignam SAMUELIS RACHELII⁷⁰ provocarunt. Nec difficile foret & alia in eo reprehendere, si quis erroribus aliorum in lucem producendis se natum crederet.

XXXII. MEVIVM exceptit *Tubingenium*
Theologus JOANNES ADAMUS OSIANDE, cuius observationes maximam partem theologicas in *Hugonem Grotium*, M. DC. LXXI. orbis eruditus primum vedit ; *Tubingæ* quippe *Grotium*, eodem anno impressas. Exemplo ZIEGLERI incitatum virum dicas ad ea & notanda & consignanda, quae offendere aliquem ecclesiæ Lutheræ scitis innutritum poterant. Nec negaverit fecisse utrumque quod operæ praetium fit, qui cogitaverit subinde asserere *Grotium* talia, quae castigantur reprehendanturque merito. Nimium rigorem facile condona-

⁷⁰ De jure naturæ thes. LVI.

HISTORIA

bunt OSIANDRO, qui theologum fuisse recordantur, qui, cum ardua semper tractant, nec minutias, quæ periculum afferre possunt, prætermittere solent. De fatis autem GROTI^I, quod suo quædam operi præmisit, id magis historiæ causa, quam ut ullam inde illi conflaret invidiam, eum secisse arbitror, Scholasticorum vero quod subinde placita advocavit, id ejusmodi quidem est, ut elegantioribus multum displiceat, qui vellent tandem ab hisce quisquiliis moralē doctrinam repurgatam penitus: sed a viro, qui omnem his in studiis ætatem egit, exspectandum aliud nihil fuit. Pretermittenda itaque hæc sunt, & in ceteris, quæ recte dicta & observata sunt, sua non defraudandus laude. Idemque existimare omnes velim de altero ejus opere, qui *typus legis naturalis* inscribitur, quodve itidem ad ejus juris, quod ex natura omnibus constat, studium promovendum comparatum esse voluit.

Pufendorf- XXXIII. Longe aliam viam ingressus est
fius, alter SAMUEL PUFENDORFIUS, ad quem nunc
restaura- temporis nos deducit ordo. Facile vidit vir
tor juris
naturæ. perspicacissimus, commentariis, annotationibus, stricturis, censurisque in *Hugonem Grotium*, parum in naturalis juris doctrina profici; eo namque tandem rem redire, ut quid GROTIUS senserit, intelligatur; modo intelligatur, cum commentariis facilius obscurentur auctores, quam illustrentur. Comprobatum nimirum & Grotii exemplo est perpetuis velut circulis literarum studia circumagi, ut quandoque existant, qui ex ipsa rerum natura, non ex solis libris sapere gestientes, eo usque pro-
yehan-

vehantur in rerum perscrutatione, ut supra communem hominum sortem positi penetrasse in istos recessus videantur, ad quos ceteris aditus sit interclusus. Hos mirari, quæ mortaliū est ignavia, quam imitari plerique malunt : remque prorsus egregiam se suscepisse putant, si & ipsi dicant, quod heros ejusmodi dixit, & novitatis specie se commendent. Hinc novorum systematum, compendiorum, tabularum, uberrimus proventus : hinc commentationum & adnotationum florentissima seges, in quibus ex obsoletis denuo conferunt & convectant, quæ auctor spreverat, ostensuri, & alios ea dixisse, quæ ipse afferuit, aut dubiola movent, aut simile quid quisque pro ingenii sui modulo agunt. Hæc *Ariſtoteles*, hæc *Plato*, hæc *Thomas de Aquino*, hæc *Cartesius*, hæc *Grotius*, expertus est fata. Hæc quotidie luditur fabula. Postquam ejusmodi librorum pertæsum, surgit iterum aliquis, qui magno impetu prostratis & rejectis quotidianis ipsis nova consecatur, eandem commentatorum & adnotatorum turbam post se tracturus. PUFENDORFIUS itaque *Grotii* vestigia premens facile vidit hoc in illo laudandum, quod ex ipsa hominum natura accuratioreque ejus consideratione novum aliquod juris naturæ ædificum extruxerit. Hoc unicum esse, quo reliquis *Grotius* præstet, hoc ergo & sibi faciendum : præsertim cum exquisita illa humani ingenii meditatio nunquam sine fructu instituatur ut non detegat aliquid, quod perspectum cognitumque neutquam fuit aliis. Hæc magnorum virorum vestigia feliciter premens PUFENDORFIUS, parum abfuit quin superaret ipsum *Grotium*, exemplum

HISTORIA

saltem longe clarius una cum *Hobbesio* præiret ceteris, quæ vera ratio esset perficiendi perpoliendique juris naturalis. Hujus sui instituti specimen equidem jam dederat in *elementis iurisprudentiae universalis*: sed illud demum opus, quod plenam doctrinæ ejus faciem exhibet, omniumque oculos animosque in se convertit, M. DC. LXXII. prodiit⁷². Quod deinceps ipse in compendium misit, titulo *de officiis hominis & civis* indito⁷³: sed ita, ut & compendia confici, quæ a scholasticorum barbarie aliena essent, posse ipso hocce exemplo comprobaret.

A criter à multis impugnatus. XXXIV. Per istam autem, quam tenuit, philosophandi rationem, PUFENDORFIUS non potuit non a receptis scholasticorum decretis, in quibusdam dissentire. Ægre istud tulerunt quidam ex theologorum ordine viri, qui introducta semel ista sentiendi libertate, nihil tam sanctum, tam inviolabile fore autabant, quod non convellere auderet hominum nova

⁷². Scil. *De Jure Naturæ & Gentium*, quod prodiit Lundini Scavorum, 4to. 1672, & sèpius deinde recusum; tandem vero cum adnotationibus JOAN. NIC. HERTII, Franc. 1704. Versiones ejus Germanicam, Gallicam, Anglicanam commemorat auctor Bibliothecæ Juris Imper. c. 1. p. 31. Sed Gallica JOAN. BARBEYRACCI cum primis commendanda, summo quippe studio confecta & doctissima Præfatione, & notis exquisitissimis exornata & locupletata, quibus præcipua Juris naturalis capita copiosius illustrantur. PUFENDORFUM cum cl. BARBEYRACCI notis anglicana versione donavit BASIL KENNET. Lond. 1729. Fol. Ed. 4ta.

⁷³ In gratiam eorum, qui PUFENDORFIU Historiam desiderant, brevem vitæ ejus narratiunculam, quam nobis suppediat STOLLIUS in *Histor. Liter.* p. 764, hic sub-

nova consequentium profana libido. *Lutheri* namque jam pridem relictā simplicitate, scholasticorum postliminio reduxerant commenta, his ecclesiæ purioris dogmata ita involverant, ut his salvis, profligari illa posse, non crederent. Integra itaque ad *Pufendorfum* impugnandum coorta est cohors, in qua principes *Josua Swartzius*, *Nicolaus Bekmannus*, *Jo. Adamus Scherzerus*, *Valentinus Veltbemius*, *Valentinus Alberti*, *Jo. Joachimus Zentgravius*, *Samuel Strimesius*, *Fridericus Gese-*

subjungemus. SAMUEL PUFENDORFIUS *Lippe* commilitonem habuit *Valentinum Alberti*, & postea *Jenæ* cum celeberrimo *Weigelio* amicitiam contraxerat, qui suam *Ethicen Euclideam* liberæ ejus voluntati tradidit, quâ & in *Elem. Jurisprud.* *Univ. Hag.* 1660. editis nonnullis in locis usus est. Eruditus ille Palatinatus Princeps Elector *Carolus Ludovicus*, cuius nomine illa præscriperat, Professorem eum *Juris Naturæ* & *Gentium Heidelbergæ* constituit. A. D. 1668 *Lundni* in *Scandia* Professor factus est, ibidemque 1672 opus suum *de Jure Naturæ* & *Gentium* in 4to edidit. Quod verò in eo ulterius quidem ac *Grotius* progressus fuerat, scholasticorumque nugas penitus rejecerat, multos equidem experiebatur adversarios, in quorum acre tamen non diu fuerat. In rerea Confiliarius Regius, & Historiographus *Holmiensis* factus, nobilitatisque insignibus ornatus est. Conscriptis hinc opera illa *de Rebus Suicidis* sub *Gustavo Adolfo* usque ad abdicationem *Christianæ*, & *de Rebus a Carolo Gustavo gestis*. Ita hæc suscipiebantur benignè, ut non multum post res *Friderici Gulielmi* Principis Electoris *Brandenburgensis* describere juberetar. Ornabatur simul, officio Confiliarii intimi *Electoris Brandenburgici*. Rex Sueciæ CAROLUS XI. liberum Baronem eum pronunciabat, juraque ipsi ea concedebat; immo ipsem et Imperator *Leopoldus* magnis eum pollicitationibus conatus est ad vitam suam decribendam persuadere, quod nunquam tamen in se suscepit. Mortuus est Oct. 26. 1694, ætatis 63; postquam & alia publicarâ scripta, *jusque suum* *faciale divinum* reliquerat in MSO; quod postea typis exaratum erat, & tum latine tum anglice in lucem emissum.

nus,

HISTORIA

nius, notissima nomina, totam fere Germaniam nobilissimasque in ea academias suo strepitu complevere. Nec rationibus magis quam convitiis certatum strenue, ut tanto praeclarorem quisque retulisse victoram sibi videtur, quanto acrius ingenium in convitiis excoxitandis probasset. Omnibus vero, quod mireris, unus sufficiebat PUFENDORFIUS, si ab infelici ejus hyperaspiste *Kliinger*o discedas, qui sub nomine *Rollei* latitare dicitur, & læfæ majestatis scholaisticæ pœnas in academia Jenensi dedit. Nemini namque, quicunque is esset, aut ingenio aut eruditione aut promptitudine aut mordaci & aculeato scribendi genere se inferiorem demonstrabat. *Eris Scandica* PUFENDORFII, & alia ejusdem generis scripta utrinque eo tempore, haud exiguo numero edita, docere & hæc quæ diximus, & totam belli istius umbratici seriem possunt, si quis accuratius hæc nosse sua interesse putat.

*De Controversiis
istis iudicium.*

XXXV. Ejusmodi utique erant, supra quibus magnis tum animorum motibus concertabatur, ut aut tuto ignorari aut facile, si mens non læva fuisset, componi potuissent. De statu enim naturali, quem ab Hobbesio, sed sacris literis magis attemperatum, acceperat PUFENDORFIUS, de fundamentali propositione legis naturalis, de origine moralitatis, & indifferentia motus physici in actione humana, similibusque disceptabatur acerrime. Eoque effectum, ut magno equidem strepitu passim in academiis jūs naturæ doceretur, cum non temere litis materiam dimittant, qui in scholis & academiis vivunt, infiniti libelli, & dissertationes innumeræ hac de re conscriberentur

berentur : sed ut omnis labor in speculationes inutiles *de principio juris naturæ*, similibusque doctrinæ scholaisticæ capitibus abiret. Et qui de hisce verba facere didicerant, pulchre sibi sapere, jurisque naturæ consultissimi videbantur, cum ejus essent ignarissimi. Ita infelici ista concertatione evenit, ut nobilissima ista philosophiæ pars a viris cordatis & ad majora natis, quippe quos scholasticarum ejusmodi quisquiliarum pudebat, neglecta ; occupata contra ab hominibus, a quibus multum obscuritatis parum lucis aut dignitatis accipere poterat, suo pretio excideret, & succo nervoque spoliata jejunisque quæstionibus obruta eodem apud sapientiores loco, quo istud ineptiarum chaos, quod *metaphysicam* vocant, haberetur. Sed juvat tamen, ne quid desit, languentis & tantum non agentis animam fata porro persequi.

XXXVI. Inter præcipuos PUFENDORFII Alberti, adversarios VALENTINUS ALBERTI fuit, Mevius, vir nec elegantioris doctrinæ rudis, & ceteris Secken- multum ingenio præstans. Is non tantum dorfius variis scriptis controversa PUFENDORFII pla- ejus ad- cita impugnavit : sed novum quoque juris naturæ systema, suæ quam elegit hypothesi, superstructum condidit. Vocavit illud *com- pendium orthodoxæ theologie conformatum*, in que eo illud potissimum egit, ut ex statu integritatis, in quo conditus homo initio fuerat, regulam normamque officiorum omnium, quæ lex naturæ ab omnibus exigit, derivaret ac- cesseretque. Qua in re non sacri modo or- dinis viros plerosque, sed ex jureconsultis quo- que DAVIDEM MEVIMUM, quem supra lau- davimus, & VITUM LUDOVICUM SECKEN-

HISTORIA

DORFIUM sibi adstipulantes habuit. Et hujus quidem cum haud obscure niteretur auctoritate, aliterque sentientibus ea objiceretur, oportuit SECKENDORFIUM PUFENDORFII quoque experiri aculeos, liberrimumque judicium, non adstrictum ullius existimatione, sed unice rationibus suffultum. Ego vero maximopere miror, potuisse inter viros doctissimos ullam hac super re existere dissensionem. *Pufendorfius* illorum exponebat officia, qui christianæ religionis sunt expertes: horum contra instruunt vitam & theologi, aur quotquot naturæ aut integræ aut restitutæ conditionem considerant. Alio itaque fundamento illum, alio hos niti oportet. Recte utique hæc a se invicem discernuntur, cum multa sint, quæ rationis captum superant, & quæ frustra illis obtruferis, qui religionis christianæ scitis non sunt imbuti. Cum ejusmodi vero hominibus cum raro nobis commercium intercedat, rursus dissimulandum non est, si a principum negotiis discedas, in privatæ vitæ institutione longe ampliorem, imo unicum illius juris usum esse, quod ad christianam disciplinam hominum mores exigit. Ut ergo errant, qui jus naturæ non aliud agnoscunt, quam quod ex scitis christianæ religionis aut statu naturæ vel integræ vel restitutæ derivatur, nec satis, quæ ratio dictitat, discernunt ab iis, quæ ex revelatione constant: ita rursus decipiuntur, qui ubique jus naturæ crepant, & christianorum etiam ad illud componi actiones volunt, qui tamen longe excellentiori jure, quod naturæ scilicet restitutæ est, utuntur;

tur; id quod plerisque PUFENDORFII sectatoribus contigit.

XXXVII. Superiorem ex hoc certamine *Hunc laudissimum PUFENDORFIUM multa evincunt.* ^{dant et} Namque ut alia taceam, in iis ipsis academiis, ^{sestantur} in quibus tam acriter impugnata fuit ejus ^{plurimi.} philosophia, eadem recepta & propagata sola fere regnat; explosis & consepultis adversariorum ejus decretis. Cum dignitatibus etiam, quibus a magnis principibus ornatus fuit, auctoritas ejus crevit, ut ad eam passim provocetur, multisque pro ratione sit. Nec quidquam defuit, quo minus *Grotio* tandem æquaretur, quam ut commentarii & adnotaciones ad illius opus conscriberentur. Compendium ex eo fecit quidam, sub titulo *juris prudentiae universalis*, tironibus non prorsus spernendum. Placita ejus cumprimis sectatur **ADAMUS RECHENBERGIUS** in *Lipsiensi* academia Theologus longe clarissimus, qui mira brevitate & exquisito judicio in lineamentis philosophiae suæ civilis cuncti complexus est, additis ex suo fundo quæ ad integrum civilis doctrinæ complexum defere videbantur. Ad libellum etiam *de officiis hominis ac civis*, observationes scripsit **GOTTLIEB GERHARD TITIUS**^{74.}

XXXVIII.

^{74.} Fuerunt & plurimi alii inter eruditos, qui Opusculum hoc *Pufendorfianum* dignum judicarunt, in quo edendo & commentando operam suam recte collocare possent: inter quos ultimum ordine, non meritis, locum occupat **TREVERUS**; quid id adnotationibus illustratum in lucem emisit, *Lipsiae*, 1734. cuius Historiam horum editorum & commentatorum, qui ei praecederunt, haud inuitum

HISTORIA

Quid in Jure naturæ præstiterunt XXXVIII. Ut redeam, unde digressus sum, cum *Pufendorfius* suum luci exponeret opus

Henninges, Si-
mon, Ra- tilem operam agam, si in medium proferam: “ Licet
chelius, “ (inquit, in *Præfat. adnotationum*) varii in eundem li-
Velthe- “ brum sunt commentati, illorum tamen intentio, me-
nius. “ thodis & tractationis materia ita inter se differunt,
“ ut nemo alterius limites attigisse dicendus sit. T-
“ TIUS definitiones, divisiones & terminos maximam
“ partem examinavit, minutias nonnunquam sectatus,
“ methodi *Puffendorfianæ* acerrimus ubique censor.
“ HOCHSTETTERUS in *Colle io Pufendorfiano* non tam
“ librum hunc respexit, quam locos communes Juris
“ Naturæ condidit, Theologiam moralem admisit,
“ & Theologiæ revelatae principis in Juris Naturæ
“ placitis firmandis usus est. WEBERUS textum fere
“ tantum brevissime declarat, & omnia ad usum præ-
“ cipue juridicum dirigit. KEMMERICHUS in Apho-
“ riſmos librum hunc commodissime resolvit, inter-
“ spersis iis, quæ à *Pufendorfio* omissa fuerunt. JAS-
“ TER duabus plagulis in tabellas rededit. WALD-
“ KIRCH exemplis Juridicis, nonnunquam Historicis
“ illustravit, vix in ullius sententia veritatem inquisi-
“ vit. BARBEYRACCUS in Gallicam linguam ele-
“ gantissimè tranſtulit, notis paucissimis adjectis quum
“ omnia vastissimè suo commentario ad majus *Pufen-*
“ *dorfii* opus complexus esset. PROCLEUS omnia Juris
“ Naturæ Dogmata ex conservatione sui immediate
“ deducens hunc librum principio isti, majori quidem
“ ordine & ratiociniorum nexu, accommodavit, lima-
“ toque Judicio proposuit: sed principia justi & ho-
“ nesti non satis distinxit. PAGENSTECHER edidit qui-
“ dem denuo libellum *Pufendorfi*; sed promissas in
“ eum obſervationes, quantum mihi conſtat, nondum
“ in lucem protraxit. His accesserunt LEHMANNI ad-
“ notationes, qui variorum fententias ex diversâ ſæpe
“ hypothefi exortas congeſſit, placitaque ſua interjecta
“ colluſtrare magis voluit, quam demonſtrare. JO-
“ BALTH. WERNHERI *Analeča* ad hunc librum valde
“ extemporalia ſunt & jejuna, soliditatem hujus doc-
“ trinæ parum juvantia”. Hisce addendi ſunt CARMICHAEL Philosophiæ Professor in academia Glasgovi-
“ enſi, cuius præcipuus eſt ſcopus (teſte Ottone) ut Phi-
“ losophiam

opus, alii adhuc in ornando explicandoque *Grotio* elaborarunt. Etenim M. DC. LXXII. observationes suas prodire jussit HENRICUS HENNINGES, in quibus id operam dedit, ut defenderet *Grotium*, & contra censores ejus tueretur. Eodemque fere tempore Jo. GEORGIVS SIMON, qui initio in Jenensi, postea in Hallensi academia docuit, recudi *Grotii* opus fecit, additis itidem notis, eruditis iis quidem, ast non semper ad rem facientibus, nec naturali juri insignem affudentibus lucem. In hoc laudandus, quod subinde ad *publicum*, quod vocant, *jus*, naturalis juris decreta accommodaverit. *Grotium*, ad rem ipsam quod attinet, quandoque sequitur, quandoque deserit, interdum & cum *Feldeno* contra *Grotium*

losophiam moralem ex ipsis naturae principiis deductam legisque naturalis obligationem atque præcepta ex perfectione supremi numinis demonstraret, totamque moralis disciplinam ordine naturali delinearet; & EVERARDUS OTTO Jctus & Antecessor, cui illud adhuc superesse videbatur, ut Juris naturalis doctrina magis ad usum & intellectum Legum Civilium v. gr. Hebræarum & Græcarum sed maxime Romanarum applicaretur, quo plenius tandem apparere posset eas non vana hominum existimatione, sed ratione arteque constare. Hunc ad finem tendunt propriæ ipsius adnotationes, quibus accedunt Titii ad hunc librum *Observationes*. Prodiit *Trajeti ad Rhen.* 1728. Sic alii alios in hoc libro edendo fibi proposuerunt fines; ipsius vero TREVERI institutum est, sicut ipse profitetur, Juris naturalis dogmata exponere, præjudicia quæ circa eadem oriri solent removere, justum ab honesto & decoro secernere, in recentiorum sententias & thesiūm veritatem inquirere, rationibus pro virili omnia fulcire, & explicationa auditoribus suis exhibere. Post tot eruditorum labores in hac palæstrâ, si quis mirabitur, quo fine et instituto ipse eundem librum iterum prodire iussim, hunc ad Præfationem meam remitto.

HISTÓRIA

tum facit. Qui his m. DC. LXXVI. accessit, SAMUEL RACHELIUS, *juris in academia Kilonensi Professor*, in dissertationibus *de jure naturæ & gentium*, Aristotelis legit vestigia, nec facile quicquam, quod alibi obvium non sit, affert, idem tamen jam antea sua *in Ciceronis officio* commentary, eidemque de natura honesti præmissa dissertatione, suæ doctrinæ specimen dederat. VALENTINI VELTHEMII autem, quæ eodem anno comparuit, ad *Hugonis Grotii* saepius laudatos libros introductio, cujusmodi sit, ex dictis facile conjectura quis assequatur. Laudaveris diligentiam viri, conatusque rem literariam juvandi; scholasticis tamen nimis eum induluisse tricis res ipsa docet. Ista vero tractandi jus naturæ ratione, si alio seculo vixisset, ingentem promereri potuisset laudem: sed hac ætate, qua multi jam scholasticam istam fuliginem animo detergere instituebant, placere paucis poterat.

Gronovii & Kulpi- XXXIX. Jureconsultis hucusque & theo-
logi negotium faceſſiverat *Grotius*: nunc
Com-
mentarii in vero & criticorum diligentiam provocavit.
Grotium. GRONOVIUM innuo, qui m. DC. LXXX. cum
notis suis *Grotii* opus recudi curavit. Sunt
istæ, uti constat, diversi prorsus generis,
quam quibus vexatus laceratusque a ceteris
fuerat *Grotius*. Non de rebus ipsis, sed sen-
ſu *Grotii* ſollicitus eſt, quem ut recte percipiat
lector, anniti debet; hinc obscurius dictis
lucem affundit, quod nemo rectius facere po-
terat

terat GRONOVIO⁷⁵. Nec interea defuerunt; qui consuetam viam tererent, licet non eodem omnes successu. Jo. GEORGIVS KULPISIUS M. DC. LXXXII. his annumerari voluit, edito *collegio isto Grotiano*, quod maximum eruditum orbis adplausum promeruit. Brevitate enim & judicio & moderatione omnibus se commendat⁷⁶. Optima ex omnibus feligit, ut multis commentariis carere facile queat, qui eo uti voluerit, cum, quod eximum in omnibus est, hic unico fasce comprehensum videas. Est, ubi receptas scholæ sententias non prorsus exuere potuit: ast hosce qualescumque nævos magnis virtutibus compensat.

XL. Ceterum *Grotii* nomine cum orbis Curtini ita personaret; & in aulis, in scholis, in circo, in trivio, *Grotius* aut celebraretur aut damnatur, quid mirum, si & homines latinæ linguae imperitos cupidō legendi tam præclarum opus incenderet? Horum inservire desideriis

*Verio Gallica Operis
Grotiani.*

⁷⁵ Elegantem hujuscē operis editionem, omniumquē quæ hacētū prodierunt, emendatissimā, cum *a-nō-tatis* auctoris, ejusdemque dissertatione de *mari liberō*, ac libello singulari de *æquitate, indulgentia & facilitate*, necnon *Joan. Fr. Gronovii Notis*, suas quoque notulas addens, summā curā ornavit cl. JOAN. BARBEYRAC, & in lucem emisit, *Amstel.* 1728, iterumque 1736. 2 Vol. 8vo. Ejusdem quoque viri doctissimi & Jurisprudentiæ Professoris celeberrimi versio gallica cum commentariis copiosissimis pariter ac præstantissimis luce m̄ aspergit, *Amst.* 1724. 2 Vol. 4to.

⁷⁶ Post KULPISIUM prodiit JOAN. SCHEFFERI *Grotius Enucleatus*. Helmstad. 1712. 8vo.

HISTORIA

CURTINUS voluit gallica versione, eleganti & perspicua, ut eadem & commentarii vicem sustinere posse credatur ⁷⁷. In indice accurato, quem addidit, cuncta velut in compendium misit, novamque lucem, additis obseruatiunculis, locis Grotii difficultioribus conciliavit. Prodiit ista versio M. DC. LXXXVIII. & hoc ipso anno, quo haec scribo, M. DC. III. recusa est. Ex quo facile documentum capias, eruditis eam haud prorsus ingratam fuisse.

Pufendorf. XLI. Interim in academiis præcipuis Germaniae controversiæ Pufendorfianæ adhuc fermentebant, & magnis animorum motibus agitabantur. Præsertim in Lipsiensi causam Pufendorfii contra acerrimos ejus censores tueruntur susceperebat CHRISTIANUS THOMASIUS, vir ingenii acutissimi, ipsique Pufendorfio, ut paucis omnia dicam, comparandus. Is animadvertisit, recte equidem, Pufendorfum Grotii vestigiis insistentem, ex societatis custodia officia hominum secundum naturæ legem de-

⁷⁷ Longe aliter sentit BARBEYRACCIUS, qui CURTINI versionem acriter reprehendit, eum Grotii mentem haud recte tenuisse innumeris in locis afferens, & stilum ejus barbarum, horridum & obscurum, notasque falsas, imperfectas, & confusas appellans, adeo ut quæ illustrari debent, obscuriora fiant. Vid. *Præfat. Histor. Sect. 31.* Neque, ut opinor, BUDDENS ipse tam magnifice de Curtino sensit, postquam Versionem & Notas BARBEYRACII viderat, quippe quas pro meritis suis laudat in *Hist. Philos.* p. 517; eumque reliquis omnibus, qui hosce GROTII libros illustrare aggressi sunt, dubiam reddidisse palmam disertè afferit,

rivare,

rivare, & hanc viam premendo multa ceteris neglecta detexisse, aut accuratius & clarius explicasse, sed nondum omnia eum exhausisse. Multa etenim adhuc superesse in jure naturali, cum illo, quod *Pufendorfius* ponebat, principio, clariori & evidenter ratione connectenda. Hoc ergo sibi datum credidit. Hinc istud *Pufendorfii de societatis custodia* principium suis limitibus circumscripsit, & quæ inde derivari possent, accurate ostendit, quæ vero non possent, ea juris naturæ esse, intrepide negavit. Simul tamen ut illis, qui quæ juris naturæ non sunt, statim licita esse, inferre possent, occurreret, non tantum commonistrat, ex alio fonte officia hominis erga Deum & seipsum fluere, sed de legibus etiam positivis universalibus accuratiorem quam · huc usque factum inquisitionem instituit, & in matrimonialibus rebus præcipue, ubi naturæ leges non sufficerent, ad divinas positivas recurrentum statuit.

XLII. Apertius itaque cum multa theologorum & jureconsultorum scita, quam ab ullo ante eum factum, impugnaret, non potuit non multorum in se concitare odia. Hinc acriter subinde *de cultu Dei externo*, quem juris naturalis esse ille negabat, *de gradibus affinitatis & consanguinitatis*, impurisque & illicitis commixtionum generibus, disputatum fuit. Maxime autem cum opposita hæc philosophia illorum sententiæ esset, qui in rationis locum revelationem substituerent, „ex statu, quem vocant *integritatis*, & disciplina christiana“

HISTORIA

stianorum jus naturæ derivabant, non poterat non, tum ab aliis tum a clarissimo jureconsulto eodemque elegantiorum quoque literarum peritissimo Jo. LUDOVICO PRASCHIO dissentire, qui in sua *de lege charitatis* comminatione, itemque in designatione juris naturalis secundum disciplinam christianorum, in eadem se versari opinione demonstrabat. Recruduit ergo inter filios hoc certamen, PRASCHIO quidem cum suis, imperfectionem hujus juris, quod ex socialitate, prælucente ratione derivatur, urgente: THOMASIO contrâ naturalis juris a theologia, quam *moralement* vocant, observandum discriminem, nec rationis revelationisque confundendos limites, contendente. Et hæc quidem aliaque disputata acriter sunt, eo tempore, cum hic prima vice *jurisprudentiam* suam *divinam* in lucem emitteret, id quod M. DC. LXXXVIII. factum. Recusa vero eadem fuit, non sine accessione, M. DC. XCIV⁷⁸.

⁷⁸ Sed deinceps, prodiit Editio 4ta præcedentibus auctior, Halæ 1718, 4to. in qua vir doctissimus suam non tantum de *legibus positivis universalibus*, sed generatim quoque de *Jure Naturæ* mutavit sententiam, & ejusmodi excogitavit systema, quod illi soli proprium esset, & ex quo nemo quidquam sibi vindicare posset. In eam nimirum ingressus est sententiam, Leges Naturæ propriè dictas *leges* non esse, sed tantum *consilia*, quæ obligatione quidem, sed internâ tantum, id est, impropriè sic dictâ, gaudеant; quemadmodum nec pœnæ propriè sic dictâ, seu *positiva* dentur, sed tantum *naturales*, hoc est, quæ per consequionem naturalem ex hominum vitiis fluant. Vid. BUDDEI *Hist. Philos.* c. 6. p. 525.

XLIII. Legum divinarum, quas positivas *Contro-*
 universales nonnulli vocant, quia antea injec- *versia de*
 cimus mentionem, quid viros doctos, ut *legibus Dei*
 eas in scenam producerent, impulerit, paulo *positivis*
 explicatus hic tradere operæ pretium fuerit. *universa-*
libus.

Ipse, ut rem a prima origine repetam, *Hugo*
Grotius præter naturæ leges alias adhuc esse,
 quæ universo hominum generi a Deo latæ
 sint, subinnuit, a libera quidem Numinis vo-
 luntate profectas, eas tamen utiles adprime
 omnibus valdeque necessarias. Non equidem
 istas leges diserte designat, nec rationem a
 naturalibus luculenter illas discernendi mon-
 strat: aliis tamen, accuratori meditatione
 hoc prosequendi, occasionem suppeditavit.
 Nec displicuit id discrimen *Zieglero Kulpisio*,
 aliisque, licet non deessent, qui rejicerent, ut
 fastidire nonnulli, quæ novitatis speciem ha-
 bent, assolent. Ex theologorum tamen or-
 dine *Jo. CONRADUM DANH AVER U M*,
Jo. ADAMUM SCHERZERUM, aliosque, ejus-
 modi leges quæ naturales non sint ad omnes
 tamen pertineant, agnoscisse, observatum jam
 nobis ipsis alibi ⁷⁹ est. Ut vero accuratori
 studio in eas nonnulli inquirerent, id, quæ de
Polygamia ortæ sunt deceptationes, effecerunt.
 Etenim circa annum M. DC. LXX. & se-
 quentibus, quidam *Jo. LYSERUS*, mox sub
Sinceri Wahrenbergii, mox sub *Theophilii*
Alethæi nomine latitans, variis scriptis poly-
 gamiæ causam agebat, quam & vir quidam

⁷⁹ In dissertatione de eo, quod abominabile Deo est,
 seu charactere legis moralis.

HISTORIA

illustris & insigni eruditione clarus *Daponeus*
Arcuarii nomine tectus defendendam suscep-
perat. Hunc certatim refutabant *Jo. Mu-*
sæus, *DIECMALUS*, *FELTMANNUS*, *BRUN-*
MANNUS GESENIUS, aliique ; sed juris natu-
ralis scitis insistentes, vix tollere cuncta quæ
opponebantur poterant, ut non dubitandi ra-
tiones supereffe crederent, qui præ ceteris
perspicaciores videri volebant. Nec defuit,
qui sub *Athanafii Vincentii* nomine polyga-
miam triumphatricem scriberet, sive *Lyse-*
Rus is sit, sive alias. Aliam itaq; viam sibi
ingrediendam censuit is, quem laudavimus
CHRISTIANUS, *THOMASIUS*, defensoribus
que polygamiæ id dedit, naturæ lege non
esse nefas, plures ducere uxores ; sed aliis
Numinis legibus, quas *positivas universales*
yocavit. Id vero ne lubricum videretur fun-
damentum, ut indolem legum istarum explic-
aret, omnesque scrupulos removeret, omni
elaboravit opera. Celebrari inde passim istæ
leges, & a quibusdam admitti, rejici ab aliis.
Utique, ut mihi videtur, ad *ἀνομίαν* illarum
actionum, quæ naturæ lege prohibitæ de-
monstrari nequeunt, nihil accommodatius :
unde &c. ipse non dubitavi huic subscribere
sententiaæ, & naturalibus divinas istas posi-
tivas, quæ omnes tamen homines obstrin-
gant, adjungere. Ne quid tamen dissimu-
lem, remanet semper circa originem & pro-
mulgationem istarum dubium, quam positam
in aprico oportebat, si mortalium ad eas exi-
gere actiones, fas ducimus. Nec tanta nunc
earum mihi appetet necessitas, disciplinam
christianam

christianam non respuant, qui de his officiis disputation: hæc autem abunde expletat, quæ naturali jure deesse videntur. Esto ergo, naturæ lege non haberi nefas, plures una ducere uxores: ducant, qui tantum naturæ lege vivunt, sed sciant etiam, sibi inter christianos locum non esse; his enim, quod idem non liceat, divinæ literæ quarum iis, qui christiani videri cupiunt, non potest non sacra & inviolabilis esse auctoritas, nos ignorare non sinunt. Hoc vero est, quod & ipse alibi monui, recte inter naturæ jus & christianam disciplinam, quam theologia moralis tradit, discriminem constitui: & ubi de actionibus privatæ sortis hominum disceptatur, ad hanc, non ad aliud, eas exigendas. Proinde & si in hisce naturæ leges deficiant, recurrendum omnino ad disciplinam christianam esse, quæ naturam restitutam, & ad integri status indolem componendam supponit, & hinc longe perfectiora hominum officia, quam quæ juris naturæ sunt, describit.

XLIV. Ad temporis ordinem revertimur. Musæi Etenim M. DC. LXXXIX. SIM. HENRICI MU-
SÆI JUS PARADISIACUM, & JO. JACOBI A Rysselii,
RYSSEL DE JURE NATURÆ & GENTIUM LIBER, UTER ECKII,
QUE NON ADEO MAGNI MOMENTI, LUCEM AD BECMANNI,
SPÆNI, HIC PUFENDORFII VESTIGIA LEGIT; ILLE SPINÆI,
CONTRARIAM VIAM INGREDITUR, UT VEL TITULUS LABORES IN
LIBRI INDICAT. NE QUID NUNC DE ECKII PRIN-
CIPII JURIS NATURALIS, QUÆ IDENTIDEM EODEM
ANNO EDITA SUNT, COMMEMOREM. HISCE ENIM
NON DIU ADMODUM IMMORANDUM. M. DC. XC.
autem

HISTORIA

autem HENRICUS BODINUS, tunc *Rintbelen-sis*, nunc *Hallen-sis* Jureconsultus longe celeberrimus, suam *de jure mundi* dissertationem dedit, M. DC. XCIII, *Halæ* recusam, & vel hoc nomine laudandam, quod, diversam ab aliis viam sectans, ex ordine creaturarum cuncta juris naturalis capita derivari posse, demonstraverit. Majoris autem expectationis opus anno sequenti aggressus est, & M. DC. XCI. ad finem perduxit JOANN. CHRISTOPHORUS BECMANNUS. Illorum namque exemplum, qui veteres scriptores variorum criticorum, notis ornatos dederunt, imitatus, *Hugonis Grotii de jure belli & pacis* opus eadem ratione recudi curavit, additis *Gronovii* ceu maxime ad *Grotium* intelligendum necessariis, *Ziegleri*, *Osiandri*, *Simonis*, aliorumque notis selectis quidem & magna cum industria ex ipsis horum virorum commentariis excerptis. Laudanda, quicquid alii dicant, illorum diligentia, qui non tam suæ gloriæ, quam illorum, qui literarum sacris operantur utilitati consultum cupiunt. Quod profecto & illi faciunt, qui vasta aliorum volumina in compendium mittunt, magno illorum commodo, qui & tempori, & sumptibus parcere cupiunt. Difficillimum autem hic est omnium satisfacere votis, cum ut moribus ita judiciis maximopere a se dissideant mortales, & necessarium religendumque præ ceteris existimat unus, quod supervacaneum & omnino prætermittendum alii arbitrantur. BECMANNUS autem sollicite hoc labore perfunditus est, adeo ut neque *Curtini* gallicam versionem prætermitteret,

prætermitteret, si quid forte & ex ea lucis *Grotio* affundere posset. Imitatus equidem hoc institutum in *Belgio SPINÆUS* quidam est, itidem cum notis variorum *Grotii* opus edens, sed minori, quam *BECMANNUS*, ut ego quidem jūdico, successu.

XLV. Ita vero *Grotius* semper præ certis eminuit, ut nondum desinerent viri eruditæ, aut commentarios in eum scribere, aut *ex eo compendia concinnare: Principem in operis Grotii locum merito obtinet PHILIPPUS REINTIANI.*

HARDUS VITRIARIUS, qui serenissimo principi *Christiano Ludovico, Marchioni Brandenburgico*, naturæ leges explicaturus, *Hugonem Grotium* in quæstiones luculentas rededit, summa juris naturalis capita iis ita complexus, ut, quod optimum in præcipuis commentatoribus, simul infereret; subinde etiam ad statum imperii Germanici respiceret, *Grotio* autem ita inhæreret, ut nec ab eo dissentire sibi religionem duceret. Edidit has quæstiones titulo, *institutiones juris naturæ & gentium, ad methodum Hugonis Grotii conscriptæ, M. DC. XCII. Lugduni Batavorum;* quas jam duabus vicibus heic loci, addita hac ipsa historia juris naturalis, quam nunc auctiorem damus, itemque synopsi juris naturæ & gentium *Seldaniana*, recudi curavimus. *VITRIARIO* autem comitem damus, quem sibi adjungi haud ægre puto feret, summum virum *JOANNEM SCHEFFERUM*, ex tot præclaris ingenii monumentis orbi eruditio haud incognitum. Is in gratiam *Gustavi Adolphi Comitis de la Gardie*

Vitriarii,
Schefferi,
Dethlevi,
Compendia
operis Gro-
tiani.

HISTORIA

Gardie, summatim succinctis propositionibus *Grotii* opus complexus fuit, mira & brevitate & perspicuitate: indeque enatus est *Hugo ille Grotius* enucleatus, quem DETHLEVUS MARCUS FRIESE, M. DC. XCIII luci exposuit. Aut me omnia fallunt, aut dubiam libeilus hic reliquis compendiis palmam reddit.. Tanta fide, tam accurate, simulque tam breviter *Grotii* mentem reddit, ut dubitem, an ipse *Grotius* mentem exprimere aptius potuerit, si breviori uti, sermone voluisse: simul tam perspicue, ut & pro commentario esse queat. Exigua, scio, laus est mittere in compendium alterius laborem ; accurate mittere, profecto non cujusvis est.

Van Der
Muelen,
Tefmari,
& O-
brechti
commen-
tarii ad
sundem.

XLVI. A compendiis iterum ad splendi-
diora opera convertimur. Anno namque
M. DC. XCVI. GULIELMUS VAN DER MUE-
LEN, & JOANNES TESMARUS in hoc ordine
comparuerunt, quorum commentationibus
illustratus est *Grotius*. Illius opus *Ultrajecti*
impressum est, tribus constans tomis, quorum
ultimus demum hoc ipso, quo hæc scribo,
anno M. DCC. III. prodiit. Vastum equidem
opus, & varia eruditione refertum, sed quod
sine lectoris, ut puto, damno minore constare
mole potuisset. Ingenii sui specimen ceteroquin
hac in doctrinæ parte idem auctor dedit in
contentione, *de jure naturæ paradisiaco*, cum
SIMONE HENRICO MUSÆO. Hujus enim
sententiam cum ille in dissertatione *de juris*
naturæ origine impugnasset, MUSÆUS qui-
dem vindicias juris naturæ scripsit, quibus
MUELENIUS

MUELENIUS suæ dissertationis defensionem, ut huic iterum Musæus responsonem opposuit. Sed hæc jam ante M. DC. LXXIV. sequentibusque acta sunt. Alter vero, JOANNES TESMARUS, de augendo potius *Grotio*, quam jure naturæ explicando, sollicitus fuit: Id enim præcipue agit, ut ex historicis, aliisque veterum monumentis, testimonia & exempla congerat quibus dicta confirmet atque illustret. Haud credo perpendit etiam res optimas, cum nimiæ sunt, noxias esse. Planeque suffragor Joanni Henrico Boelero⁸⁰, exquisitam juris naturæ notitiam ex iisdem petendam fontibus, ex quibus eam ipse hausit Grotius: sed ita etiam legendos ejusmodi auctores, ut lecta rite digeramus ad exemplum *Grotii*, addi velim. Philosophos ille consuluit omnium sectarum, consuluit & historicos, oratores, & poetas, qui haud raro cum philosophis paria faciunt. Certe ex hujusmodi scriptoribus, quantum roboris aut præsidii, aut subsidii auxiliique, aut cultus ac ornamenti accedat juri naturæ, ex uno incomparabili *Grotii* de jure belli ac pacis opere intelligi posse, Jo. Andreas Bosius⁸¹ pronunciavit. Rechte equidem, modo in his omnibus selectus instituatur, nec judicii vim infringat imminuatque rerum, quas ubivis sectamur, copia. Sed ad TESMARUM redeo, cuius commentationi satis prolixæ accedunt etiam observationes summi viri, & harum

⁸⁰ In Praef. Comment. ad *Grot.*

⁸¹ De comparanda prudent. civil. § CVI.

rerum longe peritissimi, ULRICI OBRECHTI. Ego sic arbitror, si quis aliquid *Grotio* dignum proferre potuisset, hunc esse OBRECHTUM: id quod dissertationes ejus, *de sponsore pacis & ratione belli*, condocent. Hæ tamen observations opinioni, quam omnes de viri istius exquisita doctrina animo conceperunt, non respondent: idque ideo, quod ipso invito, quas juvenes docendo prout in mentem venerant posuerat, impressæ, & TESMARI commentationi ut pretium inde accederet, annexæ sint.

Controversia inter Cocceium & fundamento Princípio Juris Naturae XLVII. OBRECHTI interim constituit exemplo, euim hanc doctrinam cura sua indignam non reputasse, licet hucusque scholaisticis aliquosque de disputationibus valde esset commaculata. Et unica hæc est ratio, ut pristino nitori restituatur, si viri non prudentia minus, quam doctrina pollentes, in ea percolenda operam studiumque collocent. Quo nomine & laudandus illustris vir HENRICUS COCCEIUS, cuius maxima in rem literariam merita nemo nisi omnium rerum rudis ignorare potest; qui magna cum laude in *naturali quoque jurisprudentia* versatus est. Id cum passim juvenes testarentur, qui ejus in *Hugonem Grotium* prælectiones frequentaverant, & ex positibnibus quoque ejus pro explicatione *juris gentium* illucesceret, HENRICUS tandem ERNSTUS KESTNERUS, *juris in academia Rintelensi Professor*, quæ ab illo acceperat, additis de suo nonnullis, uberiori commentatione, in lucem Cocceii placita protulit, edita M. DC. XCVII.

xcvii. *prudentia juris naturalis* sex disputationibus exposita. Biennio post M. DC. XCIX. ipse illustris vir, suam in dissertatione, de *principio juris naturæ unico, vero & adæquato,* mentem de hoc jurisprudentiæ capite, de quo tamdiu, tamque acriter concertatum, aperuit, doctrinæque suæ summam complexus est. Ex eo vero intelligebatur, quod & aliunde constabat, *voluntatem Dei* pro vero & unico juris naturæ & obligationis principio, ex mente viri summi, habendam esse. Hanc vero, qua jus permissivum, a facultate & libertate agendi a creatore nobis concessa, qua jus præceptivum, aliunde cognosci atque nobis innovescere. Abire ea in re quam longissime a receptis hactenus opinionibus videbatur, ut nec temperare sibi hinc inde viri quidam docti possent, *anonymus scilicet quidam,*⁸² Jo. NICOLAUS HERTIUS,⁸³ & JACOBUS FREDERICUS LUDOVICI noster,⁸⁴ quin sua contra hanc sententiam dubia exponerent. Ea res occasionem dedit SAMUEL COCCEIO magni parentis haud degeneri filio, ut tractatum, quem vocat, *juris gentium,* de principio juris naturalis unico, vero, & adæquato, M. DCCII. in lucem emitteret, in cuius parte altera suam parentisque sui sententiam clare &

⁸² In dissertatione peculiari, *Ephemeridibus literariis Hanoveranis* mense Julio M. DCC. inserta.

⁸³ In dissert. *de socialitate,* primo juris naturalis principio.

⁸⁴ In delineatione *historie juris diuini.*

perspicue

HISTORIA

perspicue edisserit, in altera a dubiis docto-
rum virorum & objectionibus eam vindicat.
Summa doctrinæ, quam uterque eruditissimus
vir, & pater & filius tuetur, eo redit; pri-
mum juris naturalis, uti & antea indicavimus,
principium esse ipsam *Numinis voluntatem*;
cum ad id demum obstricti homines sint, quod
Deus velit, id possunt, quod ille non prohi-
beat; id autem quod Deus permittat, vel ex
ipsa libertate & facultate mortalibus a Deo
concessa intelligi, cum nefas sit cogitare conce-
di a Deo facultatem agendi, quam exerci nolit.
Quoties autem illa libertas naturalisque fa-
cultas a Deo restringatur & certis circumscri-
batur limitibus, tum inde oriri illud jus quod
præceptivum vocant. Hoc vero intelligi atq;
cognosci ex verbis Dei, ex motibus a Deo cre-
atis, ex actionibus creatoris, ex fine actionis
necessario vel probabili, ex medii necessitate,
& denique ex natura perfectissimi creatoris,
qui nihil frustra fecerit. Eleganter hæc ita
& accurate docentur. Nec enim mihi per-
suadere possum, a præstantissimis juris naturæ
magistris eorumque decretis, immo ipso *Pu-*
fendorfio hæc magnopere dissentire, ut prima
quidem frônte videri poterant. Dei enim
voluntatem esse juris naturalis causam, quam
efficientem, itemque *principium effendi*, in
scholis barbare vocare solent, nemo puto
temere negaverit. Eamque rem, cum Grotii
dubitatio statim explosa a cordatoribus sit,
multis comprobari, quod nulla de ea lis esset,
forte supervacaneum quibusdam videri po-
terat. Ea vero *Numinis voluntas recte qui-*
dem

dem ex iis, qui allati sunt, fontibus intelligitur, facultate scilicet libertateque agendi a creatore nobis concessa, ceterisque; sed & ex societatis custodia, quam alii urgent recte intelligitur. Huc ergo omnis tandem ista contentio reddit, quidnam in hominis natura deprehendatur, quod quam facillime, quam evidentissime illam Numinis nobis patefaciat voluntatem? Fateor, multa in homine sunt, quae accurate consideratione expensa hanc nos edoceant. Ideoque mirum non est diversas doctorum virorum de primo juris naturalis principio, quo^d *cognoscendi* in scholis vocant, esse sententias. Multiplici enim ratione homo considerari potest, multique adeo inde nascuntur conceptus, ex quibus hominum derivare officia primum est. Nec tamen inde ulla juris naturalis colligenda est incertitudo: cum non ad ipsas naturae leges, sed ad modum accuratius eas cognoscendi, & interpretandi, tota ea pertineat disputatio; quae profecto, si rem, uti est, efferre licet, & ipsa non adeo magni momenti est, in *logicorum* potius quam *jureconsultorum* commentationibus ventilanda. Ergo ex ipsis urriusque COCCII criteriis voluntas Numinis intelligitur, & etiam ex socialitate: sed ex hac tamen ea saltem officia, quae ad alios homines pertinent. In officiis namque hominis erga Deum & erga seipsum, aliud nostrae cognitionis fontem quærendum constituendumque esse, lubens fateor. Suis autem limitibus circumscripta societatis custodia, cum, quæ aliis debemus, & apte satis & plene & luculenter exhibeat; non video,

cur

cur respuere eam debemus, & in ejus vicetii alios conceptus & quidem plures substituere, qui ne quidem universi nostram cognitionem æque ac socialiatatis adjuvent; tantum abest, ut singuli hoc efficere valeant. Nec evinci potest exemplis, omnibus officiis erga alios hunc non sufficere fontem, cum ea aut omnino juris naturalis non sint, aut saltem ad officia erga alios non pertineant. Possunt autem omnino quædam juris naturalis esse, licet ad alios non spectent homines: modo id obser-vetur, duplici subinde acceptatione vocem ju-ris venire, quæ subinde inter se misceantur. Nam cum quis ab alio exigere aliquid potest, id *jus* vocamus; & etiam leges generatim, quibus homo obstringitur, hoc nomine comprehendimus. Ad priorem, nisi me omnia fallunt, significationem illustres illi viri, de quibus hic sermo instituitur, subinde respi-ciunt: & ita etiam non potest non illud, quod inter *jus* & virtutem constituunt, discrimen inde fluere. Altera autem apud plerosque significatio obtinuit; quam adeo qui sequun-tur, facile intelligunt *jus* ac virtutem æque late patere, positumque in eo saltem discri-men, quod *jus* obligationem *perfectam* pariter ac *imperfectam* inferat, animi autem disposi-tionem designet virtus⁸⁵.

XLVII. Jure

⁸⁵ Ejusmodi lis nuper in Angliâ mota est, in quâ funda-
mentale Principiū moralis obligationis ex *voluntate Dei* pendere contendunt nonnulli, alii vicissim ex *ab-
stractis rerum relationibus*, seposito prorsus ad præmia &
poenas

XLVIII. Jureconsultos excipiunt adhuc Zentgrattheologi duo clarissimi, qui identidem sua extare de jure naturali monumenta voluerunt. Alter *Argentoratensem* est, JOANNES JOA-CHIMUS ZENTGRAFIUS, *Tubingenum* alter, MICHAEL FORTSCHIUS. Hic *Ambrosii de Officiis* libros tres dum, ut supra diximus, recudi fecit, quinque adjecit dissertationes; primam analyticam de officiis *Ambrosii*, alteram de patrum philosophia morali historico-analyticam, tertiam de natura & indole officii secundum disciplinam christianam, de officii efficientia quartam, & quintam denique de officiorum comparatione. Ostendit vero ubique intimiores doctrinæ moralis recessus sibi non esse ignotos; eaque affert, quæ profundiorem facile provocare meditationem queant. Ille vero notus jam ex aliis, hujus argumenti, ingenii monumentis, præsertim disquisitione illa de origine, veritate, & im-

pœnas respectu, derivant; adeo ut virtus omnino eadem maneat, utrum existentiam Dei supponamus necre. Hujuscem controversiæ origo ex eo petenda est, quod Dr. WATERLAND eandem Auctoritatem & obligandi vim secum ferre præcepta Dei tum positiva tum moralia contra CLARKIUM asseruit. Vid. Tractatum ejus de Naturâ & Efficaciâ Sacramentorum, cum ejusdem Supplemento. Lond. 1730. Adversarios expertus est Dr. SYKES NICHOLLS, CHUBB, quibus responsum dedit *Anonymous*, in uno tractatulo, cui titulus; *an Essay on Moral Obligation*. Lond. 1731. Per id tempus multa de fundamento moralis obligationis in lucem emissa sunt scripta; ut videre erit, cui libet, in *Questionibus nostris Philosophicis*. cap. II. Cant. 1735.

mutabili rectitudine juris naturalis, secundum disciplinam christianam, ad gentilium tamen captum instituta, & *Pufendorfio* M.DC.LXXVIII. opposita: itemque vindiciis originum suarum, contra *Pufendorfium* & *Strimesum*, A. M. DC. LXXXI. editis, summam juris divini, sive *isagogicam*, ut vocat, *institutionem*, *de justitia & jure*, A. M. DC. XCIX. emisit. Conjunxit, ut vel ex fronte libri patet, rationem cum scriptura sacra; nec adeo tantum jus naturæ, sed & haud contempnendam theologiae moralis partem tradit, exemplo non quidem vituperando, caute tamen, ne permisceamus secernenda, imitando.

*Reliquorum scripta summa-
tim indicantur.*

XLIX. Et hæc quidem juris naturalis, ad nostram usque ætatem, fuere fata, æqua, iniqua, communia omnino cum reliquis literarum generibus. Nunquam enim ullam doctrinæ partem excellentium ingeniorum monumentis perfici insigniter contigit, ut non mox eadem, intempestiva ut plurimum, illorum, qui ejus se cultores profitentur, diligentia novis involveretur tenebris: quibus discutiendis dum alii iterum incumbunt, idem semper volvitur saxum, vicesque aut illustratæ aut obscuratæ disciplinæ ejusdem recurront. Nec adeo mihi placeo, ut existimem omnes omnium in jure naturæ me recensuisse labores. Scio multorum adhuc supereesse scripta, quorum injicere me oportuisset mentionem. Namque in ipsum *Grotium* *SUICERI* quoque extare *compendium Grotianum* memini, & *WACHTLERI* lectiones *Grotianas*, & *JOANNIS REINHARDI HEDIN*-

GERI

CERI *scilicet* *menta philosophica juris*, ex illustris Grotii libris *de jure belli ac pacis*, & si qui alii sunt ejusdem commatis libri. Ex illis autem, qui sui ingenii ductum fecuti sunt, HUGO DE ROY *de eo quod justum est*, CYRIACUS LENTULUS *de jure belli ac pacis*, FELDENI *elementa*, LUCÆ OPALENII *de officiis* libri tres, HENRICI MICHAELIS *vinculum juris universalis*, circa naturalia, moralia & politica, LANGII *conceptus juris naturalis*, & plurimæ aliæ aliorum commemorandæ mihi fuissent commentationes, si cuncta exequi animus tulisset. Addendæ quoque fuissent dissertationes doctorum virorum, de selectis naturalis juris argumentis. Has enim plurimi facio, cum quæ levi ut plurimum brachio attinguntur in generali ista totius disciplinæ pertractatione, exquisitiori studio, cum de singulis ejus argumentis tractatio suscipitur, evolvi soleant. Cujus rei illustre documentum, ut nunc alias taceam, JOANNES NICOLAUS HERTIUS & JOANNES WERLHOFIUS præbent, quorum ille in Giessenfi, hic in Helmstadiensi, academia, prudentiam juris magna cum laude docent. Et HERTII quidem integer exstat ejusmodi dissertationum fasciculus, in commentationibus ejus ac opusculis, M. DCC. conjunctim editis, videlicet *de jurisprudentia universalis*, *de socialitate primo juris naturalis principio*, *de commatu literarum*, *de matrimonio putativo*, *de modo constituendi civitates*, *an summa rerum semper sit penes populum*, *deque tutela regni*. WERLHOFII autem sparsim exierunt dissertationes exquisitissima eruditione refertæ,

HISTORIA

*usu juris Romani, aliorumque privatorum
jurium, de decidendis controversiis liberarum
gentium, de genuinis fontibus recte decidendi con-
troversias publicas & illustres, vindiciæ Gro-
tiani dogmatis de præscriptione inter gentes li-
beras contra Petrum Puteanum, & quæ aliæ
sunt ejusdem generis.* Sed hisce aliisque im-
morari diutius consultum non duxi, cum per
illustria & maxime necessaria factem histo-
riæ hujus capita animus fuerit. Manebit
etiam suum cuique libro pretium, si vel ma-
xime mihi non innotuerit, aut isto loco, quo
memorari debuisset, a me non sit collocatus.

*Scriptores
de jure
Gentium*

L. Ast nimis incurius rerum mearum mei-
que instituti immemor videri possem, si de
illis non aliquid adderem, qui de *gentium*,
ut vocant, *jure commentati*, simul de na-
turæ jure haud male meriti sunt. Qualecun-
que enim *gentium* jus comminiscantur, ad rem
ipsam cum veniunt, aut mores *gentium* pro-
jure venditant, aut recurrendum ad ipsas na-
turæ leges est, quod & plerique faciunt, qui
jus *gentium* se docere profitentur. Ipsum
quidem *Grotium* ad integras magis gentes,
quam singulos homines, cum suum de jure
belli & pacis opus scripsit, se retulisse con-
stat. RICHARDUS deinde ZOUCHÆUS hoc
exemplum fecutus est, in *juris*, ut vocat,
judicij facialis, sive *juris inter gentes*, & quæ-
stionum de eodem explicatione: qui liber
Hagæ Comitum A. M. DC. LIX. impressus est,
& deinceps *Moguntiæ* recusus. In hoc lau-
dandus, quod ex historiarum monumentis
dicta subinde illustret. WOLFGANGUS

TEX-

TEXTOR in *synopsi juris gentium*, itidem quæ diversa a jure naturæ sint, non tradit. In naturam & indolem hujus juris, quod *gentium* dicitur, accuratius inquirunt JOANNES LUDOVICUS PRASCHIUS, & Jo. JOACHIMUS ZENTGRAVIUS : ille in disquisitione *de jure gentium*, hic in commentatione *de origine, veritate & obligatione juris gentium*. Sed falluntur omnes magnopere, qui *gentium* jus a jure naturæ distinctum fingunt, & leges aut cum moribus, aut cum pactis turpiter confundunt. JOANNES JACOBUS MULLERUS, in sua *jurisprudentia gentium*, *Grotii vestigiis* accurate insistit, immo ipsum *Grotium* alia methodo exhibit. JOANNES GROENINGIUS in *bibliotheca juris gentium communi, europaea & exotica*, haud ita pridem editis, *gentium de rebus ad mores spectantibus præsertim philosophorum placita* colligit. De ceteris dicere nihil attinet. Unicus tamen mihi commemorandus adhuc est, ULRICUS HUBERUS, qui *institutionum suarum historicarum* tomo primo, *jurisprudentiae historicæ, sive observationum ad superiores libros historiæ civilis, ex jure publico potissimum universali*, specimen addidit. Quod quidem viri *institutum* nemo, nisi rerum harum ignarissimus, reprehendet : mirorque neminem extitisse, qui monstratam ab eo viam ingrederetur. Ut enim *historiarum monumenta & lucem affundunt juri naturali, & rationem applicandi ad ipsos actus civiles monstrant*; ita *historias isdem recte colere censetur*, qui prudenter de omnibus, quid jus fasque aut nefas, quid utile, quidve noxiūm, existimare didicit.

*Lites de
Jure Gen-
tium.*

LI. Atque huc gentium etiam integrarum imperantiumque, tum inter se tum cum civibus controversiae pertinent. In his enim demum maxima jurisprudentiae naturalis sese exerit utilitas, quam non aliis, quam naturae legibus, in ejusmodi litibus componendis locus sit. Et eas quidem, quibus imperantium civiumque mutua jura & officia diriguntur, diligenter quidam viri eruditi, de structura & indole civitatis agentes, explicarunt, nobilissimamque juris naturalis partem hoc ipso illustrarunt egregie. Locum inter eos haud extremum occupat Jo. FRIDERICUS HORNİUS, in *politica*, quam vocat, *architeconica*, ceteris omnibus in hoc genere praeferenda, nisi in quibusdam per nimiam sentiendi libertatem in devia se abripi passus esset vir ceteroquin acutissimus. Cujusmodi illud est, quod de imperii civilis per naturalem consecutionem origine commentus est, & de maiestate solis imperiis monarchicis propria, & quae forte alia sunt ejusdem generis. De ULRICI HUBERI autem *jure civitatis* non est ut dicam, cum nemo facile egregium opus ignoret, quamvis & in eo nonnulla post tam accuratam juris naturalis inquisitionem utique emendanda alii reprehenderint. Generatim autem omnes, qui de *juribus* quae vocant *majestaticis* commentantur, in hunc ordinem redigendi sunt, quibus haud contemnenda jus naturae incrementa imputat. Quos inter HENNINGEM ARNISÆUM strenuum monarchomachicorum impugnatorem, & CASPAREM ZIEGLERUM, utrumque in opere de

de *juribus majestaticis* eminere nemo nescit, ut reliquos silentio prætermittam. Acrius hæc agitari solent, cum ipsa partium jura defendenda sunt, quæ scriptorum genera, uti neutiquam negligenda, ita in naturali jure consulenda cum primis; cum non tam scholæ quam aulæ inserviant, & eruditorum meditationes velut in aciem deducant. Omnia quæ possem, si recensere vellem, rem suscipere, non quidem a meo, qui juris naturæ historiam condo, instituto alienam, infiniti tamen laboris, & a nobis heic non perficiendam. Pauca speciminis loco adferre satis erit. *Belgæ*, cum *Hispanorum* jugum excuterent, armis non minus quam scriptis, illi pro libertate, hi pro imperio pugnarunt. Horum causam quidam *Armacanus*, sub quo nomine CORNELIUM JANSENIUM latitare fama est, egit, & in academia Lovaniensi NICHOLAUS VERNULÆIUS: illorum, MARTINUS SCHOOCKIUS *de justitia belli*, quod federati *Belgæ* ob perpetuam pacem cum *Hispanorum* Rege gesserunt. Similis vero, si a nonnullis discesseris, & *Lusitanorum* causa fuit contra *Hispanos*, cum horum imperio illi se subtraherent. Nec utrisque aut argumenta defuerunt, quibus causam suam ornarent, nec defensores. Ut enim CARAMUEL LOBKOWIZ in *Philippo prudente*, itemque in *responsione ad manifestum regni Lusitanici Hispanorum*, ita ANTONIUS DE SOUSA, in *Hispania liberata*, & AGEYRA *de successione Portugallica Lusitanorum* partes tuendas suscepit. In *Anglia*, quæ inter *Carolum I. Regem*, populumque Anglicanum orta est dissensio Regi admo-

HISTORIA

dum funesta, longe alterius indolis est, eruditorum tamen provocavit calamos, ingeniaque ad imperantium & populi jura excutienda, & certos utrisque limites constituendos, excitavit. Vel JOANNIS MILTONI, *pro populo Anglicano*, & CLAUDII SALMASII *pro Rege*, impari & expectatione, & eventu edita scripta hoc satis superque testantur⁸⁶.

*Lites de
monar-
chiâ.*

LII. Ea res in memoriam mihi revocat varias illas contentiones, quæ subinde inter eruditos de *imperantium populique juribus* fuere agitatæ, ut *Monarchomachicorum* & *Antimonarchomachicorum* quoque nomina inde sint enata. Illustre ubique juris naturalis caput & maxima sollicitudine definiendum, ne aut pro principibus tyrannos obtrudamus populo, aut illos infimæ plebis potestati submittamus. Vix reperies tamen, qui medium teneant viam, nec cum alterius detrimento consultum

⁸⁶ De Origine civilis Imperii adeoque de Principum Sanctitate & Auctoritate inviolabili plurima apud nos trates versata fuit controversia. Sunt qui a Deo per Patriarchas id ducendum esse profitentur. FILMERI Patriarcha, Lond. 1680. 8vo. LESLY de origine civili Imperii. BEDFORD de jure Principum hereditario. Lond. 1713. Sunt vicissim, qui idem a populi consensu & pactis oriundum esse volunt. LOCKE de civili Imperio. 1698. SIDNEY de eodem. HOADLEY de orig. & Instit. civili Imperii. Lond. 1710. Hinc in diversas abeunt opiniones de supremi magistratus Potestate, quam sanctam esse & inviolabilem prorsus contendunt divinæ ejus originis assertores, dum qui ex parte populi sunt, isti resistere licere in supremo Reipublicæ discrimine doceant. Flures ex utraque parte scriptores vid. in Question. Philosoph. Cap. II. S. 3.

alteri cupiant ; idque eo magis, quod affectus studiumque partium, si unquam, huic certe doctrinæ generi sese immisceat. GEORGIUM BUCHANANUM *Scotum*, poëtam sœculi sui facile principem, in dialogo *de jure regni Scotiæ*, populo præ Regibus favere constat. Ast facere aliter non poterat, qui totus ab illis pendebat, qui dejecta MARIA STUARTA, *Scotiæ regina*, rerum ad se trahere summam annitebantur. Quid MARIUM SALAMONUM in libro *de principatu* ; personatum illum STEPHANUM JUNIUM BRUTUM, sive PHILIP-PUS MORNAEUS juxta *Hugonem Grotium*, sive HUBERTUS LANGUETUS, juxta *Boe-clerum*, sive aliis sub hoc nomine latitet, in *vindiciis contra tyrannos* ; quid JOANNEM BOUCHERIUM in *justa Henrici III. abdicati-one a regno Francorum* ; quid FRANCISCUM HOTTOMANNUM in *Franco-gallia*, & in libro *de jure regni gallici* impulerit, ad noxias imperantium auctoritati opiniones defendendas nemo puto ignorabit, qui temporum & regnorum, in quibus vixere, reputaverit conditionem. JOANNES ALTHUSIUS, an peculiares, quæ in hanc eum induxerint sententiam, habuerit rationes, nescio : hoc scio, acrius nimis de eo censuisse HERMANNUM CONRINGIUM, quod pestilenti velut fidere afflatus eo impudentiæ progressus fit, ut illa ipsa seditionisforum hominum deliramenta in formam artis redigere, scripturæ sacræ testimoniis incrustare non erubuerit. Ego ALTHUSIUM non defendam : hoc tamen fateor, multa vere & cordate ab illo dicta, quæ hodie forte assentatoribus principum, ut plerique

HISTORIA

que sunt, qui se politicos jactitant, maxime in academiis, dura nimis aspera videntur. Nec dubito, quin multa monarchomachicorum effata commoda admittant interpretationem, & ideo saltem displiceant, quod aperte nimis veritatem prodant. Æquitati ubique studendum, præsertim in scriptis eruditorum censendis: ast mirifice ab ea alieni sunt, qui affectibus præpediti ad hæc sacra accedunt. Quæ dicta ab his contra sanctitatem principum sunt, merito rejicienda: sed an dicta sint, diligenter prius dispiciendum. Juxta hanc regulam de reliquis etiam pronuncandum, qui in hujus criminis suspicionem veniunt, uti PHILIPPUS HÆNONIUS in *disputationibus politicis*: GULIELMUS ROSSÆUS, sive potius WILHELMUS GIFFORDUS, in libro de *vindiæ reipublicæ christiane*, adversus reges impios & hæreticos, & denique auctor libri, de *regimine civili*, qui ex anglicana lingua in gallicam est translatus.

*Lites de
Dominio
Eminentis.*

LIII. Cum autem principum imperium subinde cum civium libertate collidatur, duo tamen præ reliquis momenta sunt, in quibus sine summo vix fieri posse periculo merito censeretur; religio, & bonorum, quæ cuique obtigerunt, secura posseffio. Hic ergo, ut imperii rite definirentur, per naturæ quoque leges, limites, eruditæ recte dedere operam: nec tamen ita definivere, ut non subinde super iis disceptatio oriatur. Idem, quos supra notavi, & hic recurrent affectus, prout quisque aut principi aut populo suas, quas composuit, placere voluit fabulas. Et ad

JURIS NATURALIS.

75

ad bonorum quidem possessionem quod attinet, nata est, superiori seculo, agitata de *dominio eminenti* controversia. Afferuit hoc HUGO GROTIUS, primusque hanc vocem usurpavit, quamquam alii hanc gloriam HUGONI CARDINALI vindicent. Secuti GROTII exemplum sunt JACOBUS ANDREAS CRUSIUS, in peculiari de hoc argumento commentatione, itemque quidam HELENUS POLITANUS, in dissertatione *de dominio eminenti in imperio Romano*, aliisque. Sed limites istius facultatis extendere, ultra quam par est, multis visus est, is quem supra laudavimus Jo. FRIDERICUS HORNIUS, in dissertatione *de dominio supereminenti*, in academia Wittebergensi M. DC. LVIII. habita, cui mox theses quasdam opposuit. WILHELMUS LYSERUS, in eadem academia tunc juris professor. Nec defuit sibi HORNIUS, sed in *politica*, quam *architectonicam* vocat, denuo hoc argumentum sub incudem revocavit, suamque sententiam contra LYSERUM defendit; LYSERO demum, HORNIO jam mortuo, dissertationem *pro imperio* contra dominium eminentis, M. DC. LXXXIII. eidem oppONENTE. In eo autem facile consentiunt, nefas esse imperantibus citra necessitatem utilitatemque manifestam reipublicæ privatorum invadere bona: saltem imperiumne, an dominium, imperantis in bona civium facultas dicenda sit, disquiritur. *Dominium* vocat HORNIUS; *imperium* mavult LYSERUS, quod ex dominio ita imperantibus propria forent civium bona, ut iis semper ex arbitrio uti possent. Ast pone posse & aliam dominii esse significationem, & facile intet eos conveniet,

HISTORIA

niet. Utique facultas ipsa, justis limitibus circumscripta, quod imperantibus competit, constat: imperium vero an dominium quis eam vocare velit, perinde fuerit.

*Lites de
potestate
principum
circa sa-
cra.*

LIV. De potestate principum circa sacra, & acrius & saepius, magnis animorum motibus concertatum fuit. Namque non tantum civium omnium interest, ne imperantes limites suae potestatis hic migrant; sed accedunt etiam sacri ordinis viri sibi ea haud raro vindicantes, quae rerum debentur dominis. Hinc mox cives conquerentes audias favire principes in conscientias, & id, quod soli Deo proprium est, nefando ausu involare; mox verbi divini ministros, conculcari pedibus potestatem & auctoritatem divinitus sibi concessam; mox principes a clericis sacrilega impietate, erepto sacrorum jure, suam imminui majestatem. Ergo omni tempore ut tum ex scriptura sacra, tum ex naturae legibus hoc jus definiretur, strenue fuit elaboratum. Nihil dicam de jure regaliae, de quo inter Galliae reges & pontifices toties fuit disputatum, immo & inter Imperatores germanicos atque pontifices,⁸⁷ uti vel Henrici IV. Imperatoris fata testantur. Sub Ludovico Bavaro, ut alibi a me ostensum, vindicatio egregie imperantium auctoritas fuit contra insultus pontificis, multorum eruditissimorum virorum monumentis, quae in unum collecta

⁸⁷ Conf. hac de re præ ceteris JOANNES SCHILTERUS in præclaro *de Libert. Eccles. Germ.* opere.

conservavit nobis MELCHIOR GOLDASTUS ab Haimensfeld, in *Monarchia sacri Romani Imperii*. LUTHERI opera, quam egregie proculcata haec tenus imperantium potestas restituta sit, & aliunde constat, & BALTHASAR etiam BABELIUS in dissertatione, *de beneficiis magistratui politico beati LUTHERI ministerio exhibitis*, demonstravit. Nec minimum illud reformationis a LUTHERO institutæ est momentum, ut imperantium & docentium ordo justis limitibus circumscriberetur. Sed postea quoque subinde de hac re disputatum, nescio tamen, an acrius unquam, & majori eruditionis adparatu, quam in *Belgio*. Cum etiam Remonstrantes faventes sibi haberent imperantium animos, perque eos suam posse promoveri causam crederent, strenui assertores potestatis civilis circa sacra existebant. Imprimis hoc VYTENBOGARDUS egit, in libro *Belgica lingua conscripto*; quem tamen ex iis, quas olim defendit, sententiis, refellere adgressus est RUARDUS ACRONIUS. Tum vero BOGERMANNUS, SIBRANDUS LUBBERTUS, capita *Contra-remonstrantium*, aliqui, acriter *Statuum Belgii circa sacra potestatem impugnabant*, eam quod causæ suæ nocere arbitrabantur: quibus tamen *pietatem ordinum Hollandiæ opposuit HUGO GROTIUS*. Et hic quidem in alia comminatione, *de imperio summarum potestatum circa sacra*, eruditæ hoc argumentum pertractavit, quod & NICOLAUS VEDELIUS fecit, in libro *de episcopatu Constantini Magni*. Sed eadem alibi passim instructa fuit scena; eruntque semper, qui hac super re disputent, & mox

HISTORIA

mox potestatis hujus, quam principes circa sacra sibi afferunt, limites extendant, mox restringant & coarctent, prout suis institutis aut faventes aut reluctantates principes habebunt. Id istæ, quæ non ita pridem apud nos, inter JOANNEM BENEDICTUM CARPZOVI-
UM, aliosque ex sacro ordine, viros & CHRIS-
TIANUM THOMASIUM agitatæ controversiæ sunt, condocent. Hic vero, ut ubique de naturæ jure præclare meritus est, ita in aliquot etiam scriptis, latino & germanico idiomate *de jure principis circa sacra editis*, in hoc argumento enodando multum studii collocavit ⁸⁸.

LV. Dum

⁸⁸ De Potestate Principum circa sacra pleniorum Historiam exhibuit auctor noster in *Isagoge Histor. Theologicā*. l. 2. c. 5. § 10. sed caute legendus; quoniam Ecclesiæ Lutheranæ addicto Regimen Ecclesiæ Episcopale huic neutquam arridet. Inter eos, qui in *Angliā* Jura Episcopalia afferuerunt, præcipue eminent HENR. DODWELLUS, qui hoc ex instituto agit in *Parænesi ad exterorū de nupero schismate anglicano*. Lond. 1704. & vñ. cui responsum dedit ipse BUDDEUS in Dissertatione *de origine & potestate Episcoporum*. Sunt & hodie plurimi, qui disciplinam omnem ecclesiasticam reficiunt & impugnant, quos non opus est ut hic recensem. Sed quoniam Erastianorum vestigiis præcipue insistunt, de horum doctrina pauca subjungam, quæ nobis præbuit vir doctissimus JOAN. HENR. HEIDEGGERUS in *Corpore Theol. Christianæ*. Loc. 28. Sect. 1. “ Horum ante-signanus fuit THOMAS ERASTUS, Heidelbergensis Medicus. Censent illi, ecclesiæ nullum regimen, nullam sententiæ dictiōnem, nullum forum, nullam potestatē verbum Dei per censuras, excommunicationem impri- mis, applicandi à Christo datam esse; potestatē clavium in solo verbi præconio confistere; & ecclesiā magistrati Christiano, omnem quam usurpat discipli- ” næ

LV. Dum vero in eo sum, facere non possum, quin & illud addam, solere subinde

*Utrum a-
quum sit
Ius natu-
rale ad Re-
ligionis &
Reip. Sta-
tum accom-
modare?*

“næ auctoritatem ex mera magistratus delegatione usurpare, cum omnis Politia externa, omne regimen & omnis coetuum minorum potestas in republicâ à summâ majestate derivari & in eandem refundi debeat. Proin etiam magistratum fasces censuris ecclesiæ obnoxios esse iidem pernegant; & a sententiis ecclesiasticis ad magistratum tribunalia, utpote quibus ultimum & supremum rerum omnium in republica judicium conveniat, provocationem permittunt. . . . Horum sententiam, in *Anglia* gliscentibus *Presbyterianos* inter & *Independentes* controversiis, quidam COLEMANNUS Londinensis Pastor incravat: qui Politum instincu & vanâ prurigine motus in concione Londini *Parliamento* coram habitâ Regimen Ecclesiæ magistrati obtulit: cui se G. GILLESPIUS & SAM. RHETERFOORDIUS doctissimis dissertationibus, quibus omnem *Eraſtiani* commenti iniquitatem aperuerunt, oppugnatum iverunt. . . . In *Belgio* GROTIUS & *Remonstrantes* (quos peculiari libro *VYTBENBOGARDUS* defendit magistrati architectonicam in Ecclesiam potestatem adferens) *Eraſto* secundas fecerunt. Sed *Remonstrantes* qui quamdui magistratum sibi faventem & propitium experti sunt, mirè potestatis ejus peristromata dilatarunt: conversa fortuna, velificationem finuare cœperunt.” Horum partes tuendas suscepit LUDOVICUS MOLINÆUS in *Parænesi ad ædificatores Imperii in Imperio*, Lond. 1656. 4to. De hoc libro sic pronuntiat MELCH. LEIDECKERUS: “Ibi damnata Hierarchia episcopali, & regimine simul presbyteriali, tradita tandem omnia politico Principi vides *independentium* consiliis. Itaque *T. Eraſtum* ad cœlum extollit cum *Grotio*. Liber *Cromwellio* dedicatus est.” . . . Hæc ideo recitare juvabat, quoniam hujuscem controversiæ ortum & progressum velut in compendio exhibent. Adficere liceat quosdam apud nostrates hodiè delineescere, quibus nimium

HISTORIA

juris naturalis decreta, & ad religionis, quam quisque profitetur, & ad reipublicæ etiam, in qua quisque vivit, statum accommodari. Quæ res quam noxia sit, per se patet; prætermittenda mihi tamen non est, ut non incrementa modo, & decrementa juris naturalis, sed causæ etiam utrorumque intelligantur. Constitit vero omnibus, id quod dixi, ut nunc alia exempla præteream, in ea controversia, cui occasionem dedit *Hafnienium* theologus, HECTOR GODFRIED MASIUS. Is m. DC. LXXXVII. librum edidit, quem *interesse principum circa religionem evangelicam* vocavit. In eo id dat operam, ut demonstret

Lutheri

arrident *Erasianorum & Independentium* placita, quippe non tantum disciplinæ Ecclesiasticæ manibus pedibusq; impugnare studeant; sed & viros omnes Ecclesiasticos in laqueum ire jubeant. Horum antesignanus est TYNDALIUS in libro famoso, cui titulus; *Rights of the Christian Church*. Lond. 1706: quem adsestantur haud pauci causæ christianæ non nimium faventes, qui nuper contra viri optimi EDMUNDI [Gibson] hodie Episcopi Londinenonis *Codicem Juris Ecclesiastici Anglicani* scriptitarunt. In hac classe non infimas habent partes Ephemerides quædam, quæ singulis hebdomadibus prodeunt hoc titulo, *The Old Whig, or Conscient Protestant*, insignitæ; sed imprimis eminet in hac causa anonymous quidam [sed nominatim, si qua famæ Fides, FORSTER Proprætor Bristolensis] qui nuper in lucem emisit, *An Examination of the Scheme of Church Power laid down in the Codex Juris Ecclesiastici Anglicani*. Lond. 1735. quem librum Clericorum tum munera tum personas contumeliis & maledictis acriter infectantem ad examen revocat & funditus evertit vir doctissimus & utriusque Juris peritissimus in libro, cui titulus: *An Answer to the Examination of the Codex, &c.* Lond. 1735.

Lutheri discipulorum eam de summo principum imperio doctrinam esse, per quam hoc firmum & supra omnes monarchomachicorum insultus positum sit, cum ea, quæ ex divinis literis & juris naturalis decretis afferunt, hue maxime sint accommodata. Id quidem recte. Idem vero dum de reliquis, in quas orbis Christianus scinditur sectis, contrarium probare annititur, istis *Reformatos* adjungit. Quæ res uti cordatis omnibus, & prudentibus, admodum displicuit, ita & HUBERTO MOSANO, hoc est, doctissimo viro Jo. CHRISTOPHORO BECMANNO bilem movit, ut eruditio scripto lingua vernacula edito istam MASII temeritatem castigaret. Variis hinc, ut inter eruditos moris est, iisque vehementioribus scriptis inter utrumque concertatum fuit, hoc eventu, ut innotesceret utrinque nonnullos incommode sæpius fuisse locutos, utrinque extitisse qui ea de auctoritate imperantium ex jure naturæ & theologia assumerent placita, quæ rebus suis quam maxime conducere arbitrarentur, quod vero superest, ipsam utriusque partis religionem ita comparatam esse, ut nec auctoritati nec majestati imperantium quicquam detrahatur, & cum iis, quæ jus naturæ hac de re omnes condocet, accurate consentiat atque conspiret.

LVI. Et ea quidem, quæ hucusque disse-
ruimus, ad imperantium atque civium officia
mutua spectant. Hinc vero priusquam di-
cedam, de *successionibus illustrium* aliquid ad-
dendum; de quibus cum sæpius contenta-
Lites cœ
successionibus illustrium.

HISTORIA

tum sit, vix fieri hoc potuit, quin ad naturalem jurisprudentiam aliqua inde ex eruditorum monumentis accessio fieret. Vel de successione in regnum *Portugalliae*, post mortem *Sebastiani* Regis, quæ multis librorum voluminibus disceptata sunt, ad hoc evincendum sufficiunt. Dux & ipse ea de controversia aliquid, in mea *de successionibus primogenitorum* dissertatione, in qua & alia, quæ hue facere queant, attigi. Quæ de jure devolutionis *Brabantiae*, ab auctore tractatus *de juribus reginæ christianissimæ*, itemque ab auctore dialogi *de juribus Reginæ*, aliisque, pro *Galliae* Rege, a PETRO STOCKMANNO contra de jure devolutionis, & auctore *clypei status & justitiæ* pro *Hispaniae* Rege scripta sunt, alterum exemplum præbent. Nostra vero ætate, ut reliqua nunc prætermittam, successio illa *Hispanica*, quam hinc *Austriaca* illinc *Burbonica* sibi gens asserit, ut Europam fere universam ad arma pro libertate, ita eruditos ad calamos pro justitia expediendos impulit. Nec aliunde tamen, quam ex naturæ jure momentum causæ decidendum, sive de testamenti a *Carolo II.* conditi valore, sive de successionis jure per testamentum, non tollendo, sive denique de efficacia renunciacionis a *Delphini* matre factæ, quæstio institutatur. Id equidem & ipse in peculiari demonstravi dissertatione, sed alii etiam viri eruditi in eadem elaborarunt causa, quorum alibi indicare animus est monumenta. Istæ vero de successionibus controversiæ, ut ex naturæ jure ceu unico fonte rite derivandæ sunt, ita rursus

rursus accuratius pertractatæ, ipsi juri naturæ lucem insignem affundunt. Hinc nec eodem, qui ad eas animum adjecerunt, id fecere successu. Certe qui, antequam per HUGONEM GROTIUM naturali juri suus restitueretur nitor, de ejusmodi argumentis exposuere, dici non potest, quam turpiter plerumque se traduxerint, *juris civilis, canonici, publici, naturalis*, decreta inter se commiscendo, ut ipsi vix aliquid invenirent, in quo pedem figerent. Ast qui recentiori ætate hocce munus in se suscipiunt, tanto felicius ad summum & caput causæ provehuntur, quanto ipsi hujus juris, quo solo principum & gentium fata continentur, fuere peritiores. Nemo vero ita peritus est, ut non, quoties ad specialia applicatio inflituenda, pulchram in eo proficiendi indipiscatur occasionem⁸⁹.

⁸⁹ Huc spectat controversia non ita pridem apud nostrates mota de Successione Hereditariâ ad Regnum Britannicæ, in qua præcipuas partes sustinuerunt HIGDENUS & BEDFORDIUS, qui ex adversis invicem partibus steterunt: cum enim munus probandi Jus ad Regnum Britannicæ non adeo esse sanctum & inviolabile, quin & arbitrio Potestatis Legislativæ subjici possit, in se suscepisset alter imprimis in libro, cui titulus, *A View of the English Constitution*, Lond. 1709; & deinceps in ejusdem defensione, Lond. 1710: alter id præcipue agendum esse sibi duxit, ut contra HIGDENUM probaret jus regum Britannicæ hereditarium esse absolutum, & nullo modo, ne quidem in summo rerum discrimine, violandum, in libro, qui hunc præ se fert titulum; *The hereditary right of the Crown of England asserted*. Lond. 1713. Fol.

*Lites de
cominio
Maris.*

LVII. Et dubia quidem ista atque incerta succedendi ratio, non tantum imperantes cum civibus, sed & diversas secum committit gentes. Longe autem plura sunt, quæ tantum inter gentes ipsas agitari solent, & atrocium haud raro bellorum causæ existunt. Horum si vel præcipua saltem, non dicam enumerare aut edissere, sed indicare saltem vellem, rem suscipere magnæ molis integroque libro suffecturam. Etenim quam dives statim librorum seges efflorescat, cum inter rerum dominos ejusmodi exoriuntur disputationes vel illorum exemplo patet, qui de *dominio maris* agere ita instituerunt, ut affererent illud, aut infingerent, prout illorum, quorum causam tuebantur, rebus conveniens hoc esse putabant. Ipse HUGO GROTIUS primum velut suæ in jure naturali peritiæ tirocinium hac ipsa in quæstione posuit. Cum enim circa seculi proxime elapsi initium inter Hispanos & Belgas de induciis tractantes multa etiam de libertate *indicanorum* commerciorum, quam invitâ & reluctantibus Hispanis sibi vindicabant Belgæ, disceptarentur; HUGO GROTIUS pro eo quo patriam complectebatur amore, edito (titulo *maris liberis*) libello liberam ad *Indos* navigationem afferere adgressus est⁹⁰, Ipse tamen deinceps, in majori *de jure belli & pacis* opere, in quibusdam sententiam suam

⁹⁰ Vid. DOMINICUS BAUDIUS lib. II. de *induciis Belli Belgici*. add. BOECLERUS ad *Grotii* lib. II. cap: II. p. 49.

emendavit, certisque, quæ ante posuerat, limitibus circumscriptis. Nec quisquam contra eum quidquam movit, donec plurimis iam præterlapsis annis, trigesimo videlicet quinto seculi proxime elapsi, JOANNES SELDENUS idem sub incudem revocaret argumentum, editoque *de mari*, ut vocat, *clauso*, libro contrariam adstrueret sententiam. *Anglorum* forte referre putavit, ut ad *Batavorum* commercia intra angustiores limites coercenda, gentibus ejusmodi quid persuaderetur. Et tum demum concertari ea de re coeptum. GROTIUS namque partes defendendas sibi putavit THEODORUS GRASWINKELIUS in *vindiciis*, quas vocat, *maris liberi*, & IO. ISAACUS PONTANUS, *Danorum* insimul atque *Norwegorum* causam acturus, in duobus *discussionum historicarum* libris. Pro Seleno contra stetit GULIELMUS WEEWODUS, PETRUSQUE BAPTISTA BURGUS, in opere *de dominio Maris Ligustici*, cui is, quem antea laudavi, THEODORUS GRASWINKELIUS refutationem opposuit. Nec defuerunt, qui a partium studiis alieni proficere deum ex ejusmodi scriptis ad veri investigationem simulque juris naturalis amplificationem visi sunt. Quos inter eminet THOMAS RIVIUS in sua *historia naval media*, JACOBUS GODFREDUS in dissertatione *de imperio maris*,⁹¹ JOANNES STRAUCHIUS in *de imperio maris* dissertatione: ne quid nunc de Lu-

⁹¹ Ad leg. deprec. q. ff. *de L. Rhodia de jactu.*

HISTORIA

CENIO aut STYGMANNO dicam, quorum uterque de commerciorum maritimorum jure, nisi his delibutis, præcipere non potuit: nec de CLAUDIO BARTHOLOMÆO MORISOTO, cui in orbe maritimo non satis fuit generatim quædam de maris dominio delibasse, sed de Hispanorum quoque, Lusitanorum, aliarumque gentium imperio maritimo speciatim sibi exponendum duxit.

Conclusio. LVIII. Ejusmodi vero cum sæpe & nostra & majorum nostrorum ætate, inter gentes, &, qui harum vicem gerunt, imperantes rerumque dominos lites agitatæ sint, iisque definiendis non aliæ, quam naturæ leges sufficerent; facile patet, necessitate velut quadam inductos viros ingenio & eruditione præstantes, in accusationem earum incubuisse investigationem. Nec ullam credo temere esse hujus doctrinæ partem, quæ inde aut lucem non ceperit, aut capere saltem non potuerit, si modo in media non voluerunt cœcutire luce, qui ad illustrium causarum momenta disceptanda animum adjecerunt. Id quod ut illis, quæ afferre animus fuit, exemplis abunde constat, ita reliquis, quorum haud pauca superesse scio, idem comprobare pronum fuisset, nisi decretum constitutumque fuisset juris naturalis historiam condituro, per summa saltem rerum maximeque illustria ire capita. Constatre vero nunc omnibus puto, per vices hanc philosophiæ partem, quam *jurisprudentiam naturalem* vocamus, mox illustratam

scriptis prudentum, mox umbraticorum & scholasticorum hominum variis disputationibus obscuratam, majori quidem studio quam reliquas philosophiæ practicæ partes cultam, neutiquam tamen perfectam, ea expertam & adhuc experiri fata, quæ omnia scientiarum genera manent. Ii vero ipsi, qui promovere eam debebant, cum ludicris suis figmentis quam maxime illi nocuerint, quid mirum, quod a summo fastigio multum absit? Nec credo meliora expectanda fata, ex quo imperitorum abusu eo res processit, ut cordati quidam huic se non aliter obviam ire posse opinentur, quam profligato illorum errore, qui, pro verbo divino jus naturæ crepantes, vix sentiunt in ethnicos se degenerasse, quos & supra jam notavimus. Ita enim fieri aliter non potest, quam ut ipsum merito suspectum reddatur jus naturæ: saltem culturæ, quæ huic impenditur, jacturam potius faciendam, quam ut pro christianismo ethnocismus tandem palam obtrudi omnibus permittatur, nemo rerum suarum consultus temere abnuet. Manet interim hæc jurisprudentiæ naturalis, præ ethices & prudentiæ civilis doctrina, prærogativa, quod longe majori studio præstantissimi in eam se dederint viri: sed nunc tamen & his pristinum redire quodammodo videtur decus, quod vix ex istis scholasticorum nebulis, quibus academiæ tantum non hactenus obtenebratae fuere, emergere potuit. Optamus vero me-

rito, ut emergat : modo ita emergat, ut cœlesti veritati, qua christianorum disciplina sola constat, suus servetur honor ; immo ut ad hanc, quæ sola vera sapientia, & fons etiam omnis sapientiæ est, conservandam, illustrandam, amplificandam, cuncta referantur. Faxit ergo Deus, ut primo vera & non fucata pietas, deinde vero & artes illæ literæque, quæ huic inserviunt, in dies magis magisque provehantur, & lætius efflorescant.

S. D. G.

Illustrissimo atque Celsissimo Heroi Domino

Gustavo Ottoni Steenbock,

Comiti in Bogesund, Libero Baronii in Chronebeech & Ohresteen, &c.

Regdi SUECIÆ Archithalassio, & Academiæ Gothorum Carolinæ Cancellario; &c.

DOMINO MEO GRATIOSISSIMO.

Illustrissime atque Celsissime COMES,

DOMINE GRATIOSISSIME,

AUT *levis in diversa animum meum distrahebat dubitatio, num satis ex decoro foret tantillum opus tam illustris sibi nominis auspicia adscitum ire. Nam ex una parte ruborem incutiebat libelli tenuitas, qui nullius ingenii*

DEDICATIO.

genii aut splendoris capax erat; quippe prima duntaxat rudimenta Moralis Philosophiæ, ex diffusiore nostro opere fere excerpta, complectens. Qui uti fortasse aliquem præbere usum potest primum eam ad disciplinam gradum molientibus: ita si & fastigii Tui & meæ obligationis heic habenda erat ratio, ad neutram satis apparebat attemperatus. Ex altera parte devotissimum ILLUSTRISSIMÆ TUÆ EXCELLENTIÆ animum stimulabant privata non minus quam publica Tua merita; ut ingrati notam sibi vehementer pertimescendam duceret, si qualemcumque occasionem negligeret, saltem contestandi, quantopere Eidem foret devinetus. Neque de illis jam meritis loquor, queis per res domi forisque egregie gestas patriam Tibi maximopere obstrictam reddidisti, simulque Nomen Tuum immortali gloriæ dudum dedicasti. Ista pro dignitate recensere, historiæ labor est; quæ dum circa glorioissima Nationis Tuæ facinora, & felicissime per tot regiones circumlata arma desudat, magnam Te semper tantarum rerum partem deprehendit; Eundemque, ubi a bellis cessatum est, primum amplissimæ provinciæ gubernandæ, post totius regni
tu-

DEDICATIO.

91

tutorio moderamini admotum, non minus
pacis artibus efflorescentem admiratur.
Ista potius hoc loco attingere fas fuerit,
qua in recentem hanc Academiam, in
qua, invitante Optimo Maximo REGE,
fortunarum sedem figere mibi datum fuit,
ab ILLUSTRISSIMA TUA EXCELLENTIA,
profecta sunt. Quæ Te sapientissimum jux-
ta ac benignissimum defensorem, ac sum-
mum moderatorem nunquam pro meritis
satis deprædicare potest, dum suis commo-
dis ac ornamenti inter tantam publicorum
negotiorum molem citra tedium velifican-
tem quotidie deprehendit. Enimvero quæ
peculiariter ILLUSTRISSIMA TUA EX-
CELLENTIA in me contulit, qua cum ve-
neratione a me cœstimanda sunt? Aliis
summa votorum est, ejus fastigii Viris
innotescere, & probari. Ast mibi ita ef-
fusa Tua gratia allubuit, ut eandem &
in commodis meis promovendis, & in assul-
tibus malevolorum abs me averruncandis,
non semel benignissimum expertus sim.
Quibus ut aliquid reponatur, cum longe
supra mensuram fortunæ meæ sit, necef-
sarium tamen utique fuerit saltem submis-
so animi cultu, & ingenua tot beneficiorum
professi-

*professione defungi; postquam id quoque
 summorum Virorum benignitas habet, ut
 grati contestatione animi libenter sibi satis-
 fieri patiatur. Et quia generosis morta-
 lium solenne est, etiam tenui sibi exhibito
 cultui interpretatione pietatis dignationem
 ultrò addere; id quoque ILLUSTRISSIMÆ
 TUÆ EXCELLENTIÆ bonitas sperare me
 jubet, ut in magnitudinem Tiam deli-
 quisce non videar, si tam exiguo opusculo
 utar in occasionem publice exprimendi erga
 eandem devotissimi mei animi. Nam splen-
 didius aliquod, & quod ævum ferre
 queat opus, abs me exspectare longum fuerit;
 præsertim cum immane quantum refrige-
 rentur ingenia, si deprehendant, dum vulgo
 sese laborant eripere, livorem & inscitiam
 impune in se dentem exercere, otii rationem
 non redi. Novo tamen vigore efflorescat
 animus, & oborta tædia ejiciet, si huncce
 cultum ab ILLUSTRISSIMA TUAM EXCEL-
 LENTIA placida fronte admissum intel-
 lexero; simul in posterum de gratia, & pa-
 trocinio Tuo securum me esse jufferis. Ita
 DEUS O. M. ILLUSTRISSIMAM TUAM
 EXCELLENTIAM in Patriæ, Splendidissi-
 mæ Tuæ Familiæ, ac nostræ novellæ Reip.
 decus*

D E D I C A T I O.

93

*decus ac emolumentum, plurimos per annos
florentem vigentemque conservet!*

Illusterrimæ Tuæ Excellentiæ

Devotissimus

S A M U E L P U F E N D O R F.

*Londini Scanorum
X. Kal. Febr. A.
M. DC. LXXIII.*

Sam.

Sam. Pufendorfius

LECTORI

BENEVOLO SALUTEM.

I.

I receptus plerisque eruditis mos legis propemodum vim induisset, super vacuum videri poterat circa rationem hujus scripti aliquid praefari; cum res ipsa satis loquatur, me nihil aliud egisse, quam ut tironibus præcipua JURIS NATURALIS capita brevi, &, ut arbitror, perspicuo compendio exponerem: ne si citra cognitionem velut elementarem in diffusa ejus disciplinæ spatia fese immiserint, copia & difficultate rerum ab initio protelentur¹. Simul & illud publico expedire visum,

¹ Auctor hoc compendium literis tradidit paulo post editum librum illum insignem *de Jure Naturæ & Gentium*. Nam opus maius in lucem prodiit A. D. 1672. hoc vero opusculum A. D. 1673.

ejusmodi

HISTORIA

ejusmodi *Doctrina Morali* * studiosæ juvenitatis animos imbui, cuius usus manifestus in Vita Civili spectaretur. Et licet alias semper inglorium judicaverim, aliorum diffusiora scripta, & multo magis propria, in compendium redigere ³: tamen cum superiorum auctoritas accederet, a cordatis vitio mihi versum iri non arbitror, quod isthoc laboris unice Juventutis utilitati dare voluerim; cuius merito tantus esse favor debet, ut in ejusdem gratiam suscepta opera, etiam ingenii & spendoris non capax, nemine indigna sit judicanda. Cæterum quin ejusmodi principia ad universam Juris disciplinam magis idonea sint, quam cujusvis Juris Civilis elementa, nemo cui sanum sinciput abnuet. Atque hæc in præsens sufficere poterant, nisi quidam monuissent non abs re fore, aliqua præmittere, quæ ad indolem JURIS NATURALIS in universum intelligendam, ejusdemque limites accuratius designandos facerent. Quod eo libentius suscepi, qui hoc modo prætextus adimitur hominibus importune curiosis febriculosam suam censuram extendendi ad hancce disciplinam, quæ sæpe

* Sub hoc nomine auctor non tantum *Ethicam* propriam dictam, sed etiam Jurisprudentiam *naturalem* & *politicanam* complectitur.

³ Vide Ipsius Auctoris (sub nomine *Julii Rondini*) Præf. ad Erid. Scandic. in Postscripto. Et Comment. ad *Pullum Venet.* p. 46, 47.

velut

velut interjecta ab ipsorum provincia disjungitur⁴.

II. Manifestum igitur est, ex tribus velut *Tres fontes* fontibus homines cognitionem OFFICII sui, ^{Scientiae} _{moralis.} & quid in hac vita sibi tanquam honestum sit agendum, tanquam turpe omittendum haurire ; ex *Lumine rationis*, ex *Legibus civilibus*, & ex peculiari *Revelatione divini Numinis*. Ex primo fluunt Officia hominis communissima, præcipue quæ ipsum cum aliis hominibus sociabilem reddunt : ex altero Officia Hominis, quatenus peculiari & definitæ civitati subjectus degit : ex tertio, Officia Hominis Christiani.

III. Inde & Tres separatae Disciplinæ pro-*Tres disciplinæ* veniunt : quarum prima est *Juris Naturalis*, plinæ omnibus gentibus communis. Altera *Juris rales* ; *Civilis* singularum civitatum, quæ tam multiplex est, aut esse potest, quot numero sunt civitates, in quas genus humanum discessit : Tertia *Theologia Moralis* habetur, illi parti Theologiæ contradistincta, quibus credenda exponuntur. Singulæ harum Disciplinarum

⁴ JOSUAM SWARTZIUM & NICOLAUM BECKMANUM (illum Theologiæ, hunc Juris Professores, suosq; in academia Carolina Lundini Collegas) his verbis notat, qui livore & invidia agitati, præter *Indicem Novitatum* in odium operis confectum, *Scaniæ* Episcopum instigabant, ut sibi censuram libri a rectoribus regni postularet. In horum ergo gratiam fines trium disciplinarum vulgo tunc confusos regit, ut, ubi inchoet natura & definat, quæve Rationes huc pertineant vel non, liqueret. Vid. Auctoris *Eris Scandica*. OTTO.

Jus Naturale, modum sua dogmata probandi adhibent, suo principio respondentem. In Jure Naturali aliquid faciendum afferitur, quia per rectam rationem idem ad socialitatem inter homines necessarium colligitur. *Præceptorum Juris Civilis* ultima ratio est, quia Legislator ita constituit. Theologus Moralis in eo ultimo adquiescit, quia Deus in Scripturis Sacris ita jussit.

Civile,

Theologia Moralis,

Sibi invicem non repugnant. IV. Quemadmodum autem disciplina Juris Civilis Jus Naturale tanquam generalem magis disciplinam præsupponit: ita si quid Jure Civili continetur, de quo Jus Naturale filet, non ideo hoc illi repugnare censendum est. Simili modo si in Theologia Morali aliqua tradantur, ex revelatione divina profluentia, ad quæ ratio nostra jam non pertingit, quæq; adeo & Jus Naturale ignorat; imperitum valde foret, ideo illam cum hac committere, aut repugnantiam aliquam istarum disciplinarum somniare. Vice versa, si quæ in disciplina Juris Naturalis præsupponantur ex eo quod per rationem investigari potest; illa propterea iis, quæ Sacræ Literæ super eadem re liquidius tradunt, nequaquam opponuntur, sed tanquam abstrahendo concipiuntur⁵. Sic v. g. in disciplina Juris Naturalis, abstrahendo ab illa cogniti-

⁵ Hæc ideo monet noster, quoniam ab adversariis, quos naetus est liber de Jure Nat. & Gentium, multis contumelijs lacefitus est ob quorundam omissionem, quæ non nisi Revelationis ope nobis innoteant.

one, quæ ex Sacra Scriptura hauritur, formatur conditio primi Hominis, utcunque in mundum proiecti ⁶, quatenus sola ratiocinatio assequi potest. Ista opponere iis, quæ super eadem conditione Divinæ Literæ tradunt, hic vero est succus nigræ loliginis, hæc est ærugo mera ⁷.

V. Enimvero uti Juri quidem Civili, & Naturali, facile inter se conveniet : ita inter *Eorum dif-ferentia.* idem Jus Naturale & Theologiam Moralem fines regere, ac quibus potissimum partibus illa different definire, paulo operofius videtur. Qua super re paucis sententiam meam exponam, non quidem pro auctoritate Papali, ac si ab omni errore privilegio aliquo mihi cautum foret ; neque qui ex somniis divinitus immisis, aut irrationabili aliquo instinctu singularis cuiusdam illuminationis fiducia animetur ; sed tanquam talis, cui Spartam sibi commissam pro modulo ingenii exornare cordi sit. Ita tamen, ut quemadmodum cordatos & eruditos viros meliora suggerentes lubenter audire, & citra pertinaciam prius placita emendare sum paratus : ita flocci faciam Midæ æmulos censores, rerum ad fe nihil spectantium arbitria proterve involantes ; totamque ardilionum nationem, cu-

⁶ Qualis esset naturalis iste Hominis status, ostendit infra lib. i. c. 3. § 3. & lib. ii. c. 1. § 6. & *de Jure Nat. & Gent.* lib. ii. c. 1. § 8. & c. 11. § 2.

⁷ Ex HORAT. Serm. I iv. 100.

— *Hic nigræ succus loliginis, hæc est
Ærugo mera.* —

P R A E F A T I O

jus characterem lepidissime PHÆDRUS⁸ re-præsentat.

*Trepida concursans, occupata in otio,
Gratis anhelans, multa agendo nihil agens,
Sibi molesta, & aliis odiosissima.*

1. Primum igitur discrimen, quo istæ Disciplinæ invicem separantur, resultat ex diverso fonte, unde sua dogmata utraque derivat ; de quo jamjam tetigimus. Ex quo consequitur : si aliqua sint, quæ Divinis Lite ris agere aut omittere jubeamur, quorum necessitatem tamen ratio sibi relicta perspicere nequit ; illa extra Jus Naturale esse, & ad Theologiam Moralem proprie spectare.

2. Præterea in Theologia Lex consideratur, prout innexam habet Divinam promissionem, & quandam rationem Fœderis inter DEUM & Homines⁹. Abs qua consideratione Jus Naturale abstrahit ; quippe cum ista à peculiari Dei revelatione proficiscatur, quam sola ratio invenire nequit.

3. Illud porro discrimen longe maximum est ; quod finis disciplinæ Juris Naturalis

⁸ L. ii. Fab. 5. v. 2.

⁹ Vid. Exod. xix. 5. Deuter. v. 23. Confer de hac re Auctoris librum de *Jure Feziali*, in quo hoc ex professò agit, ut ostendat Religionem Revelatam habere Rationem Fœderis inter Deum & Homines.

tantum ambitu hujus vitæ includatur ¹⁰; adeoque ea hominem formet, prout hanc vitam cum aliis sociabilem exigere debeat. Ast Theologia Moralis hominem Christianum informat, cui propositum esse debet non hanc solum vitam honeste transire, sed qui fructum pietatis post hancce vitam maxime exspectat, quique adeo λοιτευμα suum in cœlis habet, heic autem viatoris duntaxat aut peregrini instar gerit ¹¹. Quanquam enim animus hominis non solum ardenti cum affectu immortalitati velut immineat, suique destructionem vehementer aversetur; atque inde apud plerosque gentilium inoleverit

¹⁰ Auctori id vitio dederunt nonnulli, quod finem Jurisprudentiæ Naturalis intra hujus vitæ terminos conclusit, speciatim vero Jo JOACH. ZENTGRAFIUS in *Orig. Juris Nat.* p. 129. Alii vicissim eum de hac re vindicare aggressi sunt, v. gr. HOCHSTETTERUS in coll. Pufend. iv. 40. & BUDDEUS in *Theol. Morali*, Proleg. ad Part. z. § 8. De hâc controversiâ ambage verborum a nonnullis perplexâ sic judicandum esse arbitror. Juris Naturalis Præcepta non alia sunt, quam quæ humanam felicitatem in hac vita promovere possint, quæ proinde est primarius ejus finis; unde *commune bonum* a CUMBERLANDIO recte vocatur *suprema lex*. Hoc vero non obstat, quo minus Jus Naturæ vitam futuram (quatenus nobis innescit) propiciat, eo nimirum sensu quo sanctionem suam a Deo, præmia & poenas hujus observationi & neglectui annexente, habeat. Finis, *ad quem* tendunt ejus præcepta, est vitæ præsentis, maxime quæ socialis, felicitas: sed finis, *ob quem* obediendum, ipsa est sanctio legis, quæ non nisi ex præmiis & poenis, maxime quæ in statu futuro expectantur, petenda est. Profecto non est dissimulandum, auctorem cum de hac re differit, vix sibi constare, vel saltem hoc in loco non satis caute verba fecisse.

¹¹ Vid. PAUL. ad Philipp. iii. 20.

P R A E F A T I O

persuasio de animæ à corpore separatæ duratione, & quod tunc bonis bene, malis male sit futurum: ejusmodi tamen circa hæc persuasio, in qua animus hominis plane & firmiter acquiescere possit, ex solo Dei verbo hauritur ¹².

4. Inde & Juris Naturalis scita ad forum duntaxat humanum adaptantur, quod ultra hancce vitam sepe non extendit; quæ ipsa multis in partibus prave ad forum divinum applicantur, circa quod Theologiæ maxime curæ est.

5. Ex quo & illud fluit, ut, quia forum humanum circa externas tantum hominis actiones occupatur, ad ea autem, quæ intra pectus latitant, nec aliquem effectum aut signum foras produnt, non penetret; adeoque nec circa eadem sit sollicitum; Jus quoque Naturale magnam partem ¹³ circa formandas hominis exteriores actiones versetur. Ast Theologiæ Morali non sufficit exteriores hominis mores utcunque ad decus composuisse; sed

¹² Etsi verissimum est viam certam & tutam, quâ ad æternam felicitatem pervenire possumus, non nisi Revelationis lumine nobis esse patefactam; quoniam scil. nimis aperte constat neminem leges divinas, ut decuit & potuit, observasse: attamen statum aliquem, in quo bonis bene, malis male futurum sit, rationis ope colligi posse, si quid faltem valeat maxima verisimilitudo, ipse, ni fallor, ostendi in not. ad libr. 1. c. 4. § 8.

¹³ Hinc patet auctorem non *omni ex parte* excludere sicutrum mentis habitum, uti criminatus est Leibnitzius in Epistola quadam ad Pufendorfum.

in eo maxime laborat, ut animus, ejusque motus interni ad placitum Numinis fingantur: & illas ipsas actiones improbat, quæ extrinsecus quidem recte se videntur habere, ab animo tamen impuro promanant. Quæ ratio etiam videtur, quare in divinis Libris haut ita frequenter agatur de illis actionibus, quæ pœnis fori humani sunt sanctitæ, aut circa quas ibidem jus dicitur: quam de illis, quæ uti ¹⁴ SENECA loquitur, sunt *extra publicas tabulas*; uti manifeste adparet iis, qui præcepta & virtutes ibidem inculcatas accurate inspexerit. Etsi cum & illæ ipsæ virtutes Christianæ animos hominum ad socialitatem quam maxime disponant, Theologia quoque Moralis ¹⁵ honestatem vitæ civilis efficacissime promoveat. Uti & vice versa, si aliquem videoas qui turbulentum & importunum vitæ civilis membrum se gerat; tuto judices licet, Religionem Christianam intra labra tantum ipsi hærere, cor nondum penetrasse. Atque ex hisce non solum genuini limites, qui Jus Naturale, prout à nobis illud traditur, à Theologia Morali separant, manifeste puto adparent: sed etiam quod Jus Naturale nequaquam dogmatibus veræ Theologiæ repugnat; sed tantum a quibusdam ejus dog-

¹⁴ Locus occurrit in lib. ii. de Ira, c. 27. *Quam ansula est innocentia ad legem bonum ist?* *Quanto latius officium patet quam juris regula?* *Quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt, quæ omnia ext. a publicas Tabulas sunt?*

¹⁵ V. Auctoris Dissert. Acad. IV. de System. Civit. § 7 & IX. de Concordia veræ Polit. cum Religione Christiana.

matibus, quæ per solam rationem investigari nequeunt¹⁶, arbitrahatur.

Homines *effe natura* *corruptos.* VI. UNDE & illud patet, necessarium esse, ut in disciplina Juris Naturalis homo consideretur, prout ipsius natura est corrupta, adeoque prout est animal multis pravis cupidinibus scatens¹⁷. Nam etsi nemo tam stupidus sit, quin in seipso inordinatos ac in devia ten-

¹⁶ Hujusmodi sunt officia quædam erga Deum, Hominem & nosmetipsum. V. G. Ut colamus Patrem, Filium & Spiritum Sanctum; ut erga inimicos amice nos geramus; denique ut nosmetipsum abnegemus; quæ omnia vel supra rationem posita sunt, vel saltem in naturali gentium Religione locum non invenerunt.

¹⁷ Sunt, qui hanc nostri doctrinam insimulant, quasi S. S. literis minus consentaneam; sed nescio quo jure. Volunt utique Juris Naturæ normam ad purum & integrum hominis statum accommodatam esse; volunt ideale quiddam & a vero hominum statu prorsus alienum. Sed cui usui inserviet lex ista hypothetica? Vel quid magis rationi congruum, quam ut lex hominibus designata ex natura humana, qualis qualis sit, petita esset? Attamen vix edito opere majore male audiebat noster, quasi multum detraherit dignitati Juris Naturæ. Sic VAL. ALBERTI *jus naturæ* pertinere ad *reliquias imaginis divinæ* à Christiano Philosopho ex notitia de statu integratatis hodie post Latij exquisitâ tradi debere contendit, in *Præf. ad compendium Juris Naturæ orthodoxum*, p. 3. iterumq; cap. i. § 14. Fons, inquit, è quo à Christianis pura Juris Naturalis notitia bauriri potest & debet, est orthodoxa doctrina de statu integratatis, cuius notitia non ex ratione, sed relations aut revelatione bauriri potest. Quibus in locis id magis laborasse videtur auctor, ut quo Jure quave Injuria se orthodoxum profiteatur, quam ut veritatem invicet. Huic respondet noster in *Postscr. ad Apol.* § 28. Specim. *Controvirf. c. 4. Commerc. ad Veneris Lips. collum*, p. 37. Er. Stand. p. 354.

dentes

dentes affectus deprehendat¹⁸, tamen nisi Divinæ Literæ prælucerent, nemini jam constare posset, istam affectuum rebellionem per culpam primi hominis provenisse. Et consequenter cum Jus Naturale ad ea non abeat, quo ratio pertingere nequit; incongruum foret, idem ex natura hominis integra velle deducere. Præfertim cum & pleraque præcepta ipsius Decalogi, prout verbis negativis concepta sunt, naturam hominis corruptam manifeste præsupponant. Sic v. g. *primum præceptum* utique præsupponere videtur hominem ad idolatriam & *πρὸς θεῖον* credendam proclivem. Si enim ponas hominem, integra adhuc natura præditum, in quo liquida DEI erat cognitio, & qui subinde velut familiari ejus revelatione fruebatur, non video, quomodo tali in mentem venire potuerit, aliquid sibi fingere, quod loco veri DEI aut cum eo colere vellet; aut credere in eo Numen inesse, quod ipse finxerat. Igitur huic opus non erat verbis negativis injungi, *Ne deos alienos coleret*: sed sufficiebat eidem simplex & affirmativum præceptum; *Diliges, honorabis, & coles Deum*, quem Universi hujus, & tuum quoque Creatorem nosti. Idem circa *Secundum præceptum* obtinet. Nam quare negativo præcepto vetaretur Deum blasphemare, qui liquido ipsius majestatem & beneficia intelligebat, & quem nullæ pravæ cupidines agitabant, cuiusque animus statu sibi à Deo assignato placide acquiescebat? Quomodo hunc tanta insaniam subire poterat? Quin hic

¹⁸ V. *Specimen Controversiarum* c. 1. § 2.

P R A E F A T I O .

affirmativo tantum præcepto monendus erat, ut nomen Dei glorificaret. Aliter tamen di-
eendum videtur de *Tertio*, ut & *Quarto præ-
cepto*: quæ cum affirmativa sint, neque neces-
fario corruptam naturam præsupponant, in
utroque statu locum invenire possunt. Sed
circa reliqua præcepta, proximum spectantia,
res æque est manifestissima. Homini enim,
qualis initio a Deo conditus erat, sufficiebat
simpliciter injunxisse, ut proximum suum di-
ligeret; ad quod & natura proclivis erat. Ast
quomodo eidem poterat præcipi, ne occide-
ret; quando nondum mors cadebat in homi-
nem, quæ per peccatum in mundum introivit?
Verum nunc negativo præcepto quam maxime
opus est, ubi pro dilectione tanta odia inter
homines graffantur, ut etiam magna eorum
seges detur, qui ex mera invidia, aut libidine
alterius fortunam invadendi, alios non inno-
centes solum, sed & amicos, & de ipsis bene
meritos subversum ire non dubitent; & qui-
dem ut horridum & inconsultum turbulenti
animi impetum sub conscientiæ vocabulo, si
diis placet, venditare non erubescant. Sic
quid opus erat expresse adulteria vetare inter
eos conjuges, qui tam ardentí & sincero amore
se se amplecterentur? Aut quid furta vetare
intererat, cum nulla penuria foret, & nemo
quid sibi proprium putaret, quo alteri pro-
desse posset? Aut quid necessum erat falsa
testimonia interdicere, cum nondum existe-
rent, qui exinde famam sibi atque gloriam
aucuparentur, si alterum foeda atque infi-
ceta calumnia adspergere possent? Sic ut
non

non inepte huc applicaveris illud TACITI¹⁷;
Vetustissimi mortalium, nulla adbuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coercionibus agebant¹⁸: & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur.

VII. Atque hæc ipsa probe intellecta viam *Num Lex*
 pandere possunt ad amovendam eam dubita- *fit eadem*
 tionem; num igitur *Lex diversa*¹⁹ fuerit *in statu integræ, an vero eadem?* *Ubi* *legis ac corrupto?*
 paucis responderi petest; Summa Legis capi-
 ta in utroque statu esse eadem: sed multa
 præcepta particularia, propter diversitatem
 conditionis humanæ, variare: Seu potius,
 eandem summam Legis per diversa, (non tam
 men contraria) præcepta sese explicare, prout
 diverso sese modo habuit homo, cui illa Lex

¹⁷ Annal. l. iii. c. 26. *Huic etiam spectat illud Ovid.*
¹⁸ Met. 89.

Aurea prima fata est ætas, &c.

¹⁹ Hic omituntur verba, quæ in loco citato occur-
 runt: *Neque præmiis opus erat, cum honesta suæ te ingenio*
peterentur.

*Quæstio est sèpius versata, utrum *Jus Naturæ in statu integro idem fit ac in corrupto?* Partem affirmati-
 vam defendunt contra nostrum ALBERTUS, SECKEN-
 DORFIUS, & alii. Neque multum dilitare videtur horum
 Hypothesis a recentiorum quorundam Religioni reve-
 latæ oppugnantium dogmate, qui *jus naturæ perfectum*
esse docent, & Religionem veram omnibus esse unam
eandemque. Sed in his tota lis dijudicatur. 1. Finem
 generalem omnis veræ Religionis (*fit naturalis an reve-
 lata, fit in statu integro an corrupto*) esse eundem, ni-
 minum *dilige Deum, & dilige proximum.* 2. Media ad
 hunc finem necessaria, i. e. particularia præcepta uti
 satis probavit noster, esse in diversis diversa, non autem
 contraria.*

observanda.

observanda: Summam Legis Salvator noster ad duo capita redegit; *Dilige Deum, & Dilige proximum.* Ad hæc capita referri potest universa Lex Naturalis, tam in integro quam in corrupto statu hominum; (nisi quod in statu integro nullum aut modicum videatur discrimen fuisse inter Jus Naturale, & Theologiam Moralem.) Nam & socialitas, quam nos pro fundamento Juri Naturali substravimus, commode in dilectionem proximi resolvi potest. Sed quando ad præcepta particularia descenditur, sane discrimen non levè emergit tam circa præcepta affirmativa, quam negativa. Et quidem affirmativa præcepta quod attinet, eorum non pauca jam in isthoc statu dantur, quibus in primævo statu locus non fuisse videtur: idque partim quia illa præsupponunt tale institutum, quod an in felicissimam hominum conditionem cadat, non constat; partim quia sine miseria & morte, quæ ab illo statu exulabat, non intelliguntur. V. G. Jam inter præcepta Legis Naturalis est, ne quis alterum in emtione & venditione decipiat ²⁰; ne falsa ulna, mensura, aut pondere utatur; ut pecuniam creditam convento tempore restituat. Ast illud nondum ad liquidum est perductum, an si peccati expers genus humanum perstisset, ejusmodi commercia, qualia nunc agitantur, exercenda fu-

²⁰ *Ne quis alterum in emptione & venditione decipiat; ne falsa ulna, mensura aut pondere utatur]* Hæc verba sic immutavit WEBERUS (ut in emtione & venditione bona fide agamus, ut recte ulnâ, mensurâ, aut pondere utamur) scil. mente, ut præcepta fint affirmativa.

erint, & an aliquis usus pecuniæ tunc futurus fuerit. Sic si tales civitates, quales nunc sunt, in statu innocentiae locum non habuerunt; locus quoque ibidem non fuit præceptis, quæ id genus civitatum, iisque contentum imperium presupponunt. Jam quoque Jure Naturali jubemur succurrere egenis, subvenire iniqua calamitate oppressis, curam habere viduarum, orphanorumque. Atqui hæc frustra præcipiuntur iis, qui miseriæ, egestati, mortuique non sunt obnoxii. Ad condonandas injurias, pacemque conciliandam pronos esse nos jam jubet **Lex Naturalis**. Quæ frustanea est inter eos, qui in leges socialitatis non peccant. Atque id ipsum manifeste quoque perspicitur in præceptis negativis, ad Jus jam Naturale (non positivum) spectantibus. Etsi enim quodvis præceptum affirmativum virtualiter contineat interdictum omnis oppositi; (V. G. qui jubetur diligere proximum eo ipso vetatur inferre illi omnia, quæ dilectioni repugnant:) tamen ut expressis præceptis illa sanciantur, superfluum videtur, ubi nullæ pravæ cupidines ad talia patranda propellunt. Ad quod illustrandum accommodari potest, quod **SOLON**²¹ parricidarum poenam lege publica sancire noluit, quod tantum scelus in aliquem filium cadere non arbitraretur. Cui simile est, quod **FRANC. LOPEZ. de Gomara, Hist. Gent. Ind. occident.** Cap. 207. refert de populis *Nicaraguæ*, apud illos nullam fuisse statutam poenam in eum, qui regu-

²¹ V. *Diog. Laert.* in *Vita SOLONIS*, l. 1. n. 5. *Cicer.*
pro *Roscio Am.* c. 25.

lum (*Cacique* ipsi vocant) occidisset; quo nullus, aiebant, sit subditus, qui excogitare aut patrare tam dirum facinus velit.

*Illustratio
per Exem-
plum.*

VIII. Vereor ne putidum videatur isthæc tam aperta pluribus inculcare. Ad tironum tamen captum hoc exempli addam. Sunt alicujus informationi commissi duo pueri, sed dispari plane indole. Unus modestus est, verecundusque, & magno literarum amore flagrans. Alter dissolutus, petulans, fœdas potius libidines, quam libros amat. Summi officii utrique eadem, literas addiscere. Sed peculiaria præcepta dispara. Priori enim sufficit injunxisse, quæ studia, quo tempore, quave ratione tractare debeat. Alteri præter hæc acerrima sub comminatione vetandum, ne circumcurset, ne alea ludat, ne libros vendat, ne in exercitiis componendis aliena vitula aret, ne pergræcetur, ne scorta consecetur. Eadem si quis prioris indolis puero opero&e declamare instituat, hic εὐφημεῖν ipsum, jubebit, & cuvis potius quam ista sibi canere, qui talium nulla cupidine tangatur.

Conclusio.

IX. Ex quo manifestum arbitror esse, longe aliam fore Juris Naturalis faciem, si quis statum hominis integrum velit præsupponere. Simulque, cum tam liquido limites hujus Disciplinæ, quibus a Theologia Morali sejungitur, designati sint; non deteriore hancce disciplinam conditione futuram, quam Jurisprudentiam Civilem, Medicinam, Scientiam Naturalem,

turalem, aut Mathesin; in quas si aliquis
~~εμέντη~~ irrumpere audeat, sine populi suffra-
 giis censuram sibi vindicans, non dubitant ipsis
 occinere, quod quondam APELLES MEGA-
 BYZO, de arte pictoria nescio quid differere
 aggredienti; *Quæso, aiebat, tace, ne pueri,*
*qui melidem terunt*²², *te irrideant, loqui orsum*
*de rebus, quas non didicisti*²³. Sed cum bonis
 quidem, cordatisque viris facile nobis conve-
 niet. Malevolos autem, ineruditosq; obtrec-
 tatores satius fuerit invidiæ suæ excruciantos
 commendare; siquidem utique constat, æterna
 positumq; lege est, ut *Æthiops cutem non*
mutet.

²² i. e. colores in pictoris usum conterunt.

²³ V. *Ælian.* Hist. Var. l. xi. c. 2. De *Zeuxi*, non de *Apelle* traditur, teste BARBEYRAC.

D E

O F F I C I O H O M I N I S & C I V I S ; L I B E R P R I M U S.

C A P U T I.

D E A C T I O N E H U M A N A :

I. OFFICIO FFICIUM nobis heic voca- Officium,
tur, Actio, hominis pro ratione o- qualis ho-
bligationis ad præscriptum legum minis ac-
tio?
recte

Respondet hic Titulus alteri quem majori operi inscripsit auctor, DE JURE NATURÆ ET GENTIUM. Hoc peculiare est, atque hominem spectat, quatenus in civitate degit, & legibus adventitiis subjicitur; illud universale, atque hominem attingit, quatenus statu naturali utitur, abstrahendo omne illud, quod civili proprium est. Hinc OFFICIO HOMINIS ET CIVIS omnia complectitur, quæ JUS NATURÆ ET GENTIUM jubet: nihil linquit intactum, quod utriusvis nomine obligare possit. Hujus vero locutionis genus est πολύτονος & auctoribus diversis diversa ejus significatio. JUSTINIANUS id vocat JUS NATURALE, quod natura omnia animalia docuit; JUS GENTIUM, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit; JUS CIVILE, quod quisque populus sibi jus constituit. Inst. Lib. I. Tit. 2. GROTIUS JUS NATURALE definit dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem moralem; JUS GENTIUM, qd gentium om-
nium

Cap. 1. *recte attemperata*². Ad quod intelligendum,
 ~ necessarium est præmittere tum de natura Actionis humanæ, tum de Legibus in universum.

Eft actio humana non quævis;
 L. I. c. 3. § 1. II. Per Humanam Actionem³ intelligimus non quemvis motum a facultatibus hominis procedentem; sed illum duntaxat, qui provenit ac dirigitur ab iis facultatibus, quas humano generi præ brutis Creator O. M. attribuit; nempe qui velut prælucente Intelletu, ac decernente Voluntate suscipitur.

Sed ab intelligenti & volente suscepta. III. Datum quippe est homini, ut non solum varias res, quæ in hoc universo occur-
 runt,

nium aut multarum voluntate vim obligandi accepit; JUS CIVILE, quod à potestate civili proficitur. *De Jure Belli & Pacis*, L. cap. i. § 10, 14. Noster tale jus gentium à jure naturæ distinctum non agnoscit, quippe homines sint naturâ æquales, & dari non possit lex universalis, nisi quæ ad jus naturæ immutabile pertineat. Vid. *De Jure Nat. & Gent. Lib. II. c. iii. § 23*. Sed Jus naturale denominationem *Juris gentium* sortitur, quando genti cum gente, nationi cum natione intercedit, licet in suo formaliter non differat a Jure naturali, quale est jus legatorum.

² OFFICII nomen consentit cum græco τὸ οἰκεῖον. Sic CICERO ad Attic. XVI. 11. *Quod de Inscriptione queris, non dubito, quin τὸ οἰκεῖον OFFICIUM sit.* Definivit idem de Finib. III. 17. *Quod ratione actum sit, id OFFICIUM appellamus.* Ad hunc locum recte notat BARBEYRACCIUS definitionem nimis generalem & vagam esse. Versatur ratio circa omnia ad humanam vitam spectantia, ut ut adiaphora esse possint, & nihil habeant cum rebus moralibus commune. Qui sibi finem aliquem proponit, neque modis ad eum asequendum, necessariis uitetur, is rationis præscripto adversatur; si vero nulla ei *necessitas* [moralis] incumbit rem proposi- tam

runt, possit cognoscere, eas inter se conferre, Cap. 1.
 & harum occasione novas sibi notiones formare⁴: sed ut etiam possit prospicere, quid acturus sit, ac ad id exsequendum sese movere, idemque ad certam normam, certumq; finem conformare, & quid inde proventurum sit, colligere; quin & quæ peracta jam sunt, an ad regulam congruant, judicare⁵: Sed nec omnes hominis facultates sese perpetuo, aut modo uniformi movent: verum aliquæ istarum intrinseco hominis impulsu excitantur, excitatæque temperantur, & diriguntur. Denique nec in omnia obiecta promiscue homo

tam exequendi, non peccat, nihil *inhonestum* commeretur, vel quod penam poscat. Itaque rectius noster, qui in officio definiendo ad *legum* præscriptum rationem habet. Vid. infra, cap. ii. § 3.

³ *Actio humana* est, quam scientes volentes suscipimus, sicuti distinguitur ab actione (si ita loqui liceat) *necessaria* quales sunt motus cordis, perceptio sensuum, &c. *Actio moralis* sensum minus latum obtinere solet; ad eamque constituantur adquiritur, ut ad legem moralem referatur. Illa adiophora esse potest, hæc nequit non esse vel bona vel mala. . . . Porro notandum est vocabulum *Aktionis* hoc in loco complecti omissionem, juxta illud **SENEC.** Epist. 95. *Omnia, quæ præstanta sunt ac vitanda, formula humani officii includit.*

⁴ Nimirum *perceptione, comparatione, aliisque operacionibus*, quas mens in Ideas exercere solet. **V. LOCKE de Intell. Humano.** L. ii. c. 9, 11.

⁵ Similiter **CICERO**. “Homo quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumq; progressus & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus adjungit atq; adnectit futuras, facile totius vita cursum videt, ad eamq; degendam præparat res necessarias. **De Offic. I. 4.**

Cap. I. fertur, sed quædam adpetit, quædam aver-
satur⁶. Sæpe quoque licet objectum agendi
adsit, motum suspendit, & pluribus objectis
præsentibus unum eligit, cætera respuit.

Intellectus hominis & dijudicandi res, quæ Intellectus⁷ vocabulo venit, id ante omnia pro certo habendum est; cuilibet homini matura ætate & mente integra tantum superesse naturalis velut luminis,

⁶ Intelligit voluntatem, quæ facultas est eligendi, re-
spuendi, vel suspendendi. Vid. nos infra, ad § 9.

⁷ Ad hunc locum notat BARBEYRACCIUS auctorem duas mentis facultates inter se commiscere. Voluit nimirum cum Cartesianis judicium ad voluntatem pertinere; PUFENDORFUM vicissim tuetur TREVERUS, qui illud ad intellectum referat. Si quid ego in hac causâ judico, sic statuendum est. Judicium dupli modo sumitur; vel perceptionem convenientiae aut discrepancie Idearum denotat, vel ipsum animi assensum, quo rationibus acquiescit. In priori sensu ad intellectum pertinet, quatenus non alijud est quam perceptio, quæ necessariè est in quod est. Quod percipiimus, id revera percipimus, idq; certo modo pro circumstantiis datis, nempe facultatis nostris, Phænomenis rerum, &c. quæ necessariae sunt, & a nobis non pendent. Quod si assensum animi denotat (quo modo intellexit BARBEYRACCIUS idq; summo jure) certo certius ad voluntatem referri debet. Nam 1. dari potest Judicium vel Assensus, & sapientia satur, ubi non datur perceptio; quod errorum nostrorum præcipuus est fons. 2. Si quando sibi sint comites Perceptio & Assensus, non tamen unum ideinque sunt, nec inter se commisceri aut confundi debent. Ideo assensum præsumus, qponiam rem hoc vel illo modo se habere percipiimus. Præit perceptio, sequitur assensus; illa est causa, hic effectus. 3. Hinc planè discernitur à perceptione; qm quatuor operes mentis actus ad perceptionem &

Kominis, ut adhibita cultura, ac debita medi- Cap. 1.
tatione, possit recte comprehendere saltem generalia illa præcepta & principia, quæ ad
vitam hancce honeste & tranquille exigendum
faciunt: simulque judicare, ista utique indoli
humanæ congruere⁸. Hoc enim nisi, saltem
intra sphærām fori humāni, admittatur, qui-
busvis suis delictis homines ignorantiam invin-
cibilem obtendere possent: cum nemo in foro

& volitionem, omnesq; ejus facultates ad intellectum &
voluntatem, referri debent; *Judicium*, quod à perceptione
distinctum esse liquet, non potest non ad voluntatem
pertinere. 4. Ad argumentum, quo probare aggrediu-
tur nonnulli judicium ad intellectum referri debere, ex eo
quod nequit vel cogi vel cohiberi, facile est responsum,
viz. non esse necessarium, nisi cùm prius detur clara per-
ceptio; eâ verò datâ, judicium nihilominus à perceptione
distinctum esse, ideoque voluntarium eti⁹ necessarium; uti
voluntati adscribendum est hominem eligere quod sibi arri-
det, eti⁹ non potest non eligere.

⁸ Per lumen naturale non intelligit cognitionem quam-
vis innatam vel mentibus humanis a natura insitam, de
qua somniorunt veteres quidam Philosophi, sed facultates
mentis, quæ si rite colantur, homines ad veritatem recta via
perducere possunt. Neque tamen omnes omnium facul-
tates æquali vi gaudent, neque iis, qui præstantissimis
utantur, ad omnes veritates patebit aditus. Id solum sibi
voluit auctor, tales esse naturalem intellectū reſtituinen⁹,
& præcepta quædam generalia tam in aperto jaccere, ut
nemo, nisi per se steterit, ea ignorare posset, vel in errores
fundamentales (ut loquuntur Theologi) dilabi. Huc per-
tinet, quod nos docet SENECA *de benefi. L. 7. c. 1.* *Quic-
quid nos meliores beatosque facit, aut in aperto aut in proximo
locavit natura.* Et PAUL. ad Rom II. 15. *Gentes quæ
legem non habent, sibi itaſant lex, quippe ostendunt opus legis
in cordibus suis incriptum.*

Cap. i. humano argui possit violasse regulam, quam
 capere supra ipsius vires est.

Conscientia recta, & probabilis. c. 3. § 6. V. Intellectus hominis, quando de eo, quod agendum vel omittendum est, recte informatus fuerit, & quidem ita, ut sententiæ suæ certas & indubias rationes norit reddere, solet vocari *Conscientia Recta*⁹. Sed ubi quis veram quidem sententiam circa agenda vel omittenda fovet, quam tamen ipse per rationes demonstrare nequeat, sed eandem ex vitæ civilis tenore, ex assuetudine, aut superiorum auctoritate hauserit, neque tamen ipsi suppetat ratio,

⁹ Perfunctoriè nimis hunc locum tractavit noster, adeoque facile nobis ignoscet lector, si rem paulo penitus perscrutemur. 1. Supplenda est definitio *Conscientia*, quam auctor omisit. *CONSCIENTIA est Judicium de morali actionum naturâ factum, approbans quod nobis videtur normæ morali consonum, & damnans quod huic contrarium existimatur.* Actiones ipsas modo antecedit, modò consequitur, unde vel *antecedens*, vel *consequens* appellatur. 2. Sedulò advertendum est, ne quid naturæ nimis tribuatur in hac re, ut sæpe fieri solitum est. Sunt, qui docent conscientiam quandam esse facultatem naturalem, a ratione discernendam, a Deo hominum mentibus insitam, quam recti & obliqui indicem esse voluit, & vicem judicis vindicisque in animo sustinere. Sic SANDERONUS conscientiam vocat *habitum innatum*. *Præleæ. i. p. 19.* Hoc autem ab omni vera Philosophia profus alienum videtur, ut cuivis facilè patebit. Sit enim conscientia, vel ipsa ratio de natura actionis morali judicium ferens, vel ipsum judicium immediate & sine ullo ratiocinandi actu elicitorum, supposito duntaxat actionis apprehensione. In priori sensu conscientia non magis innata est & naturalis quam ipsa ratio, quæ tamen sine institutionis & culturæ adminiculo pro nihilo habenda est. In posteriori vero, quod immediatum videtur

&

ratio, quæ contrarium magis persuadeat, solet Cap. 1. vocari *Conscientia probabilis*. Qua maxima pars mortalium regitur: quippe cum paucis rerum cognoscere causas concessum fit.

VI. Solet tamen quibusdam non raro evenire, circa casus potissimum singulares, ut ex ultraque parte sese offerant rationes; nec illi ita polleant judicio, ut, utræ præponderent, c. 3. § 8. liquido discernere queant. Id quod vocari suavit *Conscientia Dubia*. De qua hæc est regula: *quamdiu in anticipi hæret judicium, bonum quid*

& sine ratiocinio elicatum, reverè efficit vel prævia institutio, vel interna animi meditatio, vel aliorum auctoritas, vel alia ejusmodi, quibus subjicitur non solum approbandi & aversandi, sed & (quod plerumque fit) judicandi ratio. Mens humana est ad omnia habilis & idonea, accedente usu & institutione; unde variæ sunt hominum approbationes & aversationes, varias formas induunt facultates mentis, quas vulgus hominum & minorum gentium Philosophi pro naturalibus habere solent. 3. Cavendum est ab istorum hominum errore, qui conscientiam in genere pro supra actionum norma constituunt, cuius dictamina qui ex animo sincero & sine fuso sequitur, criminis est expers, & tuto in portu navigat. Plura (ut opinor) humani generis peccata à supinâ negligentia & ignorantia voluntariâ quàm à pravâ peccandi libidine contra immediatum conscientiae lumen originem ducunt. Conscientia actionum immediata norma esse debet; causa est *sine qua non* (ut logicè loquamur) moralis actionum rectitudinis; adeo ut qui contra conscientiam agit, pro certo peccet; sed non exinde sequitur eum peccati immunem esse, qui ex conscientiae dictatis crimen admittat. 4. Denique notandum est velim, auctoris distributionem conscientie in suas species haud ritè institui; nam *recta* opponi debet *erroneæ*, & certa probabili.

Cap. i. si, an malum, aetio erit suspendenda ¹⁰. Nam non nondum discussa dubitatione, ad agendum sese determinare, propositum peccandi, aut saltem neglectum legis involvit ¹¹.

Error vincibilis, invincibilis, ^{c. 3. § 11.} VII. Sæpe etiam intellectus hominis pro vero falso adprehendit, & tunc in *Errore vincibilis*, versari dicitur ¹². Qui error *Vincibilis* solet quis, & in adpellari, quando quis adhibita attentione & quibus diligenter debita cavere poterat, ne in eum incideret: *Invincibilis* autem, quando quis etiam adhibita omni diligentia, quam vitæ communis ratio fert, istum evitare non poterat. Qualis error tamen saltem inter eos, queis rationis lumen excolere, & vitam ad honestatem

¹⁰ Ratio est, quoniam in re dubiâ tutior pars semper eligi debet. V. G. Si Christianus in incerto hæreat, utrum sanguinem edere sit licitum necne, omnino ab eſu abſtinendum est, quoniam abſtinentia pro certo licita est, incertum vero, utrum eſus sit licitus. *Quod dubitas ne feceris*, regula est tam ſacris literis quam veterum Philosophorum scriptis conſentanea. Vid. PAUL. ad Rom. xiv. 23. CIC. de Offic. i. 9. PLIN. Epifl. i. 18. Nec militis dubitantis de iuſtitia belli exemplum, quod adducit GROTIUS, huic regulæ contradicit; nam tutior pars est mandato Principis obtemperare, cui parendum eſſe in re dubia nulla eſt dubitandi ratio. Vid. GROTIUM de Jure B. & P. L. ii. c. 26. § 4. PUFI. de Jure Nat. & Gent. L. i. c. 3. § 8. & L. viii. c. i. § 8. SANDERSON de Orl. & Conſcient. Præl. vi. § 17. TAYLOR Ductor Dubitan. L. i. c. 5. p. 184.

¹¹ Si conſientia fruſtra & ineptè dubitat, vocatur ſcrupulosa. De Jure Nat. & Gent. l. i. c. 3. § 9.

¹² Conſientia erronea, quæ hīc innuitur, eſt perceptio relationis inter actiones noſtræſq; de norma morali ſenteſtias erroreas. Reminiscimur erroris practici vel

honestatem componere cordi est, non circa Cap. 1. communia vivendi præcepta, sed duntaxat ~~in~~ circa singularia negotia incidere suevit. Nam & naturalis juris præcepta generalia plana sunt: & qui leges positivas fert, id ante omnia agere solet & debet, ut illæ subjectis innotescant. Unde citra supinam negligentiam heic error non nascitur. Sed in singularibus negotiis facile est, ut error invito & præter culpam obrepat circa objectum, aliasque actionis circumstantias¹³.

VIII. Ubi vero simpliciter cognitio abest, *Ignorantia in leitus va-*
vocatur *Ignorantia*¹⁴. Quæ dupli modo *confilia-*

vel præjudicii vulgaris tanquam normæ vivendi, quæ apud nos auctoritatem legis obtinuit: ad illam referimus nostras actiones. Perceptio vero ista sive conscientia non est erronea in se, sed ita dicitur propter effectum & objectum suum, quod est error. Veram enim adipisciimur notionem relationis: verè eam percipimus actionem cum regula comparandam, sive regula vera sit aut falsa. *Etiam si* (monente Lockio de *Int. Hum. L. 2. c. 28. § 20.*) *haud recta sit norma, & quid ad eam attinet verter in errore, convenientia tamen & repugnantia rerum cum illi comparatarum mibi manifestissima sunt: atq; in hoc relationis notio conficit.* Per falsam vero regulam rem mensurans de morali ejus *Rectitudine falsum judicium latus sum, quoniam eam ad regulam haud veram exegi: haud vero erro circa actionis istius relationem ad regulam, cui à me comparatur, quæ convenientia est, aut repugnantia.* **TREVERUS.**

¹³ Quales sunt modus, intentio, instrumentum aut qualitas actionis. Vid. BARBEYRAC. *ad loc.*

¹⁴ Ne cito an justa sit, sed pro certo obscuritate laborat auctoris Doctrina de variis ignorantiae speciebus. Forte praefenda sit hæc triplex divisio, quam TITIO acceptam referimus. 1. Ratione Objecti in ignorantiam juris

Cap. 1. consideratur ; uno, prout ad actionem aliquid
 confert ; altero, prout invito, aut non citra
 c. 3. § 10. culpam, oborta fuit. Priori respectu igno-
 rantia solet dividi in *Efficacem & Concomi-
 tantem*¹⁵. Illa est, quæ si abfuisset, præ-
 sens actio non fuisset suscepta : Hæc est, quæ
 licet abfuisset, nihilominus actio suscepta fu-
 isset, Posteriori respectu ignorantia est *Vol-
 luntaria*, vel *Involuntaria*. Illa est, quam
 quis vel ultro affectavit, rejectis veri cognos-
 cendi mediis ; vel debita diligentia non ad-
 habita, obrepere sibi passusest. Hæc est, quan-
 do quis ignorat, quæ nec scire poterat, nec
 tene-

juris & facti. 2. Ratione *Efectus* in efficacem & con-
 comitantem. 3. Ratione *Consensus* in voluntariam &
 involuntariam. Sed quoad moralem actionis naturam
 tota res (ut mihi videtur) in eo expedita est, quod igno-
 rantia sit vincibilis aut invincibilis, sive voluntaria aut
 involuntaria. Hoc in loco nos monet BARBEYRAC-
 CIUS, errorem & ignorantiam sere semper misceri, sive
 tamen jungantur sive separentur, eos quoad imputatio-
 nem eundem parere effectum, easdem sequi regulas.

¹⁵ *Efficax* dicitur, quæ efficit ut actio fiat quæ alias
 non facta fuisset, nisi adfuisset illa ignorantia : *Conco-
 mitans*, quam nihil ad actionem contulisse, sed eam
 saltu comitatam fuisse credunt, quod, licet igno-
 rantia abfuisset, actio tamen fuisset suscepta. LEH-
 MANNUS. Ignorantium efficacem rectius vocari *effenti-
 alien*, & concomitantem *accidentalem* hic observat BAR-
 BEYRACCUS, duoque addit exempla, quibus res iliu-
 stribetur. Uxorem aliquis ducat, quam innuptam esse
 credit, vel nescit maritum ejus adhuc in vivis esse. Ecce
 ignorantiam, quæ ipsam rei naturam spectat, ideoque
effentiialis est. Si nihil occurrat, quod ei suspicionem
 moveat eam alteri nuptiam esse, & de hac re, quantum
 par fuit, inquirit, criminis prorsus absolvitur : sin vero
 nulla

tenebatur¹⁶. Et hæc iterum *duplex* est. Vel Cap. 1. enim quis in præsens quidem ignorantiam exuere non potuit, ut tamen in culpa sit, quare in tali statu versetur¹⁷: Vel non solum in præsens ignorantiam vincere nequit, sed & in culpa non est, quare ad talem conditionem sit devolutus¹⁸.

IX. Altera facultas, quæ in homine præ
brutis peculiariter cernitur, *Voluntas* vocatur;
per quam velut intrinseco impulsu ad agen-
dum sese homo movet, & eligit quod sibi ^{Volunta-}
maxime arridet, aversatur, quod sibi non ^{ria actio}
convenire videtur¹⁹. Habet igitur homo a
spontanea ^{liber-}
voluntate,
^{c. 4. § 1.}

ulla licet minima oriatur suspicio eam, quam ducturus est, revera esse alterius uxorem, vel si non operam det ut se de hac re certiore reddat, Ignorantia rationi reddendæ obnoxius est, ut animus ab ejusmodi conjugio, si eam alias fuisse viri pro certo sciret, longe abhorret. Ecce vero exemplum ignorantiae *accidentalis*. Hominem, quem nescit, vel alium esse putat, quidam injuriā afficit. Pœnam pariter meretur, siue potuit scire necne cui injuriam fecerit, licet hoc cognito facere refugeret; quoniam nulli damnum inferre licuit. BARBEYRAC.

¹⁶ Voluit WEBERUS has voces, *nec tenetur*, omitti. Sed ad idem redit, utrum omittantur necne, quoniam nemo id scire tenetur, quod sciendi non datur facultas.

¹⁷ Hæc ignorantia voluntaria existimari debet, quæ si causis suis vincibilis.

¹⁸ Inter omnia ignorantiae genera, quæ memoravit auctor, hæc sola est involuntaria, & reatus immunis.

¹⁹ Etsi inter omnes convenit (nisi Atheos quofdam excipiamus) homines libertate quadam gaudere, & ab externa omni necessitate immunes esse: attamen de natura hujuscem libertatis in diversas admodum distracturuntur opiniones; quarum præcipuas, haud inutilem operam ageamus, si breviter recentemus.

I. Sunt,

Cap. 1. voluntate tum ut *Sponte* agat, id est, ut non per intrinsecam aliquam necessitatem ad agendum determinetur, sed actionis suæ ipse auctor sit ; tum ut *Libere* agat, i. e. ut uno objecto

1. Sunt, qui per libertatem intelligunt potestatem agendi vel non agendi juxta mentis determinationem ; i. e. libertatem afferunt, quatenus impulsui cuivis externo opponitur, sed eligendi aut respuendi libertatem adimunt. LOCKE de *Intell. Hum.* L. ii. c. 21. §. 20. Epist ad LIMBORCH, p. 474.

2. Alii per libertatem volunt *Physicam* potestatem agendi & non agendi vel juxta vel citra vel contra mentis determinationem ; i. e., libertatem homini attribuunt, quatenus omni vi tam internæ quam externæ opponitur. CLARKE *Respons. ad COLLINS*, p. 24. JACKSON *Defens. Hum. Libert. contra CATONIS Epist.* p. 99.

3. Quidam libertatem ponunt in *indifferentia* quadam ad omnia objecta ; i. e. vim quandam activam voluntati ascribunt, qua sepe determinat, fine ratione habita vel ad anxietatem, vel ad intellectum, vel ad majus bonum, & cui non aliud præ alio natura convenit, sed id maxime congruit, cui applicari contigerit. KING de *Orig. Mali* ; Cap. v. §. 1. Hanc Hypothesin acutè defensam (si modo defendi possit) vid. in *Notis Anglican.* Version. ab EDM. LAW.

4. Vult LEIBNITZIUS homines ideo gaudere libertate, quoniam sine *ratione sufficiente* determinare non possunt. Quæ ratio sufficiens est majus apparenſis bonum. Cum rationes æquale habere momentum videntur, determinatio sequi non potest. Quod si hanc hypothesin necessitatem humanarum actionum secum implicare assertatur, respondet id libertati salvandæ sufficere, quod ratio illa inclinet, non cogat. Vid *Theodicea*. §. 45.

5. Qui cum auctore nostro per voluntatem intelligunt facultatem mentis, qua bonum appetimus, & malum fugimus, si in eo libertatem ponunt ; nos, quod bonum apparer,

objecto proposito possit agere vel non agere, Cap. 1.
idemque eligere vel respuere; aut pluribus ~~um~~
objectis propositis unum eligere, cætera re-
spuere

apparet, eligere posse, quod malum, respuere, & in quibusdam circumstantiis determinationem suspendere. Non possumus non felicitatem appetere, vel miseriam averfari; id nimur voluit auctor naturæ sibi quemque charum & proximum esse, idque, quod bonum apparet, necessario cuique placere, quod malum, displicere. Malum quæ malum eligere non possumus, vel bonum quæ bonum averfari: sed deliberandi & suspendendi suppetit facultas, adeo ut nunquam ad hoc vel illud eligendum cogamur, nisi cum per se & manifesto pateat (de qua re decipi nequimus) objectum propositum in causis contineri, quæ necessariò requiruntur ad nostram felicitatem. Si cui vero incidat suspicio hanc hypothesin nobis libertatem omnino adimere, ad ea quæ sequuntur animum advertat quæ mihi sufficere videntur, ut nobis libertatem vindicent. 1. Quod nunquam ad malum amplectendum cogamur. 2. Quod deliberare in animo & suspendere possumus, nisi cum summam nostram felicitatem in objecto contineri planissimè perspectum habemus. Eodem scil. modo se habet voluntas ad bonum & malum, ac Intellectus ad verum & falsum; & sicut assensus cogi nequit nisi à veritatibus evidenter finis, sic nec voluntas nisi a bonis certissimis. 3. Quod, si quando ex utraque parte rationes in aequilibrio ponantur, ut amvis eligere possimus. 4. Quod ultimum intellectus judicium (cujus Eleæcio indivulsus est comes) magnam partem ex voluntate pendeat, ideoq; etiam si determinatio voluntatis necessario sequatur ultimum judicium, vel (quod ad idem redit) majus apprens bonum, atcamen non est in causis suis necessaria: quatenus sepe efficere potest voluntas, ut hoc vel illo judicet intellectus, ut malum boni, bonum mali speciem induere possit. Res ipsa profecto & experientia docet, quod intellectus præcedat voluntatis determinationem. Nequit enim voluntas id appetere aut averfari, quod non ulla cognitum istatione

Cap. i. spuere ²⁰. Porro cum actionum humanarum quædam propter se suscipiantur, quædam quatenus ad aliud consequendum inserviunt, *i. e.* cum quædam rationem *Finis*, quædam *Mediorum* habeant ²¹; circa finem quidem ita voluntas versatur, ut eum cognitum primo adprobet, dein ad eundem consequendum efficaciter sese moveat, & velut ad eum tendat, vehementius aut remissius; eoque obtento adquiescat, placideque fruatur. Media autem primo probantur; tum quæ maxime idonea fuerint visa, eliguntur, ac demum usui adlicantur.

Ejus ratio- X. ²² Quemadmodum autem hoc maxime *ne homo* nomine homo actionum suarum auctor habetur, quia ipse voluntario eas suscepit; ita circa voluntatem id cum primis observandum, *aucto-* *eius*

ratione menti, aut perspectum sit num bonum aut malum; juxta effatum illud vulgare, *ignoti nulla cupido*. Attamen vicissim, voluntas determinare intellectum potest ad bonum aut malum accuratiū examinandum & disquirendum, vel contra; imo ad objectum ea ratione considerandum, qua id considerari volumus, ut exinde appetitus vel averfario nostra excitari aut augeri possit. Quo vero aut quali modo voluntas intellectum dirigit, vel hac illac movet, me prorsus ignorare lubens agnosco, rem autem ita revera se habere, et si causa lateat, experientiā comprobatum & certissime perspectum habeo.

²³ Sponte fieri dicuntur, quæ sine deliberatione fiunt; ut motus manūs, dum scribo ad materiam tractatam attentus; digitorum actio, dum citharam pulso harmonia captus; *Liberè* vero, quæ cum deliberatione & scientes volentes suscipimus, & quæ vel eligere vel respuere possumus. Mens nil nisi sponte faltem agere potest, hac erupta, unā eripitur voluntas. Potest autem non libere assentiri, non libere velle. Spontaneitati invitum, libertati coactum opponitur.

eius spontaneitatem utique afferendam esse, Cap. i. saltem circa illas actiones, de quibus ab homine in foro humano ²³ ratio solet exigi. Ubi autem homini nihil plane spontaneitatis relinquitur, ibi non ipse homo, sed qui eidem necessitatē adfert, auctor habebitur actionis, ad quam homo invitus membra viresque suas accommodat.

XI. Porro quanquam voluntas bonum in *Voluntas* genere semper adpetat, & malum in ²⁴ ge- *fertur in bonum,*
nere aversetur: magna tamen inter singulos *idque va-*
homines tum adpetituum tum actionum cer-
nitur varietas. Idque inde provenit, quod
non omnia bona & mala homini velut pura
adpareant, sed invicem mixta, bona malis,
mala bonis ²⁵. Et quia diversa objecta di-
verfas

²¹ Sæpiissime idem objectum habebit & *medii* & *finis* rationem. Felicitas est *finis ultimus* humanarum actionum; Virtus, Honor, Divitiæ, Doctrina &c. sunt *media* ad hunc finem consequendum idonea; at *finis ultimus* sæpe sibi evanescit, & *media ipsa*, quasi fines, persequimur. Sic ambitioso finis est Honor, avaro Divitiæ, &c.

²² Quæ sequuntur in § 10—15. ad incitamenta, vel (ut vulgo dicitur) *motiva* omnino spectant.

²³ Non opus fuerit tanta cautela; neque Deus est injustus, ut id ab hominibus exigat, quod voluntati non subjicitur.

²⁴ In genere, i. e. bonum qua bonum, & malum qua malum.

²⁵ Sic avarus, si sit idem ambitiosus, cum nullus parcat sumptibus ut præ cæteris emicet, hoc pro bono habet si ambitionem consulat, pro malo si avaritiam. Hæc boni & mali mixtura ex eo proficit, quod pugnant inter se officii ratio & vitiosi affectus, ut patet ab exemplo *Medæ* apud Poetas. Interduum quod in præfens adpareat bonum

Cap. 1. versas velut partes in homine peculiariter afficiunt, v. g. quædam æstimationem illam quam homo de seipso habet, quædam sensus c. 4. §. 4. ejus exteriores, quædam amorem sui, quo seipsum conservare studet: inde est, quod illa quidem homo adprehendat tanquam *Decora*, ista tanquam *Jucunda*, hæc tanquam *Utilia*²⁶. Et prout quodque horum validum motum homini impressit, ita eundem quoque versus se peculiariter propendere facit. Cui accedit in plerisque hominibus ad certa quædam peculiaris inclinatio, a certis aversatio. Hinc fit, ut circa quamlibet fere actionem sese simul offerant species bonorum & malorum, verorum aut adparentium, ad quas solide discernendas aliis major, aliis

bonum, in futurum evadit malum; sic fructus gustui gratus postea ventrem excruciat. Vicissim quod in praesens malum censetur, in futurum bonum esse potest si medicamentum palato ingratum saluti recuperandæ inservit. Denique bonum pro malo & malum pro bono habetur, si cum majori bono vel malo respective comparetur. BARBEYRAC.

²⁶ *Bona* vocantur, quæ voluptatem afferunt augentve, vel dolorem minuunt auferunve; ea vero *mala* appellantur quæ dolorem sunt pariendo vel augendo, sive voluptatem auferendo vel minuendo. Amborum varia sunt genera, neque facile ad suas species referuntur. Noster bona dividit in *decora*, *jucunda* & *utilia*, BARBEYRAC. in corporea & spiritualia; forsitan justior erit eorum distributio juxta diversas affectiones, vel diversas percipiendi facultates, quæ plerisque mortilibus contigerunt, quarum quinque habentur classes. 1. Quæ per sensus externos introeunt. 2. Quæ sensus internos vel imaginacionem percellunt. 3. Que honorem sequuntur. 4. Quæ benevolentiam. 5. Quæ sui approbationem.

motum

minor est perspicacia²⁷. Inde mirum non Cap. I. est unum ad id ferri, abs quo alter maxime abhorret.

XII. SED nec semper voluntas hominis *Hæc quo-*
circa quamlibet actionem velut in æquili- usque a pe-
brio posita deprenditur, sic ut inclinatio in culari in-
hanc aut illam partem unice ab impulsu ejus- genii dis-
dem intrinseco post mature perpensa omnia positione.
proveniat: sed frequentissime per extrinseca
velut momenta versus unam magis quam al-
*teram partem homo propellitur.*²⁸ Ut enim c. 4. § 5.
prætereamus communem illam mortalium in & Grot.
prava proclivitatem, cuius originem atque L. 2. c.
*indolem alterius fori est excutere*²⁹; primo
voiuntati singularem quandem vergentiam

²⁷ Ut de bono *reali* juste discernamus, nonnihil adjumenti adferre possunt regulæ quæ sequuntur. 1. Quantitas boni æstimanda est ab intensitate voluptatis ductâ in durationem. 2. Nulla habenda est ratio de tempore præsenti vel futuro; sive, distantia valorem boni non immunit, si modo certus fit eventus. 3. Quod si eventus fit tantum probabilis, imminuitur valor boni pro ratione imminutæ probabilitatis. 4. Præsens bonum negligendum, quod majus malum in futurum adferet. 5. Præsens malum negligendum, quod majus bonum in futurum adferet. 6. E duobus malis minus eligendum.

²⁸ Perspectâ jam naturâ humanæ libertatis, mox sequuntur causæ quæ eam vel impedire vel plane tollere solent. Sunt autem maximè peculiaris ingenii dispositio, temperamentum corporis, consuetudo, affectus, furor, ebrietas; quibus attribuendum est homines nubem pro Junone amplecti, mala pro bonis eligere.

²⁹ Intelligit pravos hominum affectus à primorum parentum lapsu derivatos, de quibus Theologorum est differere.

Cap. I. conciliat *peculiaris ingenii dispositio*, qua ad certum genus actionis aliqui valde proclives redduntur; quæ non in singulis tantum hominibus, sed & integris in nationibus deprehenditur. Eam autem producere videtur cœli nos ambientis³⁰, solique genius, humorum in corporibus temperatura ex ipso semine, ætate, viœtu, valetudine, studiorum ratione, similibusque causis proveniens; item conformatio organorum, queis animus ad functiones suas obeundas utitur, & similia³¹. Ubi notandum, præterquam quod homo adhibita cura temperamentum suum non parum retundere & alterare possit; quantacunque etiam vis eidem tribuatur, non tamen eosque illa valere judicanda est, ut hominem necessario in violationem legis naturalis rapiat, quo usque hæc in foro humano exercetur; ubi pravæ cupidines, intra actum *interiorum*³² subsistentes, non attenduntur. Adeoque si vel maxime natura recurrat, furca licet expulsa³³, id tamen prohibere potest,

³⁰ *Emollit gentes clementia cœli.* LUCAN. L. VIII.
v. 366.

³¹ Nullus est dubitandi locus, quin magna inest animis e corporis temperamento vis, quam sententiam videoas propugnatam à GALENO in singulari libro, quod *mores temperamentum corporis sequantur*.

³² Cmmino legendum est *interiorum*, et si omnes quas vidi editiones, præter unam quæ LEHMANNI operâ prodidit *exteriorum* exhibent.

³³ HOR. i Epist. 10. 24,

· *Naturam expellas furca, tamen usque recurret,
Et mala per rumpet furtim fusiæ viætrix.*

ne exteriores actiones vitiosas producat. Et Cap. I. quæ in superanda ejusmodi inclinatione occurrit difficultas, illam splendor laudis pensat, quæ heic victorem manet. Quod si autem ejusmodi stimuli animum concutiant, quos nulla ratio, quo minus erumpant, reprimere potest; via tamen est, ut citra peccatum³⁴ velut depleri queant.

XIII. VALDE quoque in certas actiones *A consuetudine ex voluntatem inclinat frequens ejusdem generis actionum repetitio, ex qua enata proclivitas aetione.* *Consuetudo* vocatur³⁵. Per hanc quippe ef. c. 4. § 2. ficitur,

³⁴ Hoc non semper fieri posse arbitrantur BARBEYRAC & TREVERUS, quorum hic non deplendas sed restinguendas esse passiones monet. CICERONI de hac re auscultemus. Tusc. Disp. iv. 37. *Qui natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut invidi, aut tale quid; eis sunt constituti quasi mala valetudine animi, sannabiles tamen, ut SOCRATIS dicitur.* Item HOR. i. Epist. i. 37.

Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator;
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturae patientem præbeat aurem.

³⁵ Oritur consuetudo ex repetito actu: & quam vocat CICERO *a' teram naturam* (*de Fin. v. 25.*) forsan *natura ipsa* in plerisque rebus rectius dicetur. Sic ARNOB. L. II. *Consuetudo in ipsam naturam vertitur.* Et JUVEN. Sat. xiii. 29.

— *Ad mores natura recurrit*
Damnatos, fixa & mutari nescia.

Neque mirum hoc cuivis videri potest, qui cum LOCKIO nostro vim habitus & usus ab idearum associatione derivat. Ideæ, scil. quæ in societatem solent venire, paulo post temporis separari nolunt: unde

Cap. I. ficitur, ut libenter & expedite actio aliqua
 suscipiatur, sic ut objecto præsente in id ve-
 lut trahi animus videatur, aut idem absens
 vehementissime desideret. De qua id obser-
 vandum: uti nulla videtur esse adsuetudo,
 quin eam adhibita diligentia iterum exuere
 possit homo; ita nulla quoque animum eos-
 que detorquere valet, ut non exterioribus sal-
 tem actibus, in quos illa rapitur, heic &
 nunc cohibendis par homo sit. Et quia pe-
 nes hominem fuit ejusmodi adsuetudinem
 contrahere, inde utut hæc actiones faciliter,
 tamen neque inde bonarum actionum pretio-
 aliquid decedit, neque pravarum malitia red-
 ditur levior. Quin uti bona adsuetudo ho-
 minis laudem, ita prava ejusdem turpitudinem
 intendit.

Ab animi motibus seu cida tranquillitas animo confert; an vero affectibus. idem peculiaribus motibus, quos Affectus vocant, concutiatur³⁶. Circa quos illud tenendum:

media pro finibus saepe amplectuntur homines, & voluptates doloresque fibi creant & conficiunt. *LOCKE de Int. Hum. L. II. c. xxxiii. Prælim. Diff. ad KING de Orig. Mal.* Neque hoc prorsus ignotum fuisse *Romano Philosopho* visum est, hoc modo de amicitia differenti: “ Primos congressus copulationesque, & consuetudinum institu-“ endarum voluntates fieri propter voluptatem: cum “ autem usus progrediens familiaritatem efficerit, tum “ amorem efflorescere tantum, ut, etiam si nulla sit utilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter seipso a-“ mantur.” *CIC. de Fin. I. 20.*

³⁶ *Animi affectus* (quos CICERO *perturbationes* appellat nos plerumque *passiones*) à sensibus nostris originem.

dum: quantumcunque vehementes isti sint, Cap. I. tamen debito rationis usu hominem iisdem ~~per~~^{c. 4. § 7.} superiorem esse posse, ipsorumque impetum saltem intra ultimum actum sistere. Cum autem affectuum alii excitentur specie boni, alii specie mali, & stimulent, vel ad acquirendum aliquod gratum, vel declinandum molestum; naturae humanae congruens est, ut hos, quam illos, plus favoris aut veniae mortales intercomitetur, eoque magis, quo infestius & intolerabilius fuerit malum, quod eos excitavit. Longe quippe tolerabilius habetur carere bono,³⁷ ad naturae conservationem non adeo

nem trahunt. Objecta quae dolorem excitant *ingrata* vocamus, quae voluptatem afferunt *grata*. Haec animam ad blandiuntur, alliciunt, attrahunt, unde consuetudinis vi nascitur *amor*; illa aversationem excitant & repellunt, unde oritur *odium*. Sed ex amore & odio ceteri omnes nascuntur affectus: eorumque causae *voluptas* & *dolor*, i. e. sensations *gratæ* & *ingratæ* sunt duo quasi cardines, in quibus omnes vertuntur. Ex *voluptate* ortum suum ducunt amor, gaudium, spes, &c. ex *dolor* odium, tristitia, terror, invidia, ira, ceteraque ejusmodi affectus tetri, qui animam contaminant & corrumpt. " Vacandum est (inquit CICERO) omni animi perturbatione tum cupiditate & metu, tum etiam ægritudine & voluptate animi, & iracundiâ, ut tranquillitas adsit & securitas, quæ adfert tum constantiam tum etiam dignitatem" *Offic. I. 20.* Et paulo post: " quæ cum aliqua perturbatione fiunt, ea nec constanter fieri possunt, nec ab iis qui adsunt approbari." *I. 38.*

³⁷ Eodem modo ARISTOTELES. *Ethic. ad Nicom.* L. III. c. xii. Ἡ μὲν λυπὴ ἐξίστη καὶ φθείρει τὴν τῷ ἔχοντι φύσιν· οὐ δὲ ἡδονὴ οὐδὲ τοιότερον ποιεῖ μᾶλλον δὴ ἐκεῖστιν, διὸ καὶ ἐπονειδιστέρου. *Dolor* quidem naturam

Cap. I. adeo necessario, quam excipere malum, ad naturæ destructionem tendens.

*A morbis
Ebrietate, in-
clinetur.*

e. 4. § 8

XV. DENIQUE uti dantur certi *Morbi*, qui usum rationis in perpetuum, aut ad tempus plane tollunt: ita multas apud nationes frequens est, homines sibi ultiro accessere morbi quoddam genus brevi transiens, usum rationis non parum perturbans.³⁸ Quo innuimus *Ebrietatem*, ex certis potulentorum generibus, ac quibusdam fumis provenientem; quæ violento motu sanguinem ac spiritus impellit & turbat, ac ad libidinem imprimis iram, temeritatem & enorinem lætitiam homines proclives reddit; sic ut multi velut extra se per ebrietatem rapti videantur, & diversum plane genium induisse, quam quo sobrii conspiciebantur³⁹. Hæc tamen uti non semper omnem

turam ejus, qui angitur, de statu suo deturbat & intermit: voluptas autem nihil tale facit; est igitur magis voluntaria adeoq; flagitosior. BARLIUS prorsus contrarium asserit, & aciores esse voluptatis quam doloris stimulos probare aggreditur. *De Comet.* § 157. Quam opinionem refellit cl. BARBEYR. sur le Droit de la N. & G. I. I. c vi. §. 14. not. 4. Conf. GROT. de Jure B. & P. L. II. c. xx. § 3.

³⁸ Meridionales nationes plerumque detestantur hoc vitium, libidini majorem in modum studentes; & summa ignominia afficitur *Hispanus*, quando ebrii titulo insignitur. Septentrionales è contrario *Baccho* ut plurimum litant: licet & Boream malus auferat amor, & in imperio veneris non detur zona frigida. TREVERUS.

³⁹ Tritum est illud, *Ebrietas non excusat delictum.* Sed ut res pleniùs intelligatur, audiamus de hæc re. *TITIUM* in loc. Ebrietas vel est modica, hæc actionem

nem usum rationis sequestrat; ita quatenus Cap. I. ultro arcessita est, odium potius quam favorem actionibus per eandem suscep̄tis conciliare apta est.

XVI. PORRO actiones humanæ, uti *Voluntariæ* solent vocari, quatenus a voluntate pro ^{Aetio' vo-}
ficiuntur & diriguntur; ita si quæ reluet ^{luntaria,} *invita-*
ante voluntate scienter suscipiuntur, *Invitæ ad-*
pellantur, pressius sumto hocce vocabulo. Nam
latius id acceptum etiam illas comprehendit,
quæ per *Ignorantiam* patrantur. Invitum au- c. 4. § 9,
tem nobis hoc loco idem notat, quod *Co-10.*
actum; quando nempe quis ab extrinseco
principio validiore adigitur membra sua ad-
plicare, ita ut aversionem & dissensum suum
signis ac præcipue renitentia corporis signifi-
cet. Minus autem proprie *Invita* & illa di-
cuntur, quando incumbente graviore necessi-
tate aliquid tanquam minus malum eligitur,
& suscipitur, abs quo alias homo extra nece-
sitatem constitutus vehementer abhorrebat.
Quales actiones vulgo *Mixtas* vocant. Hæ-
cum spontaneis illud habent commune, quod
voluntas pro præsenti statu eas utique eligat

nem voluntariam relinquit; vel *summa*, quæ omnem usum
rationis sequestrat. Hæc si fuerit quoad originem *invo-*
luntaria, (putà si quis vim & efficaciam vini ignoret) actio-
nem invitam producit, adeoq; agentem excusat: si vero
vo'luntaria, tum actus *indifferens* (ut contractus) adhuc
imputari non posse videntur; quia hi liquidam cognitio-
nem requirunt, nec iis animandis culpa præcedens sufficit:
sed actus *illiciti* seu delicta imputabuntur. Quod si quis
directe oī eorum executionem ebrietatem contraxerit,
tum gravior imputatio obtinet.

Cap. I. tanquam minus malum. Cum invitis autem aliquatenus quoad effectum convenient, quod vel plane non, vel non ita graviter, uti spontaneæ, soleant agenti imputari ^{41.}

XVII. CÆTERUM actionum humanarum, *Quæ actio* quæ ab intellectu & voluntate profiscuntur *homini im-* & diriguntur, hæc est præcipua affectio, quod *putari queat.* illæ homini possint *imputari*, seu quod homo c. 5. § 2, pro earum auctore recte possit haberri, ac ad reddendam de iisdem rationem adstringi ; quodque in ipsum redundant effectus, qui ex istis proveniunt. Nulla enim propior ratio est, quare alicui actio quæpiam imputari possit, quam quia ab isto sciente & volente, mediate aut immediate, profecta est ; seu quia penes ipsum fuit, ut fieret vel non fieret ^{42.} Hinc axio-

^{41.} *Actio mala*, altero cogente, imputatur, quia nequit cogi voluntas, & quia malum patrari non debet, ut exinde eveniat bonum ; *actio bona* non item, quia ex omni parte perfecta esse debet. Ideo *Lucretia* nequam excusari potest ob violatam à *Tarquinio* pudicitiam, et si non nisi dedecoris terrore viæta succubuit. Vid. *Liv. Hist. L. I. c. lviii.*

^{42.} Ut actionum moralium natura rite intelligatur, earum essentia apte distribuitur in partes, *materiale* & *formale*. *Materia* actionis est ipsa *actio* in *esse* suo vel physicè considerata ; *forma* vero, à qua moralis ejus natura derivatur. Noster in *Elem. Jurisprud. Univ.* moralis actionis essentiam in tribus confidere voluit ; quorum unum est *materiale*, alterum *fundamentale*, tertium *formale*. “ 1. *Materiale* est motus aliquis physico-sic potentiæ physicæ, putæ locomotivæ, appetitus sensitivi, &c. 2. *Fundamentale* est ratio præterita, qua motus ille physicus, ut à decreto voluntatis productus intelligitur. 3. *Formale* consistit in imputatione,

axiomatis primarii loco in disciplinis morali- Cap. I.
bus ad forum humanum spectantibus habetur,
quod de illis actionibus ⁴³ rationem posci
queat homo, quæ ut fiant vel non fiant, pe-
nes ipsum est. Seu, quod eodem recidit ;
quod quælibet actio, directionis humanæ ca-
pax, quam penes aliquem est fieri vel non
fieri, ipsi queat imputari. Sic & contra ne-
mo pro auctore ejus actionis haberri potest,
quæ penes ipsum neque in se neque in sua
causa fuit ⁴⁴.

*Actio alte-
rius alteri
an impu-
tetur.*

XVIII. Ex hisce præmissis aliquot particu-
lares formabimus propositiones, unde constet,
quod cuique imputari, seu cuius actionis even- c. 5. § 5.
tusque auctor quisque possit haberri. Primo,
*Actiones ab alio patratæ, ut & operationes
quarumvis aliarum rerum, nec non quivis e-
ventus, non possunt alteri imputari, nisi qua-
tenus ille potest & tenetur istas moderari.* Ni-
hil quippe est frequentius inter homines, quam

“ tione, seu potius in imputativitate, qua effectus
“ actionis voluntariæ agenti potest imputari, sive ipsum
“ agens effectum physice produxerit, sive per alios eum
“ produci fecerit. A qua quidem actionis formalitate
“ ipsum etiam agens moralitatis denominationem par-
“ ticipat, & *causa moralis* appellatur.” L. I. Def. i.
p. 2, 3.

⁴³ Hic addit W E B E R U S Præpositionem *ad*, sed
otiosa est & tuto omitti potest. Sic OVID. Met. I.
137.

*Nam tantum segetes alimentaq; debita dives
Pofcebatur humus* —————

⁴⁴ Eodem modo CICERO. *Culpam autem nullam effe
cum id, quod ab homine non potuerit præstari, evenerit.*
Tusc. Disp. L. III. c. 16.

ut

Cap. I. ut uni commissum sit alterius actiones diriger. Heic igitur si actio aliqua ab altero sit patrata, circa quam iste omisit quod penes se erat; actio illa imputabitur non solum ei, qui immediate ipsam patravit, sed etiam isti, qui ex debita & possibili directione aliquid omisit⁴⁵. Habet tamen ea res fere suum modum finemque, sic ut illud *possibile* cum aliquo velut temperamento & moraliter sit intelligendum. Cum per quamcunque subiectiōnem unius sub altero, subiecti tamen libertas non extinguitur, quin alterius directioni reniti, & in diversa tendere possit; nec vitæ humanæ indoles ferat, ut quis uni perpetuo velut affixus, omnes istius motus observare queat. Igitur si quis omnia fecit, quæ direc-

⁴⁵ Ut in exemplo magistratū, vel parentis, vel tutoris nimia lenitate peccantis; ita ut eorum, qui auctoritatē subjiciuntur, corrumpantur & in nequitiam dilabantur mores. Traducitur privatorum culpa ad personam publicam, cui vel alienos mores formandi vel intellectum erudiendi cura mandatur; quoniam vel id, quod fieri non debuit, commisit, vel, quod debuit (ut saepius fit) omisit. Et hinc liberorum facinora ad parentes, subditorum ad principes referuntur, tanquam eorum auctores; si modo iis prævenire potuerint, neq; tamen præveniebant. *Qui non vetat peccare, cum possit, jubet.* SENECA. Neque solum publicis personis transferri possunt aliorum actiones, verum etiam aliquo modo privatis; nimirum si vel hortatu, vel scriptis, vel pravo exemplo aliis peccandi occasionem & causam præbeant. Sed de hac materia legas oratione JOHANNIS BURTON Concionem Lat. cui titulus HELI, multo cum ingenio pariter & animo utilitatis publicæ studiorissimo conscriptam.

tionis

tionis sibi injunctæ natura ferebat, ubi nihilo minus quid ab altero patratum fuit, patranti soli imputabitur. Sic postquam in animalia homines dominium exercent; quæ per illa in alterius detrimentum facta sunt, domino imputabuntur, siquidem is ex debita custodia & circumspectione aliquid neglexit⁴⁶. Sic & quævis mala, quæ alteri obtingunt, imputari isti possunt, qui eorum causam & occasionem, cum posset & deberet, non subtraxit.⁴⁷ Sic cum multarum rerum natura-

lium

⁴⁶ Vid. infra, cap. 6. § 12.

⁴⁷ Tres sunt conditiones quæ necessario postulantur ad justam criminis imputationem. 1. Ut nexus sit aliquis (vel essentialis vel accidentalis) actionis sive omissionis cum re tristi cuius est occasio. 2. Ut hic nexus cognoscatur & verisimilitudo detur effectum præveniri posse. 3. Ut agenti aliquatenus obligatio incumbat ne id agat, quod effectui occasionem præbuit. Si quando omnes haæ conditiones absint, culpa nequit imputari. E. Gr. Omnes in eo conveniunt conditiones, qui foveâ effossâ in viâ publicâ eam asseribus operire vel palis cingere negligit, eo fine, ut nec puerulo luce, nec cuivis noctu in eam incidere contigerit, quod ut accidere possit, facile quispiam prævidebit. Prima deficit conditio in sententiâ, quam tulisse Cneum Pisonem refert SENECA De ira I. 16. Præterea in hac re revocanda est in memoriam Fabula Lupi & Agni ad eundem rivum bibentium. Secunda in eo desiderabitur conditio, qui vitam præ dolore in laqueo concludit, quod virginis quam deperiret repulsam accipit, vel de pecunia decidit quam commodare vellet. Tertia verò deficit, cum consciæ non simus malum aliquod huic vel illi suboriri posse, vel si ejus consciæ fuimus, id ne quidem de jure nostro cedendo impedire potuimus. Si pater familias foveam in arcâ suâ effodiatur, noctuq; forte interveniat

Cap. I. Ium operationes promovere aut suspendere
 fit penes homines; quod ab hisce commodi vel damni datum sit, istis imputabitur, quanti eorundem opera vel neglectus ad id momenti attulit ⁴⁸. Aliquando etiam præter ordinem imputantur alicui eventus tales, qui alias supra humanam directionem sunt, quatenus intuitu certi hominis istos divinum

terveniat aliquis, cui nihil isthinc fuit negotii, & in eam incidat, pro infortunio habendum est. Caupo à vino vendendo abstinere non requiritur propterea quod sciat plures emptores eā inebriatos iri, turbasq; forte excitaturos. Vel enim nescit, quinam sint qui nimium meri sibi indulserint, vel si sciat, nulli tamen usui inservire potest si emptores rejiciat, quoniam plures in vico tabernæ occurrunt. Quod si ebriosi, vel quos ebriosos esse suspicatur, noctu & horâ minimum tempestivâ vinum postulant, criminis expers haud erit, qui iis suppeditat; sicut nec Faber armorum, qui cipiā gladium vendit, quem ad alium occidendum adhibitum esse probe cognoscit. Hæc est consequentia tum clara tum proxima, cui occurrentem est, quantum potuit. BARBEYRAC.

⁴⁸ Sic qui incendium extinguere, vel furto obstare negligit, damnum resarcire tenetur. *Qui non defendit nec obſiſſit, ſi poteſt, injuriæ, tam eſt in vitio, quam ſi parentes, aut amicos, aut patriam deſerat;* ut nos monet CICERO, *De Offic. L. I. c. vii.* Huic innititur lex, quæ in *Anglia* hodie valet, ut iter facientibus interdiu, ſi à latronibus in viâ publicâ spolientur, ab incolis resarcatur damnum. Eandem legem valere in *Heracleâ* tradit ARISTOTELES, *Aſcult. Mirab. & in Ægypto,* DIODOR. Sic. L. I. c. lxxvii. Ejusmodi quoque legem in *Gallia* latam eſſe A. D. 1713. memorat TREVERUS; ut eo vigilantiores redderentur pagorum incolæ ad latrocinia impedienda.

Numen peculiariter procuravit ⁴⁹. Extra Cap. I. hosce & similes casus sufficit, si de propriis actionibus rationem quis possit reddere.

XIX. Secundo, *Quæcunque in quolibet homine sunt vel non sunt, quæ penes ipsum non causa penes fuit ut adessent vel non adessent; non possunt ipsi aliquem imputari, nisi quatenus per industriam naturalem defectum non supplevit, aut nativas vires non adjuvit.* Sic cum perspicaciam ingenii, viresque corporis nemo sibi præstare possit; nemini quoque eo nomine imputari quid poterit, nisi quantum culturam adhibuit, aut adhibere neglexit. Sic non rustico, sed urbano atque aulico, horridi mores vitio vertuntur. Unde & valde absurdæ sunt judicandæ exprobrationes ejusmodi qualitatum quarum causa penes nos non fuit; v. g. brevis statuæ, formæ parum felicis, & similium.

XX. Tertio, *Quæ per ignorantiam invincibilem patrantur, imputari non possunt.* Quia neque dirigere actionem possumus, ubi intellectus lumen non prælucet: Et præsupponitur, tale lumen sibi hominem non potuisse compare, neque quo minus posset, in culpa fuisse. Quin & in vita communi rò posse mo-

⁴⁹ Sicut, cùm publicæ calamitates propter peccata principis vel populi civitati infliguntur. Ad hunc locum monet BARBEYRACCIUS, ad eventus extraordinarios nobis non esse temerè recurrendum, nisi à revelatione patet eos esse extraordinarios. Idem quoque hic loca S. Literarum indicat, in quibus exempla hujusmodi occurrent; viz. Gen. XVIII. 32. XIX. 21. 2 Sam XXIV. 13, 17. 1 Reg. XVII. 1. XVIII. 42. Jacob. V. 17, 18.

Cap. I. raliter accipitur pro illa facultate, solertia & circumspectione, quæ vulgo sufficere judicatur, & quæ probabilibus rationibus subnixa fuit.

An, quæ ex ignorantia circa leges & officium cuique injunctum, ab rantia leti-imputatione non liberat. Nam qui leges & gis & officium alicui injungit, efficere solet & debet, ut in notitiam subjecti ille perveniant.

Et ad subjecti captum leges ac regulæ officii attemperari solent & debent; circa quas cognoscendas & retinendas quemlibet solicitorum esse opportet. Unde qui est causa ignorantiae, respondere etiam tenebitur de iis actionibus, quæ ex illa ignorantia promanant.

An, cujus exequendæ suam culpam defit, illi non imputatur, quod defuit occasio? non egerit. Videtur autem occasio quatuor hæcce complecti; ut objectum actionis sit in promptu⁵⁰, ut adsit commodus locus, ubi non possimus ab aliis impediri, aut malo aliquo multari⁵¹, ut adsit opportunum tempus, quo non sint obeunda negotia magis necessaria, quodque item aliis, qui ad actionem concurrunt, sit opportunum⁵²; ut denique na-

⁵⁰ Quasi dixerit materiam agendi adesse oportere, finemque in quem agendum est. Huc enim omnia, quæ adducit auctor, referuntur Exempla. BARBEYRAC.

⁵¹ Addere oportuit restrictionis causâ; saltē si alias se periculo objicere non devinciatur. Sic militem pro deridiculo habemus, qui ad stationem se referre jussus præ timore mandato non pareret. BARBEYR.

⁵² Sic magistratus concilio, cujus pars est. adesse nequit, si eum ad se accersat Princeps. BARBEYRAC. turales

turales vires suppetant⁵³. Citra isthæc enim Cap. I. cum actio fieri nequeat, etiam absurdum fu- ~~erit~~^v, si alicui imputetur, ad quod agendum occasio defuit. Sic medicus segnitiae non potest argui, si nemo ægrotet. Sic liberalis esse non conceditur, qui ipse indiget. Sic talentum suum defodisse argui nequit, cui rite ambienti statio denegata fuit. Et cui multum datum fuit, ab eo multum repetetur⁵⁴. Sic non possumus simul sorbere & flare⁵⁵.

XXIII. Sexto, Non potest quoque alicui *An*, quæ imputari, quod non præstiterit ea, quæ vires vires a- ipsius excedunt, neque per eas prohiberi aut ef- gentis ex- fici possunt. Inde vulgo impossibilium nulla cedit?^c esse obligatio dicitur. Addendum tamen, modo quis sua culpa vires præstandi non de- c. 5. §. 8. triverit, aut perdiderit. Hic enim eodem

⁵³ Si cohortes, verbi gratiâ, quibus vel ad prælium committendum vel ad obsidionem suscipiendam opus est Duci, ei se adjungere non sint paratae; hic non adest agendi materia, idque ad primam referri debet conditionem. Ut modo brevissimo maximeque concinno quatuor hæ conditions proponantur, dicendum est, me judice, hominem omissionis rationi reddendæ obnoxium esse, 1. Cùm modi adsint necessarii, qui ad agendum requiruntur. 2. Cùm ipsis uti possumus, nec officium magis necessarium violentes, nec occasionem magno alicui malo nosmetiplos objiciendi præbentes. Sic regulæ hujus paragraphi & sequentis ad unam reducuntur. BARBEYRAC.

⁵⁴ EX LUC. xii. 48.

⁵⁵ EX PLAUTI *Mysel.* Act. iii. c. 2. v. 405.

*Simul flare sorbereque haud facile
Est : ego hic esse & illuc simul non posui.*

modo

Cap. I. modo tractari potest, atque si vires adhuc obtineret⁵⁶: cum alias factis esset via quamvis obligationem paulo laboriosiorem eludendi, ultro corruptis præstandi viribus⁵⁷.

*An quæ quis co-
acte pati-
tur aut
agit?*
c. 5. § 9.

XXIV. Septimo, *Imputari quoque non pos-
sunt, quæ quis coacte patitur, aut agit.* Ta-
lia enim amoliri aut defugere supra ipsius
vires positum intelligitur. Cogi autem dici-
mur dupli modo: uno, quando alius valen-
tior per violentiam nostra membra ad aliquid
agendum aut patiendum applicat: altero, si
potentior grave aliquod malum cominus in-
tentet, (idque statim repræsentandi faculta-
tem habeat) nisi ultro nos ad aliquid facien-
dum moveamus, aut a faciendo abstineamus.
Tunc enim, nisi expresse obligemur id quod
alteri est inferendum, nostro-malo redimere;

⁵⁶ Non vult auctor legislatorem id exigere posse, quod plane impossibile est, dum maneat impossibili-
tas; eos vero, qui se impotentes reddiderunt, æquè puniri posse, ac qui, cùm sint agendo, recusent. Ex-
emplum adferre licet eorum, qui inter veteres Roma-
nos vel sibi vel filiis polices absciderunt, ut bellis ob-
eundis impares essent. Fieri etiam potest nos rationem
rei impossibilis reddendo obnoxias esse, licet pér nos
non steterit ejus impossibilitas; scilicet cum negotio a-
licui nos immisceamus, quod sciamus, vel scire facilè
potuimus vires nostras exsuperare. Sic si equitandi
disciplinæ rudis alacriter equum ferocem, quem cohi-
bere nequit, consendat, & damnum alteri inferat, id
proculdubio resarcire tenetur. Sic etiam cum mulione
agitur, qui mulos alendo quæstum facit, quamvis eos re-
gere nesciat; quo modo hunc casum dijudicavit Jus Ro-
manum. L. 8. § 1. *Dig. ad Leg. Aquil.* BARBEY.

⁵⁷ Hic addit WEBERUS; nisi quis iufiritatis suæ
conscius se negotio temerè immiscuerit.

is qui eam nobis necessitatem adfert, pro au- Cap. I.
ctore facinoris habebitur; nobis autem non ~~magis~~
magis factum istud imputari poterit, quam
gladio aut securi cædes⁵⁸.

XXV. Octavo, Eorum, qui rationis usu de- *An, que*
sttuuntur, actiones non imputantur. Quia *rationis*
quid agatur, liquido dignoscere, & ad nor- *usu deſtitu-*
mam comparare nequeunt. Et hoc spectant *untur?*
actiones infantum, antequam usus rationis c. v. § 10.
paulo distinctius sese incipit exferere. Quod
enim isti propter quasdam actiones increpan-
tur aut verberantur, id non ideo fit, quasi in
foro humano pœnam proprie dictam meriti
sint; sed per modum nudæ emendationis, &
disciplinæ, ne per talia molestiam aliis facef-
fiant, aut ne pravam adsuetudinem contrahant.
Sic & furiosorum, mente motorum, & deli-
rorum actiones pro humanis non habentur,
quibus equidem citra suam culpam iste morbus
provenit.

XXVI.

⁵⁸ Auctor, ut mihi videtur, hujuscce coactionis ef-
fectum ulterius quam par est extendit. Non est diffi-
cile eam in foro humano culpm minuere; sed in
foro divino non penitus excusat. Exemplum gladii
vel securis nihil hic ponderis secum fert; etenim qui
non alio adigitur modo quam magnum aliquod malum
interminando, sine vi aliquâ phycâ & irresistibili, ille
profecto sciens volens agit, & actioni quam patrat
quodammodo assentitur. Præterea, humanae vires non
prorsus exsuperat, ut mortem subire statuamus quam
evitare possumus; id quod ipse agnoscit auctor in ma-
jori opere. L. 3. c. 7. §. 5. Fuerunt, qui in rebus
levioribus hanc fortitudinem demonstrarunt. Possem
L equidem

Cap. I.

An, quæ sunt, quæ quis in somnis agere sibi videtur; nisi quatenus talibus interdiu cogitandis cum delectatione immoratus, eorum imagines animo alte impressit ⁵⁹; et si & hæc rarissime in foro humano attendantur. Alias enim phantasia in somno est veluti cymba sine rectore fluitans, sic ut penes hominem non sit præstare, qualia visa isthæc effingat.

Aetio a- XXVII. CIRCA imputationem autem actio-
genti prin- num alterius, paulo distinctius observandum,

cipali &
instrumen-

tali qui
imputetur? equidem ostendere principia auctoris neque fundamen-
to satis firmo niti neque sibi constare: Hoc autem
 non hujus est loci. Unicum solummodo proferre
 possum exemplum, quo superiori prava jubenti ob-
 temperare licet, ut malum minitatum evitemus: Ni-
 mirum cum is, ad quem illicita actio spectat, nosmet
 ipsius gratiâ infortunia subire nolit, quibus mactabimur
 si nos immorigeros præstemus: Et in hoc quidem ex-
 emplo advertendum est in animo rem ejusmodi esse
 opportere, ut malo quo mactandus est, assentiri liceat,
 vel jus quod violatur, istud esse, de quo cedere fas fit.
 Siquis enim mihi ipsum interimendi licentiam conce-
 dat, nequeo tamen licito me alterius furoris talem mi-
 nistrum præbere, ut minis ejus perterritus innocentis
 vitam adimere adducar. BARBEYRAC.

59 Ut in exemplo *Byblidis* apud OVID. Met. ix. 467.

*Spes tamen obscenæs animo dimittere non est
 Ausa suo vigilans. Placida resoluta quiete
 Sæpe videt, quod amat —
 Somnus abit; filet illa diu; repetitq; quietis
 Ipsa suæ speciem; dubiaq; ita mente profatur:
 Me miseram! Tacitæ quid vult sibi noctis mago?
 Quam uolim rata sit! —*

quod

quod aliquando quidem contingat, ut actio Cap. I. ei, qui immediate eam patravit, plane non ~~imputetur~~^{c. v. § 14.} sed alteri, qui hoc tahtum velut instrumento usus est⁶⁰. Sed frequentius est, ut & ei, qui actionem patravit, & alteri, qui ad eandem agendo quid vel omittendo concurrit, illa simul imputetur. Id quod fit triplici potissimum modo ; vel ut alter principalis causa actionis, patrator minus principalis habeatur ; vel ut uterque pari velut passu ambulet ; vel ut alter minus principalis, patrator principalis causa sit⁶¹. Ad primam classem pertinent, qui alterum auctoritate sua

ad

⁶⁰ Plurimi sunt modi, quibus aliquid conferre possumus ad alienas actiones. Hos sic recenset GROTIUS : “ Qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisi-“ tum adhibent, qui adjuvant, qui receptum præstant,“ aliove modo in ipso crimine participant, qui confi-“ lium dant, laudant, assentantur, qui cum ex jure“ propriè dicto teneantur vetare, non vetant, aut cum“ teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti,“ non ferunt, qui non dissuadent, cum dissuadere de-“ beant, qui factum reticent quod notum facere ex“ jure aliquo tenebantur; hi omnes puniri possunt si“ in ipsis talis sit malitia, quæ ad meritum pœnæ suffi-“ ciat.” *De Jure B. & P. l. 2. c. 21. §. 1. Conf. eun- dem. c. 17. §. 6—9.* Horum præcipuos memoriae gratia duobus versiculis sic complectitur THOMAS AQUIN. 2da 2dæ quest. 62. Art 7.

*Jusso, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstat, non manifestans.*

⁶¹ De concursu ad alienum crimen accuratius distinxit BARBEYRACCIUS, & harum trium causarum, (quas principalem, collateralem, & subalternam nominat) de-

Cap. I. ad quid permoverunt; qui consensum requisitum adhibuerunt, citra quem alter agere non poterat; qui poterant & debebant prohibere, & non fecerunt. Ad secundam classem pertinent, qui mandant, aut ad facinus patrandum conducunt; qui adjuvant; qui receptum & defensionem præstant; qui cum opem ferre injuriam patienti possent & deberent, non fecerunt. Ad tertiam classem referuntur, qui consilium speciale dant⁶²; qui laudant & assentantur ante patratum facinus; qui exemplo suo ad peccandum accendunt, & similes.

finitiones aptè supplevit. 1. Causa *Principalis* ad alienam actionem eo modo concurrit, ut, istâ semotâ, admissa non fuisset. 2. *Collateralis*, quantum potuit, concurrit, sed non adeo efficaciter, quin, eâ semotâ, admissa fuisset. 3 *Subalterna* vel (ut vulgo dicitur) *Accessoria* aliquo modo sed minus efficaci factum promovet; ut hortatu, consilio, exemplo, vel non adhibendo, quæ potuit & debuit, remedia. Hisce regulis applicatis, quævis *causa* ad suam classem, nullo negotio refertur.

⁶² Nonnunquam qui consilium adhibet, causa est collateralis, vel etiam principalis; ut Judæi, qui de CHRISTO crucifigendo Pilatum hortabantur. Qui vero delictis jam commissis (ut notaç OTTO ad h. l.) lætantur aut ea ratihabent, nisi lucrum ex iis querant, nil præter pravam voluntatem suam luere debent. Nimirum ergo eausæ suæ inservit CICERO. Phillip ii. 12. Quid interest inter suasorem facti & probutorem? aut quid refert, utram valuerim fieri, an gaudetam factum?

C A P. II.

DE NORMA ACTIONUM HUMANARUM ; Seu, DE LEGE IN GENERE.

I. **Q**UASI actiones humanæ à voluntate dependent, voluntates autem singulorum non semper sibi similes, & diversorum in diversa fere tendere ^{Actione humanæ norma in-digent.} solent ; igitur ad ordinem & decorém in genere humano constituendum necessarium fuit normam aliquam existere, ad quam istae componerentur. Alias enim si in tanta voluntatis libertate, tantaque inclinationum & studiorum diversitate, quisque citra reflexionem ad certam normam ageret, quod ipsi in mentem veniret ; non poterat non maxima confusio in genere humano existere ^{c. vi. § 1.} ^{1.}.

^{1.} Homines ejusmodi naturam sortitos esse quæ ad legem componi possit, facilè intelligitur ex dictis in C.p. superiore. Par evidentia patebit eos ita comparatos esse, ut sine legibus & morum regulis ne vivere quidem possint, nedium felices esse ; quod prolixius demonstravit noster ex variis argumentis ; ex hominum dignitate, pravitate, ingeniorum varietate, imbecillitate ac naturali incultu. Conf. PUF. de Jure Nat. & Gent. L. II. c. i. BUDDEI Philos. Pract. P. II. c. iii.

Cap. 2. II. NORMA² illa vocatur LEX³, quæ est decreta, quo superior sibi subiectum obligat⁴. Lege scilicet ut ad istius præscriptum actiones suas comparet, quæ describitur nat.

Obligatio,

*ex lege
oriunda,
quid?*

III. HÆC definitio ut eo melius intelligatur, evolvendum est, quid sit obligatio; unde

² Sunt qui normam actionum à lege distingui volunt, idq; ut opinor haud ineptè: ut illa sit regula morum, id, quod in se & omni seposito præcepto rectum & pravum est, indicans; hæc vero superioris decretum, ad id quod rectum est, obligans vi præmiorum & poenarum. Vult noster nihil vel rectum vel pravum esse posse, quod ipsi legi antecedit, ideoq; Grotianam legis definitionem improbat, ut sit *regula actuum moralium obligans ad id quod RECTUM est.* Mihi videtur normam moralem dari posse, quæ recti & obliqui index est, neque tamen perpetuo obligat: unde legis aut juris nomine venire non queat, quippe lex obligationem necessario secum ferat. Idea legis minus generalis est, quam normæ; dari potest norma, quæ non est lex, sed non vice versa. Conf. PUFEND. de Jure Nat. & Gent. L. I. c. vi. §. 4. GROT. de Jure B. & P. L. I. c. i. §. 9.

³ Varios hujusce vocis sensus accurate distinguit HOOKER. Eccles. Polit. L. I. c. 3, 16.

⁴ Auctores in diversas opiniones distrahuntur de natura legis, quatenus obligat vel permittit. BARBERACCUS huic auctoris definitioni addit, quod libertatem pro libitu agendi vel non agendi permittat. Vult nimirum cum TITIO Ideam legis permittentis complecti. Nostri partes in hac re tuetur TREVERUS, quoniam lex permittens ne quidem lex proprie dicenda est, & permisso non tam actio legis est quam non actio. Et recte quidem, me judge. Similiter GROTIUS contendit Permissionem propriè non esse actionem legis sed actionis negationem, nisi quatenus alium ab eo cui permititur obligat, ne impedimentum ponat. Ubi supra.

ea oriatur; quis obligationem recipere; & Cap. 2. quis eandem alteri injungere queat. Vulgo ~~adstringimur~~ igitur OBLIGATIO dicitur *vinculum juris*, quo *necessitate*⁵ *adstringimur* alicujus rei *præstandæ*. Scilicet injicitur per eam quasi frænum aliquod nostræ libertati, ut, quanquam de facto voluntas in diversum tendere queat, intrinseco tamen per eandem velut sensu imbutam se deprehendat, ut, ni præscriptæ normæ conformis sit actio edita, non recte se egisse cogatur agnoscere⁶. Adeoque si quid mali

⁵ Necessitas est vel *Physica*, vel *Moralis*: illa à vi externâ oritur, quæ libertatem agendi destruit; hæc verò à causa morali, quæ voluntatem (salvâ libertate) flectit & impellit. De hac sola necessitate versantur res morales: & cùm manifestè paret bonum & malum (*i. e.* spem voluptatis, & metum doloris) sola esse incitamenta, quæ voluntatem movere aut inclinare possunt; ideo fit hæc sola obligare posse, & “actionem agenti rationali tum *necessariam* esse intelligi, cum certum est eam contineri in causis necessario requiri fitis ad felicitatem illam, quam naturaliter adeoq; necessario expedit.” CUMBERLAND. *de leg. Nat.* C. v. § 27. p. 240. Ed. 4to.

⁶ Attamen non existimandum est perfectam obligationem exinde oriundam esse. Datur voluptas quædam, qua perfunditur mens sibi conscientia recti; & e contra dolor pravæ conscientiæ perpetuus comes. Quid autem? Ideone voluptas & dolor conscientiæ comites realem actionem rectitudinem & pravitatem indicant? Vel hoc supposito, possuntne hæc sola ad hoc vel illo modo agendum movere & determinare contra validiora incitamenta ad diversas prorsus actiones trahentia? Nihil minus. Itaque in obligatione perfectâ & propriè dictâ requirimus prospectum boni vel mali, quod exinde sit eventurum.

Cap. 2. eo nomine homini eveniat, non immerito id
 sibi accidere judicet: cum normam, prout
 par erat, sequenti, istud evitasse licuerit.

*Homo sua
 natura est
 obligatio-
 nis capax.
 c. vi. § 9.*

IV. QUOD autem *homo aptus sit ad recipi-
 endam obligationem*, duplex causa est; una
 quidem, quia is voluntatem habet, quæ se se
 in diversas partes flectere, adeoque & ad nor-
 mam componere potest; altera, quia homo
 a potestate superioris non est immunis⁷. Nam
 ubi alicujus agentis vires per naturam ad uni-
 formem agendi modum sunt alligatae, ibi li-
 bera actio frustra expectatur: istique incas-
 sum præscribitur aliqua norma, qui eam ne-
 que intelligere, neque ad eandem se se compo-
 nere potest. Si quis autem non agnoscat su-
 periorem, eo ipso nemo existit, qui necessita-
 tem eidem jure queat injicere⁸. Et si maxi-
 mè is in agendo certam rationem observat, &
 a quibusdam actionibus constanter abstineat,
 id tamen non ex obligatione aliqua, sed ex
 proprio beneplacito facere intelligitur⁹. Se-
 quitur

⁷ Hæc est ratio vera & proxima, altera vero non
 tam causa quam conditione necessaria; sicut manifeste pa-
 tet ex eo quod in Deum, licet infinita Intelligentia & li-
 bertate prædictus sit, cadere non possit obligatio. BAR-
 BEYRAC.

⁸ Hinc vocibus abutuntur, qui abstractas rerum rela-
 tiones in se & simpliciter consideratas hominibus vincu-
 lum juris imponere, & moralem obligationem inducere
 contendunt, seposito superioris mandato.

⁹ Hinc patet nec hominem individuum, nec statum ci-
 vilem (qui propriè est una persona moralis) se se posse ob-
 ligare. Conf. PUF. de Jure Nat. & Gent. L. I. c. vi. § 7.

quitur ergo, ut ille obligationis sit capax, *Cap. 2.*
 qui & superiorem habet, & normam præscriptam
 potest cognoscere, & voluntatem habet in
 diversa flexilem ; quæ tamen ubi norma per
 superiorem fuerit præscripta, sentiat se ab ipsa
 non recte discedere. Quali natura hominem
 præditum adparet.

V. *Introducitur obligatio in animum hominis Obligatio proprie a superiore*, i. e. tali, cui non solum *omnis introducitur à superiore.*
vires sunt malum aliquod repræsentandi con-
 trantentibus ; sed & cui *jusæ* sunt *causæ*,
 quare postulare queat. ex suo arbitrio *volun-*
tatis nostræ libertatem circumscribi. Talia *c. vi. § 12.*
 enim ubi in aliquo fuerunt, postquam quid
 velit significavit, necessum est in animo ho-
 minis oriri metum reverentia temperatum :
 illum quidem ex potentia ; hanc autem ex
 consideratione causarum, quæ etiam remoto
 metu allicere aliquem debebant ad istius vo-
 luntatem amplectendum. Qui enim nullam
 rationem allegare novit, quare mihi invito
 obligationem velit impingere, præter solas
 vires ; is terrere quidem me potest, ut effu-
 giendo majore malo ipsi tantisper parere sa-

Patet etiam Deum non posse obligari, vel legibus sub-
 jici, quippe ens supremum. Neque tamen ad arbitri-
 um vel ex accidenti & sine qualibet norma actiones suas
 dirigere intelligitur, sed ad suarum perfectionum normam
 actiones componere. *Sua sibi lex est,* (ut ita dicam) &
 quod ens est natura perfectissimum, ideo quocunque agit
 vel eligit, non potest non esse optimum. Itaq; nugas
 agunt vel quiddam pejus, qui Deum, ens primum & sum-
 mimum, virtutis & obligationis capacem esse docent.

tius

Cap. 2. tius ducam; sed eo metu remoto, nihil amplius obstat, quo minus meo potius, quam illius arbitrio agam¹⁰. Contra qui rationes quidem habet, quare ego ipsi parere debeam, a viribus tamen malum aliquod mihi impонendi destituitur, ejus jussa impune a me possunt negligi, ni potentior aliquis hujus

¹⁰ E contra afferit HOBESIUS *jus Deo regnandi & puniendo eos, qui leges suas violant, esse à solâ potentia irresistibili.* De Cive. c. xv. § 5. Sed facile patet quam iniquum sit & male constitutum in potentia sola imperii fundamentum. 1. Aliud est cogere, aliud obligare. Potestati cogenti resistere licet, obliganti non item. 2. Ut ut irresistibilis sit imperantis potestas, nulla ratio ad obedientium movere potest, nisi conjungantur justitia, sapientia, & bonitas: quippe iis depositis, vel præmia ob obedientiam, vel poenas ob inobedientiam nullus erit expectandi locus. L. I. c. vi. § 10. Sunt &, qui jus imperandi ducunt ab excellentiori entis natura: sicut τὸ ἡγεμονεύειν in hominum mentibus superiorum locum occupat, adeoq; cæteris facultatibus imperare debet; eodem modo Deus in homines, homo in bruta jure imperii utitur. At vero nec potestas, nec sapientia, nec alia quævis per se considerata jus imperii in alterum tradit. Huc pertinent verba CICERONIS contra Epicureos allata; *Sin Dii neq; possunt nos juvare neq; volunt, nec omnino curant, nec quid agamus animadvertisunt, nec est, quod ab his ad hominum vitam permanari possit, quid est, quod ullos Diis immortalibus cultus, honores, aut preces adhibeamus?* De Nat. Deor. ii. 25. Neque ex hoc fonte homines in bruta jus derivare possunt, sed ex speciali Creatoris designatione. Restat igitur, ut sola justi imperii fundamenta sint, 1. Absoluta dependentia subjecti ab imperante, quæ divini imperii est fundamentum. 2. Voluntaria subjeclio, quæ humani. Ibid. § 11.

auctori-

auctoritatem proculcatam adsertum eat. Ra- Cap. 2. tiones autem, quare quis recte postulare queat, ut ab altero sibi obtemperetur, sunt; si ab isto in hunc insignia quædam bona sint profecta; si constiterit, istum & bene huic velle, & rectius, quam ipse valet, eidem prospicere posse; simulque si actu iste hujus directionem sibi vindicet; & denique si quis ultiro alteri se se subjicerit, & in ipsius directionem consenserit¹¹.

VI. CÆTERUM ut lex vim suam in animis Requirit eorum, quibus fertur, exferere possit, requi- notitiam Legis & Legiflato-
ris.

¹¹ Istæ quidem rationes fortiorē & arctiore redere possunt obligationem; sed alibi quærenda sunt fundamenta, quibus jus necessitatē moralem impoñendi innititur. Id vero ex eo deducitur, quod homines a Deo pendent, quippe qui in eo existant, vivant, moveantur. Artifex jus habet suum opus, prout vult, tractandi, licet formam solam huic tribuat. Ponatur statuarium propria virtute statuas animare posse, iisq; verum esse intelligentiæ auctorem; hoc ipsum iusta esset causa, quare marmor vel aurum fabro, cuius manibus formatum & intellectu donatum fuisset, obtemperaret. Huic non aliena esset res Parentum, si in liberis procreandis non cæca essent instrumenta & causæ materiales; sed cum res ita se habeat, eorum potestas ex alio fonte derivatur. Deus & materiæ & formæ, ex quibus conflamur, nobis est auctor; tum corpora tum animas nostras creavit, iisq; facultates, quibus fruuntur, indidit. Eas igitur quibuslibet limitibus circumscribere licet, nec non & ab hominibus postulare, ut iis ex præscripto suo utantur. Porro nil prohibet, quin jus illud, quod cuivis in me sit, cum altero communicare possit: Sic Deus auctoritatem quandam cum hominibus participat, vel directè ut cum inter Judæos, durante Theocratia, Magistratus confiliat, vel indirectè, id est, per consequens ab eo, quod se velle testatur. BARBEYRAC.

ritur

Cap. 2. ritur *Cognitio* tum *Legislatoris*, tum *ipius Legis*. Nemo enim obedientiam præstare valebit, si neque cui parere debeat, neque ad quid teneatur noverit¹². Et *Legislatoris* quidem cognitio est facillima. Legum quippe naturalium eundem esse auctorem, qui Universi, ex lumine rationis constat. Nec civis ignorare potest, quis in ipsum imperium obtineat. Leges porro naturales quomodo innotescant, paulo post exponetur¹³. Civiles autem leges per *promulgationem* publice & perspicue factam in subiectorum notitiam pervenient¹⁴. In qua de duobus constare debet; tum quod lex eum habeat auctorem, penes quem summum in civitate est imperium; tum quæ sit legis sententia. Prius cognoscitur, si vel ipse legem sua voce promulget, vel autographo consignet; vel si fiat per ipsius delegatos. Quorum auctoritas frustra in dubium vocatur, si constet, hoc cum munere, quod in civitate gerunt, esse conjunctum, & ipsos regulariter ad idem adhiberi: Si istæ leges in usum judiciorum ducantur; si nihil contineant, quod summo imperio de-

¹² Ille vero minimè excusari potest, cui suppetat facultas legem ejusq; latorem cognoscendi. BARBEYRAC.

¹³ Vid. *infra*, c. iii. § 12.

¹⁴ Ad promulgationem requiritur; 1. Ut sit solennis, partim ut sit publica auctoritate; partim ut fiat cærenomni publicis. 2. Ut sit clara & distincta, vel ratione idiomatis & characteris, vel ratione modi promulgationis. 3. Ut sit sufficiens, & ad cunctorum notitiam pertingere possit. TREVER.

roget. Ut autem sententia legis recte per- Cap. 2.
cipiatur, promulgantibus incumbit, quanta
fieri potest, perspicuitate uti. Si quid in legi-
bus obscurum occurrat, ejus declaratio peten-
da abs legislatore, aut illis, qui ad jus secun-
dum leges dicendum publice sunt consti-
tuti.

VII. *Cujuslibet legis perfectæ*¹⁵, *duæ par-*
tes sunt: una, per quam definitur quid sit
faciendum, quidve omittendum: altera, per
quam indicatur, quodnam malum sit pro-
positum ei, qui præceptum intermittit, & in-
terdictum facit¹⁶. Nam uti propter pravita-
tem ingenii humani, in vetita tendere amantis,
supervacuum est dicere, *hoc fac*, si non faci-
entem nil mali sit mansurum; ita absurdum
est dicere, *pœnas dabis*, ni causa, quæ pœnam
mereatur, præcesserit. Sic igitur omnis vis
legis consistit in significando eo, quid supe-
rior a nobis fieri velit, vel non velit, & quæ
pœna violatoribus legis sit constituta¹⁷. Vis

Legis par-
tes duæ,
præceptum
& commi-
natio.

c. vi. § 14.

¹⁵ Sunt enim leges quædam *inperfæc*tas**, nempe quæ aliquod simpliciter vetant, neque pœna, viðlatoribus minantur; quas si stricte loquamur, reñius confilia quam leges vocabimus. Hujusmodi exemplum habe-
mus in lege *Valeriana* apud LIV. x. 9. de quo sic testa-
tur *Gruterus* ad loc. “Si quis adversus ea fecisset,
“ nihil ultra quam impio*ne* factum adjectit, id (qui tum
“ pædor hominum erat) vi*s*um, credo, vinculum satis
“ validum legis: nunc vix seruo ita minetur quis-
“ quam.

¹⁶ Hæc vocatur pars legis *windicativa*; illa *definitiva*.

¹⁷ Leges vel præmiis vel pœnis sancti possunt, quo-
niam vel spes boni vel fuga mali voluntatem flectere
valet.

Cap. 2. autem obligandi, i. e. intrinsecam necessitatem adferendi, & vis cogendi, seu per poenias ad observationem legum adigendi, proprie est in legislatore, & cui ¹⁸ legum custodia, atque executio est commissa.

*Materia
legis esse
debet possi-
bilis & uti-
tilis.*

VIII. ILLUD quod per leges alicui injungitur, debet non solum intra vires esse illius, cui leges feruntur, sed & utilitatem aliquam afferre sive illi ipso, sive aliis ¹⁹. Nam uti sub comminatione poenæ aliquid exigere velle ab aliquo, quod est & semper fuit supra ipsius vires positum, absurdum & crudele fuerit, ita supervacuum est naturalem voluntatis libertatem constringere, si nulla in quenquam utilitas inde proveniat. ²⁰

valet. Sed poenarum sanctio est de essentia legis, præmiorum non item ; neque haec inter legis characteres & obligationis indicia numerari solent. Ratio est, quia dolor magis acriter puagit, & voluntatem propensius movet, quam voluptas. Vid. nos *supra*, ad cap:

i. 14.

¹⁸ Pro cui legit WEBERUS in iis quibus.

¹⁹ Non necesse est, ut lex singulis profit, quod sepe fieri non potest. Liv. xxxiv 3. Nulla lex satis commoda omnibus est : id modo queritur, si majori parti & in summa prod. Alteram etiam legum conditionem addere oportet, scil. ut sint justæ, id est, ut nihil in se continent superiori alicui legi contrarium ; aliter non obligant.

²⁰ Si ex hoc loco objiciat aliquis contra Dei leges peccatis, responsum est, eas omnes quiddam in se continere subjectis utile. Deus nihil facit frustra. Quod si ratio legis nobis non pateat, attamen obtemperandum est, si modo de ejus auctoritate satis constet : quoniam non ratio legis, sed auctoritas legislatoris obedientiæ causa esse debet.

IX. QUANQUAM autem regulariter lex omnes legislatoris subditos complectatur, in quos materia legis quadrat, & quos legislator ab initio exemptos non voluit; interdum tamen contingit, ut ab obligatione legis aliquis peculiariter solvatur. Id quod *dispensare* voleant²¹. Ut tamen dispensare ille tantum potest,

Dispensa-
re quid?
quis pos-
fit? qua
cautela?

c. vi. §. 17.

²¹ Aliud est legem tollere; aliud vinculum ejus circa personam aut factum singulare (manente de cætero lege) adimere; hoc vero est *dispensare*. Quod si legislatori potestas competit leges abrogandi & penitus tollendi (quod apud omnes in confesso est) proculdubio & à fortiori earum vinculum pro tempore potest solvere. Quidnam vero de legibus divinis existimandum est? Hic distingui solet à BARBEYRACCO aliisq; inter leges *naturales* & *positivas*, & affirmari has dispensationem admittere posse, illas vero non item. Quid autem? Nonne cum Deo aliisq; legislatoribus commune est, ut ab obligatione & poena legis aliquem liberent, pro re nata? Proculdubio cæcus est qui non hoc nec videt. Exinde autem fit quosdam in errorem de hac re lapsos fuisse quod legem moralem voluntati divinæ antecedentem & prorsus independentem supponunt, eamque à priori, i. e. ab æterna & immutabili rerum relatione derivent. Non hujus est loci hanc opinionem ad examen revocare, quod alibi ex instituto feci. Vid. *Tractat. de Morali Obligatione*. Hoc solum statuere licet, Deum, quatenus omnium creatorem & dominum, non posse non legis moralis, cui subjiciuntur creaturæ, conditorem haberi; quæ quidem lex infinitæ sapientiæ & bonitati congrua erit, utpote quæ auctorem habeat omnibus perfectionibus prædictum. Si materiam ejus speces, varia est & mutabilis pro datis circumstantiis: si vero finem, ideo immutabilis est quoniam Deus mutari nequit, ideo indispensabilis, quoniam ens perfectissimum nequit id velle, quod non est optimum. Paren-

ten.

Cap. 2. test, cui legem ferendi & abrogandi potestas
 ~~ competit; ita cavendum, ne promiscua, &
 citra gravissimas causas facta dispensatione,
 auctoritas legum convellatur, & invidiae atque
 indignationi inter subjectos ansa præbeatur ²².

X. A dispensatione tamen multum differt
Æquitas, quæ est correctio ejus, in quo lex
 deficit ob universalitatem ²³; seu dextra legis
 interpretatio, qua ex naturali ratione ostendi-
 tur,

tem, ut immolaret filium, jubere potest, quippe vitæ
 solus est auctor & dominus: ipsum vero actionis finem
 mutare, sive velle ut quispiam sit animo crudelis, per-
 fectio ipsius naturæ prohibet. Porro, si materiam legis
 moralis cum positiva comparamus ea mente, ut quænam
 sit præferenda judicemus; procul omni dubio positiva
 morali *in genere* cedat, oportet; et si non est diffitendum
 Regulam hanc generalem exceptionibus subjici posse.
 Si stricte loquamur, nulla Dei mandata (sunt positiva
 an naturalia) dispensationem ab hominibus admittere
 possunt: sed cum duo simul obligare videntur, & utrisq;
 obtemperandi non datur facultas, id cedat oportet, quod
 minus necessarium videtur; de qua necessitate ex variis
 circumstantiis collatis judicandum est. Generales quæ-
 dam regulæ afferri possunt, quæ huic rei dijudicandæ in-
 serviant; qualis est ista CICERONIS *de Inv.* 2. “ Pri-
 “ mum leges oportet contendere considerando, utra lex
 “ ad majores, hoc est, ad utiliores, ad honestiores ac
 “ magis necessarias res pertineat: ex quo conficitur, ut si
 “ leges duæ aut si plures aut quotquot erunt, conservari
 “ non possint, quia discrepant inter se, ea maxime con-
 “ servanda putetur, quæ ad maximas res pertinere videa-
 “ tur.” Vid. infra caput ultimum hujus libri.

²² Causæ dispensationis à GROTIUS allatae sunt duæ,
intrinsecæ aut *extrinsecæ*; i. e. Implicitæ ipsi negotio,
 ut,

tur, casum aliquem peculiarem sub lege univer- Cap. 2.
fali non comprehendi, eo quod alias absurdii ~~~~~
quid inde foret secuturum. Nam quia ob in-
finitam varietatem omnes casus neque prævi-
deri, neque exprimi possunt; ideo judices,
quorum est generalia legum decreta ad speci-
ales casus applicare, debent a lege excipere
eiusmodi casus, quos excepturus fuerat ipse
legislator, si præsens adesset, aut tales casus
prævidisset ²⁴.

XI.

aut exterius accedentes. 1. *Intrinsecā*, cum si non in-
justa, dura tamen est poena ad factum comparata. 2.
Extrinsecā ex merito aliquo aut alia re commendante;
aut etiam spe magna in posterum. *De jure B. & P.*
L. II. c. xx. § 25, 26.

²³ Similiter ARISTOTELES *Ethic.* ad Nicom. L. V.
c. 10. "Οταν οὖν λέγη μὲν ὁ νόμος καθόλε, συμβεῖ δὲ
ἐπὶ τέτοις παρὰ τὸ καθόλε, τότε ὄρθως ἔχει, ἢ παρα-
λίπει ὁ νομοδέτης καὶ ἡμαρτει αἰτλῶς εἰπών, ἐπανορθεύ-
τὸ ἐλλείφειν, ὃ κανεὶς ὁ νομοδέτης ὅτως ἀν εἰποι ἔκει παρὰ
καὶ εἰ ἥδε, ἐνομθέτησεν ἀν. Cum igitur lege gene-
raliter locuta, aliquid evenit postea præter genus illud
universum; tunc æquum est, qua prætermisit aliquid le-
gislator & peccavit in eo quod absolute locutus est, id quod
debet quodque omissum est, corrigere: quod etiam legislator,
si illic adesset, ita eloqueretur, & de quo legem tulisset, si
præscrivisset.

²⁴ *Dispensatio* legem vel legis partem pro tempore ab-
rogat; *æquitas* ejus rigorem minuit, & mentem legisla-
toris magis quam literam legis respicit. "Aliud est (in-
"quit GROTIUS) legem aut probabili aut urgente causâ
"tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis
"non fuisse comprehensum." *Ubi supra.* Vid.
VANDER MUYLEN in loc. Sæpe verissimum est tri-
tum illud dogma; *summum jus, summa injuria;* in
M

Cap. 2.

Actio per legem licita, bona, mala. XI. PORRO a relatione & congruentia ad normam moralem, actiones humanæ certas fortiuntur qualitates, & denominationes. Et istæ quidem actiones de quibus in neutram partem quid disponit lex, vocantur *Licitæ* sive *Permissæ*. Etsi quandoque in vita civili, ubi non omnia ad vivum possunt refescari, illa etiam licita dicantur, in quæ poena fori humani non est constituta, etsi in se honestati naturali repugnant²⁵. Quæ porro actiones cum lege congruunt, *Bonæ*; quæ discrepant, *Malæ* vocantur. Sed ut aliqua actio bona sit, necessarium est, ut ex omni parte cum lege congruat

quo casu æqui est judicis legem corrigere, non tollendoejus obligationem, sed declarando eam in hoc casu non obligare; & non regulam sed ejus qui regulam deditset mentem & propositum sequi. De hac re legas omnino GROTHI *Tractatum de Æquitate* ad calcem 2di Vol. de *Jure B & P.* Edit. BARBEYR.

²⁵ " Permissio quæ lege fit aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines, & jus ne quis aliis impedire licite possit." GROT. de *Jure B. & P.* L. I. c. ii § 17. Proculdubio longe a veritate absit Dogma Hobbesianum, leges humanas esse adæquatum moralium actionum criterion. Verissimum est effatum SENECAE *Troad.* v. 334.

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

²⁶ i. e. Quoad qualitatem vel dispositionem agentis, objectum, finem aliasq; circumstantias actionis. Sic ut linea recta sit, necesse est, ut ex omni parte cum regulâ congruat. Si vel in una parte deflecat, obliqua fiet. Eodem modo, si actio aut plane cum lege non conveniat,

gruat²⁶; ut mala sit, sufficit, si in una dun- Cap. 2.
taxat parte deficiat.

XII. JUSTITIA autem quandoque est at-
tributum *Actionum*, quandoque *Personarum*. <sup>Justitia
actionis &
personæ:</sup>
Quando *justitia personæ* tribuitur, solet vulgo *hæc quæ?*
definiri, quod sit constans & perpetua volun-
tas *suum cuique tribuendi*²⁷. Justus quippe^{c. vii. §. 6.}
vir dicitur, qui justa faciendo delectatur, qui
justitiae studet, seu in omni re conatur facere
id, quod justum est. Injustus contra, qui neg-
ligit cuique suum tribuere, vel id non debito
suo, sed præsente commodo mensurandum exi-
stimat: Sic ut justi hominis non paucæ possint
esse actiones injustæ; & vice versa²⁸. Justus

niat, aut vel unica circumstantia desit, mala est. Tan-
tum abest, ut una ~~negligatur~~ actionem legi repugnan-
tem reddere possit bonam. Unde bona intentio non
per se sufficit ad bonitatem actus, & celeberrima metho-
dus intentionem dirigendi corruit.

²⁷ *Justitia personarum* est studium voluntatis nostræ
iustitiam actionum ritè exercendi; *justitia verò actionum*
est congruentia legis & actionis erga alium exercen-
dū hominem. Illa pertinet ad preparationem & per-
fectionem voluntatis, cuius curam disciplinæ morali a
jure naturæ distinctæ relinquere debemus; hæc vero
ad juris prudentiam merito refertur. Miror autem
quod cùm iurium cultores iustitiam actionum curent
atque finem esse credant, in definienda tamen *justitia sua*
adhuc definitionem *justitiae personarum*, quo ipso
hanc cum illa perperam confundunt. LEHMAN.

²⁸ Materialiter quidem, sed non formaliter. Nequit
justus, quæ justus, formaliter contra legem peccare.
Quicunque enim totam legem servaverit, offendat autem in
acto, factus est omnium reus. Jac. ii. 10.

Cap. 2. quippe justa facit propter præceptum legis,
 ~~ injusta non nisi per infirmitatem : injustus au-
 iem justa facit propter pœnam legi adjunctam,
 injusta per animi malitiam.

Illa quæ; XIII. QUANDO vero *Justitia actionibus*
& quid ab ejus boni- tribuitur, tunc nihil aliud est, quam recta ad-
tate diffe- plicatio earundem ad personam. Et justa
rat? *actio, quæ ex proæresi, seu a sciente & vo-*
c. vii. § 7. lente applicatur ad personam, cui illa debe-
*lentur. Sic ut *justitia* actionum a *bonitate* in*
hoc potissimum differat, quod hæc simpliciter
notet convenientiam cum lege, justitia autem
præterea involvat respectum ad eos, in quos
actio

²⁹ Bonitas est virtus *generalis*, *justitia specialis*. *Actio bona* est, quatenus cum lege convenit ; *justa* verò, quatenus relationem habet ad alium, qui *jus* habet eam à nobis exigendi.

³⁰ Obscurè satis differentiam *bonæ* & *justæ* actionis auctor híc exponit : bona enim *actio* quoque respectum ad alios involvit, quum ad illius essentiam requiratur, ut in omnibus circumstantiis etiam *personarum* cum norma agendi conveniat. Ergo sic mihi res videtur explicanda : Bonitas terminus generalis est, notans, 1. Qualitatem actionis moralem, qua cum norma agendi, quæcunque illa sit, convenit. Bona ergo *actio* est, tum quæ convenit principiis justi, tum quæ conveniens est principiis honesti & decori. *Justitia* è contrario notat illam actionis qualitatem, qua per obligatiōnem externam ad normam legis strictè sic dictæ sive ad principia justi composita est. Omnis itaq; *actio justa*, bona quoque necessario est, sed non omnis *actio bona* statim justa in sensu proprio dicenda ; e. g. decoræ actiones nihil justi involvunt. 2. Bonæ quoque & malæ actionis terminus præter conformitatem cum regulâ agendi involvit quoque respectum boni & mali, quod

actio exerceatur ²⁹. Quo nomine etiam justitia virtus aduersus alium dicitur ³⁰.

XIV. JUSTITIÆ divisionem non omnes ^{Justitiae}
eodem modo instituunt. Receptissima est ^{d. v. f. o. n. e s.}
divisio in *Univerfalem & Particularem*³¹. Illa c. vii. § 8.
dicitur, quando quodcunque officium exerce-⁹
tur erga alios, etiam quod per vim, aut in-
tentata in foro actione exigi non poterat ³²
Hæc autem est, quando alicui potissimum ex-
hibentur, quæ ille suo jure ³³ postulare pote-
rat, & hæc iterum solet dividi in *Distributi-
vam & Commutativam* ³⁴ Illa nititur pacto
inter societatem & membra inito circa parti-
cipandum

quod per eandem ex potestate normæ agendi in nos re-
dundant: justitia verò & injustitia actionum solam
convenientiam & disconvenientiam cum norma legis
significat. TREVER.

³¹ Hanc dicit GROTIUS *expleticem*, quod per eam
expletur & satifit cuique pro eo, quod ab illo acce-
pimus: illam *attributricem*, quod per eam plus alteri
attribuitur, quam suo jure postulare poterat. GROT, *de
Jure B. & P.* L. I. c. i. §. 8.

³² i. e. Quæ officia præstat, non nisi jure *imperfecto*
alteri debita, ut liberalitatis, misericordiæ, gratitudi-
nis.

³³ i. e. Jure *perfecto*, ut in contractibus, emtionibus,
ſponſionibus.

³⁴ Hanc justitiæ subdivisionem Aristoteli auctori re-
feramus, oportet. *Ethic. ad Nicom.* L. v. c. 2. quæ
tamen non sine justitiâ plerisque displicet, quibus accom-
modatior videatur *Grotiana in Rectoriam*, & *Æquatoriam*: Illa inter inæquales, hæc inter æquales verba ur.
Rectoriae tot sunt species quot sunt societatis in quibus
alii imperant, alii parent: *Æquatoriae* tot sunt species,
quot

Cap. 2. cipandum prætata damnum & lucrum. Hæc
 autem nititur contractu bilatere potissimum
 circa res & actiones in commercium venien-
 tes.

Injuria, culpa quæ? XV. COGNITO quid justitia sit, facile
 etiam quid *Injustitia* sit colligitur ³⁵ Ubi ob-
 servandum, quod actio injusta, quæ destinato
 ex consilio suscipitur, & per quam violatur
 quod alteri *perfecto jure* ³⁶ debebatur, aut quod
 c. vii. § tali jure undecunque partum is possidebat ;
 14. proprie *Injuria* vocetur. Quæ triplici modo
 fit : vel si alicui denegetur, quod suo jure po-
 stulare poterat, ³⁷ (non si quid duntaxat ex hu-
 manitate aut simili virtute debebatur;) vel si
 auferatur, quod suo jure ³⁸ aduersus auferen-
 tem valente ³⁹ tenebat ; vel si malum aliquod
 alteri inferatur, quod inferendi potestatem non
 habebamus ⁴⁰. Ad injuriam præterea requiri-
 tur destinatum consilium, & malitia ejus, qui
 facit ⁴¹. Quæ ubi abfuerit, læsio alterius *Infor-*

quot sunt genera officiorum, quæ homo erga homi-
 nem, civis erga civem præstare tenet. Sic licet ma-
 jori in minorem, quod non licet minori in majorem,
 aut pari in parem. GROT. de Jure B. & P. L. I. c. i.
 § 3. BUDDEI Philos. Pract. P. II c. ii.

³⁵ Nam hæc illi directè aduersatur. Rectum est in-
 dex sui & obliqui.

³⁶ *Jus perfectum* vocatur, quo quis id quod suum est
 actione in foro exigere potest, ut in contractibus : *im-
 perfectum* vero, quo quis aliquid jure benevolentiae aut
 humanitatis debitum recte expectare potest, non autem
 actione exigere, ut in Eleemosynis.

³⁷ E. G. Damnum refarcire, contractum peragere &c.
 BURBEYRAC,

tunium

tunium aut *Culpa* vocatur, gravior aut levior, Cap. 2. prout gravis aut levis fuerit socordia & negligētia, ex qua quis in alterum velut incurrit.

XVI. Lex respectu auctoris dividitur in *Lex diuinam & Humanam*; illa abs Deo, hæc ab hominibus lata est. Sed si lex consideretur, prout necessariam & universalem congruentiam cum hominibus, vel minus, habet; dividitur in *Naturalem & Positivam*. Illa est, c. vi. § : 8. quæ cum rationali ac sociali natura hominis ita congruit, ut humano generi honesta & pacifica societas citra eandem constare nequeat. Unde & illa per rationis homini congenitæ lumen, & ex consideratione humanæ naturæ, in universum investigari & cognosci potest. Hæc est; quæ ex communi conditione humanæ naturæ haudquaquam fluit, sed abs solo legislatoris placito proficiuntur: et si nec ipsa sua ratione, ac usu, quem certis hominibus aut peculiari societati generat carere debeat³⁸.

Est

³⁸ E. G. *Bona vel Jura*, quæ actu possidet. IDEM.

³⁹ Hæc exceptio jus spectat, quod Principes sibi vendicant bona aliorum proscribendi, qui crimina quædam atrocias perpetrarunt. IDEM.

⁴⁰ Hæc etiam limitatio jus magistratus pœnas commerentibus infligendi respicit. IDEM.

⁴¹ Ut paucis dicam: ad injuriam requiritur. 1. Ut actio ex proœrci suscepta sit. 2. Ut inferatur invito: nam *volenti nulla fit injuria*. 3. Ut actio sit lege prohibita. 4. Ut jus alterius perfectum lœdatur.

⁴² Diversitas, quæ legibus *moralibus* cum *positivis* diuinis intercedit, sic breviter definiri potest. *Morales* sunt immutabiles & universales, quippe quæ necessaria

Cap. 2. Est autem *Lex divina* alia *naturalis*, alia *positiva*. *Humana* autem omnis, preesse accepta, *positiva* est.

C A P.

sarium habeant nexus cum humana felicitate; *positivæ* vicissim variæ & mutabiles, non sine justa ratione institutæ, sed variis hominum circumstantiis accommodatæ. Dum vis sua maneat, quiddam secum ferunt, in quo cum moralibus communicant, *viz.* quatenus fidem in Deo implicant, & lex sit moralis, quod Deo confidamus & obtemperemus. Sed notandum, fuisse homines, qui leges quasdam positivas *universales* affruerunt; sed frustra. Ita GROTIUS jus positivum dividit in id quod datum est humano generi, & id quod populo uni concessum. *Humanæ generi*, inquit, ter *jus datum a Deo reperitur*: statim post hominem conditum, iterum in reparatione humani generis post diluvium, postremo in sublimiori reparatione per Christum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant; recte quidem addit, ex quo quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt, De Jure Belli & Pac. L. I. c. i. § 15. Sed cum divina revelatio non sit universalis, plane patet ab ipsis GROTII verbis ultimo memoratis has leges positivas non esse universales. Promulgatio est legi essentialis, sed nullarum legum positivarum ratio promulgandi sufficere potest, ut per eam certo ad omnium hominum notitiam leges istæ pervenire potuerint, quod tamen ad legem universalem omnino requiritur. Multa de hac re inutiliter disputationarunt Germani uti videre erit cui libet in LEHMANNI *not.* ad hunc locum.

* Quoniam fuerunt, qui ipsam legis naturalis existentiam labefactare ausi sunt, ideo imprimis quærendum est, utrum *existat lex naturæ?* Frustra, inquit GROTIUS, de jure suscipitur disputatio, si ipsum jus nullum. Eam vero partem suscepit apud veteres CARNEADES, cujus disputationis, narrante LACTANTIO, hæc fuit summa. *Jura sibi homines pro utilitate sanxisse*

C A P. III.

DE LEGE NATURALI.

I. Q UÆNAM Legis naturalis : sit Cap. 3.
 indoles, quæ necessitas, & quibus eadem præceptis in isthac mortaliū conditione constet, planissime perspicitur, si quis naturam & ingenium hominis eruerit da.

sanxisse, scilicet varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata; jus autem naturale nullum esse.
Instit. L. V. c. xvii. Et ad hanc rem HORAT. I.
Serm. iii. 98.

Atq; ipsa utilitas justi prope mater & æqui,
Ibid. v. 113.

Nec natura potest justo secernere iniquum.

Contra quos disputat GROTIUS ex appetitu societatis, qui homini est proprius, cum his qui sui sunt generis. Proleg. § 6. Fuerunt & apud Philosophos istæ disciplinæ, quæ cum summum bonum suis commodis non honestate metiri soleant, idque voluptatem statuant (ut Epicurus & qui de suo grege sunt) bonorum & malorum fines destruunt & officium omne pervertunt. “ Hæ discipline (inquit CICERO) si sibi consentaneæ essent velint, de officio nihil queant dicere: neque ulla officii præcepta firma, stabilia, conjuncta naturæ tradi possunt, nisi aut ab iis qui solam [ut Stoici] aut ab iis qui maximè [ut Peripatetici] honestatem proportioniter se dicunt expetendam.” De offic. I. 2. Vult HOBESIUS civiles esse regulas boni & mali, ideoque quod legislator præcepit, id pro bono; quod vetuerit, id pro malo habendum esse. De Cive, c. xii. § 1. Et pari ratione ipsam rerum naturam, voluptatem & dolorem, vel rationem

Cap. 3. minis penitus perscrutatus fuerit². Sicuti
 enim ad accuratam legum civilium cognitio-
 L. ii. c. 3.
 § 14.

tionem numerorum & quantitatum ab eodem principio derivare fas erit. Nam lex naturæ omnino ex rerum naturâ petita est; & hac manente aut mutatâ, illa procul-dubio pariter manet aut mutatur. Sed de hac re adeas omnino CUMBERLAND. *de Leg. Nat. Cap. v. PUFENDORF. de Jure Nat. & Gent. L. II. c. iii. § 10.*

² Varii autores ex variis principiis jus naturæ deducunt. *Primo*; Romani jurisconsulti *jus naturale* vocant, quod *natura omnia animalia docuit*. Vid. JUST. *Instit.* L. I. Tit. ii. Ii autem vocibus abutuntur: vel sensu nimis arcto coercent. Nam (GROTIUS auctore) *juris propriæ capax non est, nisi natura præceptis utens generalibus*. De Jure B. & P. L. I. c. i. § 11. Et testis est CICERO, *Nihil juris esse homini cum bestiis*. De Finib, L. III. c. xx. *Conf. PUFEND. de Jure Nat. & Gent. L. II. c. iii. § 2, 3. Secundo*; Sunt, qui innatum esse volunt, vel naturâ mentibus humanis insitum. Et eâdem ratione affirmare licet mathefin vel quamvis scientiam esse innatam. *Conf. de Jure N. & G. Ibid. § 13. Specimen Controv. Cap. iv. § 23. VELTHUYSEN. de Princip. Justi & Decorii. LOCKE de Intell. Hum. L. I. Tertio*; Alii ex naturali societatis appetitu oriundum esse volunt, qui à scopo haud multum aberrant; si cum grano faliis voces interpretamur; homini scilicet inesse facultatem sciendi agendiq; secundum generalia præcepta, *v.g. ut jus suum cuique tribuat, neminem laedat, &c. quorum extra societatem nullus est usus*. GROTIUS. *Proleg. § 7. CICER. de Leg. i. 5. Quarto*; Quidam sunt, qui fontem juris in universo hominum consensu inveniunt. *Omni in re* (ut CICERO placet) *consensio omnium gentium lex naturæ putanda est*. Tusc. Disp. i. 13. Cui sententiae suffragatur ARISTOTELES. Φυσικὸν μὲν δίκαιον τὸ πανταχός τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν. *Id jus naturale est, quod ubique eandem normam obtinet*. Eth. L. v. c. 10. Sed quænam jura sunt, quæ ubique continent, vel de quibus inter omnes convenit?

tionem plurimum facit, statum civitatis mo- Cap. 3.
resque & studia civium probe intellexisse: ita perspecto

venit? Aut si rem ita se habere concedatur, haud exinde patebit ratio, quare hoc justum sit, aliud injustum; quæ à veris principiis recte ratiocinando solum colligatur. Conf. PUFEND. de Jure Nat. & Gent. L. II. c. iii. § 7, 8, 9. HOBSES. de Cive, C. II. § 1. Quinto; Nonnulli naturalem quandam rectitudinem, aut pravitatem actionibus inesse volunt, quæ fons & origo est juris naturalis, semotis omnibus circumstantiis, putâ legislatoris auctoritate, præmiis vel pœnis, bono vel malo inde consecuturis. CLARKE de Nat. & Rev. Relig. Prop. i. Quæ hypothesis in eo deficit, quod vel datur lex sine obligatione, vel obligatio sine necessitate morali, vel necessitas moralis sine incitamento, vel incitamentum sine respectu ad felicitatem aut miseriam; i. e. effectus sine causâ. Conf. PUFEND. de Jure, L. II. c. iii. § 4. Sexto; Alii ex voluntate divina derivatum esse volunt, qui in duas partes distrahuntur: vel (cum HOBSESIO) Deum pro arbitrio omnia agere fingunt, rerum naturas nihil morantem; adeo ut quod jam rectum est, mutato consilio, obliquum fuerit, & vice versa, quo nihil magis absurdum aut iniquum concipi potest; [Uti demonstrat CUDWORTHUS de eterna & immut. Moral. C. iii.] vel ad essentiales Dei perfectiones respectum habent, & jus naturæ immutabile esse dicunt, quoniam Deus mutari nequit. Rectè, ut opinor, agunt, qui Deum juris naturalis quippe ipsius naturæ auctorem agnoscent; (nam, ut loquuntur Logici, quicquid est causa antecedentis, idem est causa consequentis) attamen quiddam ulterius progredi oportet. Parum proficit legis auctorem cognoscere, lege ipsâ haud cognitâ. Sed qua ratione lex divina nobis innotescet? In veritate investigandâ à notioribus ad minus nota datur progressus: & qui voluntatem Dei intelligere volunt, à natura & relationibus rerum ad leges naturales progressiuntur, quas proinde divinæ voluntati congruas esse, & ab ea stabilitas & sanctitas concludendum est; ut omnem obligandi vim exinde obtineant. Hæc ni effet,

Cap. 3. perspecto communi mortalium ingenio statu-
que facile patebit, quibus legibus eorundem
incolumitas contineatur.

*Conserua-
tioni sui
ante omnia
homo stu-
det.*
c. iii. § 15.

II. Id igitur homo habet commune cum omnibus animantibus, queis sensus sui inest, ut se ipso nihil habeat carius, *seipsum studeat omnibus modis conservare*: ut quæ bona sibi videntur, adquirere; quæ mala, repellere nütatur. Qui quidem affectus regulariter tantus est, ut reliqui omnes eidem cedant³. Et qui-cunque hominis salutem impugnatum it, eum non potest non iste aversari, eousque ut etiam depulso malo intentato plerumque odium & cupiditas vindictæ adhuc remaneat.

*Ei, citra
fictitatem,
minus
quam bru-
za, par.*
c. iii. § 16.

III. Ast in eo præ brutis homo deteriore jam conditione videtur, quod vix ullum aliud animal tanta a nativitate *imbecillitas* profecatur; sic ut miraculi sit instar futurum, si quis ad maturam ætatem pervenerit, nisi aliorum

non esset lex. Naturales ejus effectus suadere possunt, ut observetur; obligare non possunt. *Septimo;* Restat denique alia investigandi methodus, (quam persequitur auctor noster) omnibus aliis longe præferenda; *scil.* jus naturale à naturâ hominum repetendo; non à statu isto integro & perfecto, quem quidam sibi in mente fingere possunt & mere idealem esse arbitror; sed à tali hominum naturâ, qualem in nobis experimur, aliisq; nobiscum communem esse intelligimus. Quicquid huic naturæ convenit, Deus non potest non approbare, contrarium improbare. *Conf. PUFEND. de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. iii. § 14.

³ Audiamus CICERONEM de Offc. I. 4. “ Generi animantium omni est à naturâ tributum, ut se, vitam “ cor-

rum hominum auxilium accedat. Cum nunc Cap. 3.
 inter tot inventa humanæ necessitatis admini-
 cula, plurium annorum sollicita informatio re-
 quiratur, ut proprio quis Marte victum &
 amictum sibi parare queat. Fingamus homi-
 nem, citra omnem ab aliis hominibus acce-
 dentem curam & culturam ad robustam æta-
 tem proiectum, cui nihil sit scientiæ, nisi quod
 ex proprio ingenio velut ultro pullulavit, eun-
 demque ab omni aliorum hominum ope atque
 confortio in solitudine destitutum ⁴. Sane vix
 miserabilius animal deprehendetur. Elingue
 nimirum ac nudum, cui nihil aliud relictum,
 quam herbas radicesque vellere, aut sponte
 natos fructus legere: sicutim fonte, flumine, aut
 lacuna obvia levare; repellendis aeris injuriis
 antra subire, aut musco gramineve corpus ut-
 cunque tegere; tempus tædiosissimum per o-
 tium exigere; ad quemvis strepitum aut alte-
 riū animantis occursum exhorrescere: deni-

“corpusque tueatur, declinetque ea quæ nocitura vi-
 “deantur, omniaque quæcunque ad vivendum sint ne-
 “cessaria acquirat & paret.” Et hic quidem *sensus* est
 vere naturalis & innatus: nunquam non agit, nec ullâ vi
 aut consilio deponi potest. In eo ab omnibus aliis af-
 fectibus distinguitur; unde merito dubitari potest, utrum
 quivis alius pro innato habendus sit; an non omnes ex
 usu & consuetudine vel idearum associatione ortum ducant.
 Vid Tractat. nostrum *de Morali Oblig.* Cap. v.

⁴ Declarat auctor in *Eride Scandicā*, pag. 301, 302; hoc figmentum esse, non pro vero venditandum, sed rei illustrandæ gratiâ suppositum; quod ex Revelatione divinâ falsum esse constat. Similiter tingit GROTIUS in *Præl.* § 11, & HOBBS, *de Cive*, c. 8.

que

Cap. 3. que fame, frigore, aut per feram bestiam demum perire⁵. Contra, quicquid jam commodatum vitam humanam comitatur, id omne ex mutua hominum ope redundavit. Sic ut post Deum O. M. nihil in hoc orbe sit, ex quo major utilitas homini provenire queat, quam ex ipso homine.

*Ob maior-
rem alteri
nocendi
proclivi-
tatem.*

IV. ISTHOC tamen tam utile invicem animal non paucis laborat vitiis, & non minore *nocendi facultate præditum est*; quæ conjunctionem cum ipso reddunt satis ancipitem, magnamque requirunt cautionem, ne pro bono malum quis ab illo sortiatur. Jam primum major fere ad nocendum proclivitas in homine, quam in quovis brutorum deprehenditur. Nam bruta fere cibi desiderio & Veneris efferuntur, quorum utrique tamen facili negotio ipsa satisfacere possunt. Et eo desiderio sopito non temere in iras, aut ad lædendum

⁵ Litem non movet auctor de primævo hominum statu, qui non nisi revelationis ope nobis innotescit; sed propositum est tantum contemplari statum hominum in quo extra societatem civilem absque ullâ culturâ & institutione degere intelliguntur. Hunc statum sic describit CICERO; “ Fuit quoddam tempus, cum in agris homines passim bestiarum more vagabantur, & sibi victu ferino vitam propagabant: nec ratione animi quicquam, sed pleraque viribus corporis ad ministrabant. Nondum divinæ religionis, non humani officii ratio colebatur: nemo legitimas vi derat nuptias: non certos quisquam inspicerat liberos: non jus æquabile, quid utilitatis haberet, accepérat. Ita propter errorem atque inficiam, cæsa ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se ex plandam

dendum alios concitantur, nisi quis irritaverit. Cap. 3.
 Ast homo animal est nullo non tempore in libidinem paratum; cuius stimulis longe frequentius vellicatur, quam conservandæ speciei necessarium videbatur. Ejusdem quoque venter non satiari duntaxat, sed & titillari vult; & saepe plura adpetit, quam natura digerere valet. Vestibus ne indegirent bruta, natura prospexit: Ast homo non ad necessitatem tantum, sed & ad ostentationem vestiri gaudet. Multi præterea affectus atque cupidines, brutis ignoti, in mortalium genere deprehenduntur, ut superflua habendi libido, avaritia, gloriæ & inter alios eminendi cupiditas, invidia, æmulatio, ingeniorumque contentio. Indicio est, quod pleraque bella, quibus genus mortalium colliditur, ob causas gerantur brutis ignotas. Atque ista omnia stimulare homines possunt & solent, ut sibi mutuo nocere velint. Accedit in multis eximia quædam petulantia,

"plendam viribus corporis abutebatur, perniciosissimis
 "satellibus." *De Invent.* L. I. Similiter *Critias* apud
 SEXT. EMPIR. *adv. Phys.* c. 9. Ἡρόπονθ, ὁτικόν
 ἀτακέναιον οὐδεπάνω βίον, καὶ θηριώδης, ιχνέτων, &c.
 Idem sentit HORATIUS, i. Serm. iii. v. 99.

*Cum prorepserunt primis animalia terris
 Mutum & turpe pecus, glandem atq; cubilia propter
 Unguis & pugnis, dein fustibus atq; ita porro
 Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus:
 Donec verba quibus voces sensusq; notarent,
 Nominaque invenere: debinc absistere bello,
 Oppida cæperunt munire & ponere leges;
 Ne quis fur esset, neq; latro, neq; quis adulter.*

&

Cap. 3. & aliis insultandi libido ; quibus cæteri, etiam modesto ingenio præditi, studio se ac suam libertatem conservandi ac tuendi, non possunt non offendii, ac ad resistendum accingi. Quandoque etiam homines ad mutuas læsiones incitat inopia, & quod præsens rerum copia cupiditatibus aut indigentiae eorum non sufficiat.

*Et majo-
rem noxas
mutuo in-
ferendi
vim;*

V. SED & maxima *vis* inest hominibus *ad noxas mutuo inferendas*. Nam etsi neque dentibus, neque unguibus aut cornibus sint formidabiles, ut multa brutorum : tamen habilitas manus in efficacissimum nocendi instrumentum evalescere potest ; & solertia ingenii astu & per insidias graffandi facultatem dat, qua aperata vi pertingere non licet. Sic ut facillimum sit, hominem homini gravissimum malorum naturalium, nempe mortem, inferre.

*Majorem-
que ad mu-
tuus colli-
siones dis-
positionem.*

VI. DENIQUE & in genere humano consideranda est insignis illa *ingeniorum varietas*, qualis in singulis brutorum speciebus non certatur ; quippe quæ consimiles fere inclinations habent, parique affectu & appetitu ducentur. Ast inter homines quot capita tot sensus ; & suum cuique pulchrum. Nec simplici aut uniformi cupidine omnes agitantur,

⁶ Ut ut infelix sit humanæ naturæ facies hoc modo depicta ; attamen prorsus abhorret ab Hobbesianâ hypothesi, ut *homo homini naturâ fit lupus, & status naturæ status belli*. Omnino naturæ convenit, seu affectus hominum seu rationis dictamina spectemus, ut neminem lædant, aliena commoda promoveant, & omnibus benignos ac faciles se præbeant. Conf. de Jure, &c. ibid. § 16, 17.

sed multip'ici & varie inter se mixto. Imo Cap. 3. unus & idem homo saepe sibi dissimilis cernitur, & quod uno tempore concupivit, ab eodem alio tempore valde abherret. Nec minor in studiis, institutis, & ad exferendum animi vigorem inclinationibus varietas, quæ jam in infinitis fere vitæ generibus conspicitur. Per quæ ne mutuo collidantur homines, sollicita temperatura & moderatione opus est⁶.

VII. Sic igitur homo jam est animal sui *Unde de-*
conservandi studiosissimum, per se egenum, *ducitur so-*
sine auxilio sui similium servari impotens, ad *cietatis co-*
multa commoda promovenda maxime idone- *lendæ ne-*
um; idem tamen juxta malitiosum, petulans, *cessitas.*
& facile irritable, ac ad noxam alteri inferen-
dam prouum non minus quam validum. Unde
*colligitur, eidem ut sit salvus, *necessum esse, ut**
**fit sociabilis,* id est, ut cum sui similibus con-*
jungatur, & adversus illos ita se gerat, ut ne
isti probabilem causam accipient eum laedendi,
sed potius ejusdem commoda servare & pro-
movere velint.

VIII. Hujus ergo socialitatis leges, seu *Huic ser-*
quæ docent quomodo quis se debeat gerere, *vientes le-*
ut commodum societatis hūmanæ membrum ges sunt
*existat, vocantur *Leges Naturales**⁷. *leges na-*
turæ.

⁷ Itaque auctoris conclusionum seriem, sic breviter complecti possumus. 1. Homo necessariò seipsum amat. 2. Indiget aliorum auxilio. 3. Tam ad nocendum quam ad juvandum alios prolivis est & idoneus. 4. Varius & mutabilis. 5. Hinc colligitur necessum esse, ut fit sociabilis. Et 6. Socialitatis leges sunt leges naturæ.

Cap. 3. IX. His positis adparet, *fundamentalem legem naturalem* esse hanc: Cuilibet homini, quantum in se, colendam & servandam esse *socialitatem*⁸. Ex quo consequitur, quia qui vult finem, vult etiam media, sine quibus finis obtineri nequit; omnia, quæ ad istam socialitatem necessario & in universum faciunt, jure naturali præcepta; quæ eandem turbant aut abrumpunt, vetita intelligi. Reliqua autem præcepta sunt tantum velut subsumptiones sub hacce generali lege, quorum evidentiam lumen illud naturale hominibus insitum insinuat.

X.

⁸ Ne latum unguem discedit hæc lex fundamentalis ab ista CUMBERLANDII. *Benevolentia maxima singulorum agentium rationalium erga omnes statum constituit singulorum omniumq; benevolorum, quantum fieri ab ipsis potest, felicissimum; & ad statum eorum, quem possunt assequi, felicissimum necessario requiritur; ac proinde, COMMUNE BONUM ERIT SUPREMA LEX.* De Leg. Nat. Cap. i. § 4. PUFEND. de Jure N. & G. L. II. c. iii. § 15.

9 Frustra laborarunt atheismi defensores, ut ostendat morale bonum & malum cum suo impio systemate consistere posse, quod sic exposuit TOLANDUS in *adversus atheismone*, p. 71. “ Virtutum & vitiorum discrepantiam lubens agnoscit *Atbeus*, ab ipsâ utpote rerum essentiâ promanantem, laudisque semper internæ & vituperii sibi conscius est ob ea, quæ recte aut fecus fecevit. Quamvis nihil absolutè & per se bonum aut malum fateatur, sed respectu tantum habito ad bonos aut malos usus, quibus res quæque inservit, prout scilicet homines gaudio afficit aut dolore, vel in quantum tædet aut delectat. Cæterum quo minùs mercedem ullam aut pœnam post mortem

X. ISTHÆC porro præcepta et si manifestam Cap. 3. habeant utilitatem, tamen ut eadem *vim legis* obtineant, necessum est præsupponi, *Deum esse*, & sua providentia omnia regere; eundemque mortalium generi injunxisse, ut ista rationis dictamina tanquam leges ab ipso vi congeniti luminis promulgatas, observent. Alias enim possent ea quidem fortasse observari intuitu utilitatis, sicut quæ a medicis regendæ valetudini præscribuntur; non autem tanquam leges; quippe quæ necessario ponunt superiorem, & quidem talem, qui alterius gubernationem actu susceperit⁹.

XI.

“ mortem suspectat futuram, èd magis studere tenetur
“ præsentis vitæ (& unicè secundum illum) felicitati;
“ quam nemo tamen consequi posse novit absque
“ aliorum adjumento & mutuâ operâ, quia nulla socii
“ etatis beneficia percipere debet ille nec percepturus
“ est, qui aliis non fecerit quæ sibi fieri exoptat. En
“ fundamentum virtutis & excitamentum!” Funda-
mentum quām infirmum, quod in hāc solâ vitâ struitur!
Excitamentum quām turpe, quod homines urget &
impellit. ut præsenti voluptati litent, & ad propria
commoda promovenda solummodo se attentos præbe-
ant: Systema morale, quod latronibus & piratis haud
parum arridet, homine, cui vel mica salis aut generosæ
indolis, penitus indignum! Non est, cur lectorum
diutius morer in hypothesi tam absurdâ refellendâ;
sed notandum est viros esse cordatissimos, qui in dis-
serendo de morali obligatione se non satis cautos præ-
buerunt, dum leges naturæ eandem obtinere vim affir-
mant; et si daremus non esse Deum, vel non curari
ab eo negotia humana. [GROT. Proleg. § 11.] Quan-
to rectius noster, qui divinam auctoritatem ad leges
naturæ stabiendas postulat? Quantò rectius ipse

Cap. 3.

*Legis naturalis
Deus evin-
citur
auctor.*

XI. Esse autem Deum *legis naturalis auctorem*, ex ratione naturali ita demonstratur, si præcise præsenti mortalium conditioni inhæreamus, non attendendo an primæva conditio diversa ab hac fuerit, & unde ista mutatio provenerit. Cum natura hominis ita sit constituta, ut citra sociabilem vitam humanum genus incolume esse nequeat, hominisque animus notionum huc inservientium capax apprehendatur; & vero pateat, non solum genus humanum, uti alias creaturas, originem suam Deo debere; sed & eundem istud utcunque jam constitutum providentiæ suæ moderamine complecti: inde consequitur, Deum velle, ut homo iis viribus, quas sibi præ brutis peculiares inesse sentit, ad naturæ suæ incolumentatem utatur, utque adeo a brutorum exlege vita humana vita sit distincta. Id quod cum aliter, quam servata lege naturali, obtineri nequeat; intelligitur quoque a Deo obligatum hominem ad ilthanc servandam, tanquam medium non ex arbitrio hominum inventum, ac ex eorum libidine mutabile, sed expresse ab ipso Deo huic fini procurando constitutum. Qui enim obligat ad finem, censetur quoque eundem

CICERO, qui jamdudum sensit, *pietate adversus Deos sublatā, fidem etiam & societatem humani generis & unam excellētissimam virtutem justitiam tolli.* De nat. Deor. I. 2. Etenim quis tam ineptus est, qui non plane percipiat ita comparatam esse hominum naturam, ut sepositis præmiis pœnisq; vitæ futuræ, effrænata quadam libidine ad vitia incitentur, ad privatum com-

eundem obligasse ad usurpanda media fini Cap. 3.
necessaria. Sed & socialem vitam a Deo homi-
nibus pro imperio injunctam esse, indicio est,
quod in nullo præterea animante sensus reli-
gionis, aut me us Numinis deprehendatur, qui
in animali exlege intelligi non posse videtur.
Abs quo generatur tener admodum sensus in
animis hominum non plane corruptorum, quo
convincuntur, in legem naturalem peccando
offendi illum, cui in animos hominum impe-
rium est, & qui metuendus sit, etiam ubi ab
hominibus metus non impendet.

XII. QUOD vulgo dicitur, isthanc *legem Ea quo
natura natam* esse, id non ita capiendum vi-
detur quasi in animis hominum jam nascen-
tium inhærent actuales & distinctæ proposi-
tiones circa agenda & fugienda. Sed partim
quod illa per lumen rationis investigari possit;
partim quod saltem communia & præcipua ca-
pita legis naturalis ita plena & liquida sint,
ut statim assensum inveniant, & ita animis
infolescant, ut nunquam inde iterum deleri
queant, utut forte homo impius ad sopiaendas
conscientiæ vellicaciones eorundem sensum pla-
ne studeat extinguere. Quo nomine etiam in

commodum penitus attenti? Unde fit atheismum om-
nino societatem destruere, & si non plane cessat jus
naturæ (seposita Dei existentia) tamen rationem legis
habere non possit sed confilii tantum quod vel sequi
vel negligere licebit, prout privatum commodum pos-
tulare videbitur. Vid. BARBEYRAC ad PUFENDORF.
de Jure, &c. L. II. c. xix. § 19. Et nos *infra* ad
cap. 4. § 9.

Cap. 3. Sacris Literis *cordibus hominum inscripta* dicitur¹⁰. Inde & cum a puero ex vitæ civilis disciplina eorundem sensu inbuamur ; & vero recordari non possimus id tempus, quando primum eadem hauserimus ; non aliter de ea cognitione cogitamus, ac si illa nobis nascientibus jam adfuisse. Id quod cuilibet etiam circa linguam ipsi vernaculam contingit.

Officia legi gispettant Deum, nosmet, & lios. c. 3. § 24. XIII. *Divisio officiorum* quæ ex lege naturali homini incumbunt, commodissime videatur institui secundum objecta, erga quæ ista sunt exercenda. Quo intuitu illa in tres principales partes dispescuntur ; quarum prima tradit, quomodo ex solo rectæ rationis dictamine

¹⁰ PAUL. ad Rom. 2. 15. Ἐγενούμενοι εὐταῖς καρδίαις αὐτῶν, nempe ethnicorum. Nemo, ut opinor, temere existimabit apostolum per locutionem hanc metaphoricam denotare voluisse naturales quovis characteres, sive notiones innatas & in animis nostris ab origine quasi confignatas ; cum nihil aliud voces significant, nisi juris naturalis principia tam manifesta & in aprico posita esse, ut nemo, nisi per se sterterit, ea ignorare possit. “ Boni honestiq; notitiam ” (inquit SENECA Epist. 120) nos docere natura non “ potuit ; semina nobis Scientiæ dedit, scientiam non “ dedit. Nobis videtur observatio collegisse, & re-“ rum saepe factarum inter se collatio per analogiam “ nostro intellectu & honestum & bonum judi-“ cante.”

¹¹ Eandem officiorum partitionem sequitur CICERO. Hæc Philosophia nos primum ad Deorum cultum, deinde ad ius hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinemque animi eruditivit. Tof. Disp. i. 26. Conf. M. ANTONIN. I. viii. § 27.

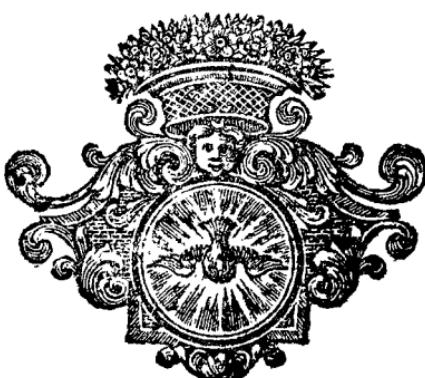
mine quis sese debeat gerere adversus *Deum*; Cap. 3. altera quomodo adversus *seipsum*; tertia quo- modo adversus *alios homines*¹¹. Quanquam autem primario & directe ea præcepta legis naturalis, quæ ad alios homines spectant, ex socialitate, quam fundamenti loco substravimus, deriventur: tamen etiam indirecte officia hominis erga *Deum* tanquam creatorem inde deduci possunt, quatenus ultimum firmamentum officiis erga alios homines a religione & metu Numinis accedit, sic ut sociabilis quoque non esset homo, ni religione foret imbutus¹², & quia sola ratio in religione ulterius progredi nequit, quam quousque illa inservit

¹¹ Variis modis societatis comodis inservit Religio.
 1. Hæc sola officia, quæ imperfectam obligationem secum ferunt, nobis obstringit & rata fecit. 2. Quæ perfectè obligant, vim majorem & prorsus iis necessariam exinde recipiunt. Ut paucis dicam, religioni cum socialitate talis intercedit necessitas, ut metu numinis sublato vix aut ne vix quidem stare possit humana societas. Hic autem notat BARBEYRACCIUS auctorem haud recte fecisse in eo quod omnia officia, tam quæ ad *Deum* & nosmetipos quam quæ ad homines spectant, ab uno eodemq; fonte [viz socialitate] derivare voluit. Supponatur, inquit, unicum solum esse in terris hominem, *Deum* nihilo minus colere, se incolumem servare, facultates quantum potuit excollere debet. Neque necessum est omnia officia ab uno effato deduci; sed dicendum potius tria dari summa principia juris naturalis; quæ sunt. 1. *Religio*, quæ officia erga *Deum* complectitur. 2. *Philautia*, quæ quicquid erga nosmet decet præstare, continet. 3. *Socialitas* ex qua derivatur omne id quod proximo debemus: Principia, quæ licet nexu insolubili conjungantur,

Cap. 3. servit promovendæ tranquillitati & socialitatî hujus vitæ ¹³. Nam prout religio salutem animalium procurat, ex peculiari revelatione divina provenit. Officia autem hominis erga seipsum ex religione & socialitate conjunctim promanant. Ideo enim quædam non pro absoluto suo libitu homo circa seipsum disponere potest, partim ut cultor idoneus divini Numinis, partim ut commodum & utile membra societatis humanæ esse queat.

gantur, & pariter omnia ad Deum tandem referantur, nihilominus indole sua diversa sunt, & tam prudenter, exerceri debent, ut unum alteri non prævaleat, sed omnia intra limites suos contineantur.

¹³ Hic nimirum causæ suæ inservit auctor. Non prorsus negligenda sunt argumenta pro statu futuro ex lumine naturali ducta. Vid. nos *supra* ad Præf. § 5. & *infra* ad Cap. iv. § 8.

C A P. IV.

DE OFFICIO HOMINIS ERGA DEUM; seu, DE RELIGIONE NATURALI *.

I. **O**FFICIUM hominis erga Deum, quantum quidem ex naturali ratione investigari potest, *duabus* partibus absolvitur: tum ut de Deo recte sentiamus, tum ut actiones nostras ad ipsius voluntatem componamus¹. Inde religio naturalis constat propositionibus tum *Theoreticis*, tum *Practicis*.

II. INTER ea, quæ de Deo cuivis homini sentienda sunt, primum omnium est, ut certo persuasus sit, *Deum existere*, id est, revera dari summum aliquod & primum Ens, ab quo hoc universum dependeat. Id quod sapientes ex subordinatione causarum, quæ demum

* Omisit hoc caput auctor in opere majori; quippe ad theologiam naturalem, magis quam ad civilem doctrinam spectare existimaverit. Vid. *Eris Scandic.* p. 253. Sed recte hic locum habet, quoniam (ut supra nos monuit auctor) religio est firmissimum humanæ societatis vinculum, & ea sublata jus naturale funditus evertitur.

* *Prius est Deum scire, consequens colere.* LACTANT.
Div. Instit. L. IV. c. iv.

Cap. 4. ~~um~~ in primo aliquo fisti volunt², ex motu³ & ex contemplatione machinæ hujus universi⁴; & similibus argumentis liquidissime demonstrarunt⁵. Quæ si quis neget abs se capi posse, non ideo atheismi sui excusationem invenit. Cum enim universum genus humandum in perpetua velut possessione istius persuasionis fuerit, necessum erat, si quis eandem oppugnare velit, ut non solum omnia argumenta quibus Deus esse probatur, solide destruat,

² Argumentatio sic instituitur. Aliquid nunc existit, ergo aliquid exstitit ab æterno. Si negas, tum quod nunc existit, vel à nihilo existentiam recepit, i. e. datur effectus sine causa; Q. E. A. Vel sese produxit, i. e. aliquid egit, priusquam exstitit; Q. E. A. Vel ab alio productum est, quod & ab alio, & sic deinceps in infinitum; i. e. datur infinita series entium causatorum, in qua non datur primum. Sed infinita series contradictionem implicat; 1. Quia negativa est, (ut infinitus numerus, infinita quantitas) i. e. nequit actu existere. 2. Quia constat ex partibus finitis: demas ergo unam, tum infinitate minor est; vel unam addas, tum infinitatem excedit. i. e. unitate dempta, quod finitum fuit, fit infinitum, vel unitate addita, quod infinitum fuit, fit finitum, aut quod infinitum, majus infinito. Q. E. A. 3. Quia in hac serie nullum datur ens, cuius non fuit principium; sed quicquid existere cœpit, aliquando futurum erat, quod vero futurum est, actu non existit; ergo tempus erat, cum nulla pars seriei exstitit; ergo non est infinita. Q. E. D.

³ Corpus iners est; non movet sed movetur; ergo motus est effectus, sed effectus requirit causam, ergo principium habuit; unde patet, &c. Q. E. D.

⁴ Ordo & structura systematis mundani, vel partium ejus, v. g. Terræ, vegetabilium, animalium quorum

struat, sed & plausibiliores rationes pro affer- Cap. 4.
tione sua proferat ; Simulque cum generis hu- mani
manī salutem ea persuasione contineri hacte-
nus creditum sit, ostendendum ipsi præterea
fuerit, generi humano per atheismum melius
consuli, quam retento fano cultu Numinis.
Quod cum fieri nullo modo queat, omnium
eorum, qui isthanc convellere quocunque modo
aggrediuntur, impietas maxime est detestanda,
& gravissimis poenis coercenda⁶.

III.

quorum ad finem certum collocatae ac figuratae sunt partes,
architectum tanti operis tantiq; muneris plane demon-
strant. Omnia ad certum finem destinantur, sed ob
finem agere non est, nisi intelligentis naturæ. “ Hic
“ ego non mirer esse quenquam (ut cum CICERONE
“ loquar) qui sibi persuadeat corpora quædam solida
“ atq; individua vi & gravitate ferri, mundumq; effici
“ ornatissimum ex eorum corporum concursione fortuita ?
“ Hoc qui existumat fieri potuisse, non intelligo cur
“ non idem putet, si innumerabiles unius & viginti
“ formæ literarum, vel aureæ vel quales libet, aliquo
“ conjiciantur, posse ex his in terram excussis annales
“ Enni, ut deinceps legi possint, effici.” *De Nat. Deor.*
ii. 37,

⁵ V. G. A consensu omnium gentium, ab idea entis
perfæctissimi, ab innatis notionibus, vel prolepsi quadam
in mentibus hominum Deum esse, à miraculis, à spatio
& duratione, à necessaria existentia quam vocant demon-
strationem *a priori*; quorum argumentorum vim non est
nostrî instituti edifferere. Proculdubio non omnia æ-
quali vi pollent, & si quædam penitus rejiciantur, nihil
detrimenti capiet religio. Sed valeant singula, quantum
valere possunt.

⁶ Quoniam scil. eadem opera ipsa societatis vincu-
la convellunt. Sensit ARISTOTELES eum, qui Deum
honc-

Cap. 4. III. ALTERUM est, *Deum esse Universi hujus conditorem*. Cum enim ex ratione manifestum sit, isthæc omnia non extitisse a seipsis, oportet ut eadem summam aliquam causam *habeant*⁷. Quæ ipsa est id, quod Deum appellamus. Ex quo consequitur, falli eos, qui subinde *Naturam* tanquam ultimam omnium rerum & effectuum causam crepant⁸. Nam si per

honorandem aut parentes amandos neget, non argumentis sed poena edomandum esse. *Top.* L. I. c. xi. Cui opinioni adstipulatur GROTIUS. “Has notitias, “qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis “civitatibus coerceri soleant, ut *Diagoræ Melio* accidisse “legimus, & *Epicureis*, qui ex bene moratis urbibus “ejecti sunt;” [CIC. de Nat. Deor. i. 42. iii. 47.] “Ita & coerceri posse arbitror nomine humanæ societatis, “quam sine ratione probabili violant.” *De Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 46. n. 4.

⁷ Quod principium habuit, non posse à se existere, patet ex eo quod nec se creare nec fortuitò existere potuit. Unde restat id tertium (nam quartum non datur) idem existentiam habuisse ab alio. Sic facile demonstratur prima & æterna rerum omnium causa; sed vix sufficit hoc argumentum atheismo opponere, quoniam sunt qui in atheorum castris militant, &, licet fibi parum constantes, supremam causam agnoscent: id vero à Theistis postulant, ut causam hanc libertate, sapientia, ceterisque perfectionibus prædictum esse, omniaq; quæ existunt pro sapientiae & voluntatis suæ modulo condidisse & creasse ostendant. Hos autem in quatuor classes sic distribuit TREVERUS: 1. Sunt qui *Hylopathiam* statuunt esse rerum omnium principium, id est, materiam omni sensu destitutam. Alii *Hylozoismum* adferunt, sive materiam non quidem vitæ, sed tamen sensus & intelligentiae expertem. 3. Nonnulli ad fortuitum atomorum concursum provocant, qui vocantur

per id vocabulum intelligitur efficacia illa & Cap. 4.
vis agendi, quæ in rebus conspicitur, illa ipsa
utique auctorem sui, id est, Deum arguit:
tantum abest, ut ejus vis ad negandum Deum
quid valere possit. Sin autem per naturam
intelligatur summa rerum omnium causa, ex
profano quodam fastidio defugitur plana & re-
cepta Dei appellatio. Errant quoque illi, qui
credunt,

tur Atomistæ. 4. Denique non desunt, qui naturam cæ-
cam & fatalem crepant, omnia necessario impulsu diri-
gentem & gubernantem. Horum omnium systema-
tum impossibilitatem & absurditatem optime demon-
stravit CUDWORTHUS in *Systemate intellectuali*; &
ipse, ni fallor, demonstrabo, in notis qæ mox se-
quentur.

⁸ Satis obscura est hæc vox *Natura*, de quâ multa
præclara jactitarunt veteres Philosophi. Audi de hac
re CICERONEM. “Alii *Naturam* censent esse vim
“qñandam sine ratione, centem motus in corporibus
“necessarios: Alii autem vim partipem rationis
“atque ordinis; tanquam via progradientem, de-
“clarantemq; quid cujusque rei causa efficiat, quid
“sequatur; cuius solertiam nulla ars, nulla manus,
“nemo opifex consequi possit imitando. —— Sunt
“autem, qui omnia *Naturæ* nomine appellant, ut E-
“PICURUS; qui ita dividit omnijum, quæ sint, natu-
“ram, esse corpora & inane quæque his accident.
[Conf. LUCRET. I. 420. DIOG. LAERT. L. X. § 39.
40. S. EMPIR. *adv. Math.* L. VIII. p. 363.] “Sed
“nos cum dicimus *Natura* constare administratiq;
“mundum, non ita dicimus, ut glebam aut frag-
“mentum lapidis, aut aliquid ejusmodi, nulla [al.
“nuda] cohærendi natura, sed ut arborem, ut ani-
“mal, in quibus nulla temeritas, sed ordo appetet
“& artis quædam similitudo” *De Natur. Deorum.*
II. xxxii. Et paulo post. “Si meliora sunt ea qæ
“naturæ,

Cap. 4. credunt, Deum esse aliquid eorum, quæ in sensus incurront, & præcipue *sidera*⁹. Nam hæc omnia substantia ipsorum arguit non esse primum

“ naturâ, quâm illa quæ arte perfecta sunt ; nec ars “ efficit quicquam fine ratione ; ne natura quidem “ rationis expers est habenda.” Silicet de *Naturâ*, duæ sunt receptissimæ notiones ; vel principium esse extra illud cuius dicitur principium, qua ratione Deus solus est natura ; vel principium interius, sive insitum, quo modo rotunditas dicitur natura globi, vel elementa natura mundi, vel quemadmodum CICERO ait *naturas esse diversas*, ut aliud *equo sit natura*, aliud *bovi*, aliud *homini*. De Fin. v. 9. Unde Philosophis barbarè loquentibus alia *natura naturans*, alia *natura naturata* dicitur. Mihi quidem videtur naturam *naturantem* (ut aiunt) sive principium istud interius & insitum esse merè ens rationis, & figmentum ex cerebro philosophi oriundum. Huic autem naturæ quiddam tribuere, vel cum STRATONE, qui *physicus* appellatur, omnem vim divinam in natura sitam esse docere (quæ causas gignendi, augendi, minuendi habeat, sed careat omni sensu ac figura) in Spinozismum protinus abit ; cuius assertores in eam impietatem incident, ut si verbis agnoscunt Deum, re tamen omnino tollant. Docent enim *omnia effecta esse NATURA, substantiam non posse produci ab alio, in rerum naturâ non nisi unam substantiam dari*, aliaq; ejusmodi, quæ qui saltem recitat, eadem opera refellit. SPINOZ. Eth. P. I. CIC. de N. Deor. L. I. Acad. Quæst. L. II. E contra vid. CUDWORTH Syſt. Intell. BUDDEI Spinoz. ante Spinozam. CLARKII Demonſtr. de Deo & ejus Attr. Prop. vii. Qui vero naturam *naturatam*, sive externum quoddam principium, rerum omnium auctorem & conservatorem, prædicant ; ii vel figmentum aliquod cerebri pro vero Deo substituunt, vel ipsum Deum, qualem volumus, agnoscunt. Sunt, qui fere omnes veterum Philosophorum Sectas intra atheismi limites concluserunt, etsi non

primum aliquod, sed ab alio ortum. Nec Cap: 4. minus indigne de Deo sentiunt, qui eum ~~mundi~~ animam dicunt¹⁰. Anima enim mundi,

non esse omnes eodem calculo notandos agnoscunt.
“ Fundamentum atheismi sceptici est, (inquit Buddeus de atheismo & superstitione, cap. 2. § 10) “ non dari certam rerum cognitionem, judiciumq; adeo de omnibus suspendendum esse: Dogmatici generale est, materiam semper fuisse, & ad ejus essentiam pertinere necessariam existentiam; Aristotelici, mundum prout nunc est semper extitisse: Stoici, Deum cum materia arctissimo vinculo esse conjunctum: Epicurei & Stratonici, mundum ex atomorum fortuito concursu coalusse: Spinoziani, unam tantum esse substantiam, scil. corpus.”

⁹ Quales fuerunt apud veteres philosophos, ut planè patet ex hoc CICERONIS loco. “ Hanc in stellis constantiam, hanc tantam tam variis cursibus in omni æternitate convenientiam temporum, non possum intelligere sine mente, ratione, consilio. Quæ cum in sideribus inesse videamus, non possumus ea ipsa non in Deorum numero reponere.” *De nat. Deor.* II. xxi.

¹⁰ Vetus hoc deliramentum *de animâ mundi* invenisse PLATONEM dicitur; sed rectius forsitan PLATONIS quibusdam sectatoribus attribuunt alii. nomine autem istius *animæ* intelligunt universale quoddam principium ratione quadam (haud facile intelligenda) omnia movens & dirigens; quam sic exponit BOETHIUS *De Consol. Philos.* L. III.

*Tu triplicis medium naturæ cuncta moventem
Connettens animam per consona membra resolvis;
Quæ cum seita duos motum glomeravit in orbes
In sernet redditura meat, mentemq; profundam
Circuit, & simili convertit imagine cælum.*

Quorsum

Cap. 4. di, qualiscunque illa demum sit, partem mundi notat, pars autem rei quomodo ejusdem causa, i. e. prius aliquid esse potuit? quod si autem per animam mundi intelligatur primum illud & invisibile, a quo omnium rerum vis & motus dependet, pro plano vocabulo obscurum

Quorsum & illud VIRGILII pertinet *Aeneid.* vi. 724.

*Principio cælum & terram camposq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totosq; infusa per artus
Mens agitat molem & magno se corpore miscet.*

Fuerunt & apud recentiores Philosophos, qui ne-
scio quid de *plastica Naturâ* (quam & *vitale* Principium
non nemo vocavit; Vid GREW in *Cosmol.*) à mundo
materiali distinguenda somniarunt, quæ ab anima
mundi haud multum distare videtur. Hujus Patronus
præcipue nominandus est RAD. CUDWORTHUS in
Systemate Intellectuali; quem in hac re atheorum causæ
haud parum favisse probare aggreditur BAElius in
continuation des jessées diverses sur les comètes, cui re-
spondit J. CLERICUS in *Bibliotheq. Choise*. Tom. 5.
Art. 4. CLERICO multum arridere videatur hæc Hy-
pothesis *Cudworthiana*; tantum quidem aptū eum val-
luit, ut longius etiam CUDWORTHO procederet, &
verisimile duceret esse medium quoddam inter animam
& corpus in homine principiu[m], unde omnes istæ
actiones, quas CUDWORTHUS animæ tribuit, profici-
cerentur. Me judice, omnia hujusmodi ad occultas
qualitates recidunt, & à vera Philosophia imperio pro-
tinus proscribi debent.

" Vel animus me vehementer fallit, vel hoc argu-
mentum est *petitio principii*: etenim qui mundo æter-
nitatem attribuunt, hoc ipso causam ejus existentias
auferunt. Quoniam vero, licet varia dentur atheis-
mi systemata, omnia in eo convenient, quod materia
ab

rum & figuratum nomen substituitur. Ex hoc Cap. 4. ipso quoque adparet, *mundum non esse æternum.* Id enim abhorret a natura ejus, quod causam habet. Et qui mundum æternum asserit, aliquam ejus causam negat, & sic ipsum Deum negat¹¹.

IV.

ab æterno exstitit, ideo paulo penitus hanc rem perscrutemur. Qui æternitatem mundi tuentur, in duas partes distrahuntur. I. Sunt, qui æternitatem materiæ solummodo tribuunt ex qua mundus conflatur, formam ejus Deum habuisse auctorem agnoscentes. Hujus opinionis inventor ANAXAGORAS est habendus: [DIOG. LAERT. L. II. n. 6. PLUTARCH. de Plac. Philos. L. I. c. iii.] Quam sic refello: Quod ab æterno exstitit, idem est independens, & quod independens est, nequit ab alio mutari, vel ullo modo affici. Sed ex hypothesi mundus formam, motum, &c. recepit à Deo; ergo non est æternus. Q. E. D. Aliter sic. Quod ab æterno exstitit, nequit mutationibus subjici; nam quod mutatur, per modum successionis exstitit, quoniam mutationes sunt successivæ; sed quod successivum est, nequit æternum esse (quoniam dari non potest infinita series, Vid. supra) ergo materia mundi non exstitit ab æterno. Q. E. D. II. Alii volunt & materiam & formam mundi ab æterno exstitisse; quorum duæ sunt sectæ. 1. Aristotelici volunt mundum ab æterno creari à Deo, i. e. effectum esse cum causa suâ coæcum. Q. E. A. 2. Denique hypothesis, quæ omnes alias in absurditate & impietate longe antecellit, docet mundum ab æterno, & à se extitisse iisdem modo & formâ, quibus hodiè utitur. [SPINOZA Op. Post. P. I. Prop. iii. P. II. Prop. ii. BLOUNT de Orac. Rat. p. 216] Paucas inter infinitas, quibus laborat difficultatibus, attingam. 1. Motus non est essentialis materiæ, ergo nec à se nec sine causâ moveri potest; ergo nec ab æterno. 2. Si mundus sit æternus,

Cap. 4.

Mundique generisque humani re- IV. TERTIUM est, *Deum tum in universum mundum, tum in genus humanum regimen exercere.* Id quod ex admirabili & constanti ordoine, qui in hoc universo cernitur, liquido adparet ¹². Quoad effectum autem moralem perinde

nus, tum datur infinitus numerus annorum, horarum, &c. i. e. infinita series. *Q. E. A.* 3. Sunt & rationes physicæ, quæ contra probant; ut diminutio luminis solaris, fluidorum in terra, &c. 4. Gravitas non est essentialis materiae; ergo à causâ externâ originem duxit. 5. Denique non ab æterno extitis hominum genus probatur ab artium progressibus & incultis olim terris, quæ postea habitari cœperunt; sicut cecinit *LUCRETIUS*, V. 325.

*Præterea si nulla fuit genitalis origo
Terrarum & cœli, semperque æterna fuere,
Quo tot facta virūm toties cecidere; nec usquam
Æternis famæ monumentis insita florent?
Quare etiam quædam nunc artes expliuntur,
Nunc etiam augescunt? nunc addita navigiis sunt
Multæ, modo organici melicos peperere saniores.*

Con. de hac re *STILLINGFLEET* *Or. Sacr.* L. III. c. ii. § 11. *PARKER de Deo*, Disp. iv. *CHEYNE Pb. Princ.* c. iv. *HALE de Prim. Orig. Hum. Gen.* per tot. Aliosque auctores citat. in *Quæst. Philos.* Cap. ii. Qu. 2.

¹² Universum à Deo regi *GROTIUS* variis argumentis probat. “ 1. Quod sit ipse & omniscius & omnipotens, ita ut non possit non cognoscere ea quæ aguntur aut agenda sunt, eaque ipse temperare ac dirigere facillime possit. Quod si & illa cognoscit Deus, quidni & curet? 2. Ex conservatione imperiorum. 3. Ex miraculis.” *De Veritate Relig.* *Chr.* L. I. § 10—13. Sunt autem, qui generalem quandam providentiam

perinde est, utrum quis neget, Deum existe- Cap. 4.
re, an ab eodem humana curari; cum utrum-
que omnem religionem plane tollat. Frustra
enim metuitur aut colitur, ut in se sit præ-
stantissimus, qui nulla plane nostri cura tan-
gitur,

dentiam agnoscunt, particularem vero tollunt, quasi
ipsa rerum genera, quæ a Deo conservari illi ipsi auc-
tores fatentur, non subsistunt in singulis. Si singula
pereunt abdicata à divinâ providentiâ, quidni & pere-
ant ipsa genera? Proculdubio non generatim modo ad
totum hoc universum, sed speciatim ad singulas res à
Deo conditas hæc se providentia extendit; cum quod
omnes & singulæ divinâ providentiâ indigeant, tum
quod in illis divinæ directionis vestigia haud raro con-
spiciantur. Hoc agnoscunt omnes; exceptis Atheis &
Epicureis: Sed de modo ejus (qui captum humanum
fortasse superat) inter Philosophos non convenit. Re-
bus semel creatis haud necessaria videtur perpetua
quædam vis, quasi nova iudicis creatio, ut in *esse suo*
perseverent, quoniam quævis mutatio requirat causam:
sed utrum Deus ita omnia ab origine constituerit, ut
secundum leges constitutas vel *harmoniam quandam præstabilitam* (ut aiunt) constanter agant, & effectus,
quos ab æterno prænovit & sequi voluit creator juxta
eius beneplacitum, naturali quodam modo producant,
(sicut machina quæ semel constituta opificis concursu non
indiget) utrum secundas causas constanter dirigat, ut
effectus non ex legibus stabilitis, sed ex arbitrio suo
edant, nodus est non ita facile solvendus. Sive
hanc sive illam amplectamur opinionem; hoc saltem
admitti debet, Deo non indignum esse, ut immediatam
suam directionem aliquando interponat, & tam men-
tes hominum quam rerum inanimatarum facultates ita
dirigat, ut præter expectationem & solitas agendi re-
gulas res evenire possint. Media quidem via in hac re
tutissima videtur; nimirum ut à causis *ordinariis* haud
temere discedamus, neque tamen Deum ita iis adfic-
tum esse credamus, ut nihil unquam extra ordinem
causarum naturalium agat. Vid. LEIBNITZ *Essai de*
Theodic.

Cap. 4. gitur, & nihil boni malique in nos vult aut potest conferre¹³.
Denique

imperfecti-
onis nihil V. QUARTUM est, Nullum attributum in
babere. Deum cadere, quod aliquam imperfectionem
involvat.

Theodic. WOLF. de Syt. Harm. Præstab. SHERLOCK
de Provid. WHISTON. Theor. L. IV. c. iv. Sol. 87.
JENKIN. de Rel. Chr. Vol. II. p. 218. FIDDES. Theol.
Spec. L. III. P. ii. c. 4.

¹³ Hanc ob causam Philosophi EPICURUM atheismi
reum postulabant, quippe qui, divinam providentiam
haud agnoscens, verbis reliquerit Deum, re sustulerit.
Similiter CICERO. “Sunt Philosophi & fuerunt, qui
 “ omnino nullam habere censerent rerum humanarum
 “ procreationem Deos. Quorum si vera est sententia,
 “ quæ potest esse pietas? Quæ Religio? Quæ sanctitas?”
De Nat. Deor. I. 2. Conf. GROT. de Jure B. & P.
 L. II. c. xx. § 46.

¹⁴ Hoc in loco nimium brevitatem studet vir doctissimus. Res gravis est & permagni momenti, ut de divinis perfectionibus rite concipiamus; ideoque liceat mihi prolixiore disquisitione hoc argumentum perfsequi. *Perfectum* dupli modo dicitur, vel *absolute* vel *suo genere*. Id *suo genere* perfectum est, cui nihil eorum deficit, quæ ad singularem ejus naturam pertinere possint. Mundus est perfectus, si nihil huic deficit, quod ejus usui & commoditati inservire potuit: Lex est perfecta, quæ subjectis optimè convenient. Id vero *absolute* perfectum, quod omnibus quæ bona sunt & æstimabilia, fine ullo defectu potitur. In quo sensu Deum esse perfectum probare sic aggredior. 1. Quæ in effectis apparent perfectiones, eadem in causa fuerint. Homines gaudent perfectionibus quibusdam; v. g. potentiam, sapientiam, bonitate, felicitate, &c. ergo Deus isdem fruatur. 2. Deo competit hæ perfectiones modo infinito; nam si aliquid finitum est, tum vel quia causa ejus tantum nec plus ei communicavit, vel quia ipsum non amplius capiebat. Sed nec hoc nec

involvat. Cum enim ille omnium rerum causa Cap. 4. sit & origo, absurdum foret, creaturam ipsius aliquam sibi posse *perfectionem* animo concipere, quæ abs Deo abesset¹⁴. Imo cum istius perfectio

nec illud in Deum cadere potest. 3. Attributum finitum nequit competere subjecto infinito, nec infinitum attributum subjecto finito; in Deo unum est attributum infinitum, *viz.* æternitas (quod supra probatur) ergo cætera attributa sunt infinita. 4. Patet ex creatione mundi, ex causis finalibus, ex mirabili rerum struâ & ordine. 5. Idem facilius probatur de singulis attributis sigillatim. *Primo.* Æternitas eâdem operâ demonstratur, atque ipsa existentia; redi igitur ad Not. 2. Hic addemus tantum modum hujuscem attributi nobis esse prorsus incognitum. Nequit enim duratio æterna esse successiva, vel tempori consimilis, quoniam contradictionem implicat: a nobis tamen vix concipi potest sine partium successione, quoniam ipsi idea durationis oritur ex successione. *Secundo.* Ab æternitate sequitur *independentia*, vel *necessaria existentia*; nam quod sine principio existit, sine causâ existere necesse est; ne daretur causa prior primâ. Sed existere independenter, necessario, & sine causâ idem prorsus sonant; unde patet, &c. *Q. E. D.* *Tertio.* Potentia recte Deo attribuitur, tum quia mundum creavit, tum quia creaturis potentiam dedit, ut supra ostensum est. Hoc verò admissò, *omnipotentia* probatur ab independentiâ; nam ubi nulla datur limitacionis causa, ibi nullus erit limes. *Quarto,* *Omniscientia* iisdem mediis demonstratur, ac *omnipotentia*. *Quinto,* Probatur *immutabilitas* ab independentiâ; nam quævis mutatio requirit causam. Sed nulla causa agit in Deum, nec Deus agit in se; ergo, &c. *Sexto,* Attributa *moralia* demonstrantur à *posteriori*, vel à causis finalibus. Nimirum, omnia ad hunc finem constituto videntur, ut felicitatem vel commune bonum prouiveant. Unde patet creatorem hunc finem consilio

Cap. 4. perfectio infinitis modis exsuperet captum tantillæ creaturæ, eandem terminis potius negativis quam positivis exprimere par erit. Inde Deo hautquam sunt tribuenda, quæ *finitum* aut *determinatum* quid notant; quia finito majus semper attribui potest. Et omnis determinatio ac figura terminos ac circumscriptiōnē involvit. Quin nec dicendus est distincte

suo destinâsse; & cum finis bonus est, audiorem ejus esse *bonum* necessario sequitur. Positâ bonitate Dei, patet infinitam esse; necnon & infinitam justitiam, veracitatem cæterasque perfectiones morales reglè Deo attribui; nam omnipotētia, quod optimum est, ostendit, omnipotētia id efficere potest, & voluntas ad idem impellit. Unde colligitur, hisce omnibus simul sumptis, Deum omnibus perfectionibus, tam moralibus quam naturalibus infinito modo gaudere. Q. E. D.

¹⁵ Hæc nimis incautè dicta sunt, nec cum religione sincerâ constare possunt. Perperam quod positivum est, in Idea infiniti omittit, & ei quod negativum est, tantum inhæret. Qui comprehendendi Deum posse negant, non hoc sibi volunt (si sapiunt) ac si nullâ planè ratione agnoscî queat; sed quod humanæ mentis nimis angusti sint limites, quam ut Dei perfectiones adæquatè & omni modo concipiatur. Quis vero hanc rationcationem ferat? Cujuscunque rei non datur adæquatus conceptus, illius nulla est Idea, illa non ens. Eodem prorsus arguento, quo hic utitur noster, militarunt athei quidam contra Deum, eumque inter naturas, quæ neque existunt usquam, neque possunt existere, collocare conati sunt. Nulla est, inquit Hobbesius, idea neque conceptus, qui oriri potest ex hac voce INFINITUM. Quando dicimus rem aliquam esse infinitam, hoc tantum significamus, non posse nos illius rei terminos ac limites concipere, neque aliud concipere præter nostram impotentiam. Phys. P. IV. c. xxvi. Et alibi: Quando

stincte & plane comprehendi aut *concipi nostra Cap. 4. imaginatione*, vel quacunque facultate animæ nostræ ; quia quicquid animo distincte & plene concipere valemus, id finitum est. Neque vero ideo, quia Deum infinitum dicimus, ejus conceptum plenum animo tenemus : cum infinitum proprie non notet aliquid in ipsa re, sed impotentiam in animo nostro ¹⁵, ac si diceremus,

do dicimus aliquid esse infinitum, non aliquid in re significamus, sed impotentiam in animo nostro : tanquam si dicemus nescire, an & ubi terminetur. De Cive, c. xv. § 14. Quæ quidem sententia à pietate maxime abhorret ; cum id nobis persuasum esse velit, quæ de Deo vulgo prædicantur, nihil habere veritatis ; nuda enim & mera esse omnia vocabula, quæ nihil præter hōc significant, mentes nostras stupore quodam & veneratione percussas esse. Sed hæc omnia falso nituntur fundamento, & hac voce *infinitum* rite explicatâ, funditus corruunt. Quam ad rem distinguere oportet inter infinitatem, quæ de numero, quantitate & ejusmodi prædicatur, atque eam, quæ rebus indivisibilibus attribuitur. Illa est mera negatio limitum ; infinitus est numerus, quia semper augeri potest, & ob hanc ipsam rationem dari nequit numerus actu infinitus. Itane vero de divinis attributis definire licet, ea non esse actu infinita ? i. e. esse finita ? Nam quicquid existit, *actu* est. Quocunque quantitatem habet de eo prædicabilem, vel numero mensurari potest, ob hanc ipsam causam non est verè infinitum. Idem sentit A R I S T O T E L E S. οὐκ ἐστιν ἀπειλογούσις μέγεθος. Nulla quantitas est infinita. Metaph. L. XIV. c. vii. Id vero infinitum est vere & proprie dictum, cui nihil addi potest : quo modo divina attributa vocantur infinita. Potentia est infinita, cui nihil deficit ; vel quæ ad omnia potentiae objecta extenditur : & sic de cæteris. Ut verbo dicam, *infinitas* cum Deo attribu-

Cap. 4. remus; non capere nos magnitudinem ejus essentiæ. Inde nec recte dicitur, quod *partes* habeat, aut sit *totum* aliquid; quia hæc attributa finitorum sunt. Neque quod *in loco* aliquo contineatur; quia hoc innuit fines & terminos magnitudinis. Neque quod *moveatur*, aut *quiescat*; utrumque enim supponit esse in loco¹⁶. Sic nec Deo proprie attribui possunt, quæ *dolorē* aliquem aut *passionē* notant, (proprie dico: nam ubi talia Deo attributa leguntur, id sit ἀνθρωπωθῶς pro effectu, non affectu)

itur, idem sonat, ac *perfectio*. Conf. CUDWORTH. Syft. Intell. Cap. v. Sect. i. § 17. cum Notis doctissimi MÖSERII.

¹⁶ Modus divinæ essentiæ nobis est prorsus incognitus: Deus ubique præsens est sine extensione; omnia cognoscit sine idearum successione. Nam quod extensum est, nequit cogitare; & quod successivum, haud recte æternum dicitur. Difficillimum quidem est in conceptibus nostris vel extensionem vel successionem ab existentia removere: sed cum ex hac parte datur demonstratio, ex illa difficultates tantum ex modis essendi & nostrorum conceptuum imperfectione oriundæ, nullus relinquitur dubitandi locus, cuinam parti assentiendum est.

¹⁷ Sic in sacris litteris Deum alicujus facti (v. g. creationis, Genes. vi. 6.) pœnituisse dicitur, cum aliud agit, quam prius agebat vel acturus esse videbatur, quia simile quid facit hominibus, quos pœnitit. Non revera consilium murat, (ipse enim est immutabilis) sed ista rerum seu eventuum mutatio in tempore fit juxta immutabile Dei decretum, quo ab æterno fancita & constituta fuerat.

¹⁸ Cavendum est autem ab istorum errore, qui nullam esse ideam Dei, nullam divinorum attributorum cum

affectu) ut est ira, pœnitentia, misericordia¹⁷. Cap. 4. Item, quæ egestatem & absentiam alicujus boni notant, ut est appetitus, spes, concupiscentia, amor cupidinis. Nam hæc involvunt indigentiam, adeoque & imperfectionem; cum intelligi non possit, ut quis appetat, speret, cupiatve, nisi quibus indiget, caretve. Sic & quando Deo tribuitur *intellectus, voluntas, scientia, & actus sensuum, visio, auditio*, illa longe sublimiori modo sunt capienda, quam quo nobis insunt¹⁸. Nam voluntas est appetitus

cum nostris facultatibus similitudinem docent; sed bonitatem, intellectum, voluntatem, &c. Dei esse *toto genere* à nostris diversa & discreta, atq; sensu merè *analogico* à nobis intelligenda; quæ doctrina (nisi cum grano faliis admittatur) nec cum sanâ religione, nec cum veris scientiæ principiis rectè constare possit. Quid enim magis à ratione alienum esse posse, quam ut assensum præbeamus, cum nihil omnino de verâ rei naturâ intelligatur? Quid magis impossibile, quam ut divinas perfectiones (v. g. bonitatem, iustitiam, cæterasque ejusmodi) admirremur, necnon & nobis in exemplum proponamus, si fint penitus incognitæ, & ab omnibus quas de iis formare possumus notiones, omnino remotæ & diversæ? Itaque ut rectius de hac re judicium feramus, paucis exponam, quæ ad litem dirimendam valere posunt. 1. Ubi non dantur ideae, ibi nec rationi nec fidei locus dari possit. 2. Perfectionis in genere dicta in unoquoque subjecto idem valet. 3. Idea divinarum perfectionum oritur ab iis, quæ in nobis met ipsi experimentur. 4. Perfectiones quas Deo attribuimus ejusdem sunt *generis*, atq; istæ quæ homini. Ideam potentiarum à nostris facultatibus acquirimus, eandem Deo competere probamus. 5. Ea solum divinis perfectionibus cum humanis intercedit differentia, ut

Cap. 4. titus rationalis: adpetitus autem præsupponit absentiam, & indigentiam, rei congruentis. Et intellectio ac sensus in hominibus involvit passionem, per objecta in organa corporis, & potentias animæ impressam. Quod est indicium potentiae ab alio dependentis, & consequenter non perfectissimæ. Denique & illud à perfectione divina abhorret, si dicantur *plures uno Dii*. Nam præterquam quod admiranda mundi harmonia unum duntaxat ejus mode-

ut hæ finitæ sint, illæ infinitæ: in genere convenienter in gradu & modo effendi differunt. Sic scientia hominum est imperfecta, Dei perfecta; illi ope idearum, cognoscunt & percipiunt, hic verò modo nobis abscondito. Scientia in abstracto ubique eadem est, sed in diversis subiectis diversa, nunc major nunc minor, nunc hac nunc illac modificata. Sunt autem, qui nos per analogiam saltem de modis divinorum attributorum, & de omnibus mysteriis concipere volunt. Eam autem ab omni philosophiâ exulare malui; quippe ad ideas intellectus minime pertinet, & cum phantasiam solâ commercium habet. Res prius intellectas per analogiam facilius docemus & in mente concipimus, sed ut ignotæ intelligentur, ne hilum quidem proficit. Qui Deum esse omnipræsentem scit, recte dicit eum omnia audire & videre; quæ quidem non verè & propriè dicta sunt, sed analogicè. Vid. LAW ad KING de Orig. Mal., p. 88. Edit. 8vo.

¹⁹ Haud tam levi operâ demonstratur unitas. Rectè GROTIUS: *Deos plures uno non esse, notio non æque est evidens ac Deum existere.* De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 47. Verisimiliter patet ab harmonia mundi unicum esse Deum; nulla ratio est, quæ plures esse suadet, ergo evidentiâ demonstrativâ patet (non dico plures esse non posse, sed) non esse plures credendos, vel plures

moderatorem arguit, etiam finitus tunc foret Cap. 4.
 Deus, si plures essent paris potestatis ab ipso non dependentes. Sic ut contradictionem involvat, plura dari infinita ¹⁹. Quæ cum ita sint, maxime rationi congruum est, circa attributa Dei utcunque exprimenda uti nominibus vel *negativis*, ut infinitus, incomprehensibilis, immensus, æternus, i. e. principio & fine carens : vel *superlativis*, ut optimus, maximus, potentissimus, sapientissimus, &c. vel *indefinitis*,

plures colendos. Unde gentes, quas de Polytheismo reprehendit *Apostolus*, recte dicuntur *inexcusabiles*, Rom. i. 20. Sunt & rationes quædam scholasticæ a viris doctissimis ad unitatem Dei evincendam allatae, quibus vero, me judice, plus ineptæ subtilitatis quam certitudinis. Accipe autem quales sunt : 1. Quod à se est, singulare etiam est ; singulare autem non potest cum pluribus communicari. BUDDHUS de Piet. Philos. § 18. Cui vix dissimile est argumentum GROTI. Deus est necessario, vel per se, necessariò autem quidque est, non quæ in genere consideratur, sed quæ actu est : actu autem sunt res singulæ. De verit. Rel. Chr. L. I. § 3. 2. Dei nomine ens summum perfectissimumq; intelligitur ; quare si quis plures vellet admittere Deos, ille admitteret entia, quæ & perfectissima essent, simul tamen & imperfecta, quia unum careret perfectione alterius. BUDDHUS ubi supra. 3. Si duo essent aut plures Dii liberè agentes & volentes, possent contraria velle ; impediretur autem alter ab altero, quo minus quod vellet, efficeret ; impediri autem posse, Deo indignum est. Ibid. 4. Deus necessariò existit, quæ necessitas est simplex & uniformis. Qui duo necessariò existere supponit, in eo sibi met contradicit, quod cum utrumque independens est, utrumvis sine altero existere supponi potest, & ex

Cap. 4. *definitis*, ut bonus, justus, creator, rex, dominus, &c. eo sensu ut non tam velimus, quid sit, distincte dicere, quam nostram admiracionem & obedientiam qualicunque expressione profiteri ; quod est signum animi humilis, & animi honorantis quantum potest ²⁶.

Cultus Dei

*naturalis
internus
quibus?*

VI. PROPOSITIONES *practicæ* religionis naturalis versantur partim *circa internum*, partim *circa externum cultum Dei*. *Internus cultus* Dei consistit in ejus *honore*. Honor autem est opinio alienæ potentiae, conjunctæ cum bonitate. Debet scilicet animus hominis ex consideratione potentiae & bonitatis Dei, quantum potest animo venerationem adversus ipsum concipere. Ex quo fluit, ut eundem debeat *amare* tanquam omnis boni auctorem & datorem ; in eum *sperare*, tanquam abs quo in futurum quoque omnis nostra felicitas dependeat ; ejus voluntate *adquiescere*, tanquam

ex consequenti neutrum necessariò existit. CLARKII *Demonstratio de Deo & attributis*. Prop. 7. De horum argumentorum vi & efficaciam nihil dicemus. Si quis ea ad justum examen revocare velit, consulat omnino eruditissimi nostri amici EDMUNDI LAW notas ad KING de origine mali lectu dignissimas, necnon & responsum ejus ad J. JACKSON in dissertatione de *spatio, tempore, &c.*

²⁶ Similiter HOBESIUS. *Nomen Dei non usurpatur ; ut illum concipiamus, sed ut honoremus*. Leviath. P. I. c. 1. de qua re vid. supra not. 15.

²⁷ Audi SENECA. “ Primus est deorum cultus “ deos credere, deinde reddere illis majestatem suam, “ reddere bonitatem, sine qua nulla majestas est. Scire “ illos

tanquam qui pro sua bonitate omnia optime Cap. 4.
faciat, nobisque det, quæ maxime expediant; et
eum *timere*, tanquam potentissimum, & cu-
jus offensa maximum sit malum conciliare
apta; ei denique in omnibus humilime *obsequi*,
tanquam creatori, domino, ac rectori optimo
maximo ²¹.

VII. *Externus Dei cultus* in hisce potissimum *Externus*
consistit, ut homo Deo *gratias agat* pro tot bo- quibus par-
ribus at fol-
vatur?
nis ab eo acceptis; ut ipsius voluntatem per
actiones suas, quantum fieri potest, exprimat,
seu ei *obtemperet*. Ut ejus magnitudinem
admiretur, & *celebret*. Ut *preces* ad ipsum
fundat pro obtainendis bonis & averruncandis
malis; preces enim sunt signa spei, spes vero
bonitatis & potentiae divinæ agnitionis est ²². Ut
si res tulerit, per solum Deum *juret*, & *jury-*
mentum

“ illos esse, qui præsident mundo, qui universa vi sua
“ temperant, qui humani generis tutelam gerunt, inter-
“ dum curiosi singulorum.” Epist. xc.

²² Sunt, qui necessitatem cultûs externi ex lumine na-
turali patere posse vel negant vel in dubium vocant. ^{imo} 1mo,
Quia Deo non opus est nostris laudibus aut precibus, cui jam
satis perspecta sint sensa nostræ mentis. ^{2do} *Quia variæ*
sunt methodi, quibus pietatem nostram & venerationem ad-
versus Deum, tanquam Ens supremum, agnoscerem & illustrare
possimus, & si virtæ hominum sint virtutis normæ con-
formes, iis non opus est precibus. Hasce verò rationes
nihil omnino in hâc causâ valere, gravissimis argu-
mentis evinci potest. Etsi enim Deus non indigeat ex-
ternis signis ad animi nostri percipiendos sensus, tamen
preces necessariae videntur tum ad nostri tum ad aliorum
hominum commoda. 1. Respectu *nostri*, preces ore
prolatæ magis aptæ sunt ad excitandos animi motus;
carum

Cap. 4. mentum religiosissime observet: Hoc enim postulat omniscientia & potentia Dei. Ut de Deo considerate loquatur; id enim est signum timoris; timor autem potentiae confessio est. Ex quo consequitur, non esse utendum Dei nomine temere & frustra; utrumque enim inconsideratum. Non esse jurandum, ubi non est opus; est enim frustra. Non esse curiose & petulanter disputandum circa naturam & gubernationem Dei: ex hoc enim nihil aliud sequitur, quam ut Deum exigere velimus ad modulum nostrae rationis. Item, ut quidquid Deo praestandum est, in suo genere sit eximium, & honorem exprimere aptum. Item, ut homo Deum non solum secreto, sed & palam & publice in conspectu hominum colat. Occultare enim aliquid est, quasi quis eo exercendo erubesceret. Contra publicus cultus non solum

de

earum auxilio attentio facilius conservatur, & piæ mentis cogitationes melius foventur. Quorsum spectat illud AUGUSTINI. Nescio quomodo, cum hi motus corporis fieri, nisi motu animi præcedente non possint; iisaem rursus exteriorius visibiliter factis, ille interior invisibilis, qui eos fecit, augetur. De Cur. pro Mort. cap. 5. Et hinc patet privatarum precum obligatio. Deinde vix concipi in mente potest, eum qui nunquam preces ore effundit recte de Deo sentire posse. Mens pia naturali quodam motu ad gratiarum actiones impellitur. 2. Respectu hominum aliorum, preces publicæ & supplicationes solennes cum omni apparatu honesto cultus exterioris perquam utiles & necessariæ videntur. Experienciam compertum est, immane quantum exterior pietatis facies, & religiosi cultus

de nostra devotione testatur, sed & alios ex- Cap. 4.
emplo incitat. Denique ut *summo conatu le-*
ges naturales observat. Nam uti imperium
Dei parvi pendere, superat omnes contume-
lias ; ita è contrario omnibus sacrificiis est ac-
ceptior obedientia.

VIII. ENIMVERO id certum est, effectum *Æternæ*
hujus Religionis Naturalis, præcise & pro *saluti obti-*
præsenti hominum conditione consideratæ, in- *nendæ*
tra sphæram hujus vitæ terminari ; ad æter- *haud suffi-*
nam autem salutem nanciscendam nequaquam *cit.*
valere. Ratio quippe humana sibi relictæ jam
ignorat pravitatem, quæ in facultatibus & in-
clinationibus hominis cernitur, per culpam hu-
manam provenisse, Deique offendam & æter-
num exitium mereri. Eoque & necessitas sal-
vatoris, ejusque officium & meritum, nec non
promissa Dei humano generi facta, & quæ alia
inde

cultûs professiones statæ & ordinariæ ad mentem vulgi
hominum saltem metu numinis & reverentiâ percellen-
dam conferre solent : adeo ut nesciam an iis sublati so-
cietas humani generis unâ cum omni religione tolatur.
Publica pietatis exempla plurimùm valent ad excitandu-
m in hominum mentibus religiosam quandam vene-
rationem numinis, quæ societatis vincula firmiori nexu
colligant. Conjunctio plurimorum hominum in eâdem
mente & voce haud parum conducit, vel ut ira Dei
avertatur, vel ut impetrantur beneficia. Quæcunque au-
tem faciunt, vel ad promovendam salutem publicam aut
privatam, vel ad advertendam Dei iram, vel ad impe-
tranda beneficia, ea omnia sunt inferenda aut adoptanda
in religionem naturalem.

Cap. 4. inde dependent, eandem latent: per quæ sola
 — salutem æternam hominibus provenire, ex di-
 vinis literis constat ²³.

Absque religione nullum societatis vinculum. IX. OPERÆ pretium porro fuérit paulo di-
 stinctius expendisse usum, quem in vita huma-
 na religio gignit; ut constet, *eam revera esse ultimum & firmissimum humanæ societatis vinculum.* Nam in libertate naturali, si metum
 divini numinis removeas, ubi quis propriis
 viribus sisus fuerit, quælibet imbecillioribus
 pro

²³ Non autem in eo sensu intra limites hujuscce vitæ continetur jus naturale, ut nihil omnino ad futuram spectet. Argumenta sunt varia, quæ plurimum suadent vitâ hac conclusâ, nondum expleri omnes partes hujus dramatis: mens humana ab intui' u hodierni statûs ad futurum aliquem præfagiendum statim excitatur; & erigitur exspectatione earum rerum, quæ secuturæ sunt in altera vita, quasi in proxima scena. Si naturam animæ attingi perpendamus, facile patet, referente CICERONE, *nihil esse huic admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex.* Quod cum ita sit, certe nec secerni, nec dividii, nec discripsi, nec distracti potest; nec interire igitur. Tusc. Disp. I. 29. Interire non posse haud tam certò sequitur; probat autem pereunte corpore, non ideo pereundam esse animam, adeoque post mortem superstitem esse posse. Deinde cum Deus sit æqui rectique amantissimus, non erit hujuscce mundi otiosus spectator; jus faciendum curabit, nec eandem vel doloris vel felicitatis portionem dignis & indignis impertiet; sed bene & male merentibus suam unicuique debitam. Enim vero fatendum est neminem mortalium perfectam obedientiam præstítisse, nec si propriè dictum est, præmia meriti posse: unde demonstrari nequit quenquam præmia aliquando pro certo confecuturum fore; attamen cum bona fortunæ & felicitas hujuscce vitæ virtuti & sapientiæ non semper adhæreant

pro lubitu inferet, ac honestatem, pudorem, Cap. 4. fidem, inter inania vocabula reputabit, nec ~~ad~~ ad recte faciendum aliter, quam sensu propriæ imbecillitatis adigetur²⁴. Porro, religione remota, civitatum firmitas intrinseca semper in incerto foret; ac ad cives in officio contineendos hautquidquam sufficeret metus temporalis poenæ, fides superioribus data, ejusque servandæ gloria, & gratitudo, quod ope summi imperii a miseriis status naturalis defendantur.

hæreant & pessimè merentibus interdum optime sit, hanc inæqualitatem ferre nequit Deus, sed aliquando alium ab alio discernet: ita ut diversa sit rerum distributio in statu futuro ab ea, quæ hodie obtinet. Et quo quisque est perfectior, & Deo proximior indole & natura, eo erit altior & beatior, vel saltem eo minorum poenam sortietur. Concessio enim (quod quidem salva Dei justitia negari non potest) religionem naturalem per se & sine piaculo quodam peccati, ad salutem æternam non sufficere: Attamen rationibus maxime probabilibus, & quæ fidem facile suadere possint, stabilitur hæc veritas; iis, qui pro modulo humanæ infirmitatis virtutem in hac vita colant, aliquando melius fore, quam profanis & impiis, qui Deum aversantur, & quicquid bonum & honestum est, repudiant & abhorrent. Unde consequentissimum est, ut jus naturale non intra sphæram hujus vitæ terminetur, & lumen rationis dicat actiones hominum ad vitam futuram spectare debere. Sublato autem statu futuro, una tolluntur legis naturalis sanctiones, adeoque ipsa obligandi vis. Vid. BURNET de *Statu Mortuorum*, CHAUVIN de *Relig. Nat.* L. I. cap. viii.

²⁴ Quæstio sære versatur, utrum societas cum atheismo constare possit? Partem affirmativam tuentur MACHIAVELLIUS, HOBESIUS, TOLANDUS, & BAELIUS, quorum rationes vix operæ est pretium ad

Cap. 4. tur. Tunc enim revera locum haberet. *Qui
mori scit, cogi nescit*²⁵: quippe, cum Deum non metuentibus nihil magis quam mors metui possit, huic contemnendæ qui sufficeret, in imperantes quævis tentare posset. Ut autem id vellet, vix causa defutura foret; puta ut declinaret incommoda, quæ sibi ab alterius imperio videntur incumbere; aut ut ipse potiretur commoda, quæ imperii possessorum comitantur. Præsertim cum facile judicare posset, jure se id facere; vel quod qui in præsens rerum potitur, prave remp. videatur gerere; vel quod ipse longe melius imperaturum sese speret. Occasio autem ad talia tentanda facile offerri posset, rege vitam suam non satis caute circumsepiente (& quis tali rerum statu custodes ipsos custodiet²⁶?) vel multis conspirantibus, vel bello externo ingruenti adscitis in partes hostibus. Præterea cives ad injurias mutuo inferendas futuri essent pronissimi. Cum enim in foro civili pronuncietur secundum acta & probata; omnia scelera & flagitia,

examen revocare. 1. Quia nulla unquam gens comperta fuit, quæ Deum non agnosceret: nisi cui ratio & boni mores, inducta feritate, plane sordescunt. Unde vel nihil, vel quod contra hos facit, ab exemplis colligi potest. 2. Quia omnes uno ore fatentur, religione sublata, humanam societatem non tam firmo & stabili pede stare posse. Quod ipsi veritatis & veræ religionis hostes agnoscisse videntur; cum in errorem quodammodo contrarium dilabantur, in eo, quod religionem, quam leges civiles constituerunt & ratam faciunt, diligenter colendam esse & tuendam docent, falsa sit

flagitia, ex quibus lucrum provenire aptum Cap. 4.
 est, si occulte patrari & sine arbitris possent, ~~~~~~~
 pro dexteritate ingenii, in qua placere sibi
 quis posset, haberentur. Nemo quoque opera
 misericordiae aut amicitiae foret exercitus,
 nisi gloriae aut emolumenti explorata spe. Ex
 quo & illud consequeretur, ut dum nemo in al-
 terius fide, remotis poenis divinis, solidam fi-
 duciam collocare posset, singuli perpetuo metu
 & suspicionibus anxii viverent, ne ab aliis de-
 ciperentur aut laederentur. Sed & tam im-
 perantes quam subjecti parum proclives futuri
 essent ad præclara & gloriofa opera patranda.
 Nam imperantes, nullo conscientiæ vinculo
 constricti, omnia munia, ipsamque justitiam
 venalia essent habituri, & in omnibus privatum
 commodum quæsituri, cum oppressione civi-
 um: a quorum rebellione uti sibi semper me-
 tuerent, ita suam salutem unice in eo positam
 intelligerent, ut istos quam maxime enerves
 redderent. Cives contra, oppressionem im-
 perantium formidantes, nunquam non circum-

fit an vera nihil morantes. Hoc modo MACHIAVELL.
 " In id diligenter incumbere debent, quiunque Reip.
 " aut regno alicui imperant, ut ejus religionis quam ipse
 " colunt & venerantur, fundamenta farta tectaque con-
 " servent: quâ quidem re cives suos pios devotosque
 " efficient, & aptos ad concordiam ~~tolendam~~."
De Repub. L. I. cap. xii.

²⁵ SENEC. *Hercul. Fur.* v. 425.

²⁶ *Pone seram, cohibe, sed quis cuius odiet ipsum*
Cyphodes — JUVEN. *Sat.* vi. 346.

Cap. 4. specturi forent occasiones rebellandi : nec minus tamen ipsi inter se diffisuri, seque mutuo formidaturi erunt. Quin & conjuges, oborta vel levi querela, se invicem essent suspicaturi ne veneno, aut alio clandestino modo necarentur. Par periculum a familia immineret.

Cum

²⁷ Omisit auctor, quod in hac re præcipuum est, fine fide in Deum nihil valere juramenta, & fine juramentis nullum esse fiduciae & veritatis vinculum. Testem habemus CICERONEM. “ Utiles autem esse opiniones “ has, quis neget cum intelligat, quam multa firmen-
“ tur jurejurando, quantæ salutis sint foederum religio-
“ nes? Quam multos divini supplicii metus à scelere
“ revocari? Quamque sancta sit societas civium inter
“ ippos, diis immortalibus interpositis, tum judicibus,
“ tum testibus?” *De Leg. II. vii.*

²⁸ Eadem argumenta, quæ religionem cum utilitate civitatum amicè conspirare probant, à *fortiori* concordiam Christianæ Doctrinæ cum verâ politiâ demonstrant. Audi de hoc arguento ipsum PUFENDORF. “ Hac in parte amice conspirat religio Christiana, “ dumque ista optimam habitudinem civitatum valde “ deformantia solis suis artibus tollere nequit, aut “ gravioribus velut distracta negligit, emendare & ex “ fundamento curare, quantum humana pravitas in “ hac mortalitate corrigi idonea est, laborat. Nam “ primo, Religionem Christianam divina quædam “ comitatur gratia apud illos, qui non nomine solo “ eam profitentur; per quam animi ita imbuuntur, ut “ deinceps ad officium suum faciendum incumbant, “ non respectu poenæ aut emolumenti temporalis, sed “ ex amore & reverentia erga Deum, & ut eidem obse-
“ quium suum approbent. *Deinde* religionis Chris-
“ tianæ decretis non satisfecit, qui externis tantum &
“ crassioribus vitiis sese abstinuit, sed illa quam
“ maxime internam cordis puritatem, affectuumque
“ & cupidinum compositos motus requirit. Nec illi
“ aliquod

Cum enim sine religione nulla quoque futura Cap. 4.
foret conscientia, non facile esset occulta ejus-
modi scelera deprehendere ²⁷; quippe quæ ple-
rumque per inquietudinem conscientiæ, & ter-
rores, in exteriora indicia erumpentes, pro-
dantur ²⁸. Unde adparet, quantopere intersit
generis

“ aliquod minutum aut contemnendum peccatum vi-
“ detur, sed etiam de otioso verbo apud tribunal di-
“ vinum rationem reddendam docet. Neque illi
“ satisfecit, qui alterum non læsit aut contractus
“ explevit; sed beneficentia quoque, humanitas,
“ misericordia quantum in cujusque viribus exerceuda
“ injungitur, etiam ubi nulla recuperandi spes arridet.
“ Neque illi sufficit vanis litibus alteri molestiam non
“ facessere; sed & ad injurias condonandas, ad re-
“ mittendum aliquid de summo jure pronus esse eadem,
“ jubet. Nec alteri sua eripuisse, aut per alterius
“ stragem ad honores grassatum non fuisse satis est:
“ sed etiam per innoxia media avaritiæ aut ambitioni
“ litasse inter vetita habetur. Denique Christiani ho-
“ minis officium nequidquam implevisse judicatur, qui
“ utcunque vitæ suæ innocentiam civili judici; adpro-
“ bare posuit, & si non castè tamen cautè agere, suau-
“ que facinora dextre negare & obtegere calluit; qui-
“ que adeo probitatis suæ hoc palmarium habet argu-
“ mentum, hujus vel illius facinoris me nemo legitim-
“ me convicerit. Sed ex scitis Christianæ religionis
“ Deus etiam arcana pectoris arbitratur.” Et sic de-
inceps. *Dissertat. Academ. de Concordia veræ Polir.*
cum Relig. Chriſt. p. 557. Solet autem à nonnullis
disputari, Christianæ religionis dogmata nequaquam
cum bello gerendo constare posse, vel saltem huic
plurimum officere. Tangit hanc rem MACHIAV. *Disc.*
ad Liv. L. II. c. ii. Et Christianam doctrinam omnino
inutilem & noxiām esse militantibus (utcunque sit
justa causa belli) probare aggreditur MANDEVILL. in
P 3 Dialog.

Cap. 4. generis humani, atheismo omnes vias, ne invalescat, præcludere; simulque quanta vecordia eos agitet, qui ad opinionem prudentiæ politicæ conciliandam facere autumant, si in impietatem proclives videantur.

C A P.

Dialog. de Uso Chr. Rel. in bello. Eandem partem teneatur BÆLIUS. *Reflect. de Comet.* Utrum bellum sit Christianis licitum necne, non hujus est loci disquirere: Vid. nos infra ad *Lib. II. cap. xvi.* & GROT. *De Jure B. & P.* L. I. cap. ii. Virtutes autem, quas nobis commendat Christus, veræ fortitudini & bellicæ virtutis non solum non adversantur, sed revera inserviunt & promovent: quod satis probavit noster in libro supra laudato. “Quanquam si omnes homines religionem Christianam amplectenterentur & secundum ejus præcepta exacte vitam instituerent, vix ullus bello locus fore videatur; tamen cum magna generis humani pars eandem non profiteatur, & inter eos qui verbo se Christianos jactant, non pauci habendi & dominandi libidine in bella injusta rapiantur; fas sane erit veris Christianis istorum injustam vim à viâ libertate fortunisque suis propulsare. Ipsa virtus patientiæ legitimam sui defensionem, & jurium suorum assertionem nequaquam excludit. Inconfulta autem & cæco impetu ruens ferocia bellis ut plurimum exitiosa est; nedum ut vera politica civium animos ea imbuendos censeat. Nam modesto & composito animo qui sunt, non minus strenuè pugnare possunt, ubi res poscit, quam feroce, & periculorum propter ipsa pericula cupilli. Denique & in hoc fortitudinem militarem insigniter promovet religio Christiana, quod ea de immortalitate animæ & piorum post hanc vitam felicitate securos nos reddit; sic ut justa causa bellanti eo minus jactura hujus vitae metuenda sit, quod per eam ad meliorem conditionem transferatur. Ad quod illustrandum facere potest, quod persuasionem immortalitatis & metem-

C A P V.

D E O F F I C I O H O M I N I S E R G A S E I P S U M .

I. **Q**UANquam hominem amor sui *Officia circ-*
penitus infixus subigat, solicitam cui *ca se haud*
ram agere, suaque commoda omnibus *frustra ho-*
modis procurare, sic ut hoc intuitu aliquam o- *mini injun-*
bligationem comminisci supervacuum videa- *ctia.*
tur¹; alio tamen respectu homo utique cer- *L. ii. c. 4.*
ta *§ 1.*

“ metempsychoseōs populis *Celticis* quondam metum
“ mortis demississe ait *Lucanus.* Lib. I. 460.

Inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis, & ignavum reddituræ parcere vitæ.

CÆSAR de Bell. Gal. L. vi. de Druidibus loquens: *Im-*
primis hoc volunt persuadere, non intuire animas, sed ab
aliis post mortem transire ad alios: atque hoc maxime ad
virtutem excitari putant, metu mortis neglegunt. Ibid. p.
556.

Conf. De Jure Nat. & Gent. L. II. c. iv. § 3. Eris
Scand. § 6. p. 7. Spicileg. Controv. § 16. p. 350.
Exam. Doctr. § 2. Qu. 316.

² *Licet autem homo magno impetu ad sui conserva-*
tionem feratur, obligatione tamen opus fuerit, tum quia
aliquando eum cupidus se destruendi incedere potest,
tum quia homines ut plurimum mediis, quibus se con-
servare possunt, aliter utuntur, ac iis uti debent. Bud-
DEI Phil. Pract. c. iv. § 3.

Cap. 5. ta quædam circa seipsum observare tenetur.

Cum enim non sibi soli sit natus homo, sed ideo tam eximiis dotibus a Creatore sit ornatus, ut ipsius gloriam celebret, & idoneum societatis humanæ membrum existat; inde ita se se componere homo tenetur², ut ne dona Creatoris in cultu perire patiatur, & ad societatem humanam aliquid pro virili conferat. Sic etsi sua cuique ruditas maximo sit probro

&

² Nemo sibi obligari potest; nam cum idem esset *obligatus & obligans*, obligans autem obligatum possit liberare, frustra esset sibi obligari, qui liberare seipsum potest arbitratu suo, & qui hoc potest, jam actu liber est. HOBSES de Cive, C. vi. § 14. Attamen homo *erga seipsum* obligari potest, ut alias fit auctor obligationis simpliciter constitutæ, ipse vero ejus subjectum & objectum. Sic cum ex omnium sapientum consensu Creator O. M. hominem considerit, ut ipsi inserviat, exultisque bonis ab ipso sibi concessis ejusdem gloriam redderet illustriorem; cumque socialitas, ad quam homo conditus est, exerceri commode & servari nequeat: ni quilibet seipsum, quantum in se, excolat & servet: adparet abjectâ planè sui curâ hominem non sibi quidem, sed Deo creatori, sed generi humano facere injuriām.]

³ Loco eorum, quæ sequuntur usque ad finem hujuscem commatis, Editio OTTONIS sex sectiones exhibit de animo, & quæ ad illius culturam idonea sunt: quas supplevit quidam nomine WEBERUS. Proculdubio quæ alterum agnoscunt auctorem, locum in ipsius PUFENDORFI textu habere non debent. Sed cum lectu digna sint, & non nisi consentiente ipso auctore (teste STOLLIO, in *Introduct. ad Hist. Liter.* p. 769) addita fuerint; noluimus lectorum iis omnino carere, ideoque hic commentarii vice apponi curavimus. Sunt autem, quæ sequuntur,

& damno, recte tmaen a magistro vapulat dis- Cap. 5.
cipulus, si, quarum capax erat, artes addis- ~~cere~~
cere negligat.

H. PORRO, cum homo constet duabus par- *Primum*
tibus, *Anima & Corpore*, quārum illa rectoris *corum spec-*
hoc ministri aut instrumenti vicem subit; sic *tat animi*
ut animi imperio, corporis servitio magis *culturam;*
utamur; utriusque quidem cura, sed illius ta- *c. 4. §. 4.*
men præcipue, agenda. Et ³ *Animus* quidem
ante

1. Animum quidem quod attinet, ejus cultura *huc*
potissimum redit, ut recte se habeant *sententiae* de re-
bus quae ad officium hominis respiciunt ac ut rite
formetur judicium ac estimatio circa res, quae adpe-
titum stimulare solent; ut motus animi ad normam
sanæ rationis revocentur, ac temperentur; honestis
artibus atque scientiis opera detur, & verbo: ut ad
vitam socialem formetur animus, officiique honesti sen-
su & amore imbuatur.

2. Inter sententias igitur, quas imbibisse omnem ho-
minem oportet, princeps ea est, ut ea de *Deo* creatore
& conservatore hujus universi sciat teneatque, quae
præcedenti capite tradita fuerunt. In hac enim per-
suasione non solum præcipuum hominis officium verti-
tur, sed etiam ea firmamentum est omnis probitatis ad-
versus alios homines exercendæ, & fundamentum illius
adquiescentæ, qua hominum animi intrinsece per-
funduntur. Hæc uti nemo negabit, ita, quae his re-
pugnant, opiniones folcite excludendæ sunt. Nec
solum hic intelligimus *Atheismum & Epicureismum*, sed
alio quoque opiniones bonis moribus & societati hu-
manæ exitiosas & indolem actionum humanarum plane
everentes, quas inter est illa de *Fato Stoico*, de fiderum
positu actionibus & eventibus humanis indispensabilem
necessitatem adferente, unde homines non nisi instru-
menta actionum suarum redduntur, quas libere mode-
rari

Cap. 5. ante omnia ad commode tolerandam vitam
socialem est formandus, officiique & honesti
sensu

rari penes ipsos non sit. Cognatum huic dogma est, quod consecutiones causarum & effectuum, seu illa velut catena rerum, à creatore constituta, tam immobilem habet legem, ut Deus circa eandem, ne in particularibus quidem casibus, libertatis sibi quid reservaverit. Perniccosa quoque est persuasio, quod *Numen peccata hominum velut nundinetur*, & ea redimi patiatur pecunia alisque muneribus, inanibus quibusdam ritibus, aut conceptis verborum formulis, citra emendationem vitæ. Item quod *Numen capiatur ejusmodi inventis hominum, adiunctisque vitæ institutis*, quæ ad societatem humanam & civilem ad sanæ rationis & legis naturalis dictamen attemperatam non quadrant. Mala quoque est illa persuasio, quasi homini solum *pietatis exercitium erga Deum sufficeret, citra respectum ad probitatem & officia erga homines exercenda*; aut posse hominem non solum pro se suo *officio adversus Deum* satisfacere, sed & ipse superesse posse, quod in alios transfundat. Item, dexteritati & nequitiae scelerum eum indulgere, & quædam *peccata* habere velut *jocularia*. Ac denique Deo placere *preces*, ut alii homines immerito *malo maculantur*, quo ipsis lucri aperiatur occasio.

3. Post hæc cuique cultura animi circa hoc potissimum occupetur, ut *seipsum*, suamque naturam probe exploret & *nose* discat. Ex hac enim cognitione sui ipsius rite suscepta homo deducitur ad cognitionem suæ conditionis ac munieris, dum primo animadvertisit, se non à se ipso extitisse, sed sublimiori principio origines suas debere: se nobilioribus facultatibus dotatum, quam, quæ circa se prospicit, bruta; se denique non solum nec sibi soli natum, sed partem esse generis humani. Ex qua notitia concludit, se imperio divino subiectum, ac pro captu donorum sibi concessionum & Deo & societati humanæ obligatum esse; & quidem *intellectus* lumine ideo donatum, ut eo recte utatur, certum, possi-

sensu & amore imbuendus. Tum pro cuius-
que capacitate & fortuna aliquid addiscendum,
ne

possibilem & licitum finem sibi proponendo, & tum actiones suas, tum alia media ad eum recte attemp-
rando ; cui conjunctum, ut quia verum & rectum semper uniforme est, de similibus semper similiter judicet, sibique, postquam recte judicaverit, semper constet. *Voluntatem* autem & appetitum ita compe-
cenda esse, ut rectum judicium non præcurrant, sed subsequantur, nec ejusdem decretis oblucentur. Deinde se probe cognito, homo deprehendit suam pot-
tentiam finitam, certosque habere limites, adeoque plurima esse, quæ dirigere, aut quibus obfistere nulla ratione queat ; aliqua non quidem absolute supra ipsius potentiam esse, sed quæ tamen intercursu & oppositi-
one aliarum potentiarum intercipi possint ; quædam de-
nique ejus potentiae non aliter cedere, quam si eadem dex-
teritate fulciatur. Et quum videat, nihil tantopere in ip-
sius potestate constitutum, quam liberum arbitrium, ejus-
que potentia, quatenus circa proprias hominis actiones eliciendas diffunditur ; inde in id præcipue incumbendum sibi judicat, ut his suis facultatibus bene & ad præscriptum rationis recte utatur. Hoc quippe illud est, ex quo cuiusque intrinseca præstantia & probitas est metienda. Denique de cæteris, quæ extra nos posita sunt, ita censet, ut si vires ipsius non excedant, ad finem ejus faciant & digna sint, propter quæ labor sumatur, circa ea labo-
ret, & propositum quidem recte formatum urgeat, nec tamen etiam contra torrentem nitatur. Et quia homo, in quantum solo rationis lumine regitur, in his terris ad aliam felicitatem adspirare nequit, quam quæ ex prudente facultatum suarum regimine nascitur, & ex subsidiis à divina providentia ordinatis, hinc cœcæ velut aleæ nihil committendum existimat. Et quum fu-
turos eventus penes hominem non sit dirigere, iisque sœpe præter spem nostram cadant ; inde nec præsentibus nimis secure confidendum, nec futura supervacua anxietate

Cap. 5. ne quis inutile terræ pondus sit, sibi gravis,
~~~~~ aliis molestus. Sed & tempestive eligendum
honestum

---

anxietate & cura præcipienda, sed ob eandem causam
secundis rebus insolentiam, adversis desperationem pro-
cul habendam statuit.

4. Sunt quoque quæ adpetitum humanum præcipue
stimulare solent, quibus ut homo justum pretium po-
nere sciat, pars quoque hujus culturæ est necessaria.
In his autem ut *opinio præstantiæ & excellentiæ*, unde
honor & gloria apud alios progignitur ; splendidissima,
& quæ erectionis indolis homines præcipue solicitate
idonea est : ita circa hanc sit formandus animus ut
omnium maxime *existimationem simplicem* seu opinionem
boni viri acquirere & conservare etiam adversus calum-
nias laboret. *Intensiva* autem *existimatio*, honor &
gloria eatenus adpetenda, quatenus ex præclaris & ad
bonum societatis humanæ spectantibus factis redundant :
& sedulo cavendum, ne animus arrogantia & insolentia
infletur. Ubi occasio, qua præstantiam suam exferat,
deficit, id æquo animo ferat, & quia penes nos non est
fortunam pro luctu fabricare, meliora citra ægritudi-
nen expectet, quum hoc casu nihil sit, quod ei possit
exprobrari. Inter stultissima autem merito habetur,
de eo velle gloriari, quod inane est, aut per malas
artes ad famam & honores grassari. *Opes* etiam & re-
rum extrinsecarum copia plerumque hominum mentes
afficere solent. Et indiget quidem iis homo, non so-
lum ad sui conservationem, sed & aliis inde prospicere
inter officia est. At quia indigentia nostra non est infi-
nita, nec natura definit esse fœcunda in iis producen-
dis, & a morientibus omnia relinquenda sunt ; inde ra-
tionis est, tum in parandis, tum in possidendis & ero-
gandis iis modum tenere, ne læsa honestate eas corra-
damus, aut avaritia prodigalitateve peccemus, aut de-
nique vitiorum fomenta faciamus. Et quia variis ca-
ribus perire possunt, ita animus adsuefaciendus, ut, si
fors ferat, iis amissis non velit concidere.

honestum vitæ genus, prout impulsus genii, Cap. 5.
corporis atque ingenii habilitas, natalium con-
ditio,

---

5. Magnam quoque vim movendi animos hominum
habent *voluptates*, quas si quis innocentes modice de-
gustet, id crimen non habet. Nam quemadmodum
dolor ad destructionem corporis tendit & non necessa-
rius fugiendus est ; ita delectatio corpus æque ac animum
reficit, nec repugnat rationi eam adpetere. Modo
caveatur, ne immoderato ejus usu homo enervetur,
corporis juxta ac animi vigor supprimatur, opes melius
erogandæ dissipentur, aut alias cum delicto conjuncta
periculum, damnum, dedecus & dolorem ea post
se trahat. Tandem & circa id sollicite animo cura
est adhibenda; ut motus suos & *affectus* in potestate
habeat, quorum plerique non solum valetudinem
corporis & vigorem animi vehementer profligant ;
ed & judicium intellectus velut obnubilant, & in
devia ab officio declinant, sic ut frigus affectuum sit
velut naturale principium prudentiæ & probitatis in-
ter homines. *Lætitia* in se naturæ quidem cumpri-
mis congruit, sed cavendum, ne intempestive, aut ex
causis non idoneis, se exferat. *Tristitia* animum cor-
pusque velut carie quadam exedit ; igitur ea, quantum
potest, exterminanda, nisi quatenus inter officia hu-
manitatis habetur, calamitatem aut mortem aliorum
lugere, aut quatenus pœnitentia ob prava facinora ex-
primenda requiritur. Interdum ea ex *metu* imminen-
tis mali oritur ; verum, quia hoc animo sumto & cir-
cumspetione prudenti saepe averti potest, inde quan-
tum potest, procul ista formido pellenda. *Amor* huma-
næ naturæ amicus affectus, sed qui ratione hactenus
temperandus est, ut in objectum dignum & licitum fe-
ratur. *Odium* infestus affectus tam habenti, quam illi-
lis, in quos fertur. Ergo id, quantum potest, restin-
guendum, &, si quis omnino dignus occurrat, quem a-
versemor, ne tamen ideo nobis ipsis ægritudinem con-
ciliemus. *Invidia* deformis plane affectus, dum invi-
dis propriis moribus, sicut rubigine ferrum, confici-
tur.

Cap. 5. ditio, fortunæ bona, parentum auctoritas, imperantium civilium iussa, occasio, aut necessitas ferunt⁴.

Proximum corporis, *fustineatur*, inde vires ejus congruentibus alimentis ac laboribus erunt firmandæ & conservandas. servandæ, nec intemperantia cibi potusque, intempestivo ac non necessario labore, aliave c. iv. § 14. ratione affligendæ⁵. Quo nomine vitanda ingluvies, ebrietas, immodica Venus, & similia. Cum etiam inordinati & vehementes affectus non solum ad perturbandam societatem stimulos moveant, sed & ipsi homini plurimum nocent; inde danda opera, ut quis affectus suos,

tur. *Spes* lenior quantumvis, ita tamen temperanda, ne dum vana, incerta ac super vires posita complectitur, animus se se gratis fatiget. *Ira* violentissimus juxta ac perniciosissimus, cui omni studio reluctandum, quæ & ipsam fortitudinem ac in periculis constantiam velut occæcat & præcipitat. Huic congrua est *libido vindictæ*, quæ quatenus excedit legitimam & moderatam defensionem, & suorum jurium assertionem, plane in vitio est.

6 Datur præterea peculiaris animi cultura in variarum rerum *artium* & *disciplinarum notitia* consistens, quæ licet non quibusvis adeo necessaria sit, ad officium hominis rite obeundum; nemo tamen in dubium vocabit, quin necessitatibus & commoditatibus humanæ vitæ apprime sint utiles. Igitur, ne inutile terræ pondus sit, sibi inutilis, aliis molestus, quisque eas capessat. Et quidem tempestive eligat honestum vitæ genus, prout impulsus genii, corporis atque ingenii habilitas, natalium cognitio, fortunæ bona, parentum auctoritas, imperantium civilium iussa, occasio aut necessitas ferunt.

WEBERUS.

suos, quantum fieri potest, compescat. Et quia multa pericula repelli possunt, ubi animose iis obviam eatur; mollities animi ejicenda, idemque contra periculorum terrores obfirmandus.

IV. QUAIA autem nemo sibi ipsi vitam dedit, sed illa pro Dei beneficio est habenda; adparet quoque homini nequaquam competere *poteſtatem in propriam vitam haec tenus*, ut eandem pro libitu possit abrumpere; sed *c. iv. § 19.* exspectandum utique esse, quoad quis evoctetur ab eo, qui nos in hacce statione collocavit.⁶ Evidem id utique recte fieri posse videtur; cum homo possit & debeat sua opera aliis

⁴ Super hoc argumento dignissima lectu est cel. *BUDDEI exercitatio juris naturalis de culturâ Ingenii in Selectis Juris Nat. & Gent. Halæ Sax. 1717.*

⁵ Peccant etiam contra hæc officia qui curam corporis planè abjiciunt, & vel avaritiâ induerti suum defraudent genium, vel superstitione abrepti corpora pœnis voluntariis subjiciunt & mutilant.

⁶ Suicidium ipsi Philosophi illicitum existimabant. *CIC. Tusc. Disp. i. 30. Vetat dominans ille in nobis Deus injusſu hinc nos suo demigrare.* Et *SENEC. Epist. 70. Invenies etiam professos sapientiam, qui vim afferendam vitæ suæ negent, & nefas judicent ipsum interemptorem sui fieri; expectandum esse exitum quem natura decrevit.* Ex hâc sententiâ *VIRGILIUS de iis, qui sibi manus attulerunt, En. vi. 437.*

— *Quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!*
Et *LUCRET. iii. 984.*
Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.

Cap. 5. aliis inservire, & vero certum genus laborum, aut eorum intensio vires hominis ita atterat, ut fenium vitæque terminus maturius ingruat, quam si quis molliter ætatem exigisset; ut quis eligat probabilem occasionem brevioris vitæ, quo talenti sui usum aliis eo largius dispenset. Sed & cum saepe multorum vita servari nequeat, nisi pro iis alii probabili se se vita periculo exponant; per imperantem legitimum possit civi sub comminatione gravissimarum poenarum injungi, ne ejusmodi periculum fuga declinet. Imo et ultro tale periculum subire licet, modo graviores causæ non retrahant, & spes sit isthuc in aliorum salutem cæssurum, & huiusmodi sint, qui tam charre redimantur. Nam id stolidum fuerit⁷, alteri perituro frustra se comitem addere, aut egregium virum pro nauci homine mortem oppetere. De cætero tamen per legem naturæ hautquidquam præcipi videtur, ut quisvis cujusvis alterius vitam suæ vitæ præferat; sed cæteris paribus sibi quisque proximus esse permittitur. Ast vero, qui vel tædio moleftiarum,

Sed Stoicorum dogma fuit res adversas justam esse causam, quare homines sibi necem conciscere posuerunt. Horum autem de spontaneæ morte decreta, quibus paruit CATO, videbis apud LIPSIMUM MARIA. ad Phil. Stoic. L. III. Diff. xxii. Conf. GROT. L. II. c. 19. § 5.

⁷ Non stolidum tantum, sed & injustum hoc fuerit, quemadmodum etiam ius naturæ non solum permittit, ut, cæteris paribus, quisque sibi ipsi proximus sit, sed etiam juber. Cum alio igitur vel pro alio velle perire, regulariter iustitia exceptio non est. TITIUS.

stiarum, quæ vitam humanam communiter Cap. 5.
comitantur; vel indignatione malorum⁸, quæ
humanæ ipsos societati erubescendos non erant
redditura; vel metu dolorum, queis fortiter
toleratis exemplo suo prodeesse aliis poterant⁹;
vel per vanam jactantiam fidei aut fortitudinis,
vitam ultro abrumpunt & projiciunt; utique
in legem naturalem peccare sunt censendi.

V. CÆTERUM, quia sæpenumero conser- *Defensio
vatio sui, quam & tenerrimus affectus, & ra-
citra nox-
tio homini commendat, cum præcepto de fo-
cialitate collidi videtur; dum nempe salus no-
stra ab alio homine in periculum conjicitur,*
c. v. § 1.
sic ut aut nobis sit pereundum, vel grave in-
commodum subeundum, aut alter cum læsione
propulsandus: igitur quali cum moderamine
*defensio nostri contra alios homines sit tempe-
randa*, jam tradendum. Instituitur igitur de-
fensio nostri vel *sine læsione* ejus abs quo ma-
lum nobis imminebat; dum efficimus, ut ei
anceps aut formidolosa nostri invasio videatur;
vel cum istius læsione aut pernicie. Prior mo-
dus quin sit licitus, omnique peccato vacet,
dubium non habet.

VI.

⁸ Sic virgines contra jus naturale peccant, quæ mor-
tem sibi conscircunt, ut stuprum evitent.

⁹ Sic MART. L. XI. Epigr. lvii.

*Rebus in adversis facile est contemnere vitam,
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.*

¹⁰ CICERONI de hac re auscultemus: “Est hæc
“ non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, ac-
“ cepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus,
“ hausimus, expressimus; ad quam non docti sed fac-

Cap. 5. VI. ENIMVERO circa posteriorem modum
 scrupulus moveri potest, quod parem jacturam
 Quin &
 violentia,
 cum læsio-
 re invasio-
 ris:
 c. 5. § 2. videatur facere genus humanum occiso inva-
 sore, quam si ipse peream; & quod utique
 perdendus sit mei similis, quicum ad colen-
 dam vitam socialem adstringor; & quod ma-
 jores turbas videatur parere violenta defensio,
 quam si vel fugam arripiam, vel corpus pa-
 tienter invasori præbeam. Verum ista hoc de-
 fensionis genus hautquidquam faciunt illicitum.
 Nam ut adversus aliquem pacifice & amice
 agam, requiritur, ut ipse se tales erga me
 præbeat, qui ejusmodi officia a me recipere
 idoneus fit. Et quia socialitatis lex ad salu-
 tem mortalium spectat, ideo ejusdem talis est,
 facienda interpretatio, quæ singulorum salu-
 tem non pessumdet. Inde ubi alter exitio
 meo imminet, nulla est lex, quæ meam me fa-
 lutem prodere jubeat, ut alterius malitia im-
 pune grassari queat. Et qui ex tali occasione
 læditur

“ ti, non instituti sed imbuti sumus; ut si vita nostra in
 “ aliquas infidias, si in vim, in tela aut latronum aut
 “ inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expe-
 “ diendæ salutis.” *Pro Milon.* c. iv.

¹¹ Conf. GROT. *de Jure B. & P. L. II.* c. i.

¹² *Omnia prius experiri quam arma sapientem dicit.*
 TERENT. *Eunuch.* Act. iv. Sc. 7. v. 9.

¹³ Ob levem injuriam usque ad sanguinem quemvis
 odio persequi si juri naturali, tamen nequaquam evan-
 gelico, congruum videtur. Hoc modo GROTIUS;
 “ Si cui periculum immineat accipienda alapæ, aut
 “ mali similis, huic quoque jus esse id arcendi cum
 “ cæde inimici, sunt qui putant. Ego, si mera jus-
 “ titia

læditur aut occiditur, habet quod suæ pravitati Cap. 5.
imputet, quæ mihi isthanc necessitatem impo-
suit. Alias quippe omnia bona, quæ natura
aut industria nobis peperit, frustra forent con-
cessa, si alteri injuste illa invidenti vim non
liceret opponere; & ut parata præda improbis
expositi forent probi, siquidem hi istis num-
quam deberent vim opponere. Sic ut violen-
tam sui defensionem plane proscribere, exitio
generi humano sit futurum ¹¹.

VII: Non tamen semper, quando *injuria* *salvo*, *tamen*
intentatur, ad extrema licet provolare, sed *men incul-*
tutiora prius remedia tentanda, puta ut *adi-*
patæ tute-
tum invasori intercludam, ut intra munita lo-
ramine.
ca me contineam, ut invasorem moneam a fu-
rore desistere ¹². Sicut & hoc prudentis est, c. 5. § 3.
levis injuriæ patientia, si commode fieri possit,
defungi, & de suo jure aliquid remittere po-
tius quam intempestiva violentiæ oppositione
majori feso periculo exponere; præsertim ubi
imperatur id, quod facile reparari aut pensari
queat ¹³. Verum ubi hoc aut simili modo fa-
lus

“ titia expletrix respiciatur, non dissentio. Quan-
“ quam enim inæqualia sunt mors & alapa; *tamen*
“ qui *injuria* me parat afficere, is mihi eo ipso dat
“ *jus*, hoc est, facultatem quandam moralem adversus
“ se in infinitum, *quatenus aliter malum illud à me ar-*
“ *cere nequeo*. Caritas quoque per se non videtur nos
“ obstringere in gratiam nocentis. At lex evangelica
“ omnino tale factum illicitum reddidit. Jubet enim
“ Christus alapam accipi potius quam adversario noce-
“ atur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugi-

Cap: 5. lus mea in tuto locari nequeat, pro eadem expedienda vel extrema tentare licebit.

Hoc latius patet in naturali libertate.
c. 5. § 6.

VIII. SED ut liquido judicari possit, an quis intra limites *inculpatae defensionis* substiterit, despiciendum prius est, utrum quis in *naturali libertate*, nulli mortalium subjectus, an vero *imperio civili* obnoxius degat. Priori statu, ubi alter injuriam inferre pertendat, nec poenitentia pravii conatus ductus ad pacem mecum colendam redire velit, hunc vel cum cæde repellere potero. Idque non solum si vitam meam impetat, sed & si vulnerare, aut lædere duntaxat, aut etiam res, salvo corpore, eripere conetur¹⁴. Nam neque cautum est mihi, quod ab istis injuriis ad maiores non sit transitus; & qui se se hostem profitetur, nullo amplius jure munitur, quo minus quovis modo a me repellatur. Ac revera tunc insociabilis esset hominum vita, si contra eum, qui modicas injurias continuare non desistit, extrema non liceret adhibere. Hoc modo enim modestissimus quisque deterrimo cuique perpetuum ludibrium deberet. In hoc porro statu

“ endæ causâ.” *De Jure B. & P.* L. II. c. i. § 10. *Conf. Puf.* *De Jure N. & G.* L. II. c. v. § 12. Proculdubio à nobis hoc efflagitat humanitas, ut vitæ invasoris parcamus, si absque nostræ periculo id fieri potest.

¹⁴ Similiter GROTIUS, “ Si expletricem justitiam respicimus, non negabo ad res conservandas raptum rem, si ita opus sit, vel interfici posse, nam quæ in-
“ ter-

statu non solum in præsens intentatum periculum repellere, sed & hoc depulso invasorem eo usque persequi possum, quoad ab illo in futurum satis mihi cautum sit. Super qua *cautione* ita habendum. Si quis, injuria intentata, ultro poenitentia ductus veniam petat, & damni restitutionem offerat, in gratiam cum ipso, fide accepta, redire debeo. Nam firmum est signum animi emendati, sponte poenitere, & veniam petere. Ast qui tunc demum poenitentiam præ se fert, quando resistendi vires deficiunt, ejus nudo promisso fidere parum tutum videtur. Igitur tali vel vires nocendi subtrahendæ, vel aliud vinculum injiciendum, ne deinceps nobis existat formidabilis.

IX. Qui autem imperio civili subjecti degunt, tunc demum violentam sui defensionem strictius est licite adhibent, quando tempus ac locus non fert auxilium magistratus implorari ad repellendam eam injuriam, qua vita, vitæque æquipollens, aut irreparabile bonum in præsentaneum periculum conjicitur. Et quidem ut periculum tantummodo depellatur; vindicta au-

---

“ ter rem & vitam est inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris odio compensatur. Unde sequitur, si id jus solum respiciamus, posse furem cum re fugientem, si aliter res recuperari nequeat, jaculo prosterni. Nec obstat caritas per modum præcepti, lege divinâ humanâque sepositâ: nisi res sit, quæ minimum valeat, ut proinde contemni mereatur.” *De Jure B. & P. L. II. c. i. § 11.*

Cap. 5. tem & cautio de' non offendendo in posterum
 ~~~~~ magistratus arbitrio relinquatur¹⁵.

*Etiā ex
errore in-
vadenti
refiſſere
līceat.*

c. 5. § 5.

X. LICET autem defensionē fuscipere tam aduersus eum, qui dolo malo, quam qui *per errorem* exitium mihi intentat; puta, si quis insania agitatus me invaserit, aut quia me a lium, quicum inimicitiae ipsi intercedunt, crediderit. Nam sufficit, quod alteri non sit jus ad me invadendum, aut occidendum, neque in me sit obligatio ad mortem frustra subeundam.

*Tempus tu-
tele quod
in libertate
naturali?*

c. 5. § 8.

XI. CIRCA tempus, intra quod defensio recte fieri potest, ita habendum est. Qui in libertate naturali libertate utrinque degunt, et si possint ac debeant præsumere, alios aduersus se officia legis naturalis observaturos: tamen propter malitiam ingenii humani nunquam ita securi esse debent, quin sibi mature innoxia munimenta circumponant; puta, aditum præstruendo hostilia molientibus, arma virosque comparando, socios adjungendo, aliorum conatus

¹⁵ Quoniam scil. hic status necessitatis, in quo magistratus auxilium nequit implorari, rationem habeat statutus naturalis.

¹⁶ Hic recte perstringit auctor Hobbesianum dogma spem unicuique securitatis conservationisque suæ in ea statim est, ut viribus artibusque propriis proximum suum vel parentem vel ex infidili præoccupare possit. De Cive. cap. v. § 1. Quod ab omni æquitatis ratione abhorret. “ Illud minime ferendum est (inquit GROTIUS) quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem, quæ nimis aucta nocere possit.” Et monente QUINTILIANO, “ Quis hoc statuit unquam aut cui concedi fine

natus vigilanter observando, & quæ sunt similia. Verum ista suspicio, orta ex communi hominum malitia, non sufficit, ut sub obtentu defensionis meæ alterum ultro armis opprimere possim, ne quidem si potentiam ipsius nimis gliscere videam¹⁶; præsertim ubi eandem innoxia industria, aut per benignitatem fati citra aliorum oppressionem adauxerit. Quin si quis præter facultatem nocendi etiam voluntatem ostendat, non quidem adversus me, sed alium, non ideo statim meo nomine eum invadere ultro possum; nisi ad auxilium alteri, qui injuste a potentiore invaditur, ex fœdere tenear¹⁷. Quod eo promptius facere expedit, si probabile sit, istum altero oppresso in me quoque transfigurum, & priore victoria pro instrumento sequentis usurum. Ast ubi liquido adparet, alterum circa inferendam mihi vim jam occupari; statim licebit violentam sui defen-

“ sine summo omnium periculo potest, ut eum jure
“ potuerit occidere, à quo metuisse se dicat, ne ipse
“ posterius occideretur?” *Declam.* L. V. c. xiii.
Quod si potentia crescens cum animo nocendi sit conjuncta, & ex circumstantiis conjicere liceat alterum, cum possit, nos nostraque jura vel alios nobiscum fæderibus amicitiae conjunctos fædere velle, tum proculdubio & lex naturalis & omnium gentium mores probatissimi nos permitiunt, ut alterius potentiam nimis gliscentem imminuamus.

¹⁷ Etsi non fœdus aliquod intercedit, tamen humanitatis vinculis adstringimur, ut alteri injuriis oppresso opem feramus juxta illud CICERONIS: *Qui non defendit, nec obſtit, si fort̄, injurie, tam est in vīto, quam si parentes aut amicos aut patrīam d̄serat.* De Offic. I. vii.

Cap. 5. sionem auspicari, & noxam adparantem occupe
 pare; siquidem nulla spes sit fore, ut amice
 admonitus hostilem animum exuat, aut ejus-
 modi admonitio rebus nostris noxia sit futura.
 Unde heic pro aggressore erit habendus, qui
 prior voluntatem nocendi alteri concepit, &
 ad eandem exsequendam se comparavit; de-
 fensionis autem favor illum comitabitur, qui
 celeritate usus tardius molientem oppresserit.
 Neque enim ad defensionem requiritur primum
 ictum excipere, aut ictus, qui intentantur, e-
 ludere duntaxat & repellere ¹⁸.

Eius quale spatium in laxum spatium ad sui defensionem indulgetur.
civili societate? Nam heic licet quis intellexerit, civem se se
 c. 5. § 7. comparare ad vim ipsi inferendam, aut atroces
 minas spargere: nequaquam occupare istum
 licebit;

¹⁸ Hoc in loco sequentia addit WEBERUS: In hoc
 porro statu non solum in praesens intentatum periculum
 repellere, sed & hoc depulso invasorem eo usque
 persequi possum, quoad ab illo in futurum satis mihi
 cautum sit. Super qua cautione ita habendum. Si quis
 injuriâ intentata, ultro pænitentiâ ductus veniam petat,
 & damni restitutionem offerat, in gratiam cum ipso fide
 acceptâ redire debeo. Nam firmum est signum animi
 emendati, sponte pænitere & veniam petere. Ast qui
 tunc demum pænitentiam pre se fert, quando resistendi
 vires deficiunt, ejus nudo promisso fidere parum tutum
 videtur. Igitur tali vel vires nocendi substrahendæ vel
 aliud vinculum injiciendum, ne deinceps nobis existat
 formidabilis:

¹⁹ “ Periculum praesens hic requiritur, & quasi in
 “ puncto. Fateor quidem si insultator arma arripiat,
 “ & quidem ita ut appareat eum id facere occidendi
 “ animo.

licebit ; sed ad communem imperantem erit Cap. 5.
deferendus, & ab eodem cautio petenda ^{19.}
Verum ubi quis ab altero jam invaditur, &
in eas redigitur angustias, ut magistratus, aut
aliorum civium implorandi subsidium facultas
non sit ; tunc demum ad repellendam vim vel
extrema invasori licebit intentare : non qui-
dem ea intentione, ut per cædem vindicta ob
injuriam exigatur, sed quatenus vita citra e-
jusmodi cædem e præsenti periculo nequit eri-
pi ^{20.} *Initium autem temporis illius, quo quis*
in sui defensionem alium impune potest occi-
dere, inde sumitur ; quando aggressor volun-
tatem impetendi vitam meam præ se ferens,
& a viribus instrumentisque nocendi instruc-
tus, jam intra illum locum exstiterit ex quo
reipsa nocere possit ; computato quoque illo
spatio, quo opus est, si ego prævenire quam
præveniri

“ animo. occupari posse facinus: Nam in moralibus,
“ ut & in naturalibus punctum non inventur sine a-
“ liqua latitudine ; sed multum falluntur & fallunt,
“ qui metum qualemcunque ad jus occupandæ inter-
“ fectionis admittunt.” GROT. de Jure B. & P.
L. II. c. i. § 5.

²⁰ Addit auctor in opere majori, L. II. c. 5. § 7.
vim vi repellere ad nostri defensionem licitum esse, si
subsidium debitum nobis respuat magistratus ; cui sub-
jungit BARBEYRACCIUS ad locum, idem non tantum
ad nostri sed etiam ad aliorum salutem tuendam licere.
Hoc modo, Moſen in eo vindicavit CLERICUS, quod
Ægyptum ob injuriam viro Israelitico allatam pereusſer-
rit. “ Noverat (inquit) Moes Hebræos ab Ægyptiis
“ judicibus æqui nihil impetrare potuisse ; cumque
“ tyrannis eo devenit, ut jus non amplius dicatur, sub-
“ ratis

Cap. 5. præveniri malim ²¹. Etsi propter perturbatio-

nem animi, quam tantum periculum excitat, modicus excessus in foro humano non curetur.

Perdurat autem spatium inculpatae tutelæ, quo ad aggressor fuerit depulsus, aut ultro recesserit, vel poenitentia in ipso facinoris momento tactus, vel quod conatum ejus eventus destituerit : ita ut in præsens nocere amplius nequeat, nobisque sit facultas in loca tuta nos recipiendi. Nam ultio injuriæ & cautio in futurum, ad imperii civilis curam & potestatem spectat.

Non fugere aliquando licet, non se sponte fuisse. XIII. QUANQUAM autem dictum sit, non recte ad cædem provolari, ubi commodiore via periculum depelli potest : tamen propter *perturbationem animi*, quam imminens periculum parere solet, non omnia ad vivum resecari solent, cum in tali periculo trepidanti non ita accurate omnes evadendi vias liceat circumspicere, sicut ei qui tranquillo animo rem considerat. Inde uti ex loco tuto ad provocantem ultro descendere temerarium est ; ita si in aperto me loco constitutum alter invadat, non præcise ad *fugam* obligor, nisi forte in

“ rutis societatis civilis fundamentis res ad jus naturale reddit ; ex quo unusquisque se & suos tueri potest, nequaquam imploratâ eorum ope, qui auxilium eis ferre nolunt. Sed eo jure nefas est uti, nisi in summâ perturbatione omnium rerum, qualis erit tuac in *Egypto*, ubi impune poterant a quolibet, si in lentibus *Egyptiis* judicibus, male haberi Israelitæ.”

CLER. ad Act. Apo?. vii. 24.

propinquo

propinquo sit tale suffugium, in quo me ci-
tra periculum possim recipere : neque semper
cessim ire teneor. Nam & ibi nudum tergum
ostendendum, & utrinque periculum lapsus im-
minet ; ac ubi semel gradu sis depulsus, eundem
iterum componere haut facile est. Ut autem
aliquis favore defensionis non excluditur, quod
ultra in publicum ad sua negotia obeunda pro-
diit, cum si domi mansisset, a periculo immu-
nis erat futurus : ita eodem non fruitur, qui
ab altero in *duellum* provocatus ubi compa-
ruerit, ita premitur, ut ni illum transfodiat,
ipsi sit pereundum. Nam cum leges id peri-
culum subire vetent, ejus quoque ad excusan-
dam cædem nulla habetur ratio ²².

XIV. QUOD pro defensione vitæ, idem & *Defensio-*
pro *defensione membrorum* conceditur ; sic ut *vitæ atque*
& ille innocens habeatur, qui violentum in-*membro-*
vasorem occidit, cui fortasse intentio fuit mem-*rum suo-*
bro eum duntaxat mutilandi, aut grave vulnus
infligendi. Nam & natura a mutilatione, & *rum.*
gravi læsione maxime abhorremus : & mutila-
tio membra, præcipue nobilioris, quandoque
non multo minoris quam ipsa vita æstimatur.
c. 5. § 10.

Quin

²¹ Melius est occurrere in tempore, quam post exitum vindicare. Cod. L. III. T. xxvii. l. 1.

²² Qui in *duello* contendunt, plerumque ad *honorem*, ut aiunt, *recuperandum* id agunt; ad quem finem cædem recte putant admitti. " Quod mihi (ait GROTIUS) à ratione & pietate valde alienum videtur. Nam " honor est opinio de excellentia ; at qui talem fert " injuriam, is patientem se excellenter ostendit : ar- " que

Cap. 5 Quin in antecessum non constat, an non ex mutilatione ac vulnere mors sit secutur: ac talis patientia comunem hominum constantiam superat, ad quam leges regulariter non solent obligare, in gratiam præsertim hominis malitiosi.²³

Etiā pudiicitia, & quod pro vita, id & pro pudicitia licere judicatur: quippe cum nulla major contumelia honestæ fœminæ inferri queat, quam si quis invitæ eripere aggrediatur, cujus integritate ejus sexus decus maxime aestimatur; & efficiat, ut hosti ex suo sanguine problem suscitare cogatur²⁴.

Rerum fuarum defensio quoque pateat?

c. 5. § 17. “ quæ ideo honorem auget magis, quam minuit. Nec refert si quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum conflictis nominibus traducant. Perversa enim illa judicia nec rem nec rei aëstimationem immutant. Nec Christiani veteres hoc tantum vide runt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contumeliam ferre non posse. — Quid si vero dicat aliquis de nobis, quod creditum apud bonos existimationem nostram delibaret? Hunc quoque occidi posse sunt qui doceant: mendose admodum, & contra naturæ quoque jus. Nam interficio ista non est modus aptus ad tuendam existimationem.”

De Jure B. & P. L. II. c. i. § 10.

²³ “ Quid dicemus de periculo mutilationis membris? Sane cum damnum membra præferim è præcipi valde sit grave, & vitæ quasi æquiparabile: adeo quod vix sciri queat, an non periculum mortis post se trahat, si aliter vitari nequeat, putem intentantem periculum occidi recte posse.” *Ibid. §. 6.*

ad

ad cædem usque invasoris procedere potest ; Cap. 5.
modo res non sit ejusmodi, ut contemni mere-
atur. Nam citra res utique vita nostra ser-
vari nequit ; & æque hostilem animum decla-
rat, qui res, quam qui vitam per injuriam
impedit. Verum in civitatibus, ubi erepta
subsidio magistratus recuperari possunt, id re-
gulariter non conceditur ; nisi in eo casu, ubi
qui res nostras erectum venit, in judicium ad-
duci non potest. Quo intuitu licitum est oc-
*cidere prædones, & fures nocturnos*²⁴.

XVII. ATQUE hæc de defensione ab iis *Invasori*
facta, qui ultiro ab aliis per injuriam invadun-
tur. Quia autem prior alterum læsit, tunc
fides quid juris
ad se de-
fendendum?
istum

²⁴ “ Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam
“ vix habet, cum non tantum communis æstimatio, sed
“ et lex divina pudicitiam vitae adæquet.” *Ibid.* § 7.
Nequeo igitur non mirari Cl. BUDDEUM in contrarias
partes abire. *Pudicitia*, inquit, *cum neutquam vitæ ho-*
minis sit æquaranda, meā opinione violenter defendi ne-
quit. Philos. Pract. Cap. iv. S. 3. § 14.

²⁵ Nocturnum furem occidere, diurnum non item,
lex Mosaica permittit ; *Exod.* xxii. 2. & SOLONIS ;
DEMOSTH. *Orat. contr. Timocr.* p. 476. & inde sumpta
lex XII tabularum. CICER. *pro Mil.* c. iii. *Duode-*
cim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem,
si se telo defenderit, interfici impune voluerunt. Cujus le-
gis rationem sic exponit GROTIUS : “ Discrimen
“ nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod
“ noctu vix sit copia testium adhibendorum : atque
“ ideo si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei,
“ qui à se vitæ tuendæ causâ dicat furem inter meum,
“ repertum scilicet cum aliquo instrumento, quo no-
“ cere posset.” *De Jure B. & P.* L. II. c. i. § 12.
Vid.

Cap. 5. istum denuo lædere potest, postquam pœnitentia tactus reparationem damni dati, & cautionem de non lædendo in posterum obtulit, & læsus eandem per asperitatem animi respuit, ac manu sibi vindictam facere pertendit.

*Conservatio*jui mul-** XVIII. DENIQUE & tanti habetur conservatio*sui*, ut si ea obtineri aliter nequeat, in*ta præcep-* plurimis casibus ab obligatione communium*ta restrin-* legum eximere censeatur. Quo nomine *neg-*
c. 6. § 1. cessitas lege carere dicitur²⁶. Scilicet cum tanto ardore ad*sui conservationem* homo rapiat, non facile præsumitur, *talem isti obligacionem impositam*, cui propria salus cedere debeat. Quamquam enim non Deus solum, sed &, ubi materiæ gravitas requirit, imperium civile tam rigidam nobis obligationem injungere queat, ut mors sit potius oppentina,

Vid. GRONOV. in loc. In statu naturali tempus nil mutat limites violentæ defensionis, sed in civitate res aliter sepe habet. Latro diurnus facilius ad judicium adducitur, & violentia ejus minori cum periculo repellitur.

²⁶ Id est, qui in extremâ necessitate versatur, legibus ordinariis non subjicitur. *e. gr.* Lex est generalis, alterius *jus ne lædas*. Hæc autem nil obstat, quo minus summâ inopiat vixit laborans & jam tandem fame peritus, id quod ad vitam sustentandam necessarium est ab altero, cui satis superque est, surripere possit. Sunt autem varia necessitudinis genera, de quibus sic differuit CICERO. “ Atque etiam hoc mihi videor videre esse quasdam cum *adjunctione* necessitudines, “ quasdam *simplices*, & *absolutas*. — Cum *simplex* erit “ necessitudo, nihil erit, quod multa dicamus, cum “ eam nulla ratione lenire possumus. — Quod “ *adjungitur*,

da, quam latum unguem ab illa discedamus : Cap. 5.
 tamen non semper tam rigida legum præsumi-
 tur obligatio. Has enim qui tulerunt, aut
 qui instituta quædam inter homines introdux-
 erunt, cum utique salutem aut commoditatem
 hominum per ea promovere voluerint, regula-
 riter quoque ob oculos censentur habuisse con-
 ditionem naturæ humanæ, & quam non possit
 non homo refugere & amoliri illa, quæ ad sui
 destructionem tendunt. Inde regulariter leges
 imprimis positivæ, & quævis instituta humana
 judicantur excipere casum necessitatis, seu non
 obligare, quando ipsarum observationem co-
 mitaturum esset malum, humanam naturam
 destruens, aut communi hominum constantia
 superius; nisi expresse, aut propter negotii
 naturam iste quoque casus sit comprehensus²⁷.

“ *ad jungitur, omni tempore id pertinebit aut ad ho-*
 “ *nestatem, aut ad incolumentem, aut ad commodi-*
 “ *tatem. Ac summa quidem necessitudo videtur esse*
 “ *honestatis; huic proxima, incolumentis; tertia ac*
 “ *levissima, commoditatis. Hasce autem inter se sæ-*
 “ *pe necesse est comparari, ut quanquam præstet ho-*
 “ *nestas incolumenti, tamen utri potissimum consulen-*
 “ *dum sit, deliberetur. — Sunt res quædam ex tem-*
 “ *pore, & ex consilio; non ex suâ naturâ consideran-*
 “ *dæ: quibus in omnibus, quid tempora petant, aut*
 “ *quid personis dignum sit, considerandum est: &*
 “ *non quid, sed quo quidque animo, quicum, quo*
 “ *tempore, quamdiu fiat; attendendum est.*” *De Invent.*
 L. II. c. lvii, lviii.

²⁷ Ex. gr. cum in bello aliquis ad stationem pericu-
 losum missus sit, ea conditione, ut stationem non de-
 ferat, priu' quam alter ejus vicem suppleat. BAR-
 BLYRAC.

Unde

~~Cap. 5.~~ Unde necessitas non id quidem efficit, ut directe lex possit violari, & peccatum admitti ; sed ex benevolâ legislatorum mente, simulque naturæ humanæ consideratione præsumitur, causam necessitatis sub lege generaliter concepta non contineri. Exemplo uno & altero res erit declaranda.

*Sinit ab-
scindere
membrum
pro salute
totius :*

c. 6. §. 3.

XIX. QUANQUAM alias homini non sit jus in sua membra, ut illa pro lubitu mutilet, perdatve : licebit tamen *abscindere membrum insanibili vitio correptum*, ne totum corpus pereat, aut partes adhuc sinceræ trahantur, aut inutili appendice aliorum usus membrorum impediatur.²⁸

*Factura
hominum
levare
scapham
degrava-
tam :*

XX. Si in *naufragio plures in scapham* influerint, quam illa ferre possit, neque ad unum peculiari jure scapha pertineat ; videntur forte ducendi, qui projiciantur : & si quis fortis periculum subire detrectaverit, tanquam qui omnium interitum quærat, extra fortem præcipitari poterit.

*Perituro
alias se-
cum mor-
tem matu-
rare :*

XXI. Si *dui in præsens vitæ periculum* incidant, in quo utriusque sit pereundum ; unquid facere licet, ex quo alteri, alias perituro, fata admoveantur, ut ipse salvus sit. v. g. Si ego natandi peritus cum altero natandi imperito in profundas aquas incidisem, & ille

me

²⁸ Eadem ratione licet magistratuī civem noxiū de medio tollere.

²⁹ Quod si imbecillior viribus priùs tabulam occupaverit, minime licebit validiore illum tabulā disturbare ; quoniam

me circumplexus teneret, neque mihi tantæ Cap. 5.
 fint vires, ut ipsum mecum aquis efferre va- ~~leam~~,
 leam : potero talem a me violenter amoliri, ne
 cum ipso simul suffocer, etsi is per exiguum
 tempus a me utcunque sustentari potuerit. Sic
 in naufragio, ubi ego tabulam occupavi duo-
 rum non capacem, si quis adnatans eidem quo-
 que se velit injicere, me simul secum perdi-
 turus, potero eum quavis violentia a tabula
 repellere ²⁸. Sic quando duobus fugientibus
 hostis necem intentans instat, unus vel porta
 post se clausa, vel ponte dejecto, alterum in
 periculo vitae destituere potest, si uterque si-
 mul servari nequeat.

XXII. Ex necessitate potest alteri *pericu-*
lum mortis aut magnæ læsionis intentari indi-
recte ; ita ut nobis non sit propositum ipsi ^{Innocenti}
nocere, sed duntaxat pro nostra conservatione ^{periculum}
talem actum suscipere, et quo probabiliter ^{mortis in-}
noxa ipsi possit inferri ; ut tamen mallemus
quavis potius alia ratione necessitate nostra de-
fungi, & ipsam læsionem quantum in nobis
temperemus. Sic si robustior mortem inten-
tans me persequatur, ac in angusta via, qua
fugiendum, forte quis occurrat ; ubi admoni-
tus non cesserit, aut id temporis locive an-
gustia non admiserit, licebit illum prosternere,
& per eum jacentem fugam persequi, etsi pro-
babiliter ex eo impulsu vehementer videatur

c. 6. § 5.

quoniam in pari causa possidentis melior est conditio.
 Vid. LACTANT. *Instit.* L. V. c. xvi.

R

affigendus,

Cap. 5. affigendus. Nisi forte illi peculiari obligatione teneat, ut etiam ulro pro ipso periculum subire debeam. Quod si fugae interpositus, admonitus licet, decidere via nequeat, puta si infans sit aut claudus; saltum excusationem merebitur, qui super eundem saltum molitur potius, quam moras necundo corpus hosti praebet. At vero si quis petulanter vel inhumane mihi obstiterit, & viam fugiendi concedere noluerit, etiam directe impelli ac prosterni potest. Cæterum quibus per istos casus laesio conciliatur, eam tanquam fatalem calamitatem ferre debent.

In necessitate vita in extrema inopia vicitus aut vestium adversus tum invito frigus necessariarum versetur, neque ab aliis loco domino cupletioribus atque abundantibus, precibus, subducere. c. 6. § 6. *las concederent, impetrare potuit; citra crimen furti aut rapinæ, vi vel clanculum illas subducere poterit; præfertim si intentionem habuerit earum æstimationem præstandi, quando occasio oblata fuerit. Nam locuples in ejusmodi*

³⁰ Non opus est hac restrictione: non enim ideo pauperibus fame pereundum est, quoniam opum, quas prius habuerunt, prodigi fuerunt.

³¹ Contrariam partem tuetur WOLLASTONUS, quia nemini licet jus alterius lacerare. Sed respondeo in hoc casu, jus domini cessare, & ad inopem transferri. Si necessitas jus in alterius vitam dare posit (ut supra ostensum est) quidni etiam in bona? In extrema necessitate jus communiter omnibus competit in res, quæ singulorum propriæ prius factæ fuerunt. Cujus ratio-

ejusmodi necessitate constituto ex officio hu- Cap.. 5.
manitatis debebat succurrere. Quanquam au-
tem regulariter, quæ ex humanitate debentur,
hautquam vi possint eripi : tamen extrema
necessitas efficit, ut talia non minus afferi que-
ant, quam quæ ex obligatione perfecta de-
bentur ³¹. Necessum tamen est, ut egenus om-
nes prius vias tentet, quo volente domino ne-
cessitatibus suis succurrere queat ; neve domi-
nus pari necessitate teneatur, aut mox in ean-
dem sit devolvendus. Et ut restitutio fiat :
præsertim ubi alterius fortunæ non ferant,
gratis tale quid condonare.

XXIV. DENIQUE videtur & necessitas, cir- *Quid li-*
ca res nostras versans, veniam indulgere *res ceat in res*
alienas perdendi : ita tamen ut citra nostram *alienas pro*
culpam id periculum rei nostræ extiterit ; ut *servandis*
idem commodiore via dispelli nequeat ; ut ne *nostris*.
c. 6. § 8.
pro viliori nostra re alterius pretiosiorem per-
damus ; ut æstimationem ejusdem præstemus,
si quidem ista alias peritura non fuerat ; aut
in partem damni veniamus, si alterius res una
cum nostra alias peritura erat, quæ nunc sua

nem sic explicat GROTIUS. " Spectandum est, in-
" quis, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia
" singularia introduxerunt : quæ credenda est talis fu-
" isse, ut quam minimum ab æquitate naturali recess-
" ferit. Hinc primo sequitur in gravissima necessitate
" reviviscere jus illud pristinum rebus utendi, tan-
" quam si communes fuissent : quia in omnibus legi-
" bus humanis, ac proinde & in lege dominii, sun-
" ma illa necessitas vidente excepta." *De Jure B. &*
P. L. II. c. ii. § 6.

Cap. 5. jactura nostram servat³². Quam æquitatem fere
 leges nauticæ sequuntur³³. Sic & orto incen-
 dio, eoque ædibus meis imminente, licebit
 vicini ædes diruere, ita tamen, ut quorum
 ædes hoc modo servatae sunt, pro rata vicini
 damnum sarciant³⁴.

C A P. VI.

DE OFFICIO QUORUMLIBET ERGA QUOS-
 LIBET; & primo, DE NON LÆDENDIS
 ALIIS.

Officia hominis cuiuslibet erant aduersus alios homines sunt exercenda. Eorum aliqua proveniunt ex communi obligatione, qua Creator omnes homines ut tales in I. iii. c. i. ter se devinctos voluit: aliqua autem ex certo instituto per homines introducto aut recepto, vel ex certo hominum statu adventitio proma-

³² Sic lege Rhodiâ cavetur; *ut si levandæ navis gratia jactus mercum factus sit, omnium contributione sarcatur, quod pro omnibus datum est.* Digest. L. 15. Tit. II. l. i.

³³ “ Sic in navigatione, si quando defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferri debet. Sic funes aut retia descendere possum, in quæ navis mea impulsa es, si aliter explicari nequit.”

GROT. ubi supra.

³⁴ Exemplis idem SENECA illustrat. Controv. L. IV. *Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat; necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit; necessitas est lex temporis.*

¹ Status est adventitius, qui hominibus vel naturâ contigit, ut patris & filii; vel vi pacti alicujus, ut magistratus & subditi, mariti & uxoris.

nant.

nant¹. Illa cuilibet erga quemlibet exercenda : hæc autem non nisi erga certos, posita ~~lædendis~~
certa conditione aut statu. Inde & illa possit
vocare *absoluta*, hæc *hypothetica*.

II. INTER officia absoluta seu quorumlibet *Illorum*
erga quoslibet *primum* locum obtinet : *Ne primum,*
quis alterum lædat. Est quippe hoc officium
omnium latissimum omnes homines ut tales <sup>Alium non
esse læden-</sup>
complexum. Ideinque facillimum ; utpote ^{dum.}
nuda actionis intermissione constans, nisi qua
obluctantes rationi libidines quandoque com-
pescendæ sunt. Quin & maxime necessarium
idem est, quod citra illud socialis hominum
vita nullo modo consistere queat³. Qui enim
nihil boni in me confert, qui ne vulgaria qui-
dem officia mecum miscet, cum eo tamen
tranquille vivere possum, modo nulla ratione
me lædat. Imo a maxima parte mortalium ni-
hil amplius quam isthoc desideramus⁴. Bona
fere inter paucos invicem communicantur. Ast
cum eo, qui me lædit, nullo modo pacifice
possum

³ Homini non licere hominis incommodo suum au-
gere commodum demonstrat CICERO : tum quia con-
tra naturam est, tum quia dissolvit omnem humanam
societatem. *De Offic. L. III. c. v. vi.* Usque adeo a-
lienum est a ratione & æquitate dogma HOBESIANUM,
naturam unicuique *jus in omnia dedisse*, i. e. in statu
naturali, unicuique licere facere quæcunque & in quo-
cunque libet & potest. *De Cive. c. i. § 20.*

⁴ Totum præceptum juris naturæ strictè sic dicti
negativum est ; & prohibet ne alter alteri obfit, vel
damnum quæcunque ratione inferat. Affirmativa præ-
cepta ad Principia honesti & humanitatis pertinent, ut
nempe

Cap. 6. possum vivere : cum natura cuique tam tenu-
 rum amorem sui, rerumque suarum inseverit,
 ut non possit non omnibus modis repellere
 eum, qui istis noxam inferre aggreditur.

Neque in naturalibus, neque acquisitis bonis : III. Hoc ipso autem officio velut muniuntur non illa tantum, quæ per ipsam naturam alicui adsunt ; uti est *vita, corpus, membra, pudicitia, libertas* ; sed & quæcunque instituta aliquo atque conventione humana sunt quæsita. Sic ut quocunque legitimo titulo aliquid nostrum sit, hoc præcepto idem auferri, corrumpi, lædi, usibus nostris ex toto aut parte subtrahi vetetur. Unde hoc ipso interdicta intelliguntur quævis crima, quibus aliis noxa infertur ; uti est cædes, vulnus, verberatio, rapina, furtum, fraus, vis directe aut indirecte, mediate aut immediate illata, & quæ sunt similia⁵.

*Unde fuit, datum ab altero laesio illata, damnumve datum ullo modo, qui ipsi recte potest imputari, id quantum fieri potest ab eodem esse sarcendum*⁶ IV. Ex hoc porro consequitur : Si cui sit esse refarcendum. Alias enim vanum erit præceptum, ne quis lædatur,

nempe alter alteri profit ; nec ad eadem in foro humano, nisi obligationis perfectæ vinculum ex facto humano & necessitate obveniat, cogi aliquis potest. T R E V E R.

⁵ His subjungam, omissionem alicujus, quod alteri perfectio jure debetur, pro damno habendam esse. *Ibid.* § 3. Eodem modo GROTIUS : “ Maleficium apellamus culpam omnem sine in faciendo sine in non faciendo pugnantem cum eo, quod aut homines committere

“ muniter

datur, neve cui damnum detur; si ubi de Cap. 6.
factu læsus fuerit, damnum ipsi gratis sit devo-
randum; & qui læsit, fructu suæ injuriæ se-
cure & citra refusionem gaudere queat. Ne-
que etiam citra necessitatem restitutionis ab
se invicem lædendis abstinebit unquam morta-
lium pravitas; nec ei, qui damnum passus
est, facile fuerit animum ad agendum passus
est, facile fuerit animum ad agendum cum al-
tero pacem componere, quamdiu istius repa-
rationem non obtinuerit?

V. *Damnum* etsi proprie ad rerum læsionem *Damnum*
pertinere⁸ videatur, ita tamen late a nobis heic *est ejus,*
accipitur, ut notet omnem læsionem, corrup- *quod no-*
strum est,
tionem, diminutionem, aut sublationem ejus, *læso aut*
quod nostrum jam est; aut interceptionem *e-negatio.*
jus quod ex jure perfecto debebamus habe- *c. i. § 3:*
re; sive id datum sit a natura, sive accidente
facto humano aut lege attributum; aut deni-
que omissionem ac denegationem aliquujus præ-
stationis, quam alter nobis ex obligatione per-
fecta exhibere tenebatur. Ast si intercipiantur,
quæ ex obligatione duntaxat imperfecta
decebantur; non censetur damnum datum,

“ muniter, aut pro ratione certæ qualitatis facere de-
“ bent.” *De Jure B. & P. L. II. c. xvii. § 1.*

⁶ Ut recte percipiamus, quinam ad damnum resar-
ciendum tenentur, prius intelligere oportet, quibus &
quando fit injuria. *De qua re videlic cap. ii. § 15.*
not. 41.

⁷ Non hoc tantum; sed eum tanquam hostem jure
existimare potest, *BARBEYRAC.*

⁸ In hoc enim sensu vocem usurpant Jureconsulti Ro-
mâni, quibus solenne est *damnum, injuria, & noxam*
inter se distinguere. *Vid. Digest. L. XXXIX. T. ii. l. 3.*

Cap. 6. quod pensari debeat⁹. Inconveniens enim fu-
erit damni loco ducere, tālia non accepisse,
aut pensationem eorum postulare, quæ ab al-
tero non nisi in locum ultronei beneficij ex-
pectare poteram, & quæ inter mea, antequam
ea accepero, censere non possum ¹⁰.

Sive rei ipsius, sive provenientis inde fructus. VI. Sub damni porro nomine venit non modo res nostra, aut nobis debita, quæ lædi-
tur, perditur, aut intercipitur ; sed & *fructus* qui ex ipsa re proveniunt, sive jam sint per-
cepti, sive adhuc sperentur, si modo dominus eos percepturus fuerat ¹¹ : deductis tamen im-
pensis quæ ad fructuum perceptionem fue-
runt necessarii. *Æstimatio autem fructuum* speratorum intenditur aut remittitur, prout propius aut longius a fine incerti proventus remoti fuerint ¹². Denique & pro uno dam-
no habetur, quicquid ex aliqua læsione velut naturali necessitate deinceps profluit ¹³.

⁹ Sic ARISTOTELES: *πλευρής δύναμις οὐδὲν οὐ βούθησας χείρας δι' ανελευθερίαν.* Non peccat contra iustitiam, qui p̄ae tenacitate pecunia alteri non succurrat. Eth. ad Nic. L. V. c. 4.

¹⁰ Conf. GROT. *De Jure Belli & Pac.* L. II. c. 17. §. 2.

¹¹ Exemplo fit illud Grotianum. “ Fur & raptor tenentur rem substractam reddere cum suo incremento naturali, & cum sequente damno aut cessatione lucro.” *De Jure B. & P. L. II. c. xvii. §. 16.*

¹² “ Spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut illud ipsum, sed secundum propinquitatem ad actum, ut in semente spes messis,” GROTIUS ubi supra §. 5.

Cap. 6.

VII. POTEST autem quis alteri damnum dare non solum immediate & *per se*, sed & *per alios*. Potest & *Datur per se, per alios*: & aliquo datum *alteri* imputari, quia ad istud factum aliquid contulit vel faciendo, vel non faciendo quod debebat facere¹⁴. Quandoque inter plures, qui ad idem factum concurrent, unus *principalis* causa habetur, alter *accessorii* in loco est: quandoque omnes pari passu ambulant. Circa quos observandum: illos ita teneri ad reparationem damni, si revera causam damni fuerint, & momentum aliquod attulerint ad totum damnum, aut ejus partem¹⁵. Ubi autem quis ad ipsum actum, quo damnum fuit datum, realis aliquid operae non contulit, neque ut iste suscipiteretur antecedenter effecit, neque in partem emolumenti venit: is licet occasione istius actus aliquo peccato obstringatur, ad restitutionem tam

¹³ Exempla varia ad hanc rem illustrandam adduxit GROTIUS, quorum unum & alterum subjiciemus: “ 1. Homicida injustus tenetur solvere impensas, si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, putâ parentibus, uxoribus, liberis, dare tantum, quantum illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat. 2. Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas, & ad æstimationem ejus quod jam, qui mutilatus est, minus poterit lucrari.” Ubi supra, § 13, 14.

¹⁴ Vid. Quæ supra commentabar de concursu adalicium crimen ad Cap. I. § 27. not. 60, 61.

¹⁵ Exempli causa: “ Cui magistratus collatio mandata est, is reip. tenetur ad eligendum eum qui dignus fit, & ad hoc exigendum resp. jus habet proprium;

Cap. 6. men damni non tenebitur : uti sunt, qui alienis malis lætantur ; qui patratum damnum laudant, excusant ; qui antequam fiat, optant ; dum fit, favent, aut assentantur.

Plures si dederint, quo ordine teneantur? VIII. UBI *plures* ad unum actum ex quo concurrerunt, primo loco tenebitur, qui imperio, aut alio modo necessitatis quid habente, ad factum alios impunit. Patrator facinoris, cui ministerium detrectare non licuit, instrumenti tantum rationem habebit. Qui citra necessitatem ad facinus accessit, ipse primo loco tenebitur ; tum cæteri, qui ad facinus aliquid contulerunt. Ita tamen, ut si a prioribus reparatio damni fuerit facta, posteriores ab eadem sint immunes (quod in poenis secus est.) Si plures per conspirationem aliquod facinus patraverint, omnes pro singulis, & singuli pro omnibus tenentur ; sic ut si omnes comprehendantur, singuli ratam

“ um: quare si ex indigni electione damnum fecerit “ respublica, ille refarcire tenetur.” GROTIUS ubi supra, § 3.

¹⁶ Actus sunt vel dividui vel individui. 1. In *dividuis* quilibet in tantum tenetur, in quantum nocuit. Exemplum nobis supplevit ipse auctor in opere majori : “ Si plures aliquem fustibus invaserint, quorum unus “ capiti vulnus infixerit, alter brachium fregerit, “ tertius oculum excusserit, singuli non de tota lœ “ sione tenebuntur, sed quisque pro eo quod ipse fecit. “ Etsi saepe quando unus elabitur, qui deprehenduntur, in solidum damnentur ; præsertim ubi con “ spiratum inter ipsos ad facinus patrandum fuerit.” L. III. c. i. § 5. 2. *Individui* sunt, ad quos multi con currunt, sed ita ut etiam ex unius opera integer actus fuerit

ratam partem ad damnum faciendum conferre Cap. 6. debeant. Ubi reliquis elapsis unus tantum deprehendatur, hic pro omnibus solvere tenebitur. Ubi autem ex deprehensis aliqui non sint solvendo, locupletes in solidum tenebuntur. Quod si plures citra conspirationem ad idem facinus concurrerint, ac discerni liquido possit quantum quisque ad damnum contulerit; quisque tantum tenebitur ad id pensandum, quod ab ipso processit. Quod si unus solidum solverit, reliqui a reparatione damni liberantur¹⁶.

IX. AD reparationem damni tenetur non *Ex dato* solum, qui dolo malo alteri nocuit; sed & qui *per negligenciam* *gentiam* seu *culpam*, quam evitare facile erat. Hæc *aliquis tenetur.* enim non minima pars est socialitatis, ita circumspicte agere, ut nostra conversatio aliis c. i. § 7: non fiat formidolosa, aut intolerabilis. Quin

fuerit fecuturus, neque singulis certa velut pars istius queat assignari; uti est incendium, perfosio aggeris, & similes. Nam damnum inde datum idem fuisset fecuturum, si vel maxime unus tantum ei facinori manus admovisset: sic ut definiri nequeat, quota pars incendi vel inundationis à singulis provenerit. In tali actu singuli in solidum tenentur: ita tamen ut si singuli comprehendantur, æquales damni partes sarcire debeant. Similiter GROTIUS: "Tenetur in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, si totus actus ab ipsis, quamquam non solis, processit." *Ubi supra* § 11. Quam regulam hoc exemplo illustravit nos fieri. "Tres sunt, qui faces simul alicui domui injecerunt. " Heic actus incensæ domus totus videtur à singulis processisse, et si non à solis." *Ubi supra*.

&

Cap. 6. & s̄epe ex peculiari obligatione quis ad accuratam diligentiam adhibendam astringitur¹⁷.

Imo & levissima culpa ad reparationis necessitatem sufficere potest, si modo negotii natura exactissimam diligentiam non ultro velut adspernetur; aut ejus magis, qui damnum accipit, quam qui dat, culpa versetur; aut nisi magna perturbatio vel negotii circumstantia accuratam circumspectionem non admittat; puta si quis in fervore pugnæ, dum arma quatiat, proxime sibi adstantem lædat¹⁸.

Non item ex eo quod casu fortuito accidente X. VERUM qui per *casum fortuitum & citra suam culpam*¹⁹ læfit, ad reparationem non tenetur. Quia cum nihil sit admissum, quod imputari ipsi queat, nulla ratio est, quare potius is, qui invitus fecit, fatale malum luere debeat, quam alter, qui passus est²⁰.

Ex domno ab aliquo nostro homine dato; XI. ILLUD quoque naturali æquitati congruum est, ut si homo noster citra culpam nomine dato;

¹⁷ Sic ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia. GROTIUS ubi supra. Si quid damni à latronibus fecerit viator, incolæ resarcire tenebuntur. Vid. supra, c. i. § 18. not. 48.

¹⁸ Exemplum ab AELIANO [Var. Hist. L. III. c. xliv.] adducit noster in opere majori. Ubi supra. “Adolescenti qui in solum ensem impulit, dum latronem ferire conatur, ita Pythia respondit:

Ἐκλεινας τὸν ἔταιρον αἰμάνων, οὐ δὲ ἐμίανεν
Αἴμα, πέλεις δὲ χέρας καθαρώτερος, ἢ πόδος ἴσθα.

Defendens socium verso mucrone necasti;
Purior es manibus nunc, quam prius esse solebas.

stram

stram alteri damnum dedit; id vel ipsi pense- Cap. 6.
mus, vel istum læso dedamus. Nam servus utique naturaliter reparationi damni a se dati est obnoxius. Cum autem ipse non habeat bona unde reparatio fieri queat, ejusque corpus domini sit; æquum sane est, ut dominus aut damnum farciat, aut istum dedit²¹. Alias enim servo daretur licentia omnes pro libidine lædendi, si neque ab ipso, qui nihil, ac ne seipsum quidem habet, neque a domino reparatio damni obtineri possit. Nam si vel maxime ob læsionem dominus ipsum verberibus aut carcere velit plectere, læso inde haut-quidquam satisfieri potest.

XII. QUIN & idem circa *animalia nostra* Aut ab animali
æquum esse videtur, ut quando illa etiam citra nostram culpam, & contra naturam generis nostro, ad sponte quid teneamur?

¹⁹ Addere oportet, vel negligentiam.

²⁰ Hæc ratio probare videtur, non ut lædens ab omni restitutione absolvatur, sed ut par sit infortunium ex utraque parte. Juxta hanc regulam qui damnum dedit, dimidium rei valorem ferenti rependere debuit, si pares sint circumstantiae: iis imparibus, æquum est divisionem imparem pro ratâ fieri. Sunt qui volunt causam damni physicam, quæ talem, ad restitutionem omnino teneri, et si nulla culpa inest; quæ norma æquitati quadrare non videtur. Attamen res sic stare possunt, ut qui fortuitò alteri damnum det, ad integrum restitutionem saltem imperfecto jure teneatur; puta si a divite damnum fecerit pauper.

²¹ Censet GROTIUS hoc solum esse ex jure civili; & dominum, qui in culpa non est, naturâ ad nihil teneri. Ubi supra, § 21. Sed mihi magis arridet opinio auctoris, qui dominum jure naturæ & æquitatis ratione

Cap. 6. sponte commota, alteri damnum dederint, dominus vel damnum sarciat, vel animal dedat. Nam si ab animali, quod in libertate naturali degebat, læsus suissem, poteram utique qualitercunque damnum meum reparare illud capiendo vel occidendo: quod jus fane per alterius dominium tolli non potuisse videtur. Et cum dominus ex eo animali lucrum capiat, ego vero damnum ex eodem senserim, reparatio autem damni longe sit favorabilior, quam lucri adquisitio: adparet, recte a domino animalis postulari, ut damnum datum reparet, aut si tanti non sit ipsi animal, illud noxæ dedat ²².

*Ex dato
sine dolo
malo, per
malitiam,
ad quid te-
neamur?*

XIII. Sic igitur qui *damnum alteri citra dolum malum* dedit, ultro reparationem debet offerre, testarique malitiam abs se abfuisse, ne læsus ipsum pro hoste habeat, ac vicissim hostilia intentet. Qui autem *per malitiam* alterum læsit, is non solum ultro reparationem damni debet offerre, sed & pœnitentiam sui facti ostendere, veniamque petere. Vicissim

ratione teneri statuit. Cum enim natura cuiq; tribuat facultatem damni sibi illati reparationem aliquà ratione quærendi, & cum servus nihil habeat de proprio, æquitati & rationi consonum videtur, ut dominus, qui omne lucrum ex ejus operâ sibi acquirit, damnum à servo datum resarciat, vel ipsum dedat.

²² Vult BARBEYRACCIUS non eandem esse animalium & servorum rationem, quippe in hos culpa cadere possit, in illa non item. Quæ distin^go tantum facit, ne animal pœnas det, (pœnâ propriè dictâ in irrationalia non cadente) non autem, ut dominus cui lucrum est, à damage resarciendo absolvatur.

læsus,

læsus, reparatione obtenta, pœnitenti ac pe- Cap. 6.
tenti *veniam dare*, & cum ipso in gratiam re-
dire tenetur. Nam qui reparatione damni &
pœnitentia adquiescere non vult, sed vindictam
utique manu sibi quæsitum it, nihil aliud agit,
quam ut acerbitati animi sui obsequatur, a-
deoque ex causa supervacua pacem inter ho-
mines abrumpat. Quo nomine damnatur e-
tiam naturali lege *vindicta*, quæ nullum alium
finem habet propositum, quam ægre facere
illis qui nos læserunt, eorumque dolore
nostrum animum fatiare. Eo prioniores autem
mortales ad condonandas mutuas offensas esse
decet, quo frequentius ipsi supremi Numinis
leges violant, eoque & ipsi venia quotidie
opus habent²³.

²³ Conf. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 5.
qui ibidem ostendit non christianos modo doctores, sed &
philosophos ultionem in hominibus improbare.

C A P. VII.

DE AGNOSCENDA NATURALI HOMINUM AEQUALITATE.

Officium alterum, Alios æstimandos sibi æquales. I. **E**ST homo animal non modo sui conservandi studiosissimum, sed & cui insita sit delicata quædam sui æstimatione; cui si quid detrahatur, non minus saepe commoveri folet, quam illata corpori aut rebus noxa¹. c. 2. § 1. Quin in ipso hominis vocabulo judicatur inesse aliqua dignatio, sic ut ultimum simul atque efficacissimum argumentum, quo aliorum insolens insultatio retunditur, isthac habeatur: utique non canis sum, sed æque homo atque tu². Cum igitur natura humana omnibus æque competit, & nemo libenter velit aut possit illi sociari, abs quo non saltem tanquam æque homo, & communis naturæ particeps æstimatur: ideo secundo loco inter officia quorumlibet in quoslibet habetur: *Ut quisque alterum hominem æstimet atque tractet, tanquam naturaliter*

¹ “ Adjuncta est appetitio quædam principiatus, ut nemini parere animus bene à naturâ informatus velit; nisi præcipienti aut docenti aut utilitatis causa justè & legitimè imperanti: ex quo animi magnitudo existit, humanarumque rerum contemptio.” CICER. de Off. I. 4.

² STAT. Theb. XII. 565.

naturaliter sibi æqualem, seu ut aequa hominem.

Cap. 7.

II. CONSISTIT autem isthæc hominum *æqualitas hominum* non in eo solum, quod hominum *aquo fundamento nictatur?* dultorum *vires* fere sint æquales³ hactenus ut etiam imbecillior robustiori mortem adferre possit, per insidias, aut adjuvante dexteritate, armorumque habilitate: sed & in eo, quod licet unus præ altero variis *dotibus animi corporis*que a natura sit ornatus, non eo minus tamen legis naturalis præcepta adversus alios ei sint exercenda, atque ipse ab aliis idem expectat; nec ideo plus licentiæ ipsi concedatur alios injuriis afficiendi. Sicuti & contra neminem parca in ipsum natura, aut tenuis fortuna per se ad id condemnat, ut deterioris conditionis circa fruitionem communis juris fit, quam alii. Sed quæ unus ab altero postulare aut exspectare potest, eadem alii quoque cæteris paribus, ab eodem debent; & quod juris quis in alios statuit, eo ipsum uti maxime convenit. *Obligatio quippe ad colendam cum aliis hominibus vitam socialem, omnes homines*

— *Hominum, inclyte Theseu,
Sanctis erant ovines, eademque in fidera, eosdem
Sortitus animarum, alimentaque vestra creati.*

³ Ratio ab æqualitate virium petita nihil omnino valet ad probandam naturalem hominum æqualitatem. Tantum abest à veritate, ut hæc sola sit causa, prout assertit HOBESIUS. *De Cive. cap i. § 3.* Aliud jus, aliud potentia. Superiores facultates (sunt animi vel corporis)

Cap. 7. homines æqualiter stirigit, nec uni magis licet
 leges naturales in alio violare, quam alteri.
 Etsi nec desint populares rationes eam æqua-
 litatem illuſtrantes; puta quod ex eadem stirpe
 omnes descendamus, eodem modo nascamur,
 nutriamur, moriamur⁴; quodque Deus ne-
 mini de stabili & inconcussa fortuna caverit⁵.
 Sicut & scita religionis Christianæ, parando
 Numinis favori non nobilitatem, potentiam,
 dicitiasve, sed pietatis sinceritatem commen-
 dant, quæ æque in humilem, quam illustri
 positum loco, cadere potest⁶.

*Cuique
permittent-
dum ut alii
eodem se-
cum jure
fruantur.
c. ii. § 3.*

III. Ex hacce porro æqualitate consequitur
 eum, qui aliorum opera ad commodum suum
 uti vult, vicissim quoque in eorundem usus fese
 dispensare debere. Nam qui postulat ut alii
 quidem sibi inserviant, ipse contra semper im-
 munis esse cupid, is aliqui sibi inæquales
 dicit⁷. Inde uti ad societatem quam maxi-
 me sunt idonei, qui facile eadem omnibus per-
 mittunt,

corporis) æqualitatem non destruunt, ut exinde jus im-
 perii in alterum oriatur. Vid. quæ notavi *supra* ad
 cap. ii. § 5. not. 10.

⁴ CLAUDIAN. in Rufin. ii. 473.

*Huc post emeritam mortalia facula vitam
 Devenient, ubi nulla manent discrimina fati,
 Nullus bonus, vanoque exutum nomine regem
 Proturbat plebeius egens* —————

⁵ HORAT. i Carm. 34

Valet

mittunt, quæ sibi: ita plane infociabiles sunt; Cáp. 7.
 qui dum aliis superiores sese existimant, omnia licere sibi solis volunt, & ante cæteros hominem sibi arrogant, parte inque præcipuam ex rebus in medio positis, ubi nullo præ reliquis eximio jure pollent. Unde & id inter communia legis naturalis officia est: *Ut ne quis cui peculiare jus non est quæsumus⁸, plus sibi, quam reliquis arroget, sed alios aequo secum jure frui permittat.*

IV. EADEM æqualitas quoque ostendit, *Injure di-*
 quomodo quis sese debeat gerere, ubi *jus intertribuendo*
alios ipsi sit distribuendum; nempe ut tan- *omnes trac-*
quam æquales eos tractet, & neutri præter tandi ut æ-
merita causæ quid præ altero indulgeat. Se- *quales.*
 cūs enim si fit, is qui posthabetur contumelia c. ii. § 5.
simul & injuria afficitur, & dignatio a natura
data eidem detrahitur. Unde consequitur, ut
res communis æqualibus portionibus inter æ-
quales jure sit dividenda. Ubi divisionem res
 non

*Valeat imam summis
 Mutare, & insignem attenuat Deus
 Obscura promens*

⁶ Conf. Auctoris Eris Scandic. p. 51.

⁷ Valet hæc regula tam in statu civili quam naturali. *Quæ convenienter eident tertio, convenienter inter se, norma est tam rebus moralibus quam mathematicis conveniens:* cui salvatoris mandatum quadrat; *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, eadem vos facite illis.* Mat. vii. 12.

⁸ In statu civili quidam peculiari jure ab aliis exigere possunt, quod ab iis reciprocè nequit postulari.

Cap. 7. non admittit, eadem communiter uti debent, ~ qui æquale jus habent ; idque si quantitas rei permittat, quantum quisque velit. Sin res istud non ferat ; ut tunc utantur ea re præfinito modo, & proportionate ad numerum utentium. Alius enim modus excogitari non potest æqualitatem observandi. Quod si autem neque dividi res, neque communiter haberi possit ; usus ejus sit vel alternus : vel si ne hoc quidem succedat, aut reliquis æquipollens præstari nequeat, per sortem uni res erit adjudicanda. Nam in ejusmodi casibus commodius quam sors remedium inveniri nequit ; quippe quæ opinionem contemtus removet ; & cui non favet, de dignatione nihil detrahit.

In quo confitat superbia, in quo vera humilitas. V. CONTRA hoc officium peccatur per *superbia*, qua quis nulla de causa aut non sufficiente aliis se præfert, & velut inæquales eosdem præ se despicit. *Nulla de causa* dicimus. Nam ubi quis sibi rite jus quæsivit, c. ii. § 6. quod ipsi præ aliis prælationem dat, recte illud exercere & tueri potest, citra tamen inanem fastum, aut aliorum contemtum. Sicuti & contra, quilibet alteri prælationem honoremque, qui ipsi debetur, merito præstat. De cætero,

Aliæ circumstantiæ alios mores requirunt ; diversa conditio magistratus & subditi, domini & servi, diversam obligationem secum fert.

9 Audi de hac re CARTESIUM. "Omnium injus-
" tissima est superbire absque causa ; i. e. cum quis
" etiam

cætero, veræ generositati semper comes est ho- Cap. 7.
 nesta quædam *humilitas*, quæ consistit in re-
 flectione, quam facimus super infirmitate na-
 turæ nostræ, & erroribus, quos olim potuimus
 commisisse, aut deinceps possumus committere;
 qui non minores sunt iis, qui ab aliis com-
 mitti possunt. Per quam efficitur, ut nos ne-
 mini ræferamus, reputantes, cæteros æque
 bene uno libero arbitrio, ac nos, uti posse, quo
 æque pollent; cuius legitimus usus unicum il-
 lud est, quod homo pro suo reputare possit,
 & quo se æstimare aut despicere queat.
 Nulla autem de causa se efferre, revera ri-
 diculum est vitium²: quia & per se stultum,
 propter nihil se magni facere; & quia alios
 omnes pro stultis habet, quasi ipsum citra ra-
 tionem essent æstimaturi.

VI. MAGIS adhuc peccatur, si quis *con-
 temtum* aduersus alios ostendat signis exterio- Superbia
 ribus, factis, verbis, vultu, risu, ac quacun- cum contu-
 que contumelia. Quod peccatum eo deterius *juncta*, de-
 est censendum, quo asperius aliorum animi in terrima.
 iras ac ulciscendi libidinem concitantur. A- c. ii. § 7.
 deo ut multi deprehendantur, qui vitam ma-
 lint præsenti periculo exponere, multo magis
 pacem aduersus alios abrumpere, quam con-

“ etiam nihil cogitat sibi inesse meriti propter quod
 “ existimari debeat; solummodo quia meritum non
 “ magni facit, ubique imaginando gloriam nihil aliud
 “ esse quam usurpationem, credit eos qui ejus sibi plus
 “ arrogant, ejus quoque plus habere.” *De Paffion.*
 Art. 157.

Cap. 7. tumeliam inultam pati. Quippe cum per
 hanc violetur gloria & estimatio, cuius integritate & vigore omnis animi voluptas constat¹⁹.

3º Hoc loco notandum est apctorem omisisse utilissimum confectarium, quod ex naturali hominum æquilitate sequitur; viz. *omnes jure naturali liberos nasci*, & nullos esse natura servos. Hoc igitur ex opere majori supplebimus. “Citra pactum humanum nemo potestatis quid in alterum habeat, sed quilibet suorum actionum aut virium sit moderator. *Ibid.* § 9. Et § 8. “Longe absurdissimum foret credere, ab ipsa natura statim actu prudentioribus in hebetiores esse imperium datum, aut saltem tale jus, ut illi hosce etiam invitatos ad serviendum adigere queant. Nam ut actu constituantur imperium, factum aliquod humanum antecedere oportet. Et nequaquam apertudo naturalis ad imperandum statim alicui dat imperium in eum, cui à natura ingenium est servitio aptum. Neque statim quod alteri utile est, id licet mihi per vim ipsi imponere. Nam homines naturali libertate ex æquo gaudent; cuius diminutionem ut patientur, necessum est ipsorum consensus expressus vel tacitus aut interpretatus accedat, aut aliquod ipsorum factum, quo aliis jus fuit quæsitum eandem vel invitis eripiendi. Inde recte *QUINTIL.* Declam. xiii. *Quid non liberum natura genuit? Taceo de servis, quos bellorum iniquitas in prædam viatoribus dedit, iisdem legibus, eadem fortunâ, eadem necessitate natos. Ex eodem cælo spiritum trahunt, nec natura ullis sed fortuna dominum dedit.*”

C A P. VIII.

D E P R O M I S C U I S O F F I C I I S
H U M A N I T A T I S.

I. **N**T E R officia quorumlibet erga quos-
libet, & quæ propter communem soci-
alitatem sunt exercenda, *tertio* loco id poni-
tur: *Ut quilibet alterius utilitatem, quantum promoven-
commodo potest, promoteat.* Cum enim cog-
nationem quandam inter homines natura con-
stituerit, parum fuerit alios non læsisse aut
contemisisse; sed talia quoque in alios confe-
renda, aut invicem communicanda, ex qui-
bus mutua inter homines benevolentia alatur.
Prosumus autem aliis vel *indefinite*, vel *defi-*

* Hæc sunt *officia humanitatis*, quæ, si leges humanas
spectemus, non sunt *jure perfecto* debita: sed cùm
utilitati communi necessaria videantur, perfectam obli-
gationem à numine sibi adjunctam habent. Egregiè
de hac re scripsit CICERO. “ Non nobis solùm nati-
“ sumus, ortusq; nostri partem patria vindicat, partem
“ parentes, partem amici. Atque, ut placet Stoicis,
“ quæ in terris gignuntur, ad usum hominum omnia
“ creari; homines autem hominum causâ esse genera-
“ tos, ut ipsi inter se, alias ahi, prodesse possint. In
“ hoc naturam debemus ducem sequi, & communes
“ utilitates in medium afferre, mutatione officiorum,
“ dando, accipiendo: tum artibus, tum operâ, tum
“ facultatibus devincere hominum inter se societatem.”

De Offic. I. vii.

Cap. 8. *nite*; idque ut vel *nihil nobis*, vel *aliquid decedat*².

Tum inde- II. *Indefinite* aliorum commoda promotum
finite per it, qui animam ac corpus suum probe excolit,
utiles acti- ut utiles abs se actiones in alios proficiunt que-
ones & in- venta; aut si ingenii per solertiam talia inveniat,
c. iii. § 2. quibus vita humana reddatur instructior. Un-
 de contra hoc officium peccare sunt censendi,
 qui nullam honestam artem addiscunt, vita-
 que per silentium transita animam pro sale ha-
 bent, ne putiscant; *numerus* tantum, & *fruges*
*consumere nati*³: & qui opibus per majo-
 res relictis contenti, ideo impune abs feso ig-
 naviæ litari credunt, quod aliorum industria
 jam sit partum, unde vicitent:

Et qui divitiis soli incubuere repertis,
*Nec partem posuere suis*⁴.

Item qui ad porcorum instar neminem nisi
 morte sua exhilarant. Et id farinæ alia otio-
 sa terræ pondera.

² Hic addit WEBERUS: *Et quidem ut vel nihil nobis, scilicet per officia innoxiae utilitatis, vel aliquid nimirum per beneficia alia decedat.*

³ Ex. HORAT. i Epist. ii. 27.

Nos numerus sumus ⁵ *fruges consumere natæ.*

⁴ VIRG. Æneid. vi. 610.

⁵ VIRGILIUS recte in campis Elysii eos locavit,

Inventas — qui vitam excoluere per artes,
Quique sui memores alios fecere merendo.

Æneid. vi. 663.

III. VICISSIM illis, qui de mortalium generis mortalium ge- Cap. 8.
nere bene mereri instituunt, cæteri hoc debent, ut ipsis ne invideant, nec præclaris eorundem *Quorum meriti rite*
conatibus remoram injiciant. Tum si alia non *estimare* sit via paria cum istis faciendi, saltem celebri- *cæteri de-*
tatem memoriae famæque eorum, qui præci- *bent.*
puus laborum fructus est, promotum eant⁵. *c. iii. § 3.*

IV. ⁶ IMPRIMIS autem illa bona, quæ citra *Tum humanitate* nostrum detrimentum, molestiamque aut labore *in rebus* præstari possunt⁷, non libenter in alios dispensare, *innociae utilitatis*, detestanda malignitas & inhumanitas *utilitatis*, habetur: Quæ vocari solent *res innociae utilitatis*, seu quæ accipienti profundunt, præstantem *c. iii. § 4.* non gravant. Ut sunt, non prohibere aquam profluentem, pati ab igne ignem capere, consilium fidele deliberanti dare, erranti comiter monstrare viam⁸. Sic si quis rem aliquam amplius possidere nolit, propter nimiam copiam, aut quia asservatio ejus ipsi molesta est; cur non malit eam potius integrum relinquere, ut aliis non hostibus usum præbere possit,

⁶ Hactenus de *indefinitis officiis*, quibus humani generis utilitati inservire possumus. Quæ sequuntur, ad officia *definita* pertinent.

⁷ Aliter WEBERUS: *Definitè quis inservit, quando certis hominibus indulget quod ijsi utilitatem quandam afferre, & vel citra suum detrimentum, molestiamque aut laborem præstari potest, quale quid non libenter, &c.*

⁸ ENNIUS apud CICER. *de Offic. I. xvi.*

Homo, qui erranti comiter monstrat viam.

Quasi lumen de suo lumine accendat, facit:

Nihilominus ipsi lucet, cum illi accenderit.

quam

Cap. 8. quam eandem corrumpere? Sic non fas nutritum perdere, ubi nos saturati sumus; neque fontem obturare, aut occultare, ubi nos affatim bibimus; neque signa navigationis itinerisque abolere, postquam iis usi sumus. Huc pertinent modicæ stipes locupletum in egenos collatae; item illa humanitas, quæ justa de causa peregrinantibus exhibetur, præsertim ubi aliqua ipsos calamitas oppresserit; & ejus generis alia⁹.

*Tum quo-
que bene-
ficiis ali-
cujus sum-
tus aut o-
peræ.*

c. iii. § 15.

V. SUBLIMIOR gradus humanitatis est, ex singulari benevolentia gratis quid in alterum conferre, impensa aut opera laboriosa constans, quo ipsius necessitatibus obveniatur, aut eidem insignis quæpiam utilitas concilietur.

Quæ καλ' ἔργον vocantur *beneficia*, aptissima materia insignem laudem parandi, si magnitudo animi & prudentia eadem rite temperaverit. Eorum dispensationem ac modum fere conditio dantis atque accipientis moderatur. In quibus id cumprimis observandum, ne ob sit benignitas & iis ipsis, quibus benigne videatur fieri, & cæteris: deinde ne major benignitas sit, quam facultas; tum ut pro dignitate cuique tribuatur, & quidem ante omnia bene meritis; tum ut quisque nostræ opis indiget;

⁹ Conf. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. ii. § 11.

¹⁰ Audiamus CICERONEM præclare de gratitudine differentem: " Nullum officium referendâ gratiâ magis necessarium est. Quod si ea, quæ utenda accepte peris maiore mensurâ, si mode possis, jubet reddere HESIODUS: quidnam beneficio provocati facere debemus?

diget; observatis quoque conjunctionis gradibus inter homines. Videndum quoque, quid cuique maxime necesse sit, & quid quisque nobiscum, aut sine nobis possit consequi, aut non possit. Modus quoque dandi multum gratiae beneficiis addit, si hilari fronte, promte, & cum contestatione benevolentiae demus.

VI. VICISSIM in eo, qui beneficium accepit, existere debet *gratus animus*; quo istud ostendit, istud sibi acceptum fuisse, dantique eam ob causam favet, & occasionem querit paria reponendi, aut amplius, quantum ejus fieri potest. Nam id non necessarium est, ut præcise tantum reddamus, quanti id fuit quod datum est; sed saepe studium & conatus obligationem explent¹⁰. Modo tamen nihil sit, quod ei, qui beneficium se dedisse prætendit, recte opponi possit. Nam qui me ex aquis extraxit, ei nihil debeo, si me in eas prius conjecerat.

VII. CÆTERUM quo magis ad devincendos hominum animos apta sunt beneficia, eo acrius ad gratiam referendam incumbere decet, qui ista accepit. Saltem ne eum, qui fiducia nostri prior nobis benefecit, ob eam rem

Gratus animus in benefactorem quid involvat?

c. iii. § 16.

Beneficium ad gratiam referendam

obligat.

c. iii. § 17.

“debemus? an imitari agros fertiles, qui multò plus
“efferunt, quam acceperunt? Etenim si in eos, quos
“speramus nobis profuturos, non dubitamus officia
“conferre; quales in eos esse debemus, qui jam pro-
“fuerunt?” *De Offic. I. xv. Conf. CARTES, de Paffon.*
Art. 194.

Cap. 8. deteriore esse conditione patiamur; neve beneficium accipiamus, nisi animo nitendi, ne dantem merito dati pœniteat. Nam si certam ob causam peculiariter alicui nolimus obligari, licebit oblatum beneficium dextre recusare. Et sane si absque necessitate gratiæ referendæ foret, contra rationem fecerit, si quis sua temere jactaverit, &c, quod peritum prospicit, beneficium prior contulerit. Quo modo omnis tolleretur inter homines beneficentia & fiducia, unaque omnis benevolentia; neque esset inter eos quidquam gratuitæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium¹².

Ob ingratis VIII. QUANQUAM autem in *animo ingratis* tamen a per se nulla fit *injuria*¹³: fœdus tamen & magis odiosum ac detestabile habetur nomen *in-
non datur.* grati, quam injusti. Censetur enim animi valde abjecti & degeneris, seipsum indignum declarare eo judicio, quod alter de ipsius probitate tulit: ac ne beneficiis quidem quæ e-

¹² Hoc comma maximâ ex parte huc transfertur ex HOBESIO. *De Cive*, cap. III. c. § 3.

¹³ Quoniam gratia, quæ gratia, nequit perfecto jure postulari.

*4 Similiter SENECA: “ Primum omnium pars op-
timæ beneficij perii, si *actio*, sicut certæ pecuniæ, aut
“ ex conducto datur. Deinde cum res honestissima sit
“ referre gratiam, definit esse honesta, si necessaria est.
“ Adjice nunc, quod huic uni legi omnia fora vix
“ sufficient.” *De Benef.* L. III. c. vii. *Perfas* autem in ingratos severè animadvertere auctor est XENOPHON. *Cyropaed.* L. I. *Pr. Conf.* GROT. L. II, c. xx. § 20.

tiam.

tiam bruta demulcent, moveri posse ad conci- Cap. 8.
piendum humanitatis sensum. In foro tamen
civili ob simplicem ingratitudinem, seu ubi
quis nudi beneficii obliviscitur, & occasione id
data referre neglit, *actio* non solet dari.
Pars enim optima beneficij perit, si *actio*, uti
certæ pecuniae, detur: jam enim creditum esse
incipiet. Et cum res honestissima sit referre
gratiam, definet esse ita splendide honesta, si
sit necessaria. Denique huic uni legi *vix* om-
nia fora essent sufficienza, ob difficillimam æsti-
mationem circumstantiarum, quæ beneficium
vel intendunt, vel elevant¹⁴. Et eam ipsam
ob causam beneficium dedi, i. e. ejus quod dedi
refusionem mihi stipulatus non sum, ut &
alteri foret occasio ostendendi, se honesti amo-
re, non ex metu poenae humanæ aut coactionis,
gratiam retulisse; utque ipse non spe lucri, sed
ob humanitatem exercendam videar erogasse,
de quo recipiendo mihi caveri noluerim¹⁵. E-
nimvero

¹⁵ Hoc in capite tractari debent officia, quæ ad in-
tegras gentes spectant: qualia à gentibus erga gentes
rectè exercentur; et si non sunt perfecto jure debita.
Huc spectant plurima de quibus GROTIUS verba fecit.
De Jure B. & P. L. II. c. ii. “ I. Sic & terræ &
“ flumina, & si qua pars maris in proprietatem populi
“ alicujus venit, patere debet his, qui transitu opus
“ habent ad causas justas; putà quia suis finibus expulsi
“ querunt terras vacuas, aut quia commercium ex-
“ petunt gente seposita, aut etiam quia quod suum est,
“ justo bello petunt.” At verò hoc de innoxio tran-
“ situ dicendum est, ut ubi pauci aliqui & inermes transfire
“ volunt: non autem de magnis exercitibus, à quorum
“ transitu juslus metus oriri possit. GROTIUS quidem
“ existimat

Cap. 8. nimvero qui non solum beneficium non re-
pendit, sed & benefactori insuper malum re-
ponit,

existimat metum ad negandum transitum non valere;
Sed mihi magis arridet opinio GRONOVII; quoniam
(ut notat ipse *ad loc.*) si principi vel populo licet pro-
hibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines, quam-
vis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc
non concedere exteris. Præterea si privatus prohibere
potest, ne quis ingrediatur fundum suum venandi vel
aucupandi gratiâ, multò magis princeps vel populus ne
exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines.
Porro rectè animadvertis noster, " difficultatem non
" tolli, si quis dicat transitum esse dandum, ubi justo
" bello alter petatur; negandum, si injustum ei fiat
" bellum. Nam neque ista dijudicatio semper est satis
" expedita; & temerarium habetur ultrò se duabus ar-
" matis, velut arbitrum, interponere, & tantam litem
" suam facere. Accedit, quod concessio transitu in
" nostris terris belli fedes possit constitui." *De Jure*
Nat. & Gent. L. III. c. iii. § 5. II. Ad res innoxiæ utili-
tatis, quæ cuivis libenter indulgeri debent, à GROTIO
refertur, *mercibus per terras nostras transitum concedere.*
" Nam quo minus (inquit) gens quæque cum quavis
" gente sepositâ commercium colat, impediendi nemini
" jus est: id enim permitti interest societatis humanæ;
" nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrum
" speratum sed non debitum, decedat, id damni vice re-
" putari non debet." Hoc autem nimis laxè nimisque
liberaliter pronunciatum decernit GRONOVIVS. Et si
enim concedit interesse societatis humanæ, esse commer-
cia ut plurimum libera, nec ulli genti omnino præcludi;
attamen hanc vel illam gentem excludi à commerciis
certarum gentium, quæ tamen aliunde habeant, non esse
iniquum judicat. Ut mihi videtur, hanc rem acu tetigit
BUDDEUS. Dispiciendum, inquit, an merces ad gentis
alterius conservationem sint necessariae, an verò saltem
ad

ponit, ille ob hocce factum eo graviore pœna Cap. 8. est afficiendus, quo fœdiorem animi malignitatem sibi inesse ostendit.

C A P.

ad voluptatem, luxum, lucrum sint comparatae. Si prius sit, tantum abest ut transitus denegari queat, ut ad eum concedendum jure perfecto obligati sint imperantes. Si posterius, rursus videndum, an forte transitus ejusmodi rempublicam nostram insigni quodam commodo aut lucro privet. Si non privet, inhumanum foret eundem potentibus denegare. Sin privet, & certa spes fit me transitum denegando insigne commodum in meam rempublicam derivare posse, non puto aliquem ad eum concedendum obligatum esse. Licet enim jus perfectum ad ejusmodi lucrum nemo habeat; nemo tamen obligatus est, alterius commoda potius quam sua promovere. Quod si verò videam transitus denegatione, & meam rempublicam, & alteram gentem lucro & commodo privatum iri; rursus inhumanum est alteri invidere, quod nos impetrare non possumus. *Philos. Praet. c. iv. § 9.* III. Quæritur à GROTI^O; an ita transiuntibus mercibus terra aut amne aut parte maris, quæ terræ accessio dici possit, VECTIGALIA imponi possint ab eo, qui in terrâ imperium habet? In quâ quæstione sic decernit: "Certe quæcunque onera ad illas merces nullum habent respectum, ea mercibus ipsis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio [i. e. census, vel stipendum in capita hominum descriptum] civibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera ab exteris transiuntibus exigi potest. Sed si aut ad præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum modus causæ non excedatur." Sic cum sumptus sunt faciendi ad vias muniendas, ad pontes struendas, ad ripas munimentis, præfidiis vel arcibus tuendas, cæteraque ejusmodi, omnino æquum est vectigalia exigi.

IV. Rem

C A P. IX.

D E O F F I C I O P A C I S C E N T I U M ^{ad}
genere.

Officia hominis nonnulla ex pactis oriunda. L. iii. c. 4. I. **A**B Officiis absolutis ad hypothetica fit velut transitus per pacta intermedia; quippe cum omnia officia, praeter jam enumerata, pactum expressum aut tacitum videantur præsupponere¹. Igitur hoc loco agendum erit *de natura pactorum*, & quid illa ineuntibus observandum sit².

II. FUSSÆ

IV. Rem esse innoxiae utilitatis existimat GROTIUS, moram aliquantisper prætervehentium, aut prætereuntium, valetudinis aut aliâ quâ justâ de causâ permittere. Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat; putâ in litore, etiam si litus a populo occupatum concedamus. Adjungit præterea, perpetuam habitationem his, qui sedibus suis expulsi receptum querunt, denegandum non esse externis; dum & imperium, quod constitutum est, subeant, & quæ alia ad vitandas seditiones sunt necessaria. V. In hoc jure gentium erga gentes inesse censet GROTIUS, libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes. Hoc autem caute capiendum esse rectè monet BUDDEUS; nimirum si qui matrimoniorum libertatem expectunt, iisdem nobiscum utantur sacris, nec scelestum vitæ genus secessentur, aut aliis vitiis statûs hujus indoli adversis laborent, tum salvo humanitatis jure, illis non potest dari repulsa. VI. Ad officia humanitatis referit BUDDEUS, *jus sepulturæ*, idque ad *jus naturæ* (quod quatenus ad integras gentes pertinet, *jus gentium* vocatur)

II. FUISS^E autem necessarium p^at^a inter Cap. 9.
homines iniri, satis manifestum est. Quan- ^{p^at^a ad}
 quam enim officia humanitatis late fere per vi- ^{mutua so-}
 tam humanam diffundant: hautquaquam ta- ^{cialitatis}
 men ex eo solo fonte deduci omnia possunt, ^{officia ne-}
 quæ hominibus ab se invicem utiliter percipere c^ecessaria. ^{c. iv. § 1.}
 licebat. Nam neque quibusvis ea est ingenii
 bonitas, ut omnia quibus aliis prodeesse possunt,
 ex sola humanitate velint præstare, citra ex-
 ploratam spem paria recipiendi. Et frequen-
 ter illa, quæ ab aliis in nos profici sci queunt,
 ejusmodi sunt, ut gratis eadem nobis exhibe-
 ri salva fronte postulare nequeamus. Sæpe quo-
 que nostram fortunam aut personam non de-
 cet, alteri tale beneficium debere. Adeoque
 ut plurimum alter dare non potest, sæpe nos
 accipere nolumus, nisi iste paria a nobis reci-

catur) spectare existimat. Nimirum, licet post mortem
 corpus nihil sentiat, adeoque perinde esse videatur
 quicquid ei eveniat: nihilo scius sufficit, quod homi-
 nes dum vivunt, horrore quodam percellantur, si in-
 telligant corpora sua insepta abjectum iti. Ad o-
 que ut recte nonnulli per sepulturæ denegationem
 puniuntur; ita per ejus concessionem humanitas ex-
 ercetur. Contrariorum enim contraria est ratio. Ac-
 cedit quod moribus & consuetudine hominum, in sepul-
 turâ signum & monumentum honoris positum sit. *Philos.*
Praet. cap. iv. § 9.

* Officia vocantur *absoluta*, quæ homines quæ homines
 obligant, ideoque pro universalibus haberi debent,
 qualia sunt, suum cuique tribuere, alterum non lädere:
 &c. *Hypothetica* vero, quæ statum adventitium præsup-
 ponunt, &, non nisi accidente aliquo instituto huma-
 no, obligant: quorum tractationi jam auctor se ac-
 cingit.

² Conf. Grot. *De Jure B. & P. L.* II. c. xi.

Cap. 9. piat. Non raro denique alios latet, qua ratione commodis nostris infervire queant. Igitur ut mutua inter homines officia, qui fructus est socialitatis, eo crebrius & ad certas velut regulas exerceatur, necessum fuit homines ipsos inter se convenire super ejusmodi rebus invicem præstandis quæ ex sola humanitatis lege certo sibi polliceri ab aliis non poterant³. Adeoque in antecessum determinandum fuit, quid alteri quis præstare, quidque ab eodem iterum expectare suoque jure exigere deberet: Id ipsum autem fit per *promissa* & *pacta*.

In promissis & pactis data servanda. III. CIRCA isthæc generale officium ex lege naturali debitum est: *ut quilibet fidem datam des est servet*, seu *promissa & pacta expletat*⁴. Citra hoc enim si esset, plurima pars utilitatis periodi. iv. § 2. ret, quæ humano generi communicatis invicem operis

³ Vult TREVERUS duplarem solummodo esse pacitorum finem; nimirum vel ad tollendam vel ad constituantam obligationem. Sed TITIUS cum nostro eorum usus & beneficia in quatuor partes rectius dispescit; quæ sic breviter complecti possumus. 1. Exinde novæ obligationes creantur. 2. Imperfectæ redduntur perfectæ. 3. Abruptæ & intermissæ renovantur. 4. Obligationes tolluntur & irritæ fiunt.

⁴ Hæc regula generalis est, quæ tamen exceptionibus subjicitur. Istæ circumstantiæ incidere possunt, quæ fidem datam violare iuserint. Ad eam sententiam CICERONEM allego testem. “Incidunt sæpe tempora, cum ea quæ maxime videntur digna esse justo homine, eoque quem virum bonum dicimus, commutantur fiuntque contraria; ut reddere depositum, promissum facere, quæque pertinent ad veritatem & ad fidem, ea migrare interdum & non servare sit justum.

operis ac rebus enasci apta est. Et ni pro- Cap. 9.
missa servandi necessitas foret, hautquaquam liceret rationes suas firmiter aliorum hominum subsidiis superstruere. Quin & ex decepta fide justissimæ querelarum bellique causæ pul- lulare sunt idoneæ. Nam ubi ego ex pacto a- liquid præstiterim, altero fidem fallente, mea mihi res aut opera frustra periit. Sin vero nihil adhuc præstiti, rationes tamen & desti- nata mea turbari molestum est ; cum alio mo- do rebus meis potuisse consulere, nisi iste se mihi obtulisset. Et indignum est ludibrio haberi, quia alterum cordatum ac bonum vi- rum credidi.⁵

IV. OBSERVANDUM autem, ea quæ ex solo humanitatis officio debentur, in hoc po- Ea demam
tissimum differre ab iis, quæ ex pacto aut pro- pariunt perfectam
missio obligatio-
nem & jus.
c. iv. § 5.

“ justum. Referri enim decet ad ea, quæ proposui
“ in principio, fundamenta justitiae, primum ut ne
“ cui noceatnr, deinde ut communi utilitati serviatur.
“ Cum tempora commutantur, commutatur officium,
“ & non semper est idem ; potest enim accidere pro-
“ missum aliquod & conventum, ut id effici sit inutile,
“ vel ei cui promissum sit, vel ei qui promiserit.”
De Offic. I. x. Non autem merè ob utilitatem ejus qui promiserit, promissum violare licebit : sic enim ruit iustitia ; omnisque inter homines fiducia & vitæ incolu- mitas unà funditus tollitur. Itaque omnino cautè agen- dum est, qui de eo, quod licitum est, in promissorum violatione statuit. Quid in hac re præstandum sit, & in quibus circumstantiis promissum violare liceat, docebitur infra, § 17—19.

⁵ His rationibus accedit consensus veterum philoso- phorum. ARISTOT. Rhetor. L. I. c. xv. “ Οστι αχε-

Cap. 9. missio perfecto debentur ; quod ista quidem recte petantur, & honeste præstentur : sed ubi alter ea ultro præstare neglexerit ; de inhumanitate duntaxat, feritate, aut duritia ejusdem queri possum ; non tamen per violentiam propriam aut superioris, eundem ad præstandum cogere. Id quod tamen licet, ubi ultro non præstantur, quæ ex promisso perfecto, aut pacto debentur⁶. Inde etiam ad illa *ius imperfectum*, ad hæc *jus perfectum* habere : sicut & ad illa *imperfette*, ad hæc *perfecte obligari* dicimus⁷.

*Fides dat-
tur vel
promisso
gratuito,
vel pacto.*

V. FIDEM damus vel *per actum solitarium*
seu μονοπλευρou vel *per actum reciprocum* seu
διπλευρou,

C. V.

των γνησιένων των συνθηκῶν ἀναφέπται ἢ πρός ἄλλην λες χρεῖα των ἀνθρώπων, Συβλάτις πατέρις tollitur usus ho-
minum inter se. Teste GROTI, Platonici sæpe justitiam
vocant αἵθειαν, quod fidelitatem transtulit APULEIUS,
Apol. de plat. Phil. Mort. CICER. de Offic. I. vii.
“ Fundamentum est justitiae fides ; id est, dictorum
“ conventorumque constantia & veritas. Ex quo quam-
“ quam hoc videbitur fortasse cuiquam durius, tamen
“ audeamus imitari Stoicos, qui studiose exquirunt, un-
“ de verba sint ducta : credamusque qui fiat quod dictum
“ est, appellatam fidem.”

⁶ Ut recte percipi possit doctrina de pactis & pro-
missis, auctor noster in opera majori obligationem di-
visit tripliciter. 1. Naturalis est, vel adventitia aut
civilis. 2. Mutua vel non mutua. 3. Imperfette
mutua, vel perfecte mutua. De quibus non opus est,
ut verba faciam, cum voces magis sint claræ, quam
quæ definitionibus indigent.

⁷ Quid denotant termini, *Jus perfectum* & *imperfec-
tum*, videoas quæ supra notavimus ad cap. II. § 15. not.

δίπλευρον Quandoque enim unus se duntaxat Cap. 9. ad quid præstandum obstringit; quandoque ~~autem~~ autem duo pluresve mutuo se ad quid præstandum obligant. Prior actus vocatur *promissum gratuitum*, posterior *pactum*⁸.

VI. *Promissio* potest dividi in *imperfectam Promissio & perfectam*. Illa est, quando ipsi quidem *imperfecta*, qui promittimus, utique obligari volumus; ut *quæ non tamen alteri jus ad exigendum non demus, dat jus rem exigendi.* sed ut nolimus ad promissum nostrum implementum violenter compelli. v. g. Si ita concipi am c. v. § 6. promissum, ego serio destinavi hoc vel illud tibi præstare; & peto, ut mihi credas⁹. Sic enim videor obligatus magis ex lege veracitatis,

36. Quibus addendum est hoc in loco officia *perfectæ obligationis* vocari, *quæ leges civiles à nobis exigunt, imperfectæ vero, quæ lex naturæ præcipit, civiles autem in medio relinquunt*. Sed quisquis horum naturam penitus perspectam habeat, huic manifestò constabit *ea non minus obligare, quam quæ obligationem secum ferre vulgo dicuntur, eorumque neglectum civilis societatis commodo haud minus officere*. Cujus rei testem appellamus *SENECAM*: “ut scias per se ex-“ petendam esse grati animi affectionem, per se fugienda “ res est ingratum esse; quoniam nihil æque concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quam hoc “ vitium.” *De Benef. L. IV. c. 18.*

⁸ Huic affinis est divisio *Grotiana* in actus beneficos, & permutatorios. *De Jure B. & P. L. II. c. xii. § 2.* In jure Romano aliæ sunt pactorum divisiones, quas tutò præterire possumus, quippe sint extra juris naturalis disciplinam.

⁹ Magis accurata est divisio promissionis *de futuro*, quam *GROTIO* acceptam referimus. “ *Primus gradus* “ est assertio explicans de futuro animum qui nunc

Cap. 9. tis, quam iustitiae; maloque videri propriæ constantiae & gravitatis impulsu ferri ad faciendum officium, quam propter jus alterius. Huic spectant pollicitationes virorum potentum aut gratosorum, quibus alicui non per verba honoris, sed serio suam commendationem, intercessionem, promotionem, aut suffragium spondent: quæ tamen hautquam velut jure aliquo abs se volunt exigi, sed in solidum suæ humanitati ac veracitati cupiunt imputari; ut officii sui gratia eo major sit, quo longius ab eodem coactio absfuerit.

Perfecta, VII. *PERFECTA* autem promissio est quando non solum ipse utique obligari volo, sed & simul
quæ dat omnino.

c. v. § 7.

“ est: & ad hanc ut vitio careat, requiritur veritas
 “ cogitationis pro tempore præsenti, non autem ut in
 “ ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus hu-
 “ manus non tantum naturalem potentiam mutandi con-
 “ filium, sed & jus. Quod si in mutatione sententia
 “ vitium sit aliquid, aut accedit, id non est, intrin-
 “ secum mutationi, fed ex materiâ, putâ quia prior
 “ sententia erat melior. *Secundus* gradus est cum
 “ voluntas seipsum pro futuro tempore determinat,
 “ cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi
 “ necessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest, quæ
 “ sepositâ lege civili obligat quidem aut absolute
 “ aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat.
 “ Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis
 “ & nul'um jus in alio: sicut in debito misericordia
 “ & gratiae reponendæ appareat, quibus simile est hoc
 “ debitum constantiae sive fidelitatis.” *De Jure B.*
& P. L. II. c. xi. § 2, 3. Itaque male, ut opinor,
 statuit HOBBESIUS de promissis *de futuro*, ea nihil
 transferre: cuius hoc exemplum profert. “ Qui de
 “ futuro sic dicet, *cras dato*, aperte significat, se non
 “ dedisse.

simul jus in alterum confero, ut rem promissam Cap. 9.
velut debitam plene me poscere queat.

VIII. PORRO ut promissa & pacta nos obligent ad aliquid dandum aut faciendum, quod antea non debebamus; aut omittendum, quod antea jure poteramus facere; maxime requiritur *ultroneus noster consensus*¹⁰. Nam cum cujusvis promissi & pacti impletio aliquo onere sit conjuncta, nulla propior ratio est quare super eo conqueri recte nequeamus, quam quia ultiro in id consensimus, quod evitare penes nos erat.

IX. CONSENSUS etsi regulariter per signa, Qui quanputa voces, literas, nutusque exprimi soleat¹¹: doque aliquando

pressus est,
quandoque tacitus.

“ dedisse. Toto itaque hodie jus immotum est, ma-
“ netque etiam craftino die, nisi interea actu dederit.
“ Quod enim meum est, meum manet, nisi post dederim.
“ Quod si de præsenti loquar, putà hoc modo, *do vel*
“ *dedi habendum cras*, illis verbis significatur me dedisse,
“ & jus habendi cras transtulisse hodie.” *De Cive*, c. 2.
§ 6. Sed non video, quare verbo futuro nequit trans-
ferri jus. Qui sic dicit, *cras dabo*, significat se jus hodie
alteri dedisse, quod craftino die actu possidebit.

¹⁰ Consensus est convenientia duarum pluriumve voluntatum circa rem eandem ejusq; circumstantias. Requisita ejus sunt, primo ut declaretur § 9. Secundo ut sit verus, § 10—15. Tertiò, ut sit mutuus, § 16. OTTO.

¹¹ “ Sunt & signa quædam muta ex consuetudine sig-
“ nificantia, ut olim vittæ & rami olivarum. VIRG.
“ *Aeneid*, viii. 127. Apud Macedones hastarum erec-
“ tio. LIV. xxxiii. 10. Apud Romanos scuta capiti
“ imposita, signa supplicis ditionis, quæ proinde
“ obligant

Cap. 9. aliquando tamen contingit, ut ille citra isthæc signa ex ipsa negotii natura, aliisque circumstantiis liquido colligatur. Sicuti interdum *silentium*, cum certis circumstantiis consideratum, loco signi consensum exprimentis valet. Unde & dantur *paœta tacita*, quando nempe consensus noster non per ejusmodi signa, quæ regulariter in commercio hominum recepta sunt, exprimitur; sed quando idem ex negotii natura, aliisque circumstantiis liquido colligitur. Sic & principali pacto sæpe adhæret pactum tacitum, quod ex ipsa negotii natura profluit. Sicut & usitatissimum, ut in pactis tacitæ quædam exceptiones, & conditiones necessariæ sint subintelligendæ¹².

Promissa
& *pacta*
infantium,
amentium,
ebriorum.

c. vi. § 4,
§.

X. Ut autem aliquis liquido consentire possit, requiritur *usus rationis* hactenus, ut præsens negotium intelligat, an sibi conveniat, & abs se præstari queat, eoque perpenso consensum suum sufficientibus signis exprimere possit. Unde sequitur, *promissa & pacta infantum*, ut & *amentium ac furiosorum*, nisi ubi dilucidis

“ obligant ad arma ponenda.” GROT. *De Jure B. & P.* L. III. c. xxiv. § 5.

¹² Ex eo oritur tacitus consensus, quod ex quibusdam circumstantiis agens consensum præbuisse præsumitur. Exempla attulit auctor in opere majori, ubi supra § 2.
“ 1. Si quis peregrinus in civitatem aliquam exteros
“ amicè tractare solitam amicâ sub specie accedat, et si
“ nunquam expresse fidem dederit, tacitè tamen & ex
“ ipso accessionis actu fidem dedisse censemur, quod pro
“ ratione statûs sui velit sese legibus ejus civitatis at-
“ temperare, 2. Si quis cum altero paciscatur de tuto
“ accessu

dilucidis intervallis furor distinguitur, nulla esse. Id quod & de promissis *ebriorum* est pronunciandum, si ebrietas jam eo usque processerit, ut ratio sit plane obruta & sopita. Nam pro vero & deliberato consensu haberi nequit, si quis vel maxime momentaneo & inconsulto impetu in aliquid inclinet, aut signa quædam edat consensum alias exprimentia, eo tempore, quando mens velut medicamine quodam loco mota fuerat. Sed & impudens foret, tale promissum, præsertim cum magno onere coniunctum, exigere velle ¹³. Quin si quis ebrietatem eam captavit, & observata alterius facilitate promissum astute elicuit, ne abs doli quidem fraudisque crimen immunis erit. Ast qui, discussa crapula, per ebrietatem acta rata habuerit, utique obligabitur, non tam ex eo quod ebrius, quam quod sobrius egit.

XI. CÆTERUM quoisque in *pueris* duret imbecillitas rationis, contrahendam obligatiōnem impediens, lege naturali adeo accurate definiri nequit; cum in aliis citius, in aliis tardius

*Quæ etas
obligationi
contrahen-
dæ idonea?*

c. vi. § 5.

“ accessu in aliquem locum, etiam de reditu convenisse “ judicatur, et si de hoc expressa mentio nunquam “ fuerit facta: quod alias priore pacto nihil foret actum.
“ 3 Qui cubiculum in ædibus suis alicui locat, con- “ cessisse etiam judicatur usum earum partium, quibus “ ille carere nequit; putâ januæ & viarum quæ ad “ illud ducunt, saltem hacenus ut foras prodire ac “ redire liceat.” Conf. GROT. *De Jure B. & P. L.*
III. c. xxiv.

¹³ Prudenter in *Flandria* (teste BURGUNDO in *Præf.* ad *confuetud. Flandr.*) nullus contractus in cauponâ initus obligat,

Cap. 9. tardius judicium maturescat. Sed illud est ex
cujuſvis quotidianiſ actionibus judicandum.

Etsi in plerisque civitatibus leges civiles certum heic temporis terminum in universum constituerint ¹⁴. Sicuti & alicubi salutariter est receptum, ut aliorum prudentiorum autoritatem adhibere necessum haberent in contrahendis obligationibus, quoſque inconsultus ille juventae impetus deferbuiffe censeretur. Quippe cum ea ætas, etiam quando negotium quod geritur intelligit, vehementi fere ac parum provido impetu feratur, ac in promissa sit facilis, ſpei plena, liberalitatis famam captans, in amicitias ambicioſe colendas prona, ac diffidere nescia. Unde & dolo vix caret, qui iſtius ætatis facilitati imminet; & juniorum diſpendiis locupletari vult, quæ iſti per judicii imbecillitatem prævidere aut æſtimare non norunt.

*Error quo-
usque con-
ſenſum im-
pediat?*
c. vi. § 6.

XII. CONSENSUM quoque impedit error ¹⁵.

Circa

obligat, niſi die ſequente ratihabeatur. Similem fuſſe morem Persarum teſtatur HEROD. I. 133. Cretenſum ATHEN. 4. 5. & veterum Germanorum, FACIT. de Mor. Germ. c. 22. OTTO.

¹⁴ Diverſis gentibus diversæ ſunt leges, quæ certum maturæ ætatis terminum deſignant, prout indoles ſinguli populi fert. Sic apud Hebræos, adolescentis qui annum XIII impleviſſet; puellæ, quæ XII annum, promiſſio valebat. Apud Persas, Indos, & Athenienses, poſt annum XVIII; apud Britannoſ non niſi poſt annum XXI infanteſ vel minoreſ (ut aiunt) eſſe deſinunt. Notandum eſt autem non eandem ætatiſ periodum ad omnia negotia exigi: ſic in Anglia matrimonium contrahere vel guardianum eligere poſſunt annoſ XIV nati,

Circa quem hæ regulæ sunt observandæ. I. Cap. 9.
 Ubi in promissione aliquid tanquam conditio-
 nem supposuerim, citra cuius intuitum, pro-
 missurus non fueram, naturaliter promissionis
 nulla erit vis. Nam promissor consensit non
 absolute, sed sub conditione: qua non adpa-
 rente, promissio quoque nulla est. II. Si ex
 errore ad paciscendum aut contrahendum fue-
 rim impulsus, eumque re integra, & quando
 nihil adhuc fuit præstitum, deprehendero; æ-
 quum sane fuerit, ut facultas pœnitendi mihi
 concedatur; præsertim ubi præ me tulero, dum
 ad paciscendum accedo, quæ me causa impel-
 lat; nec alter ex mea pœnitentia detrimentum
 patiatur, aut id pensare ego paratus sim. Ve-
 rum ubi res non amplius est integra, & ubi
 error tunc demum patuerit, quando jam pactum
 est impletum, ex toto aut ex parte; qui er-
 ravit, a pacto resiliere non poterit, nisi quan-
 tum alter ex humanitate velit indulgere ¹⁵.

III.

nati, quorum promissiones in plerisque negotiis usque ad annum XXI irritæ ac nullæ sunt.

¹⁵ Ad hunc locum recte nos monet TEVERUS erro-
 rem impellentem paclum non dirimere. 1. Quia causa
 pacisci ad naturam pacti non pertinet, sed extra ne-
 gotium est. 2. Quia sic multi, ubi facti eos pœniteret,
 ad ejusmodi errorem provocare possent ad eludendam
 pacti molestiam. 3. Nulla causa subest, cur alteri
 error meus magis imputari debeat quam mihi. 4. Aliud
 est, quid officio humanitatis aliquis præstiturus sit, & an
 juri suo velit renunciare, quod pacto sibi acquisivit; aliud
 an jure perfecto ad id teneatur.

¹⁶ Ex lege naturali nihil omnino valet, utrum res
 sit integra, an pactum sit impletum vel ex toto vel ex
 parte,

Cap. 9. III. Ubi error contigerit circa ipsam rem, de qua convenitur; pactum vitiatur non tam ob errorem, quam quia legibus pacti non fuit satisfactum. Nam in pactis ipsa res, de qua convenitur, ejusque qualitates debent esse cognitae; citra quam cognitionem liquidus consensus intelligi nequit. Unde defectu comprehenso, qui lœdendus fuerat vel a contractu resiliere potest, vel alterum ad defectum supplendum adigere, vel etiam ad præstandum id quod interest, ubi ipsius dolus aut culpa intervenit.

Dolus an,
& quis,
promissa
& pacta
violet?
c. vi. § 8.

XIII. QUOD si quis *dolo & malitiosa* fraudulentia alterius inductus fuit ad promittendum aut paciscendum, ita est habendum. I. Si tertius dolum adhibuerit, non colludente eo, quicum paciscimur; negotium erit firmum: ab eo tamen, qui dolum adhibuit, poterimus

parte. Nam si in hoc casu firmus stabit assensus, quare & non in altero? Tota res pendet ex ipsâ naturâ erroris; sive circa ipsam rem veretur, sive circa circumstantiam rei non essentialem. Sic si me virginem emere putarem, cum esset jam mulier, emptio valebit, in sexu enim non est erratum. Cæterum si ego mulierem venderem, tu puerum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio, nulla venditio est. *Digest. L. XVIII. Tit. i.* Itaque error circa essentiam rei pactum vitiat. Attamen hoc intelligendum volui non tantum de physicâ rei essentiâ, de qua pactum initur, sed etiam de qualitatibus istis, quas paciscens præcipue vel unice respexerit. Unde non solum irritus erit contractus si ab altero Davum emi, & ille mihi Syrum tradiderit; sed etiam ubi professus sum me servum querere coquendi peritum, & ejus artis imperitus mihi traditus fuerit.

terimus repetere id quod intererat, nos non Cap. 9.
 fuisse deceptos. II. Qui dolo suo malo cau-
 fam dedit ut ipsi quid promitterem ¹⁷, cum
 eove paciscerer, ei ex isthoc actu hautquaquam
 obligor ¹⁸. III. Si quis ultiro quidem & li-
 quida cum destinatione animi ad paciscendum
 accesserit; in ipso tamen negotio, puta, circa
 objectum, ejusve qualitates & aestimationem
 dolus intercesserit; hactenus pactum erit vitio-
 sum, ut in arbitrio decepti sit illud penitus
 dissolvere, aut laesioris pensationem exigere.
 IV. Quae ad essentiam negotii non faciunt,
 nec expresse fuerunt designata, actum de cæ-
 tero rite conceptum non vitiant; licet forte
 alter de iis, dum paciscitur, tacite cogitavit;
 aut ejus opinio astu fuit confirmata, quoisque
 contractus conclusus foret.

fuerit. Ibid. § 7. Sed, ut rectè nos monet GROTI-
 US, si promissor negligens fuerit in re explorandâ,
 aut in sensu suo exprimendo, & damnum inde alter passus
 fit, tenebitur id refarcire promissor, non ex vi pro-
 missioneeris, sed ex damno per culpam dato. Si vero
 adfuerit quidem error, sed in quo fundata non fuerit pro-
 missio, ratus erit actus. *De Jure B. & P.* L. II. c. xi.
 § 6.

¹⁷ Jure naturæ perinde est, an dolus causam dederit
 contractui, an in contractum inciderit. Sed Leges
 Romanæ illam servant differentiam, ut contractus bonæ
 fidei, actione ex contractu natâ, possint rescindi: in con-
 tractibus verò stricti juris opus est clausulâ de dolo,
 quam CICERO *everritulum omnium malitiarum* vocat. *De
 Nat. Deor.* iii. 30. OTTO.

¹⁸ Quoniam scil. nemo ex delicto meliorem suam
 conditionem facere potest; ut loquuntur jurisconsulti.
Digest. Lib. L. Tit. xvii.

Cap. 9. XIV. *Metus qui circa promissa & pacta intervenit dupliciter sumitur*; vel pro *suspitione probabili fore*, ut ab altero decipiatur; idque vel quia ejusmodi vitium in animo ipsius haeret, aut quia malignam suam voluptatem sat perspicue significavit: vel pro *vehemente animi terrore orto ex intentato gravi malo*, ni promissum aut pactum inire velimus. Circa priorem speciem metus ita habendum. I. Qui confidit illius promissis & pactis, cui fidei religio in universum nihili fit, imprudenter quidem facit; sed eam solam ob causam pactum non redditur irritum.¹⁹. II. Ubi pactum jam sit initum, ac nulla nova emergant indicia intentatæ deceptionis; non licebit a pacto resilire ex obtentu vitiorum, quæ ante pactum erant cognita. Nam quæ causa aliquem non prohibuit, quo minus pacisceretur: eadem quoque prohibere non debet, ne pactum impletat, III. Ubi post pactum initum certissima emergant indicia, alterum id agere, ut mihi, quando meum priore loco præstitero, illudat;

non

¹⁹ Cum quocunque pactum initum est, id violare non licet; nam in pactis nullus habendus est ad personas respectus. Fuerunt inter philosophos, qui idem docebant: resertur discipulorum ZOROASTRIS hoc fuisse dogma. Ne putas tecum dicere, quamvis pactum fregero, id tamen non erit mibi peccatum, & siue sit cum aliquo in religione nostra, siue extra eam, res perinde est. HYDE de Relig. Vet. Persar. Imprudenter quidem agit, qui pactum init, cum iis, qui vel saepe fidem violârunt, vel aperte dogmata profitentur, quæ omnem religionem pactorum destruunt. Recte CICERO: Primo decipi incommodum est, iterum stultum, tertio turpe. Summa igitur amentia est in eorum fide spem habere, quorum perfidiâ toties deceptus sis.

non prius ad præstandum adigi potero, quam Cap. 9.
contra eam deceptionem mihi cautum sit ²⁰.

XV. CIRCA alteram speciem metus hæ re-gulæ observandæ. I. Pacta, quæ ineuntur propter metum a tertio incussum, valida sunt. Nam in hoc utique nullum residet vitium, quo minus alter jus ex pacto sibi adversus me adquirere queat, & metum ab altero intentatum discussisse, pensatione utique dignum est ²¹. II. Quæ pacta ex metu aut reverentia imperii legitimi ineuntur, aut ob auctoritatem eorum quibus magnopere devincti sumus, valida sunt ²². III. Pacta, ad quæ ab illo ipso, cui promittit aut quicum paciscitur, injusta ejusdem vi quis compellitur, invalida sunt. Nam injuria, quam alter incusso metu injusto mihi infert, incapacem eum reddit, ut jus sibi adversus me ex illo actu querere possit. Et cum quis alias teneatur pensare damnum abs feso datum ; per compensationem velut tolli obligatio

sis. De Invent. I. xxxix. Quod si cum talibus pacificor, eo ipso declaro ea vitia nihil obstat, quo mihi his fidem habere possim ; ideoque pacto stare adstringor.

²⁰ Conf. PUF. *De Jure Nat.* & G. L. III. c. vi. § 9. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. xi. § 7. RACHELI Notas ad Cic. de Off. I. x. GUNDLINGII Tract. de efficientiâ metûs. BOHMERI Dissert. de Exceptione metus injusti in statu naturæ.

²¹ Nihil enim (ut loquitur SENECA) mea refert, an tu cogaris, si non à me cogeris. Meam culpam esse oportet, ut mea pœna sit. Controv. IV. xxii.

²² Exemplis fint, quæ assert noster in opere majori. Ubi supra, § 11. “ Si princeps aliquis milites suos “ extraneo

Cap. 9. gatio intelligitur, si non solvitur id, quod statim restitui debebat ²³.

*Mutuuus
conſenſus
etiam in
promiſſis
requiriſſit.* c. vi. § 16. **XVI.** PRÆTEREA oportet *consenſum* non in pactis ſolum, ſed & promiſſis *effe mutuum*; ſic ut conſentire debeat non ſolum qui promittit, ſed & cui promittitur. Quando enim hu-
juſ consenſus abeft, ſeu quando iſ oblatum promiſſum acceptare detrectaverit, res pro-
miſſa penes promiſſorem manet. Qui enim alteri rem ſuam offert, neque invito eam vult impingere, neque pro derelicta habere. Ergo ſi alter non acceptet, juri promittentis in
rem

“ extraneo cuipiam velit prefidii causā adjungere, & ad
“ majorem ſecuritatem compellat eos iſti quoque fidem
“ dare: non poterunt hi promiſſa eludere obtentu metū
“ ſibi injecti, utpote ab eo profecti cui talia quoquaque
“ modo exigendi jus erat. Sic ſi ponamus patrem filiæ
“ etiam invitæ ſponſum dare poſſe, ubi ea metu paterni
“ imperii ſponſo invita fidem dederit, hautquidquam
“ illum deinceps fallere poſſit. Nam in ſponſo nihil
“ hæret vitii, quare ſibi ex eo promiſſo jus non po-
“ tuerit quærere; & debebat filia ultrō patris iuſſa
“ capeſſere.”

²³ Sic ſtatuant jurisconsulti Romani. *Nihil consenſus tam contrarium eſt, quam vis atque metus, quem compre-
bare contra bonos mores eſt.* Digest. Lib. L. Tit. xvii. Idem ſentit CICERO. *Jam illis promiſſis ſtandum non
effe, quis non videt, quæ coaetus quis metu, quæ deceptus
do: promiferit?* Quæ quidem pleraque jure prætori libe-
rantur, nonnulla legibus; i. e. XII tabularum. De Offic.
I. x. Sed de hac re magna eſt ſententiarum varietas.
Ego GROTIUS [ubi ſupra, § 7.] ſententiae maximè accedo,
qui existimat, ſepotitā lege civili (quæ obligationem po-
tſt tollere aut minuere) eum, qui metu promiſit ali-
quid

rem oblatam nihil decedit²⁴. Quod si rogatio Cap. 9. antecessit, censembitur ea durare, nisi expresse fuerit revocata; eoque casu in antecessum acceptatio facta intelligitur; ita tamen ut rogationi respondeat oblatio. Nam si haec discrepet, expressa requiritur acceptatio; quia saepe mihi non consulitur, nisi tantundem quantum rogavi accepero.

XVII. CIRCA *materiam* promissorum & *Promissi*
pactorum requiritur, ut quod promittimus aut *pactique*
paciscimur non sit supra nostras vires, neve id *materia*
patrare lege aliqua prohibeamur: alias enim *non nisi possibilis*,
c. vii.

quid, obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis sed absolutus. Nequit cogi voluntas, & qui metu coactus promittit, eo ipso obligatur, quod consensus prebuit, tanquam e duobus malis minus eligens. Sepotitis igitur omnibus ambagibus, quibus in tenebris occultari solet haec questio, luculentissime patet, nulla pacta vel promissa metu dissolvi vel irrita fieri posse. V. *infra. cap. xi. § 6.*

²⁴ Similiter GROTIUS: "Ut promissio jus transferrat, acceptatio hic non minus quam in dominii translatione requiritur; ita tamen ut hic quoque praecedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis.— Illud etiam queri solet, an satis sit acceptationem fieri, an verò etiam innotescere debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem; aut hoc modo, *volo ut valeat, si acceptetur*: aut hoc modo; *volo ut valeat, si acceptatum intellexero*. Et in his quidem quæ ad mutuam pertinent obligationem, posterior sensus praesumitur; in promissis vero merè liberalibus potius est, ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appearat." *De Jure B. & P. L. II. c. xi. § 14, 15.*

U

aut

Cap. 9. aut stolidae aut improbe promittimus²⁵. Exinde consequitur, neminem sese obligare posse ad id, quod ipsi est impossibile. Quod si autem res, quæ tempore pacti initi possibilis habebatur, post impossibilis aliquo casu citra paciscentis culpam facta sit ; re integra pactum erit nullum. Ubi quid præstitum ab altero jam fuit, id restituendum, aut æquipollens repondonendum. Si ne hoc quidem fieri possit, summus erit conatus adhibendus, ne alter detrimenti quid capiat. Nam in pactis primario respicimus ad id, de quo expresse fuit conventum ; ubi hoc obtinere non possumus, sufficit æquipollens exhiberi : saltem ne damnum sentiamus, omnimodo cavendum est. Qui vero dolo aut gravi culpa sibi ipsi vires præstandi detraxit, non solum ad summum conatum tenetur, sed & velut in supplementi vicem malo insuper poterit mactari²⁶.

XVIII.

²⁵ Circa materiam pacti *impossibilem* videndum. 1. An impossibilitas illa ortum traxerit ex culpâ vel dolo paciscentis cuiusdam, an omnis culpa exulet. 2. An uterque paciscentium sciverit rem esse impossibilem necne. 3. An sit impossibile *ex se*, & quidem vel impossibilitate naturæ vel juris vel facti, an *ex accidenti*. TREVER.

²⁶ Exemplum attulit ipse auctor in opere majori, quod hanc rem probè illustrat. “ Debitores obærati
“ ubi casu fortuito & citra suam culpam solvendo esse
“ desierint, summum solvendi conatum debent. Ubi
“ tamen æquitas & humanitas requirit, ut mora aliqua
“ ipsiis

Cap. 9.

XVIII. PATET quoque ad rem illicitam præstandam obligari nos non posse. Nam nemo valide se potest obstringere ulterius quam ipsi est potestas. Ast qui lege actionem prohibet, adimit utique potestatem eam suscipiendo, & de eadem præstanda obligationem admittendi. Contradictorium quippe est, ex obligatione per leges confirmata aliquid necessario debere facere, quod per easdem leges est omittendum. Unde peccat quidem, qui illicita promittit; sed bis peccat, qui eadem præstat. Ex quo & hoc colligitur, non servai debere promissa, quæ illi, cui fiunt, noxæ sunt futura; cum naturali lege prohibitum sit, ne quis alteri, etiam stolido volenti, malum inferrat. Si igitur pactum circa rem turpem fuerit initum, neuter ad id explendum tenebitur. Quin & ubi turpe facinus ab uno fuit præstitum, alter ad solvendam conventam mercedem

“ ipfis indulgeatur, circumspiciendis & parandis sok
“ vendi mediis. Sicuti & nefas fuerit tales omni suâ
“ substantiâ exutos ad mendicitatem redigere. Quin
“ & alias certarum personarum favori hoc dederunt
“ leges Romanæ, ut non condémnarenter, nisi qua-
“ tenus facere possunt. Nisi tamen crèditor, quæ præ-
“ sentes facultates excedant, condonaverit, ad residua
“ solvenda tenébuntur, quando in Tres lautiore esse
“ cœperint. Dolus autem & culpa decoctorum etiam
“ malo aliquo potest coerceri, in quos demum illud
“ tritum valet; qui non habet in ære, huc in corpore.”
L. III. c. vii. § 3. Conf. GROTIUM ubi suprà.
8, 9.

Cap. 9. non obligabitur ²⁷. Quod tamen illo intuitu
 ~~ jam est datum, repeti nequit ²⁸, nisi forte do-
 lus aut enormis læsio acceperit ²⁹.

*Pacta &
promissa
circa res
alienas,
frustrarea,* XIX. DENIQUE & hoc manifestum est,
 frustra promittere nos aut pacisci circa res a-
 lienas, in quantum illæ non nostræ, sed alte-
 rius directioni & arbitrio sunt subjectæ. Quod
 c. vii § 41. si autem ita promiserò, me operam daturum,
 ut alter, (cui pro imperio me quid imperare
 non posse præsupponitur) præstet; tunc teneor
 omni modo moraliter possibili, (i. e. quantum
 alter honeste a me postulare potest, & quan-
 tum vitæ civilis ratio fert) laborare, ut ad e-
 andeni præstandam alter permovereatur. Sed
 & super rebus aut actionibus nostris, in quas
 jam alteri jus fuit quæsumum, tertio valide pro-
 mittente non possum, nisi forte in eum casum,
 quo

²⁷ E contra docet GROTIUS, crimine perpetrato eum qui conduxit, ad mercedem solvendam obligari: cuius rei exemplum affert in *Juda Jacobi filio*, qui *Thancari*, quam meretricem putabat, promissam mercedem, tanquam debitam, persolvit. *Ubi supra*. Cui af- finis est *Ulpiani Observatio ad L. IV. §. 3. D. de cond. ob turp. caus.* “Meretricem turpiter facere, quod sit meretrix, non turpiter accipere, cum sit meretrix.” Sed me judice, præferenda est nostri sententia, quoniam dari non potest actio de re illicitâ. ex. gr. Si quis fieri pactam mercedem solvere recusaverit, actio non datur fieri, quoniam id ipsum, quo querelæ causam defensurus est, nequit non ex injustâ actione & re illicitâ promanare.

²⁸ Cujus hanc rationem afferunt jurisconsulti, *in pari turpitudine melior est conditio possidentis*. Similiter GROTIUS: “Non quicquid vitiose sit, effectu juris caret, “ quod

quo alterius jus expiraverit. Nam qui priorib[us] promissis aut pactis jus suum in alterum jam transfert, ipse utique nullum tale jus reliquum amplius habet, quod in tertium possit conferre. Ac nullo negotio omnia promissa & pacta possent fieri irrita, si liceret aliud inire, in quo contraria priori disponerentur, ac quicum prius simul expleri nequit. In quo fundatur tritum illud: *qui prior tempore, posterior jure.*

XX. Est præterea circa promissa potissimum observandum, illa concipi solere vel *pure sub conditione*; ut scilicet validitas promissionis conferatur in aliquem evenitum à casu aut arbitrio humano pendentem. *Promissa*
& absolute, svel sub *conditione*; ut scilicet vali-
tione possibili, impossibili.
 ditas promissionis conferatur in aliquem even-
 tum à casu aut arbitrio humano pendentem. *c. viii.*
 Sunt autem *conditiones* vel *possibles* vel *impos-
 sibles*. Illæ subdividuntur in *casuales* seu for-
 tuitas,

“ quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, “ quod donatione factâ jam cessat vitiositas: nam sine “ vitio res relinquitur apud donatarium.” *Ubi supra.*

²⁹ Vid. quæ notavit cl. BARBEYRACC. ad opus mag. L. III. c. vii. § 6. n. 2. Ubi prolixius de hâc re differit, quoniam materiam de pactis circa res illicitas non satis explanatam esse ab auctore existimat. Sed neque ab eo rem penitus confectam esse vult TREVERUS ob neglecta justa principia. Itaque rem totam evidenter enucleatam esse judicat, si ad Ideam relativam *illiciti* attendamus; quæ involvit comparationem actionis cum lege, per quam aliquid prohibetur vel illicitum redditur; adeoq; pacta tunc solum de rebus illicitis fieri, cùm materia illorum juri perfecto alterius detrahatur. Sed mihi sufficere videntur, si modo diligenter in animo persensa sint, quæ de hac re auctor

Cap. 9. tuitas, quæ ut existant vel non existant penes nos non est³⁰: *potestativas* seu arbitrarias, quæ ut existant vel non existant, penes eum est, cui promittitur³¹: & *mixtas*, quarum impletio partim ab arbitrio ejus, in quem confertur, partim a casu dependet³². *Impossibiles* autem sunt vel *physice* tales, vel *moraliter*; i. e. quædam per rerum naturam fieri a nobis non possunt, quædam per leges & honestatem fieri non debent. Et impossibiles quidem conditiones,

differuit. Et nequeo non profiteri, me tam hebetis esse ingenii, ut, lectis relectisq; usriusq; horum doctissimorum ad hunc locum notis, ne hilum quidem ipse profecerim, nec quiddam majus, quam quod ex ipsq; PUFENDORFIO percepit, de naturâ pactorum circa res illicitas intellexerim. Plurima verba rem per se. satis manifestam perturbant & obscurant. Quis autem, qui quid sit illicitum, percipit, de hoc axiomate errare potest; *ad rem illicitam præstandum nequit dari obligatio?*

³⁰ Exempli causâ: Dabo tibi decem libras, si intra triduum non pluet. Ad conditionem vero requiritur, ut eventus sit incertus, nam *adjectio* conditionis, quam certò eventuram esse scimus, (v. g. si sol cras oriatur) absoluto promissio æquiparet.

³¹ Verbi gratiâ: Dabo tibi decem libras, si Titiam uxorem non duxeris.

³² Ve bi gratiâ: Dabo tibi decem libras, si Titiam duxeris.

³³ Quod si per alterum paciscentium steterit quo minus conditio pacti impleri queat, alter recte ab eo postulare potest, ut pactum integrum maneat. Hoc modo statuunt Romani jurisconsulti. “ Labeo scribit, “ si mili Bibliothecaw ita vendideris, si Decuriones Campani locum mihi vendidissent, in quo eam “ ponerem;

tiones, si naturalem interpretandi simplicitatem sequamur, orationem promittentem faciunt negativam³³. Etsi per leges fieri possit, ut si adjectæ sint negotio alicui serio, habentur pro non adjectis; ne per actus nullum eventum sortituros, hominibus illudatur³⁴.

XXI. DENIQUE promittimus & paciscimur non solum per nosmetipso, sed etiam aliorum hominum interventu, quos ipsi voluntatis nostræ internuciōs atque interpretes constitui-

Promissa
& Pa&da
per inter-
nancium
facta obli-
gant.
c. ix.

“ ponerem; & per me stet, quo minus id à Campanis impetrem; non esse dubitandum, quin præscriptis verbis agi possit. Ego etiam ex vendito agi posse puto, quasi impletâ conditione, quum per emptorem stat, quo minus impleatur.” *Digest.* L. XVIII. T. i. *De contrah.* *Empt.* l. 50.

³⁴ Sic leges Romanæ (ut recte observat noster in opere majori. L. III. c. viii. § 5.) in testamentis adjectas conditiones impossibiles, turpes aut ludicras pro non adjectis declarant; quod absurdum videretur in tali actu, quem maximè serium gravemq; conveniebat esse, ita petulanter per inanes clauſulas illudi. “ Conditiones contra Edicta Imperatorum, aut contra leges, aut quæ legis vicem obtinent scriptæ, vel contra bonos mores, vel derisoriae, aut hujusmodi quas Prætores improbaverunt, pro non scriptis habentur, & perinde ac si conditio Hæreditati sive Legato adiecta non esset, capitur Hæreditas Legatumve.” *Digest.* L. xxviii. tit. vii. *De condit. leg.* 14. Apud PETRONIUM Eumolpus testamento suo ita cavit: *Omnes, qui in testamento meo legata habent præter liberos meos, hac conditione percipient, quæ dedi, si corpus meum in partes cœpiderint, & adstante populo comedent.* Apud HO-RAT. 2. Serm. 5. § 4. *Tres* ita dicit:

Cap. 9. mus³⁵. Per quos, ubi bona fide egerint³⁶
 quod a nobis in mandatis habebant, valide
 obligamur apud eos, qui cum istis velut no-
 stras vices gerentibus egerunt³⁷.

Officia reliqua statuta institutum humanum supponunt. XXII. ATQUE hæc sunt officia hominis absoluta, ut & per quæ velut transitus ad alia fit. Reliqua præsupponunt aliquod institutum humanum, generali pacto subnixum, & in genus humanum introductum ; vel etiam statutum aliquem peculiarem. Institutorum istorum deprehenduntur potissimum tria ; *sermo, dominium rerum, earundemque pretium, & imperium humanum.* De singulis, ut & quæ inde resultant officiis, deinceps exponendum.

C A P.

*Me sene, quod dicam, factum est ; anus improba Thebis
 Ex testamento sic elata : Cadaver
 Unctum oleo largo nudis bumeris tulit hæres ;
 Scilicet elabi si posset mortua : credo,
 Quod nimium infiterat viventi.*

³⁵ Hic rectè notat TITIUS, personas intermedias aliquando solius instrumenti rationem habere, aliquando verò suo etiam consensu pacisci. Illo casu pactum eas plane non attinet ; hoc autem, quamdiu qualitas intermediae personæ in iis durat, ipsæ etiam ex pacto agere & cōvenire possunt : quorū pertinent procuratores, & institutores similesve personæ.

³⁶ Non tantum qui bona fide agunt : nam fieri potest, ut nos obliget qui negotio præpositus est, agendo contra voluntatem nostram sibi significatam. “ Distincti ” (inquit GROTIUS) sunt actus volendi ; unus quo “ nos obligamus ratum habituros, quicquid ille in “ tali negotiorum genere fecerit ; alter, quo illum “ nobis obligamus, ut non agat, nisi ex præscripto, “ sibi

C A P X.

DE OFFICIO SERMOCINANTIIUM.

I. **Q**UAM utile ac plane necessarium sit *Officium sermocinantis, Ne alterum decipiat.* instrumentum societatis humanæ Sermo, nemo est qui ignorat: cum multi vel ea sola facultate collegerint, hominem ad agendum vitam socialem a natura destinatum¹. L. iv. c. i. Circa hujus ergo legitimū & societati humanae proficuum usum, id officii lex naturalis hominibus dictitat, *ut ne quis sermone, aut aliis*

“ sibi non aliis cognito. Quod notandum est ad ea, “ quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti “ procuratorii, excedendo arcana mandata.” *De Jure B. & P. L. II. c. xi. § 12.*

³⁷ Si cui venditio commissa est, assignatio & receptio pretii huic mandata esse videtur, nisi de contrario expressè constet.

* Nimirum ARISTOTELES, CICERO, aliiq; quos laudat auctor in opere majori. Οὐδὲν γὰρ μάτιν η φύσις ποιεῖ, λόγον δὲ μόνον ἀνθεωπῷ ἔχει τῶν ζῶν. Τέτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθεωποῖς ίδιον, τὸ μόνον ἀγαθὸν τε καὶ κακὸν καὶ δυναίς καὶ αἰδίνε καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἔχειν. η δὲ τέτων κοινωνία τοις ὄντας καὶ πόλιν. κ. τ. λ. *Natura nihil facit frustra; homini vero soli inter omnia animalia competit sermonis facultas, Hoc enim præter cetera animalia hominibus proprium est; ut boni & mali, justi & injusti, aliorumq; ejusmodi sermonem soli habeant. Horum enim communio facit domum & civitatem. ARISTOT. Polit. L. I. c. ii. Non vult Philosophus sermonem hominibus*

*Cap. 10. aliis signis ad exprimenda animi sensa institutis,
alterum decipiatur.*

*Verbis in
recepta
significa-
tione cur
utendum?*
c. i. § 4.

II. SED ut indeoles sermonis penitus intel-
ligatur, sciendum est, circa sermonem voce
viva aut literis exp̄sum, duplēm obliga-
tionem occurrere. *Una* est, qua isti, qui ea-
dem lingua utuntur, certae rei certum vocabu-
lum, prout usus cujusque linguæ fert, adpli-
care tenentur. Cum enim neque voces, neque
certi literarum ductus certam rem natura no-
tent²: (alias enim omnes linguæ aut scripturæ
genera coincidere deberent;) inde, ne usus
linguæ foret inanis si quisque quo vellet vo-
cabulo quamlibet rem nuncuparet, necessum
est inter eos, qui eadem lingua utuntur, tacitam
intercessissē conventionem, ut certam rem
certo, & non alio vocabulo denotent³. Ni
enim in uniformem vocum adlicationem fu-

hominibus naturâ ingenitum esse (quæ opinio longè à
veritate aberrat) sed naturam facultatem discendi sermo-
nem humano generi induluisse, quo melius societatem
inire possint; quippe sine sermone vix aut ne vix quidem
subsistere potest vita socialis. Quo sensu dixit CICERO;
“Moderatio vocis, conciliatrix est humanæ maximè
societatis.” *De Leg.* 1. 9.

² Similiter GROTIUS: “Voces naturâ ipsâ & citrâ
hominum voluntatem nihil significant; nisi forte vox
sit confusa & ἀναρθρωτή, qualis in dolore, quæ ipâ
rei magis appellatione venit quam locutionis. Ad-
dendum est non solis vocibus tale fieri indicium, sed
& nutibus, ut apud motos, five illi nutus aliquid
habent cum re significatâ commune ipsâ naturâ,
five tantum ex instituto significant.” *De Jure B. & P.*
L. III. c. i. § 8.

rit

rit conspiratum, impossibile est ex sermone alterius sensa animi colligere. Unde vi istius pacti quilibet tenetur ita adhibere in sermone communi vocabula, prout receptus ejus linguae usus fert⁴. Ex quo etiam hoc consequitur, ut quanquam sensa animi a sermone discrepare queant, id tamen in vita humana quisque voluntus censeatur, quod verba ejus praes se ferunt, etsi fortasse intrinseca mentis destinatio ab istis discedat. De hoc enim cum nisi per signa constare nequeat; omnis usus sermonis redderetur irritus, si interna animi cogitatio, quam sibi quisque pro lubitu fingere possit, id quod signa praes se ferunt in communis vita elidere posset.

III. Altera obligatio, quae in sermone intervenit, in eo consistit, ut quis alicui per ser-

*Obligatio
ad alteri
mentem a-
periendam
unde?*

³ Sermonem naturâ suâ nihil significare, sed vim ejus significativam esse ab impositione hominum satis quidem certum est. Sed an illa impositio simplici consensu, an obligatorio facta sit, queritur? Autor posterior afferit, sed prius magis verum est. Nam 1. Homines, impositionis faciendæ causâ, nunquam convenerunt; sed potius successive impositio facta est, adeo ut saepe ab uno hodie illa fiat, reliqui vero eam ultro sine ulla se obligandi intentione admittant, non secus ac uno historiam vel fabulam narrante, multi ejus redduntur participes, atque ita communis notitia sed nulla obligatio existit. 2. Si conventione facta esset impositio, tum innoxia etiam mutatio in vitio esset, quod tamen nemo dixerit, & experientia refellit. TITIUS. Hisce varias rationes subjungit TREVERUS, quibus TITII observationem confirmat.

⁴ Bene loquitur QUINTILIANUS. Instit. I. vi. Utendum est sermone, ut nummo, cui publica forma est.

monem

Cap. 10. monem animi sui sensa ita debeat pandere, ut
 hæc ex illo liquido cognoscere queat. Cum
 enim non loqui tantum, sed & tacere homo
 queat, & cum non semper, quod quis in ani-
 mo volvit, id coram quibusvis aperire tenea-
 tur: igitur necessum est, ut peculiaris existat
 obligatio, quæ alicui necessitatem adferat tum
 ad loquendum, tum ad ita loquendum, ut al-
 ter sensa animi nostri intelligat. Oritur autem
 illa obligatio, vel *ex peculiari pacto*, vel *ex*
communi præcepto legis naturalis, vel *ex præ-*
sentis negotii indole, cui contrahendo sermo
 adhibetur⁵. Sæpe enim expreffè cum aliquo
 convenitur, ut quis animi sui sensa super ali-
 quo negotio mihi aperiatur; ut, si quem infor-
 matorem mihi in aliqua disciplina adsciscam.
 Sæpe quoque præceptum aliquod legi naturali
 meam scientiam alteri communicare ju-
 bet, ut hoc modo ipsi profici, vel noxam ab
 eodem avertam, ut ad noxam accipiendam
 causam.

⁵ Vid. Quæ prolixius & distinctius de obligatione ad sensa animi verbis exprimenda commentatur vir doctissimus J. BARBEYRACCUS, in *notis ad opus majus*, L. IV. c. i. § 7. n. 1.

⁶ Exempla proferam ex auctoris opere *Immajori*. L. IV. c. i. § 7. “ Sic si quem misero ad explorandum certæ rei statum, is ex pacto tenetur indicare omnia, quæ super eâ re ipsi comperta fuerint. Sic si an exhibendum sit officium humanitatis, quod sermone peragitur, ad sensa animi nostri verba quoque esse conformanda in aperto est. Sic denique in commerciis hominum & quibusvis negotiis, in quibus ex consensu jus vel obligatio est nascitura, circa ea

causam vel occasionem non præbeam. Ali-Cap. 10. quando denique præsens negotium, quod cum ~~alio~~^{alio} susceptum est, aliter expediri nequit, ni judicium meum super eo pandam; ut circa celebrandos contractus contingit⁶.

IV. QUIA autem non semper usu venit, ut ex aliquo horum capitum quævis cogitata mea alteri sint significanda; patet, me non alia teneri alteri sermone meo indicare, quam ad quæ ex me intelligenda *jus perfectum aut imperfectum* habet. Adeoque recte tacendo dissimulare⁷ me posse, utut maxime interroger, quæ ut ex me sciat alter jus non habet, neque ad id aliqua obligatione ego teneor.

V. Imo quia sermo *non solum* est inventus propter alios, sed & propter nos ipsos: ideo ubi aliqua mea in eo versatur utilitas, neque cuiusquam alterius jus læditur, licebit mihi sermonem ita formare, ut diversum ab eo, quod animo volvo, exprimat⁸.

VI.

“ ea quæ ad præsentem rem spectant, sensu animi nos-
“ tri liquido sunt exprimenda illis, quibuscum a-
“ gitur.

7 Ad hunc locum differentiam inter *simulare* & *dissimulare* notat LEHMANNUS; de quâ citat SERVUM ad Virg. Æn. 1. 516. *Dissimulamus nota, simulamus ignota, dissimulamus quod sumus, simulamus quod non sumus.*

8 Hanc magnam quæstionem, latebras traditionem, disputationem inter doctos alterpantem cognoscit AUGUSTINUS; quæ ab isto aliisque quamplurimis viris celeberrimis nimis rigidè determinatur. Quasi veritas per se prosequenda sit, & omnis omnino ab eâ deviatio per se prava & fugienda. AUGUST. Enchirid. ad Laurert.

Cap. 10. VI. DENIQUE quia saepe isti, ad quos loquimur, ita sunt dispositi, ut si sermone simplici & aperto rem ipsam perciperent, detimento hoc ipsis futurum esset, nec nobis bonum quem intendimus finem adsequi liceret: igitur hisce in casibus licebit uti ficto coloratoque sermone, & qui nostram sententiam & intentionem audientibus directe non repræsentet. Nam qui alicui prodesse vult & debet, non

c. xxii. Eandem partem tuentur ARISTOTELES, (*Etb. L. IV. c. ii.*) GREGORIUS, (*Moral. L. XVIII. c. iv.*) WHITBEIUS, (*Etb. L. II. c. v.*) VANDER MUYLEN, (*ad GROTUM, L. III. c. i. § 9.*) WOLLASTONUS, (*de Relig. Nat. S.i. Prop. 4.*) &c. Neque deest virorum doctissimorum auctoritas, qui pro parte nostri auctoris steterunt; viz. QUINTILIANUS. (*Instit. XII. i.*) GROTIUS, (*ubi supra*) BUDDEUS (*Philof. Pract.* c. iv. § 6.) & inter Philosophos veteres SOCRATES, PLATO, XENOPHON, CICERO; cuius testem habemus GROTUM, *loc. cit.* Mirum sane, tantam esse in re satis per se clarâ sententiarum varietatem. Nam luce clarius videtur veritatem non esse *ultimum finem*, non esse *per se optabilem*, sed quasi *medium* quod huic fini, nimirum utilitati publicæ, inservit: unde sequitur ipsam veritatem, si quando noxia sit, deserendam esse. Plurimæ sunt causæ, in quibus falsiloquio uti possumus, quas hic à GROTIО adducam, qui eas plenè & accuratè enumeravit.

“ Primum est, etiam si quid dicatur, quod “ falsam habeat significationem, infanti aut amenti, in “ eo mendacii culpam non esse. Ratio proxima est, “ quia cum in infantibus & amentibus non sit judicij “ libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria “ fieri. Secundum est, quoties sermo ad eum dirigitur,

cap*i*

non utique id tenetur facere eo modo, quo si Cap. 10.
nem suum non erat obtenturus.

VII. Ex hisce colligitur, in quoniam con- *Veritas*
sistat *veritas*, cuius studio boni vii tantopere *moralis*
commendantur: nempe ut verba animi nostri *qua? à*
fensa commode repræsentent alteri, cti eadem *logica di-*
intelligendi jus; quæque ut ipsi aperiamus, *stinguenda.*
nobis obligatio perfecta aut imperfecta inctim-
bit: idque eo fine, ut vel idem intellectis ani-

“ qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat
“ persuasionem, nullum esse mendacium: non ratione
“ ejus ad quem sermo est; quia illi libertas manet in-
“ tegra, plane ut illis quibus id intelligentibus fabula
“ narratur, aut apud quos profertur sermo figuratus:—
“ neque ratione ejus qui obiter id audit: quia cum eo
“ non agitur, ideoque nulla est ad illum obligatio.
“ *Tertium* est, quoties certum est eum ad quem sermo
“ est libertatis suæ in judicando læsionem non ægre
“ laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob com-
“ modum aliquod, quod inde assequitur, tunc quoque
“ mendacium stricte dictum, id est, injuriosum non
“ committi. *Quartum* & superiore affine est. quoties
“ qui habet jus supereminens in omnia iura alterius, eo
“ jure bono ipsius sive proprio sive publico utitur.
“ *Quintum* esse potest, quoties vita innocentis, aut par-
“ aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris
“ perfectione aliter averti non potest. Latius quam
“ quæ jam diximus patet, quod passim statuunt sapien-
“ tes, apud hostem falso sermonē licere uti. Sciendum
“ vero quæ de falso loquio diximus ad afferentem sermonem
“ & quidem talem qui nulli nisi publico hosti noceat,
“ non ad promittentem referenda. Nam ex promissione
“ jus speciale ac novum confertur ei cui sit promissio,
“ idque inter hostes etiam locum habere.” *De Jure B.*
Et P. L. III. c. i. § 12 — 18.

Cap. 10. mi nostri sensis debitum aliquod commodum
 nanciscatur ; vel ne, ubi diversum fuerit significatum, damno præter meritum multetur. Ex quo & hoc obiter patet, non semper mendacium admitti, quando etiam data opéra non dicitur, quod vel cum ipsa re, vel cum cogitationis nostris examissim congruit : adeoque veritatem quasi *logicam*, quæ in congruentia verborum cum rebus consistit, cum veritate *moralis*⁹ non per omnia coincidere ¹⁰.

Mendacium, ejusque requifita.

VIII. *Mendacium* contra est, ubi de industria sermo aliam præ se fert sententiam animi nostri, quam quæ revera est ; cum tamen hanc ipsam is, ad quem sermo dirigitur, intelligendi jus haberet, nobisque obligatio incumbet efficiendi, ut ille nostram sententiam utique intelligeret ¹¹.

Mendacio annumerandus fictus sermo: non quivis.

IX. Ex dictis igitur constat, mendacii notam hautquam contrahere, qui fictis sermonibus, fabulisque utuntur adversus pueros aut

⁹ Veritas *moralis* est concordia verborum cum mente loquentis. Unde patet eum, qui verum dicit judicans esse falsum, aut nesciens utrum verum sit an falsum, formaliter mentiri.

¹⁰ Non per omnia] Legit WEBERUS, non semper.

¹¹ Essentia mendacii consistit in eo, quod juri alterius aliquid detrahendi habeamus animum, suppressione veritatis quam intelligendi jus habet : non vero in ratione damni, quod exinde promanat. Nam id quoque mendacium erit, quando sine alterius damno veritatem reticeo, quam sciendi jus habebat. Contra, non semper mendacium est secundum jus naturæ, quando falso sermone damnum alicui infertur, qui juri omni excidit intelligendi

aut similes, ad eorum meliorem informa- Cap. 10
tionem, quatenus nudæ veritatis non sunt ca- u

paces¹². Et qui alii fictum sermonem bono
fine adhibent, quem piano adsequi non lice-
bat; puta, si innocens protegendus, iratus
placandus, mœstus demulcendus, meticulofo
animus addendus, fastidiosus ad medicamenta
capienda movendus, pertinacia alicujus fran-
genda, aut malum propositum alterius inter-
vertendum, aut si arcana reip. & consilia, quæ
interest aliorum notitiæ subtrahi, fictis rumo-
ribus velut obvelanda, & aliorum importuna
curiositas sit amolienda; aut si hosti, quem
aperta ratione lædere poteramus, fabulis in
stratagematis vicem illudamus.

X. CONTRA si aliquis utique tenebatur *Sed is quo*
alteri sensa animi sui liquido significare; cul- *illi illati-*
tur, cui
pam non effugit, si vel partem duntaxat veri *mentem a-*
dicat, aut ambiguo sermone alteri illudat, aut *perire tener*
tacitam quandam restrictionem, a communi *bar.*
usu abhorrentem, in mente reservet¹³.

C A P.

intelligendi veritatem. E. C. Si quis latronem vel
hostem falsis narrationibus vel rumoribus in infidus
trahat. Qui jus perfectum non habet in nostram
veritatem, illi non sit injuria, si falsa dicamus. T R E V.

¹² Hanc rem pulchrè illustrat LUCRETIUS, i. 935.

Sed veluti pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Continguit mellis dulci fluxusque liquore,
Ut puerorum artas improvida ludijcetur
Labrorum tenus; interea perfotet amarum
Absinthi laticem, deceptaque non expiatum,
Sed potius talifacto recreata valecat.

¹³ Equivocationes & mentales reservations n*on* si
aliquid

C A P. XI.

DE OFFICIO JURANTIIUM.

Officium jurantium ex natura iurijurandi.
L.VI.c.ii.
GROT.L.
II. c. xiii.

I. PER Iusjurandum sermoni nostro, omnibusque actibus, circa quos sermo intervenit, insigne accedere firmamentum judicatur. Est quippe illud assertio religiosa, qua divinæ misericordiæ renunciamus, aut divinam pœnam in nos depositimus; nisi verum dicamus¹. Dum autem omniscius & omnipotens testis simul vindex invocatur, præsumtio

aliud sunt quam *ars mentiendi*. WHITE. Eth. L. II. c. v. § 12. Hujusmodi sermonum exempla ab auctoris opere majori: *huc transferam*. L. IV. c. i. § 14. "Quid hoc vel rationis vel subtilitatis habet, si interrogatus an fecerim, jurem non feci, nempe aliquid quidpiam, aut alio die? Aut si petenti pecuniam dicam, non habeo, scil. quam tibi dem. Aut promitto me tibi daturum scil. dicis causā? Stultum autem est, quod ehusmodi hominem a mendacii & perjurii criminē volunt eximere ideo, quia istantum non dicit unam veritatem determinatam, quam audientes concipiunt, ac verba illa significare videntur, sed aliam veritatem disparatam.

Sic rectius definitur quam a cel. SANDERSON qui hoc tantum in definitione postulat, ut Deus tanquam *testis* invocetur, *πρῶτος* & *præcise*, non ut *judex* & *vindex*. Deus proculdubio ut *judex* & *vindex* invocatur, pœnas gravissimas *jurisjurandi* religionem insuper habentibus inficturas. Quod quidem non negat

tio veritatis ideo excitatur, quod nemo te- Cap. i.
mere tam impius credatur, ut ita petulanter
gravissimam Numinis indignationem in se de-
poscere sit ausurus². Inde officium jurantium
hoc esse intelligitur, ut & ad jurandum cum
reverentia accedant, & quod juratum est reli-
giose obseruent.

II. *Finis* porto & *usus* *juramenti* in hoc *Eius finis*
maxime vertitur, ut homines ad enunciandum firmamen-
verum, aut servandum promissum pactumve ^{tum addere}
eo firmius adstringantur, metu divini Numi- ^{pactis &}
nis omnifeci & omnipotentis³; cuius vindict- ^{dicitis.}
am, si scientes fallant, per jusjurandum in se
invocaht, ubi alias metus ab hominibus im-
minens non satis efficax videbatur; quippe
c. ii. § 2.

negat SANDERSONUS, sed fatetur utrumque facere
eum qui jurat, viz. Deum & testem adducere veritatis
ejus quod dicitur, & vindicem falsitatis; illud quidem
primariò & per se, hoc secundariò & ex consequenti.

De Juramenti oblig. Præl. i. § 4.

Apud ipsos philosophos ethnicos maxima semper
vis fuit & sanctimonia jurisjurandi. " Nullum (in-
quit CICERO) vinculum ad adstringendam fidem ju-
rejurando majores arctius esse voluerunt. Id indi-
cant leges in XII Tabulis, indicant sacratae, indi-
cant fædera, quibus etiam cum hoste devincitur fi-
des: indicant notiones animadversionesque censorum,
qui nulla de re diligentius quam de jurejurando
judicabant." *De Off.* III. xxxi. *Conf.* HEROD. L.
VI. c. lxxxvi. HESIOD. Theog. v. 231. Et admiranda
vicissim est impietas HOBSESII, qui extra statu-
tum civilem juramento non esse locum, vel ullam obliga-
tionem profitetur. *De Hom.* p. 67.

³ Eodem modo *Apostolus*. *Hominibus omnis controversia finis est ad confirmationem juramentum.* Hebr. vi. 16.

Cap. iiquorum vires contemnere aut declinare, vel
scientiam fallere se posse sperabant.

Per Deum III. *QUIA* vero præter *Numen nihil est quo sensu*; omniscium, aut omnipotens, inde absurde *juquo sensu ramentum concipitur per rem aliquam, quæ p̄terras ali- as juretur.* *opinione divinitatis destituitur*, hoc sensu, ut c. ii. § 3. ea res testis atque ultrix perjurii invocetur.

Etsi hoc frequens sit, ut in juramentis *certa res nominetur, per quam juretur*, hoc sensu, ut Deus, si jurans fefellerit, vindictam suam in istam potissimum rem exferat, tanquam juranti charissimam, & maximi æstimatam ⁴.

Jurandi formula
jurantis re-
tigioni ap-
tinda.

IV. In juramentis *formula illa*, qua Deus, dum

c. ii. § 4. ⁴ Audiamus SANDERONUM, qui hanc rem præcāre (ut solet) expedivit. "Sciendum est in istiusmodi formulâ, in quibus sit creaturæ alicujus mentio, " quasi per modum jurandi, per Deum tamen reverâ " s̄æpe jurari interpretativè. Ut in omnibus iis quæ " ex communī more concipiendi habent in se vim " quandam execratoriam: ut *per animam, per salutem* " *meam* hoc vel illud faciam; quæ sunt perinde intelligenda ac si diceretur, ne sit Deus animæ meæ propitiatus, ne mihi Deus salutem æternam donet, ni fecero." De Juram. Oblig. Præl. V. § 2. De formulâ quidem, quâ quis per animam suam jurat, possum hoc est extra omnem controversiam: sensus enim est, quod Deus animæ nostræ gravissimas immittere afflictiones debet, nisi veritas dictis constet. Per aliorum autem salutem si jusjurandum concipiatur, supponitur eam nobis charissimam, immo ipsâ vitâ nostrâ chariorem esse. Sic per salutem Pharaonis juravit Josephus. Gen. xlji. 15. Ad quem locum sic commentatur doctissimus CLERICUS: "Est jusjurandum per salutem Pharaonis, " quemadmodum possea per salutem Cæsarum jurabant " Romani

dum testis & vindicta index invocatur, describitur, Cap. 11.
accommoda *nda est ad persuasionem seu religio-*
nem, quam circa Deum foveat, qui jurat.
 Frustra quippe jurando quis adigitur per
 Deum, quem non credit, adeoque nec me-
 tuit⁵. At nemo per Deum jurare se putat
 alia sub formula, aut alio sub nomine, quam
 quod suæ, i. e. ex opinione jurantis, veræ re-
 ligionis præceptis continetur. Inde quoque
 est, quod qui *per falsos Deos* jurat, quos ipse
 tamen pro veris habet, utique obligetur; &
 si se fellerit, revera perjurium admittat. Quia
 sub quocunque speciali conceptu generalem
 Numinis notionem ante oculos habuit; adeo-

“ Romani & qui iis parebant. Sic 1. Sam. xx. 3.
 “ Vivit Jehova & vivit anima tua, similis est jurandi
 “ formula. Sensus hujus jurisjurandi est: ut verum est
 “ vivere Pharaonem, sic vere hoc vestri sumam expe-
 “ rimentum, vel [potius] ut verè salutem Pharaoni
 “ precor, ita verè, &c. Sic & veteres Christiani per
 “ salutem Cæsarum jurare non dubitabant. Juramus
 “ sicut non per genios Cæsarum, ita per salutem eorum,
 “ quæ est augustior omnibus geniis, ait TERTULLIA-
 “ NUS. Apol. c. 32. ad quem vid. Des. Herald.” Cæ-
 terum qui per creaturam jurat absolutè ita ut constitu-
 atur in aliquâ creaturâ finis & vis juramenti sine re-
 latione ad Deum, id, quod simpliciter illicitum est,
 agit; cuius hanc rationem affert SANDERSONUS: :
 quia exhibetur eo pacto creaturæ reverentia Deo soli
 debita. Unde istiusmodi juramentum planè est idolola-
 tricum.

⁵ Unde atheorum juramenti nulla fides habenda est.
 Ipse HOBESIUS fatetur frustra aliquem adigi ad jus-
 jurandum per Deum, quem non credit, ideoque non
 inquit. *De Cive*, c. ii. § 21.

Cap. 11. que dum sciens pejeravit, divinæ majestatis reverentiam, quantum in se, violavit⁶.

Juramenti obligatio deliberatum animum poscit.
c. ii. § 5.

V AD juramenti obligationem requiritur, ut *animo deliberato* id suscepsum sit⁷. Unde juramento hautquidquam obstrictus erat, qui simpliciter juramentum *recitando* protulerit, aut ejusdem verba concepta in prima persona alteri præiverit⁸. Ait qui speciem ferio juriaturi præ se tulit, is utique obligabitur, quicquid demum in animo suo dum jurat agitaverit. Nam alias omnis usus juramentorum, imo omnis ratio intervenientibus signis sese obligandi ex humana vita tolleretur, si quis tacita sua intentione posset impedire, ne effectus ille actum aliquem sequatur, cui producendo idem est institutus.

Jusjurandum obligationem firmat, non partit.

c. ii. § 6.

VI. JURAMENTA in se non producunt novam

⁶ Vel, ut loquitur Grotius, quia quanquam sub falsis notis, generali tamen complexione numen intuetur; ideoque Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretatur. *De Jure B. & P.* L. II. c. xiii. § 12.

⁷ Quæ suprà de promissis docentur, (vid. Cap. ix.) hic locem habere possunt; & iis intellectis, facile intelligitur, quid sentendum sit de obligatione juramenti. Hinc planè patet infantium, amentium, omniumque, qui vel intellectu vel voluntate ne uti quidem possunt, juramenta esse irrita & pro rorsus nulla.

⁸ Sic OVID. *Heroid. xxi.* 139.

Sed si nil deditus præter sine pectore vocem,

Verba suis fruſtra viribus orba tenes.

Non ego juravi, legi jurantia verba.

⁹ Jusjurandum novam obligationem creare non posse, eis vim quandam additæ obligationi prius validæ, ex

vam & peculiarem obligationem ; sed obliga- Cap. II.
tioni in se validæ velut *accessorium quoddam vinculum* superveniunt⁹. Semper enim dum juramus, supponimus aliquid, quo non præstito divinam poenam in nos provocamus. Quod ineptum esset, nisi illicitum foret non præstare id, quod supponitur ; adeoque nisi jam antea obligaremur. Ex quo sequitur, quod actus, quibus in se vitium adhæret obligationem impediens, per juramentum accedens obligatorii non fiant. Sicuti nec per subsequens juramentum antegressa obligatio valida eliditur, aut jus per eandem quæsitum alteri tollitur. Inde frustra quis juraverit, sese alteri debitum non soluturum. Nec obligabit juramentum, ubi constat eum qui juravit factum aliquod

ex ipsâ naturâ obligationis facile patebit. In omni negotio vel datur obligatio ad veriloquium, priusquam juravimus : vel ex ipso juramento nulla oritur obligatio. Si assertorium sit, res in aperto jacet ; si promissorium, casus est paulò difficultior, quoniam obligatio cum actu jurandi coæva esse potest. Attamen vim obligandi recipit jusjurandum à naturâ promissi ; hoc obligante, illud est obligatorium, & vice versa ; juxta hanc regulam quæ ex naturâ pactorum elicitor : *ubicunque obligatio in factis cessat, ubi jusjurandum quoque non obligat*. Et hinc facile judicari poterit, quid de juramentis per dolum, meum, errorem, aut super rebus illicitis & impossibilibus conceptis censendum sit. Neque obstant dubia, quæ huic sententiæ à GROTIo opponuntur, qui per jusjurandum novam obligationem creari autumat, semper quidem adversus Deum, aliquando etiam adversus alios homines. Cui recte respondet BUDDBUS, in jurejurando nihil promitti Deo, ideoq; intelligi non posse, quo pacto nova inde erga

Cap. II. aliquod supposuisse, quod revera ita se non habebat; ac nisi id credidisset, non fuisse juraturum; imprimis ubi per dolum ejus, cui juratur, in errorem fuerit adductus. Nec qui injusto metu me ad jurandum adigit, ex eo juramento jus sibi acquirit ad aliquid a me recte postulandum¹⁰. Nullas quoque habebit vires jusjurandum super præstanta re quapiam illicita; imo & super omittendo aliquo bono, quod legibus divinis aut humanis præcipitur. Denique juramentum non immutat naturam

&

Deum oriatur obligatio. Interim vi imperii, quod Deo in homines competit, non tantum ut legibus ejus obtemperent, sed & ne quisquam aliquid, quo omnipotens aut omniscientia ejus laedatur, admittat, meritò ab omnibus postulat; & secus se gerentes gravissime puniendi causam habet justissimam. Sed nec erga alios homines jusjurandum novam producit obligacionem; cum nec illis novi quid promittit jurans, sed quæ promisit sancte se observaturum asseverat. Relinquitur ergo, quod jusjurandum obligationem saltem ante jam existentem confirmat. Vid. BUDBEI *Theol. Moral.* P. II. cap. iii. S. v. § 12.

¹⁰ Eadem sententiam tuetur CICERO. Si prædonius, inquit, pæcum pro capite pretium non attuliris, nulla fraus est, ne si juratus quidem, id non feceris. Nam pirata non est perduellum numero definitus; sed communis hostis omnium. Cum hoc nec fides debet, nec jusjurandum esse commune. De Offic. III. xxix. Cui opinioni suffragatur SENECA: Nemo jurejurando tenetur, ad quod per necessitatem adactus est. Controv. i. 6. Hic autem in eundem errorum delabuntur viri celeberrimi, quem supra commisit noster de promissis ex metu, Huc igitur applicari possunt, quæ notavimus ad Cap. ix. § 15. n. 23. Quibüs adjungam sententiam cl. SANDERSONI “ 1. Si juramentum contineat in se quid illiciti, ne vel “ mortis

& substantiam promissi pactive, cui accedit. Cap. 11. Inde frustra jurantur impossibilia. Et promissio conditionata per juramentum non mutatur in absolutam, seu puram. Et æque in jurato promisso requiritur acceptatio.

VII. Hoc autem efficiunt juramenta propter interpositam Dei invocationem, quem neque astu quis deceperit, & cui nemo impune illusferit, ut non solum *atrocior pæna* censeatur manere eum, qui juratam, quam qui injuratam fidem fecellit; sed ut a negotiis, quibus

“ mortis vitandæ causâ à viro honesto suscipi debere;
“ nec suscepsum posse fine peccato servari. 2. Si res
“ exigatur intentata vi aliqua aut gravi metu, quæ
“ nec illicita est, nec cuiquam injuria, sed ipsi tantum
“ juranti plus minusve incommoda: ut si quis iter faci-
“ ens incideret in latrones, qui mortem ei stricili
“ gladiis minarentur, nisi promissâ sub juramento certæ
“ pecuniae summâ vitam redimat: licitum esse in hoc
“ casu pecuniam promittere, & promissionem jure-
“ jurando firmare. Ratio est, quia è duobus ma-
“ lis licet & prudentem decet minus eligere. 3.
“ Juramentum istiusmodi obligare & paclum cum
“ prædonibus pretium omnino esse persolvendum.
“ Nam qui jurat rem licitam & possibilem, tenetur id
“ præstare.” Et sic deinceps. Idem sentit AUGUS-
TRINUS. Epist. 124. Et GROTIUS. *De Jure B. &*
P. L. II. c. xiii. § 14. Et L. III. c. xix. § 5. Restat
autem casus; qui forsan magis difficilis videbitur;
“ Si quis (inquit SANDERSONUS) incidens in latrones
“ cogatur, ne ab eis occidatur, juramento silentium
“ promittere. Quæro, licuitne ei in tam certo vitæ
“ discrimine jurare silentium vel non licuit? Si non li-
“ cuit, certo pereundum ei fuit: & quis tum superesset,
“ qui magistrati latrones indicaret? At si licuit, lice-
“ bit & juramentum observare; nisi forte (quod fieri
“ potest) casus aliquis insperato emergens rem, quo
“ tempore jurabatur, licitam reddiderit postea ex
“ accidente illicitam.” *De Juram. Præl. IV. § 15—17.*

ad-

*Effeclum
juramenti
circa jura-
tam fidem.*

c. ii. § 12.

Cap. II. adjiciuntur, omnis dolus & *cavillatio* sit excludenda¹¹.

Jurandum quandoque stricte VIII. Non tamen semper late, sed & *strictè* quandoque juramenta sunt interpretanda, si quidem subjecta materia id requirere videatur; puta si juratum sit in odium alterius, & c. ii. § 13. non tam promissione, quam minis juramentum sit adjectum¹². Quin nec juramentum excludit tacitas conditiones & limitationes, quae ex ipsa rei natura rite fluunt: Puta, si alicui quidquid velit petendi optionem jurato concessi, ubi iste iniqua aut absurdia petierit, hautquidquam tenebor. Qui enim aliquid indefinite alteri roganti promittit, antequam noverit, quid iste sit petiturus; præsupponit alterum petiturum honesta, moraliter possibilia, non absurdia, non sibi aut aliis perniciose.

Jurandum IX. Id quoque notandum, in juramentis sensu illius sensum totius orationis valere, prout capere se ilqui juramentum profitetur is, qui juramentum defert, seu defert.

c. ii. § 15.

¹¹ Vid. *supra*, Cap. x. § 10.

¹² Hoc vult auctor, non necesse esse, ut ultra literam & receptum loquendi morem extendatur jurisjurandi significatio, si modo materia ejus sit inutilis vel perniciose. Sic *Davus Terentianus* herum decipere voluit, neque tamen juramenti verba violare. *Anar.* Aet. 4. Sc. 4. Frustra. Nam interpretandi regulæ prosersus eadem sunt in pacto jurato, quæ in injurato. Qui jurando vult alium decipere, perjorii reus postulatur; etsi contra literam jurisjurandi & verba strictè sumpta non peccat, quoniam in juramentis interpretabitio

cui juratur. Hujus enim præcipue, non ju- Cap. II.
rantis causa juramentum præstatur. Unde e- ~~~~~~~~~
jusdem quoque est concipere verba juramen-
ti; & quidem quantum fieri p̄test planissime;
sic ut ipse significet, quomodo illa intelligat
& jurans annuat se istius sensum probe percip-
pere; eaque mox ab hoc liquido sunt expri-
menda, sic ut nulla ratione eadem cavillari &
eludere queat.

X. *Divisio* juramentorum commode desu- *Divisio*
mitur *ab usu*, cui illa in vita communi adhi- *juramento*
bentur. Quædam enim promissis pactisque *rum ab usu*
adduntur, ut eo majore cum religione obser- *duplici*.
ventur. Quædam autem adhibentur ad con- c. ii. § 18.
firmandam alicujus assertionem circa factum
illiquidum, & ubi veritas aliis rationibus com-
modius investigari nequit. Quale exigitur a
testibus, sive qui alieni facti consciī habentur.
Quandoque etiam ipsis, qui inter se disceptant,
deferente judice, aut altera parte, suo jura-
mento litem solvunt¹³.

tio fieri debet ad mentem ejus, cujus causa juratur.
Itaque mallem auctorem dixisse de hujusmodi juramentis,
quod si eorundem materia sit illicita, iis stare non
liceat.

¹³ Hinc ritè dividitur jusjurandum in *assertorium* &
promissorium; & tuò negligi potest multiplex divisio
in *judiciale*, & *extrajudiciale*; *publicum* & *privatum*;
simplex & *solenne*; *nudum* & *execratorium*; *absolu-*
tum & *conditionale*, & *similia*. Sed fūstra conten-
dit HOBBSIUS omne jusjurandum esse promissorium.
De Cive, c. ii. § 20.

C A P. XII.

DE OFFICIO CIRCA ADQUIREN'DUM RERUM
DOMINIUM.

Permissum I. **C**UM ea sit conditio corporis humani, *homini rebus uti, easque usu defrauere.* **C**ut adsumtis extrinsecus rebus indigeat, queis nutriatur, & contra ea, quæ ipsius compagem destructum eunt, muniatur; per complures quoque res isthæc vita commodior & mollior reddi possit: inde tuto colligitur, volente utique summo universi Moderatore fieri, quod homo alias creaturas ad usus suos adhibeat: quin ut etiam multas earundem destruat.

* De vegetabilibus nullus est dubitandi locus; tum quia sensu destitutis nequit iis inferri injuria, tum quia necessaria sunt ad vitas hominum sustentandas. Sed de animalibus neque hæc neque illa valebit ratio. 1. Nobis non videntur necessaria ad viatum, quippe vegetabilia, lac, ova, & similia ad vitam humanam sustentandam abunde sufficere possint; neque queri debent homines parcum esse naturam, aut necessitatibus suis haud satis prospicientem, licet jus in vitas animalium iis non concessum fuisset. 2. Cum animalibus sensus sui inest, ut voluptatibus frui, & doloribus affligi possint: & praesertim cum vitis, quas creatori visum est iis indulgere, non sine cruciatu destituantur; non video, quomodo ex lege naturali jus in eorum vitas possit hominibus competere. Nec sapientia, nec alia quævis perfectio (ut nonnullis placet) jus imperii in alterum tradit; quod omnino ab aliis principiis originem trahit. Vid. *supra*, cap. ii. § 5. not. 10. Nec majori

struat. Neque id solum obtinet circa vegetabilia, & quæ citra sensum corrumpuntur; sed & circa innoxia animalia, quæ ut ut cum dolore moriantur, citra peccatum tamen ab homine cibi causa occiduntur & consumuntur^{1.}

II. CÆTERUM ab initio omnes istæ res in- *Res pri-*
telliguntur abs Deo velut in medio hominibus ^{num in}
expositæ, ita ut non magis ad hunc, quam ad ^{medio pos-}
alterum pertinerent. Ita tamen ut sic circa ^{tæ qui} *fañæ ho-*
eas disposerent homines, prout conditio hu- ^{minum?}
mani generis, & ratio pacis ac tranquillitatis,
bonique ordinis in eodem conservandi videre-
tur exigere. Inde cum adhuc intra paucos
genus mortalium subsisteret, placuit, ut illa
quidem cujusque fierent, nec ab altero ipsi eripi
deberent, quæ quis adprehendisset, hac inten-
tione,

c. vi. § 4.

majori vi pollet argumentum, quod affert' noster, (*De Jure N. & G. L. IV. c. iii. § 5.*) nullum hominibus brutisque jus, nullam obligationem invicem intercedere: unde sequi voluit statum belli inter eos, qui se mutuo lädere possunt. Dogma quidem HOBESII placitis quod nimium favet, sed rationi & æquitati minùs convenit. Quid enim? Licetne potentiori dolorem pro arbitrio alteri infligere, vel vitam eripere? Si homines adversus homines ita se præstare tenentur, ut nec aliorum felicitatem imminuant, nec vitas adimant; quidni & adversus bruta? Ex alio igitur fonte jus hominum in animalia, ut ea occidant & carnes edant, derivare oportet: nimirum ab expressâ illâ licentia, quam Deum NOACHO statim post diluvium concessisse facris literis traditum est. *Genes. ix. 3. Quicquid reptat & vivit, id vobis viæui erit; omnia non secus ac vi-*
rentem herbam vobis do. Ante diluvium jus quidem fuit homini in animantia; ut scilicet laetæ, lanâ, & mor-

Cap. 12. tione, ut eadem ad usus suos applicaret²; ipsa tamen corpora, ex quibus illæ res provenirent, in medio ad neminem peculiariter spectantia manerent³. Sed postea, multiplicatis hominibus, & cum cultura cœpisset adhiberi rebus, ex quibus homini alimenta & tegumenta proveniunt; ad evitandas rixas, & introducendo bono ordini, *ipsa quoque corpora*

mortuorum suo fato exuviiis, utque viventium labore, quo suus imminueretur, ad ferenda aut trahenda onera uteretur: at non ut ea in cibum verteret. Fructa aliquin hoc Noachio permitteret, quod dudum licitum erat; cum præsertim Moses antea satis indicasset (*Gen. i. 29.*) herbas & fructus antediluvianis hominibus in victum datos. Vid. GROTIUM *in loc.*

² *Intentio*, sive merus animi actus non per se sufficit, ut res in dominium venire possint; quippe actu externo opus est, quo significare & testari possumus rem occupatam & apprehensam nostri propriam nos facere voluisse. Conf. GROT. *de Jure B. & P. L. II*, c. ii. § 2.

³ Fructuum proprietas non involvit dominium rei, unde proveniunt; quarum vero rerum uisus sufficit omnibus, communes in statu suo naturali relinquuntur. Sic in mundi primordiis, cum pauci fuerint telluris incœ*ae*, solum commune manebat, licet quisque colligendo fructus occuparet, & ad proprium usum applicaret. Sic quercus communis esse potuit, cum glandes, quæ decidabant, ejus siebant, qui legendo eas occupasset, sibique secluso aliorum jure fecisset proprias.

⁴ Recte notat VANDER MUYLEN ad GROT. *ubi supra*: non opus esse fictione alicujus tacitæ conveniens sive consensus, quo convenisse homines fingendum, ut occupatio justa esset, sive legitimus acquitendi dominii modus: quasi sine ejusmodi pacto aut conventione,

pora rerum inter homines divisa, & cui libet Cap. 12. sua portio propria assignata; hac addita conventione, ut quæ in prima rerum divisione in medio forent relicta, deinceps ejus possent fieri, qui primus eadem sibi afferuisset. Sic igitur volente Numine, prævio consensu hominum, pacto que

con*s*, so*a* occupatiore proprietas acquiri nequit. Immedia a origo dominii procul dubio est *occupatio*: cum enim omnibus in omnia jus non potuit competere, neque res singule, quæ successivè existunt, communiter haberi; intelligendum est voluntatem fuisse creatoris, ut homines terrâ ejusq; fructibus uterentur; quod sine dominio fieri nequit. Voluit utique Deus res non communis manere; ideoque nec pacto quovis vel expresso vel tacito opus est, ut in proprietatem transire possint. *Occupatio* justus est acquisendi titulus. Luceanter hoc explicat TITIUS. “Origo dominii singularis a facto hominum repetenda est, & hoc quidem non aliud fuit quam *Occupatio*. Hoc sane pro primo & antiquissimo merito habetur. Nam quando universitati, quæ non simul & semel sed successivè existit, nec res communiter habere potest aut debet, (qualem universitatem genus humanum representat) aliquid indefinite donatur; tum ex voluntate donantis primi homines eâ unique prærogativâ gaudent, ut occupando dominium contra alios validorum sibi acquirere queant: imo in universum, eavis occupationi voluntate donantis tribuitur, ut quivis per eam rem nullius sibi comparare possit, modò plus justo sibi non afferat, sed intra leges socialitatis subsistat; nec opus est cæterorum, qui excludinguntur, consensu; nam ex ordinatione donantis vim excludendi occupatio sortitur. Jam si præsupponas originem generis humani, prout eam S. Literæ tradunt (nam sine ejusmodi præsupposito ratione

Cap. 12. pactoque saltem tacito⁴, *Proprietas rerum
sive Dominium* fuit introductum⁵.

Dominium III: Est autem DOMINIUM *jus*, quo ali-
quid? & cuius rei velut substantia ita ad aliquem per-
tinet, ut eodem modo in solidum non pertineat
c. iv. § 2. *per restrictiones?* ad alium. Ex quo consequitur, ut de rebus,
quæ tanquam proprie ad nos pertinent, pro
arbitrio nostro disponere, & ab eorundem usu
quosvis alios arcere possimus⁶; nisi quatenus
per pacta singulare *jus* a nobis sibi quæsive-
rint. Etsi in civitatibus contingere soleat ut
domi-

“ tio hic philosophari nequit) tum probabile est primos
“ homines statim occupando sibi aliquas res afferuisse.
“ Hinc ADAMO, ÆVAE, eorumque liberis, sub imperio
“ paterno licet adhuc cōxistentibus, proprias res tribuere
“ nil vetat. (Vid. Gen. iv.) Reliqua quæ primi homines
“ non attigerunt, remansere in statu concessionis divinæ;
“ seu res nullius, donec multiplicatis hominibus, suc-
“ cessive occupata dominium vel communionem subirent.
“ Quod si adhuc res incognitæ vel saltem nondum ac-
“ ceptatae occurrant, illæ erunt nullius; quemadmodum
“ in illum statum recidunt, quæ a dominis derelinquiun-
“ tur. Si verò quædam omnium usibus sufficient, ut
“ vaſtus oceanus, illæ accuratè loquendo non sunt
“ amplius nullius, quia homines sibi eas afferuerunt, sed
“ potius sunt communes universaliter & negativè.”

⁵ Sunt, qui Deum humano generi dominium singu-
lare & definitum contulisse volunt statim à mundo con-
ditio, atque iterum mundo post diluvium reparato.
Quorum doctrinam (nec veritati nec naturali hominum
æqualitati consonam) sic refellit noster. *De Jure N. &*
G. L. IV. c. iv. § 10. “ Sane accepit homo *jus* in
“ res ex concessione numinis, sed indefinitum, ge-
“ nerale, indifferens, neque ad proprietatem aut
“ com-

dominium non semper penes quosvis sit illi-Cap. 12.
batum, sed certis limitibus circumscriptum per
imperium civile⁷ aut ex dispositione & con-
ventione hominum inter se⁸. Quando autem
res una ad plures indivisim eodem modo per-
tinet, illa ictis pluribus vocatur *communis*.

IV. SICUTI autem res non simul & semel *Res non-*
in proprietatem iverunt, sed successive, & prout nullæ ex
usus humani generis postulare visus est : ita *natura sua*
non necessum fuit, ut omnes & singulæ res *relinquen-*
dæ com-
munes.

c. v. § 4.

“ communionem ; & quod homines, prout ratio & ne-
cessitas suaderet, in peculiarem quasi formam redigere
possent. Neque sequitur : primus homo non accepit
aut usurpavit jus in res sub formal i ratione proprieta-
tis, ergo posteri ipsius sub ea formalitate id non po-
tuerunt exercere. Neque concessio illa divina sacris
literis expressa definitum aliquem modum dominiⁱ
designat, sed indefinitum jus res adhibendi ad usus
rationi & necessitati congruentes, quod jus æquè in
communione negativâ, quam in proprietate exerceri
potest. Male autem infertur ; mortales acceperunt
jus in res ex concessione divinâ, ergo proprietas non
fuit nata ex occupatione & divisione.” Conf. LOCKE
de Civ. Imp. Summa omnium huc reddit : Deus domi-
nium *generale* seu facultatem rebus creatis ad sui con-
servationem utendi immediate hominibus concessit, sed
particularia dominia per occupationem introducta ad in-
stituta humana referenda sunt.

⁶ Quod vocatur dominium *plenum*.

⁷ Quod dominium est *minus plenum* aut *restrictum* ;
ut *usufructus*, *servitus*, *pignus*, *hypotheca* & *hujusmodi*,
de quibus agunt Romani juris interpretes. Vid. *infra*,
§ 8.

⁸ Ut in contractibus, testamentis, donationibus, &
similibus.

Cap. 12. propriæ fierent, sed salva pace generis humani aliquæ potuerunt, aliquæ debuerunt intra primævam velut communionem permanere. Nam quæ utilia licet hominibus, inexhausta tamen sunt, sic ut omnium usibus possint patere, nec tamen singulis usus iste reddatur malignior; ea dividere velle supervacuum simul ac ineptum foret. Uti est lumen calorque solis, aer, aqua profluens, & si quæ sunt similia⁹. Quo refertur etiam vastus oceanus, magnis continentibus interjectus, quoad partes a litoribus remotissimas. Quippe cum ille non solum omnium usibus promiscuis sufficientissimus, sed & uni

c. v. § 4.

9 OVID. Met. vi. 349.

*Quid prohibetis aquas? Usus communis aquarum est;
Nec solem proprium natura, nec aëra fecit,
Nec tenues undas; ad publica munera veni.*

Similiter Romani jurisconsulti: *Naturali jure communia sunt omnium hæc: aër, aqua profluens, & mare, & per hoc litora maris.* Instit. L. II. tit. i. § 1.

¹⁰ Quæstio saepius versata est à viris doctissimis, utrum mare sit capax dominii. Jure liberum esse contendit GROTIUS; clausum esse posse disputat SELDENUS. Quæ contentio sic breviter dijudicari potest. Quod nec limitum nec custodiæ capax est, atque omnium usibus inferire potest; idem nequit esse dominii obiectum. Hujusmodi est ipse oceanus; qui omnium navigationi & mercaturæ sufficit, & omnibus liber & communis esse debet, quippe occupationem nec natura nec usus publici ratio permittat. Sed alia ratio est mariis juxta litora; quod instar monumenti esse potest, & in eorum proprietatem venire, quorum terras alibi; ideoque exteris in eo vel navigandi vel pescandi jus

uni alicui populo ejus *custodia moraliter sit Cap. 12. impossibilis*¹⁰. Ubi enim aliqua res ita sit ~~per~~ comparata, ut nullo modo alii ab ejus usu arceri queant; illam dividi, aut propriam cūjuspiam fieri non supervacuum solum est, sed & inanibus litigis materiam præbere aptum.

V. *Modi adquirendi dominii* sunt vel *origina-Modi ad-*
rii vel *derivativi*. Per illos ab initio in *quirendi*
rem aliquam proprietas introducitur. Per hos *dominii o-*
riginarii dominium jam constitutum ab uno in alterum *& deri-*
transit. Piores modi iterum sunt vel *simpli-*
citer tales, quibus dominium in corpus alicujus *vati-vi.*
*rei adquiritur*¹¹; vel *secundum quid*, queis

jus recte prohiberi potest. “ In diverticulo maris
“ (quod fatetur ipse GROTIUS) sicut in diverticulo flu-
“ minis, si locum talem occupârim, ibique pescatus sim,
“ maximè si animum privatim possidendi plurium an-
“ norum continuatione testatus fuerim, alterum eodem
“ jure uti prohibeo; non aliter quam in lacu qui
“ mei dominii est.” *Mare lib. c. v.* Et alibi. “ Vi-
“ detur mare occupari potuisse ab eo, qui terras ad
“ latus utrumque possideat; etiamsi aut supra pageat
“ ut sinus, aut supra & infra ut fretum: dummodo
“ non magna sit pars maris, ut non cum terris compa-
“ rata portio earum videri possit. Et quod uni populo
“ aut regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus,
“ si pariter mare intersitum occupare voluerint. Nam
“ sic flumina, quæ duos populos interluunt, ab utroque
“ occupata sunt, ac deinde divisa.” *De Jure B. & P.*
L. II. c. iii. § 8. Unde plane sequitur omnes maris
partes quæ ad terram jacent, in dominium venire posse,
earumque proprietatem recte iis attribui, quorum sunt
terræ adjacentes.

“ Scilicet *occupatione*, quæ solus est originarius modus
ominium acquirendi.

Cap. 12. incrementum aliquod ad rem nostram adjungitur.

Ille est occupatio; VI. Post recepta inter homines divisa re-
rum dominia, ita inter homines conventum,
quæ ad quæcunque sub primævam divisionem non
extendat. *venerunt, ea cederent occupanti, i. e. ei qui*
c. vi. § 3. primus eadem corporaliter adprehendisset ani-
mo sibi habendi. Sic ut hodie originarius
modus dominium in corpus alicujus rei ad-
quirendi, sit sola occupatio ¹². *Hoc igitur*
modo adquiruntur regiones desertæ, quas nul-
lus unquam homo sibi afferuit: quæ sunt illius
qui primus eas ingreditur animo sibi habendi,
ita ut culturam eis adhibeat, & certos limites
constituat, quoisque eas suas esse velit. Ubi
autem cœtus multorum hominum junctim oc-
cupaverit partem quampliam terræ, usitatissi-
mum

¹² Conf. GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. iii.*

¹³ Modi, quibus res occupantur, varii sunt pro re-
 sum varietate. “ Occupatio (teste GROTI) in mo-
 bilibus est apprehensio, in immobilibus instructio
 aut limitatio.” *Mare lib. c. v.* “ Tunc demum,
 inquit noster, occupasse rem aliquam dicimus, quan-
 do possessionem ejus adprehendimus; cuius initium
 est corporis ad corpus immediate, aut per idoneum
 instrumentum adjunctio. Igitur regulare est, ut oc-
 cupatio rerum mobilium fiat manibus, rerum [im-
 mobilium ut] soli pedibus, cum intentione culturam
 iisdem adhibendi, ac constitutis limitibus vel exactè
 vel cum aliquâ latitudine.” *Ibid. § 8. Mobilia vo-*
cantur, quæ solo non adhærent, ut animalia, arbores
excisæ, fructus decerti, &c. Immobilia autem, vel
solum, vel quæ solo adhærent; ut ædificia, arbores,
fructus pendentivs, &c. Romani jurisconsulti immo-
biles

mum est, ut singulis ex eo cœtu aliqua portio Cap. 12.
adsignetur; quæ supersunt, ad totum cœtum ~~per~~
pertinere censeantur. Per occupationem quoque adquiruntur feræ bestiæ, aves, pisces, in mari, fluminibus aut lacubus versantes; item si quæ a mari in litus solent ejici¹⁴; modo tamen per imperium civile promiscua ejusmodi rerum capture non sit interdicta, aut certo alicui assignata. Quas necessum est, si nostræ debent fieri, ut corporaliter adprehendamus, & in nostram potestatem redigamus. Occupatione quoque adquiruntur res, in quibus dominium, cui ante subjectæ fuerant, plane est extinctum. Puta, si quæ abjiciuntur ea intentione, ne amplius ea sint nostra; aut quæ ab initio inviti amittimus, sed post pro derelictis habemus¹⁵. Quo etiam pertinet *thesaurus*¹⁶,

biles dicunt res, quæ soli sunt. Digest. L. XXI. tit. i. leg. 1. § 1.

¹⁴ “ Feræ bestiæ & volucres & pisces & omnia animalia, quæ mari, cœlo & terrâ nascuntur, simul atque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur.” Inst. L. II. tit. i. § 12. Sed quænam animalia pro *feris* haberi debent, nequit tam certo definiri. Ex jure Romano pavones, columbæ, cervi & apes sunt *feræ naturæ*. Digest. L. XLI. t. i. l. 5.

¹⁵ “ Pro *derelicto* habetur, quod dominus ea mente abjecerit, ut id in numero rerum suarum esse nolit, ideoque statim ejus dominus esse definit.” Inst. L. II. tit. i. § 47. Unde rectè occupantis fieri manifestò patet.

¹⁶ Vulgò vocatus, *Treasure-trove*.

Cap. 12. seu pecunia, cuius dominus ignoratur; qui in-
ventori cedit, ubi per leges civiles aliter non
est dispositum ¹⁷.

Accessio-
num idem, VII. CÆTERUM plurimæ res, quæ domi-
qui rei do- nio subiectæ sunt, non in eodem semper statu
mtnus est. persistunt; sed variis *auctibus* suam *substi-*
c. vii. *tiam dilatant* ¹⁸: quibusdam extrinseca *incre-*
menta accedunt ¹⁹, aliæ *fructus proferunt* ²⁰;
multis per *formam* industria humana superin-
ductam

¹⁷ “ *Thesaurus est vetus quædam depositio pecuniae,*
“ *cujus non extat memoria, ut jam dominium non ha-*
“ *beat; sic enim sit ejus qui invenerit, quod non aitius*
“ *sit. Alioquin si quis aliquid vel lucri causâ vel metûs*
“ *vel custodiæ considerit sub terrâ, non est thesaurus,*
“ *cujus etiam furtum fit.*” *Digest. L. XL. t. i. leg. 31.*
Rebus hisce, quæ ex occupatione in proprietatem veniunt,
addunt Romani jurisconsulti, ea, quæ ex hostibus capi-
mus. *Bello capta ejus fiunt, qui primus eorum possessionem*
naclus est. *Instit. L. II. tit. i. § 17.*

¹⁸ Ut aurifodinae, lapidicinae, &c. quæ perpetuè
augescunt. Tales etiam sunt arbores & plantæ, quæ à
parvo semine ad immanem magnitudinem, certo tempo-
ris intervallo, adaugentur.

¹⁹ Sic quæ per alluvionem accrescunt, ejus fiunt, qui
est dominus & possessio agri.

²⁰ Ut animalia & vegetabilia. Notandum est autem
ex jure Romano *fructus* intelligi deductis expensis, quæ
quærendorum, cogendorum, conservandorumque eorum
gratiâ fiunt. *Digest. L. V. tit. i.i. leg. 36.*

²¹ Ut si artifex horologium ex ære; vel pictor ex
panno vilissimo pretiosam tabulam conficiat.

²² Sed hæc regula non est perfecta & adæquata,
quoniam sæpe sit quandam esse communionem dominii,
& *accessionem* ex plurimum dominorum concursu produ-
ci. Unde oriri necesse est communionem quandam
fructuum

ductam pretium accrescit ²¹. Quæ omnia vo- Cap. 12.
tabulo *accessionum* comprehendendi possunt; & ~~in~~
in duas classes dividuntur. Quædam enim ci-
tra factum hominis ex sola natura istarum re-
rum proveniunt: quædam facto & industria
hominum in solidum, aut ex parte procuran-
tur. Circa quas ista est regula, ut qui est do-
minus rei, ad eundem quoque pertineant acce-
siones & quævis emolumenta ²²; & qui ex
sua

fructuum aut accessionum, nisi transferendi voluntas
interveniat. Exempla quædam ex jure Romano addu-
cam. 1. Si equam meam equus tuus prægnantem fece-
rit, non est tuum, sed meum, quod natum est. *Digest.*
L. VI. tit. i. leg. 5. Nam *fœtus* (ut aiunt) sequuntur
ventrem; i. e. ad dominum matris pertinent. Sic sta-
tuunt jurisconsulti: hoc autem non esse naturale exis-
timat *GROTIUS*, nisi quatenus plerumque pater igno-
ratur: at si probabili ratione de eo constaret, partus ex
parte ad eum pertinet. *De Jur. B. & P. L. II. c. viii.*
§ 18. 2. Si Titius alienam plantam in solo suo posuerit,
ipsius erit; & ex diverso, si Titius suam plantam in
Mævii solo posuerit, Mævii planta erit; si modo
utroque casu radices egerit. *Instit. L. II. tit. i. § 31.*
Hoc verò *GROTIUS* ex jure positivo non ex naturali-
ta esse censet: quoniam alimento rei jam ante exis-
tentis partem duntaxat facit; atque ideo sicut ex ali-
mento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita
domino seminis, plantæ aut arboris jus suum naturali-
ter certè ob id non perit. *Ibid. § 22.* 3. Si quis in alieno
solo ex suâ materia domum ædificaverit, illius fit do-
mus, cuius & solui est. *Infl. t. L. II. tit i. § 30.* Sed
ex mente *GROTII*, in ædificio, cuius partes sunt solum
& superficies, communio locum habebit; & si mobile
sit, nullum in eo jus habebit soli dominus. *Ibid. 4.* Si
quis in alienâ tabulâ pinxerit, nobis videtur melius esse
tabulam picturæ cedere. Ridiculum est enim pictu-
ram

Cap. 12. sua materia speciem fecit, ejus speciei sit ~~dominus~~ minus.

Dominio detrabentes servitutum species: c. viii. VIII. FREQUENTER tamen contigit, ut alii ex contractu, aut alia via jus sibi quæsiverint ex re nostra certum commodum percipiendi, aut etiam impediendi ne nostra re omni modo utamur²³. Quæ jura solent vocari

ram *Apellis* vel *Parrhasii* in accessionem vilissimæ tabulæ cedere. *Inst. L. II.* tit. i. § 34. 5. Cum res contentæ ex materia & specie, tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro ratâ ejus quanti unumquodque est. *Grotius, ubi supra*, § 19. 6. Confusis materialiis, ut si qui vina sua confuderint, aut massas argenti vel auri conflaverint, communio inducitur pro ratâ ejus quod quicunque habeat. *Grotius, ubi supra*. De bonæ fidei possessore vid. *imfra*, c. xiii. § 4.

²³ Hoc dominium imperfectum, vel jus minus plenum vocatur, cuius quinque genera numerari solent. 1. Jus Emphyteuticum, quod nostrates dicunt, *The Right of holding in Fee*. Nam *Emphyteus* contractus est à *ZENONE Imp.* primùm nominatus, cum ager eâ lege fruendus datur, ut quamdiu merces solvatur, nunquam ad dominum redeat. 2. Jus superficiarum, quo ædes in conducto solo certâ penitione annuâ positæ sunt. 3. Jus bonæ fidei penitioris. 4. Pignus seu Hypotheca. 5. Servitutes.

²⁴ Servitores aut personarum sunt ut usus & ususfructus; aut rerum, ut servitutes rusticorum prædiorum & urbanorum. *Digest. L. VIII.* tit. i. leg. 1.

²⁵ Usu-fructus est jus alienis rebus utendi & fruendi, sylvâ rerum substantiâ. *Digest. L. VII.* tit. i. leg. 1. Constituitur autem ususfructus non tantum in fundo & ædibus, verum etiam in servis & jumentis & cæteris rebus; exceptis iis, quæ usu consumuntur. Nam hœ res neque naturali ratione neque civili recipiunt usumfructum; quo in numero sunt vinum, oleum, frumentum,

cari *Servitutes*. Ac dividuntur in *personales*, Cap. 12. ubi utilitas ex re aliena ipsi personæ immediate obvenit; & *reales*, ubi ex re aliena, mediante re nostra, utilitas capititur²⁴. Inter illas numerantur *ususfructus*²⁵, *usus*²⁶, *habitatio*²⁷, *operæ servorum*²⁸. Reales iterum dividuntur in *servitutes praedium urbanorum, & rusticorum.*

frumentum, vestimenta: quibus proxima est pecunia numerata, namque ipso usu assiduâ permutatione quodammodo extinguitur. *Instit.* L. II. tit. iv. § 2. Porro statuunt jurisconsulti, eum, ad quem *ususfructus* fundi pertinet, non aliter fructuum dominum effici, quam si ipse eos percepit. Et ideo, licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis, deceperit: ad hæredes ejus non pertinent, sed domino proprietatis acquiruntur.

Instit. L. II. tit. i. § 36.

²⁶ Minus est juris in *usu*, quam in *usufructu*. Nam is qui fundi nudum habet utrum, nihil ulterius habere intelligitur, quam ut oleribus, pomis, floribus, foeno, frumentis & lignis ad usum quotidianum utatur. Nec ulli alii jus, quod habet, aut locare aut vendere, aut gratis concedere potest. *Instit.* L. II. tit. v. § 1.

²⁷ " *Habitatio* jurisconsultis Romanis jus est, per " quod omne emolumenatum ex inhabitacione aedium " alienarum provenire solitum percipitur. Ea arctius " us patet, quam *usufructus*; quia ad hunc pertinet " emolumenatum, quod ex mercium receptione aliis " ve causis provenit. Latius tamen quam nudus *usus* " extenditur, quod ædes ejusmodi aliis suo loco inhab- " bitandas locare quis possit. *Puf. De Jure N. & G.* L. IV. c. viii. § 9. Vid. *Institut.* L. II. tit. v. § 5. *Cod.* L. III. tit. xxxiii. leg. 13.

²⁸ " Leges Romanæ jus *operæ servorum* arctius quam " eorum usumfructum esse tradunt: quia aliâ quoque " viâ quam per suas operas præstare utilitatem servus " potest." *Ibid.* §. 10. Vid. *Digest.* I. VII. tit. vii. *De operis servorum.*

IIIæ

Cap. 12. Illæ sunt, v. g. servitus oneris ferendi ²⁹, lumen³⁰, ne luminibus officiatur ³¹, prospectus ³², stillicidii recipiendi ³³, &c. Hæ sunt, v. g. iter ³⁴, actus ³⁵, via, aquæductus, aquæ haustus, pecoris ad aquam appulsus, jus pascendi, &c. Quæ omnes fere ex occasione viciniæ introductæ sunt.

*Modus ad-
quirendi
derivati-
vus va-
rius.
c. ix.*

IX. INTER modus adquirendi *derivativos* alii sunt, quibus res devolvitur in alium ex *dispositione legis*; alii, quibus *facto prioris domini*. Et quidem ut vel *bonorum* alicujus *universitas*, vel certa eorundem *portio* transferatur.

*Mortis
causa, vel
per succe-
sionem ab
intestato.
c. x.*

X. UNIVERSITAS bonorum lege transit per mortem prioris domini in *succeptionibus ab intestato*. Cum enim & communi hominum inclinationi repugnet & ad pacem generis humani minime omnium conducat, bona, quæ quis tanto cum labore, dum viveret, quæsivisset, a domini morte haberi pro derelictis, & cuivis occupanti patere; inde suadente ratione apud omnes populos receptum, ut, si quis de suis bonis ipse nihil disposuisset, ejus bona

²⁹ Quâ vicini paries, vel columna onus nostrorum ædium sustinere debet. *Digest.* L. VIII. tit. v. leg. 6. § 2. Eum debere columnam restituere, quæ onus vicinarum ædium ferebat, cuius essent ædes, quæ servirent. L. VIII. t. ii. leg. 33.

³⁰ Quâ quis nostras fenebras cogitur excipere. *Ibid.* leg. iv.

³¹ Quâ quis nequit aliquid facere, quòd quævis nostrarum ædium lumina obscurentur & minuantur. *Ibid.*

³² Quod in prospectu quis habet, ne quid ei officiatur

bona devolvantur ad eos, quos pro communi Cap. 12.
hominum affectu charissimos habere judica-
tur³⁶. Quales sunt regulariter, qui ex nobis
descendunt, & juxta hos alii sanguine nobis
juncti, pro gradu quisque propinquitatis. Et
licet aliqui homines dentur, qui vel propter
accepta beneficia, vel ob peculiarem affectum
alienos quosdam magis ament, quam suos con-
sanguineos: tamen pacis interfuit, non consi-
derato paucorum quorundam affectu, commu-
nem potius mortaliū inclinationem sequi,
modumque succedendi observare planissimum,
& nullis impeditis disceptationibus obnoxium:
Quæ emersuræ erant, si benefactores & amici
cum iis, qui sanguinis jure nituntur, possent
concurrere. Et si quis omnino benefactores
aut amicos cognatis volebat præferre, debebat
expresse super ea re disposuisse.

XI. Ex his consequitur, proximos cuique *In qua quo
bæredes esse suos liberos, quos & natura pa- ordine bæ-
rentibus alendos educandosque solicite com- redes suc-
mendavit, & quibus quisque parentum censem- cedant;*
c. xi.
tur quam lautissime voluisse prospicere, ac quæ

tur ad gratiorem prospectum & liberum. *Ibid. leg.*
xv.

³³ Quâ quis aquam onerosam in suam aream recipere
tenetur. *Inst. L. II. t. iii. § 1.*

³⁴ Jus eundi ad prædium nostrum per alienum.

³⁵ Jus agendi jumentum aut vehiculum. Cætera de-
finitionibus vix indigent.

³⁶ Nihil est tam conveniens naturali æquitati (ut lo-
quuntur jureconsulti Romani) quam voluntatem domini,
volentis rem suam in aliud transferre. ratam haberi.
Inst. L. II. tit. i. § 40.

fibi

Cap. 12. sibi supersunt ipsis potissimum relinquere ³⁷.

Per liberos autem intelliguntur præcipue, qui ex legitimo matrimonio nati sunt. His enim & ipsa ratio, & decor vitæ civilis, & leges populorum cultiorum præ naturalibus favent. Ista tamen ita demum obtinent, nisi pater aliquem pro suo filio ob sufficientes rationes noluerit agnoscere, aut nisi ab atrocissimam malitiam eundem abdicaverit. Sub liberis etiam comprehenduntur ii, qui sunt ulteriorum graduum; quos ut alere, ipsorum parentibus defunctis, avus tenetur; ita ut & ipsi cum patruis & avunculis ad hæreditatem avi concurrant æquissimum est; ne super calamitatem mature defuncti patris, etiam avi hæreditate excludantur. Ubi descendentes defunt, par est ad parentes defunctorum liberorum bona devolvi. Quibus liberi & parentes non sunt superstites, iis fratres succedunt. Ubi & hi deficiunt, hæres erit, prout quisque defunctum sanguine proprius contingit. Etsi ad lites evitandas, quæ heic exoriri possunt frequentissimæ, simulque ut ea res ad usum reip. probe attem -

³⁷ Si queratur de jure primogeniti supra alios, ut mihi videtur, successio ejus in bona parentum neutriquam ex lege naturæ, sed arbitrio parentum, aut consuetudine, aut lege civili, aut denique pactis & conventionibus pendet. Naturaliter enim quoad successionem ab *infelato*, omnes liberi ejusdem sunt conditionis, eodemq; haberi debent loco. Eodem itaque jure, quo per testamenta inæqualitas quedam introduci potest, nititur etiam prærogativa, qua præ reliquis gaudent primogeniti. De origine autem & fundamento hujus

attemperetur, in plerisque civitatibus super Cap. 12. ordine successionis accurate deprehenditur dispositum. Et hunc ordinem ut sequantur privati, tutissimum est, nisi graves causæ peculariter disponere subigant.

XII. FACTO domini prioris universitas *Vel per rerum mortis causa transit per testamentum*^{38.} *testamen-*
Nam & illud in qualemque solatum mortali- tum do-
tatis apud plerosque est receptum, ut quis minium
vivus sua bona transferre posset in eventum^{c. xii.} *transit :*
mortis, in eum, quem maxime amaret. Cæ- terum cum antiquissimis temporibus usitatum
fuisse videatur, ut imminente jam fato palam
suos hæredes nuncuparent ; & patrimonium de
manu in manum ipsis traderent ; postea graves
ob rationes multis populis aliud testamenti
genus magis arrisit. Ut nempe quocunque
tempore placeret, ultimam suam voluntatem
vel palam significare, vel literis tacite con-
signare possent ; quam mutare pro libitu li-
ceret, & ex qua hæredibus nuncupatis aut
scriptis tunc demum jus nasceretur, quando
testator exspiraret^{39.} Atque tales ultimæ vo-
luntates

hujus juris vide quæ de hac re ex professo differuit BUDDEUS in dissert. de successionibus primogenitorum, quæ exstat in Selectis Juris Nat. & Gent. p. 151.

³⁸ Testamentum est voluntatis nostræ justa sententia, de eo quod quis post mortem suam fieri velit. Digest. L. XXVIII. tit. i.

³⁹ “ Possum rem meam alienare non purè modò, “ sed & sub conditione ; nec tantum irrevocabiliter, “ sed & revocabiliter ; atque etiam retentâ interim “ possessione, & plenissimo fruendi jure. Alienatio
“ autem

Cap. 12: luntates licet merito magnum habeant favorem ; ita tamen temperandæ erunt, prout necessitudinum ratio, & utilitas civitatum requirit ⁴⁰. Quæ & inde legibus sueverunt cavere, quomodo cuique testamenta sint ordinanda. A quorum dispositione qui discesserit, quieri non potest, suæ voluntatis non fuisse habitam rationem.

*Inter vi-
vos vero
donatione
vel con-
tractu.*

XIII. INTER vivos facto prioris domini res transfeunt vel gratis, vel *interposito contractu*.

Prioris

“ autem in mortis eventum ante eam revocabilis, re-
“ tento interim jure possidendi ac fruendi, est *testamen-*
“ *tum.*” GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. vi. §*
14.

⁴⁰ Inter eruditos non convenit de testamentis, utrum ex jure naturali, an positivo originem trahant. Ex hac parte stat noster in opere majori (L. IV. c. x. § 4.) “ quia non necessarium videtur, ut dominium in se contineret facultatem disponendi, quid circa res alicujus post mortem debeat fieri: sed sufficere potest, si quis res suæ potestati subjectas haberet, quo usque viveret, nec eam ultra vitam extendere posset; de bonis autem eorum, qui inter homines esse defierunt, vivis disponendi cura relinquitur.” Quæ rationes non satis validæ videntur ad sententiam auctoris stabilendam; & rectius, ut opinor, decernit GROTIUS: “ Quanquam testamentum, ut actus alii, formam certam accipere possit à jure *civili*, ipsa tamen ejus substantia cognata est dominio, & eo dato, juris *naturalis.*” *De Jure B. & P. L. II. c. vii. § 14.* Easdem partes tuerit BUDDEUS; quo judice, non tantum licet testamenta condere, sed naturaliter quoque vim habent & efficaciam rerum dominium ad eos, qui in illis hæredes scripti sunt, transferendi. Nulla enim prosector vis esset dominij, nisi domino liceset ejusmodi.

Prioris generis translationes vocantur *dona-
tiones*⁴¹. De contractibus infra erit agen-
dum⁴².

XIV. QUANDOQUE etiam *invito priore do-
mino* res trasferuntur, & quidem in civita-
tibus potissimum per modum pœnae ; dum ob *In invito da-
delicta* damnatis interdum omnia bona, in- *mino res*
terdum certa eorum portio eripiuntur, & vel *quandoque*
publico, vel læso adplicantur. Sic & in bello *transfe-
runtur.* invitis res per hostem viribus superiorem eri- c. 6. § 14.

di quid sancire, quod etiam post mortem ejus valeret. Et hoc sensu testamenta sunt juris naturalis, et si à jure civili certi ritus ac cæremoniæ, quibus observatis valorem demum suum consequantur, addi possint, imò hoc ut variis hominum improborum molitionibus obvi- am eatur, consultum sit. *Theol. Moral.* P. II. c. iii. S. v. § 21. Idem plurimus demonstravit in dissert. de testamentis summorum imperantium, in *Select. Juris Nat.* & *Gent.* Eandem sententiam comprobat BAR- BEYRAC. [ad *PUF. De Jure Nat. & Gent.* L. IV. c. x. § 4.] quama pluribus refellere conatur TREVERUS ad loc. sed laterem lavat.

⁴¹ Ad dominium transferendum requiritur ex lege civili *traditio*, non autem ex jure gentium. Sic enim GROTIUS : “ Ad dominii translationem *naturaliter* “ traditionem non requiri ; quod & ipsi jurisconsulti “ in quibusdam casibus agnoscunt, ut in re donata “ usufructu retento, aut in eum collatâ, qui possideat, “ aut commodatam servet.” *De Jure B. & P.* L. II. c. viii. § 25. *Conf.* L. II. c. vi. § 1.

⁴² Ipsæ vero donationes quiddam in se continent cum contractibus commune, quoniam ut valeat donatio, necessaria est acceptatio ; requiritur mutuus donantis & accipientis consensus : ut ipse auctor ostendit supra, cap. ix. § 15.

piuntur,

Cap. 12. piuntur, raptorique adquiruntur⁴³; ad quas
 tamen recuperandas pari violentia prior dominus jus non amittit, quo usque per subse-
 quentes pacis tractatus omni prætensioni ad
 easdem renunciaverit.

Ufucatio XV. PECULIARIS denique modus adqui-
 quæ; quæ rendi est *ufucatio*; per quam is, qui bona
que ejus *fide* justoque titulo rei alicujus possessionem
introducetæ *ratio*. nactus est, eamque diu quietam & non inter-
 c. xii. ruptam obtinuit, demum pro perfecto domino
 ejus rei habetur, ita ut antiquum dominum,
 si postea rem eam vindicare velit, repellere
 queat⁴⁴. Cujus juris introducti ratio fuit,
 partim quod pro relicta rem habere judica-
 retur, qui diu eandem vindicare neglexerit,
 cum longo tempore ad id occasiones vix deesse
 judicentur⁴⁵: partim quod tranquillitatis &
 pacis intercesset, aliquando possessiones rerum
 extra controversiam collocari⁴⁶. Præsertim
 cum longe gravius videatur, post diuturnam
 possessionem re bona fide parta privari; quam
 olim amissa, & cuius desiderium dudum erat

⁴³ In hac re sequitur auctor jureconsultos Romanos.
Ea, quæ ex hostibus capimus, jure gentium statim nostra
fiunt, inquit JUSTINI A N. Instit. L. II. tit. i. § 17.
 Sed de hac re vid. infra. L. II. c. 15.

⁴⁴ Possessionem ita demum legitimam esse, cum om-
 nium adversariorum silentio & taciturnitate firmatur:
 interpellatione vero & controversiâ progressâ, non posse
 eum intelligi possidorem, qui licet possessionem corpore
 teneat, tamen ex interpositâ contestatione, & causa, in
 judicium deductâ super jure possessionis vacillet ac dubi-
 tet. Cod. L. VII. tit. xxxii.

digestum, in perpetuum carere. Ut tamen in Cap. 12. civitatibus certi termini, prout ratio & utilitas civitatis suggererit, definiantur, intra quos usucapio compleatur; tranquillitatis & pacis interest⁴⁷.

C A P. XIII.

DE OFFICIIS, QUÆ EX DOMINIO RERUM
PER SE RESULTANT.

I. **E**X introducto rerum dominio ista officia ex inter homines provenerunt. dominio: Quisque re

PRIMO: *Ut quilibet teneatur alterum (non suis frui hostem) pati rebus suis quiete frui, neque vi permetta aut per fraudem illas corrumpere, intervertere, tur. aut ad se trahere sustineat.* Quo ipso furta, rapinæ, & similia crimina, in res alienas tendentia, vetantur¹. L. iv. c. 13.

II. **S**ECUNDO: *Quando res aliena ad nos Res aliena pervenit sine nostro crimen, & bona nostra fide, nostræ potestatis eamque adbuc in nostra potestate habemus;* reddenda domino. c. xiii. § 2.

⁴⁵ Sed diutina possessio tantum jure successionis sine justo titulo obtenta prodebet ad præcriptionem hâc solâ ratione non potest. *Cod. L. VII. tit. i.*

⁴⁶ Bono publico usucapio introducta est, ne scilicet quarundam rerum diu & fere semper incerta dominia essent, cum sufficeret domino ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. *Digest. L. XLI. tit. iii. leg. 1.*

⁴⁷ Conf. GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. iv.*

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. x.*

Cap. 13. *tenemur efficere, quantum in nobis est, ut illa in potestatem legitimi sui domini redeat.* Non tamen tenemur illam rem restituere nostris impensis; & si quas in eam servandam fecimus, recte possumus repetere, aut rem tantisper, quoad illæ solvantur, retinere. Et ad restituendum tunc deum actu tenemur, quando innotuit nobis, illam rem esse alterius. Tunc enim debemus significare, rem eam penes nos esse, nec per nos stare, quo minus dominus suum possit recipere. Quod tamen justo titulo adquisivimus, non tenemur ipsi in dubium revocare, & velut publice denunciare, an quis eam rem sibi velit vindicare. Atque isthac officium præponderat contractibus particularibus iisque exceptionem dat. v. g. Si fur apud me insciū furti rem furtivam deposuerit, & post verus ejusdem dominus adparuerit; huic non furi, eadem erit restituenda.

III.

² Tritum est jureconsultorum degma: *Jure nature equum est neminem cum alterius detimento & injuria fieri locupletiorem.* Eodem modo CICERO: *Contra naturam est ex hominis incommodo suum augere commodum.* De Offic. III. v. Sed auctoris opinioni de bonæ fidei possessore minimè adsentitur BARBEYRACCIUS, qui ejusmodi possessorem ad fructus consumptos restituendos haudquam teneri contra Grotium & nostrum disputat; cuius hanc præcipue causam assignat: Bonâ fide qui rem aliquam possidet & tanquam suâ utitur, tantisper ejusdem verus & realis dominus existimari debet, ideoq; fructus ejus percipere jure potest. Ejusmodi possessio quasi interregnum est, quo durante interrupitur veri domini proprietas; dominoque punitivo

III. TERTIO: *Quod si autem res aliena, Cap. 13. bona fide parta, sit consumta; officii est tan- tum restituere domino, quantum facti sumus locupletiores: ne ex immerito alterius damno lucrum capiamus*².

*Consumta quoque fecit locu-
pletorem.*

c.xiii. § 9.

IV. Ex hisce porro sequentes conclusiones deducuntur³: I. Possessor bonæ fidei⁴ non tenetur ad ullam restitutionem, *si res periit; næ fidei quia nec res ipsa penes eum est, nec lucrum variae ex ea re.* II. Bonæ fidei possessor tenetur ad restituendum non solum rem sed & *fructus adbuc extantes.* Naturaliter enim ad quem pertinet res, ad eundem quoque fructus pertinent. Licebit tamen possessori detrahere omnes impensas in rem ejusque culturam, quo fructus provenirent, factas. III. Bonæ fidei possessor tenetur ad restitutionem rei & fructuum *consumtorum;* si modo alias tantundem consumturus fuerat, & possit rei evictæ pre-

tatio percipiendi fructus, qui exinde accrescant, jus competit. Igitur nullos reditus, nulla emolumenta restituere tenetur. Vid. Not. ejus ad loc. nec non ad opus majus. L. IV. c. xiii. § 3. not. 1. Similiter GROTIUM corrigit ad Libr. II. c. x. § 4. Non tenetur, inquit, ad restituendos etiam fructus extantes rei; quoniam ille, quamdiu fuit bonæ fidei possessor, secundum legem naturalem eadem plane jura habuit, ac si verus dominus fuisset.

³ Quæ sequuntur, ex GROTIO transtulit auctor, ejusdem errores implicitè amplectens. *De Jure B.* [¶] P. L. II. c. x. § 3—9.

⁴ *Possessor bonæ fidei* vocatur, qui rei alienæ, quam possidet, illæsam habet conscientiam. V. CALVINI Lexicon. Jurid.

Cap. 13. tium ab autore suo recuperare. Nam in hoc factus est locupletior, dum rem alienam consumendo suæ pepercit. IV. Bonæ fidei possessor non tenetur pensare fructus, quos neglexit. Quia nec rem habet, nec quidquam quod rei successit. V. Si bonæ fidei possessor rem alienam sibi donatam alii *donaverit*; non tenetur, nisi omnino ex officio aliquo tantundem donatus fuerat. Tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse. VI. Si bonæ fidei possessor rem alienam oneroso titulo partam quocunque modo *alienaverit*; non tenetur, nisi quatenus ex ea lucrum fecit. VII. Bonæ fidei possessor etiam *oneroso partam titulo* rem alienam tenetur restituere, neque dominum id, quod erogavit, reposcere potest, sed illum duntaxat, abs quo eam rem accepit. Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine aliquo impendio probabiliter non potuit, aut *μηνύθεος* ultro pollicitus fuerit⁵.

V.

5 Indicij præmium.

⁶ Omisit noster tis regulas, quas ex Grotii mente sequi tenetur bonæ fidei possessor, ideoque has supplebimus. “ VIII. Eum, qui rem alienam emit, “ non posse eam restituere venditori, ut pretium fer-
“ vet; quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam cœ-
“ pit obligatio restituendi. IX. Eum qui rem habe-
“ at cuius dominus ignoratur, non teneri naturaliter
“ eam rem pauperibus dare: quantum valde hoc pium
“ sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est,
“ quia ex dominio nemo jus habet præter dominum.
“ Non esse autem & non apparere, tantundem valent,
“ quoad eum cui non appetet. X. Naturaliter quod
“ ob

V. Qui rem alienam *invenit*, quam domino invito excidisse probabile sit, non potest eam colligere hoc animo, ut eandem domino requirenti subtrahat. Ubi autem dominus non adparet, recte eandem sibi retinere potest.

*Res inven-tas quando
retinere
liceat?*

c.xiii § 15.

C A P. XIV.

D E P R E T I O.

I. POST introducta rerum dominia cum nec omnes res ejusdem essent naturæ, nec eundem usum humanis necessitatibus præberent; nec cuivis ista rerum copia adesset, quam ad usus suos desideraret; mature inter homines receptum res invicem *permutare*¹. Sed quia sæpiissime contingeret, ut res disparis naturæ aut usus essent transferendæ: ne alteruter ejusmodi permutatione læderetur; necessum

“ ob causam turpem aut honestam, ad quam quis obli-gabatur, acceptum est, non esse restituendum; quan-dam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, quia ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem dominium transit ex prioris domini voluntate. Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, putâ extorio: hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.” *Ibid. § 10—12.*

¹ Ex permutatione ortum est commercium, ex com-mercio pretium, & ex p:retio nummus. Permutatio autem crevit vel ex naturali hominum indigentia, vel

Cap. 14. sum erat conventione hominum rebus assignari aliquam quantitatem, juxta quam res invicem comparari, exæquarique possent. Quod itidem contingit circa actiones, quas in aliorum usum non gratis adplicare placuit. Ea quantitas nomine *pretii* venire solet².

Pretium vulgare in nens. II. DIVIDITUR pretium in vulgare & emi-
rebus, emi- seu operis in commercium venientibus, qua-
nens in nummo. tenus

c. i. § 3.

ex eorum luxuriâ. Cùm enim industriâ hominum rès naturâ communes in occupationem, & exinde in dominium venerunt, pleræque autem res, quæ usibus humanae vitæ maximè inservire possint, breves & caducæ fuerunt; exinde res brevi perituras pro firmis & stabilibus permutare cœperunt, puta frumentum pro nucibus, victum pro vestitu: & sic institutæ sunt rerum permutationes & commercia. Deinde rebus quorundam indies crescentibus usque ad satietatem, neque tamen permutationi idoneis, (non enim facile singula à loco ad locum deferri possunt) tandem inter homines convenit quiddam mutuò dare & accipere, quod diutiùs durare & nullo fere negotio tractari & deferrri potuit; cujus valor ex arbitrio & consensu bominum æstimatus quasi communis mensura esset, ad quam omnia pretiosa referri possunt. Juxta illud ARISTOTELIS. Eth. ix. 1. Πεπόνισται κονὸν μέτρον νέμισμα, ἡρὸς τέτο δὲ πάντα ἀγρίσεται, οὐ τότη μετρεῖται πάντα. Ex cogitatur pro communi mensura nummus; ad quam omnia referuntur, quaque mensurantur omnia. Metalla, aurum, argentum, aes, & si quid tale, huic usui maxime idonea fuerunt, quorum valor primum à pondere, deinde à signo his impresso (quod mensuræ vice fungi potuit) definitur. Et hæc est origo nummi. Audiamus de hac re Romanos jureconsultos: “Origo emendi vendendique à permutationibus cœpit. Olim enim non ita erat nummus, neque aliud merx, “ aliud

tenus usum aliquem & delectationem homini- Cap. 14.
bus afferunt. Hoc autem cernitur in nummo, nummo
quatenus is omnium rerum & operarum pre-
tium virtualiter continere, & communem iis-
dem mensuram præbere intelligitur.

III. VULGARIS pretii *fundamentum* in se Illius quia
est aptitudo illa rei vel operæ, qua aliquid *fundamen-*
tum &
mediate aut immediate conferre potest ad vi-
tae humanæ necessitates, & ad eandem commo-
diorem aut jucundiorem reddendam³. Unde c. i. § 4.
&

“ aliud pretium vocabatur ; sed unusquisq; secundum
“ necessitatem temporum ac rerum, utilibus utilia
“ permutabat ; quando plerumque evenit, ut quod
“ alteri supereft, alteri defit ; sed quia non semper nec
“ facile concurrebat, ut cum tu haberet, quod ego
“ desiderarem, invicem haberem quod tu accipere
“ velles, electa materia est, cuius publica & perpetua
“ æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate
“ quantitatis subveniret ; eaque materia formâ publi-
“ câ percossa usum dominiumque non tam ex substan-
“ tiâ præbet, quam ex quantitate : nec ultra merx
“ utrumque, sed alterum pretium vocatur.” *Digest.*
L. XVIII. tit. i.

² Pretium sic definiri solet: *Quantitas moralis rerum*
& *actionum, quatenus aliquem usum habent in vitâ com-*
muni, atque invicem comparantur, quo in commercium ve-
nire aptæ sint. Conf. GROT. *De Jure B.* & *P.* L. II.
c. xii. § 14. BUDDEI *Theol. Mor.* P. II. c. iii. S. 5.
§ 24.

³ Sunt tamen, qui hoc non per se sufficere contendunt, sed præter utilitatem addendum putant, ut omnibus non sufficient, adeoq; suo modo res rara sit. Ita TITIUS & BARBEYRAC. *ad loc.* Rectè, ut opinor, nostrum defendit BUDDEUS [*Theol. mor. P.* II. c. iii. S. v. § 24] quoniam de sola aptitudine recipiendi pre-
tium loquitur PUFENDORFIUS: ut pretium *auctu im-*
ponatur,

Cap. 14. & res nullum plane usum præbentes, nulliu
 pretii solemus vocare. Dantur tamen res quæ-
 dam, vitæ humanæ utilissimæ, quibus nullum
 certum pretium impositum intelligitur ; vel
 quia dominio sunt & debent esse vacuæ, vel
 quia ad permutationem sunt ineptæ, & inde a
 commerciis sepositæ, vel quia in commercijs
 nunquam aliter quam appendix alterius rei
 considerantur. Sed & dum lex divina aut hu-
 mana quasdam actiones extra commercium re-
 movet, seu pro mercede obire vetuit, pretium
 quoque iisdem detraxisse intelligitur. Sic quia
 superiores partes æris, æther, ac cœlestia cor-
 pora, vastusque oceanus a dominio humano
 sunt exempta, nullum quoque pretium iisdem
 tribui potest. Sic liberi capitis nullum est pre-
 tium, quia liberi homines in commercium non
 veniunt ⁴. Sic apricum solis lumen, liquidus
 & purus aer, amena facies terræ, quatenus
 oculos duntaxat pascit, ventus, umbra, & si-
 milia in se & seorsim considerata, pretium non
 habent ; cum homines sine talibus usu terræ
 frui nequeant. Quibus ipsis tamen magnum
 mo-

ponatur, accedere debet, ut non omnibus sufficiat.
 Aqua, si in tanta copia adsit, ut omnium usibus sufficiat,
 fundamentum pretii habet, utilitatem. In eo aptitu-
 do ad recipiendum pretium consistit. Ut actu im-
 ponatur pretium, ob abundantiam non necesse est. Quod
 si vero rara sit, pretium omnino actu imponitur.
 “ Mensura ejus, (inquit GROTIUS. L. II. c. xii. §
 “ 14.) quod res quæque valet, maxime naturalis est
 “ indigentia, ut ARISTOTELIS recte ostendit. (Eth.
 “ L. V. c. viii.) quod in permutationibus rerum apud
 “ barbaros

momentum inest circa augendum aut mi-^{Cap. 14.}
nuendum pretium regionum, fundorum atque
prædiorum. Sic illicitum est pretio addicere
actiones sacras, quibus effectus aliquis moralis
ex instituto divino est assignatus; quod cri-
men *Simoniam* vocant⁵, & improbe justitiam
venalem habet judex.

IV. CAUSÆ autem, cur unius & ejusdem *Intensi vel*
rei pretium *intendatur* vel *remittatur*, quod-^{remissi pre-}
que adeo una res alteri *præferatur*, licet hæc
æqualem aut *majorem* usum in vita humana
videatur obtinere, sunt variae. Heic enim us-^{tii non una}
que adeo necessitas rei aut nobilitas usus pri-^{c. i. § 9.}
mas semper non tenent; ut potius vilissima esse
cernamus, quibus vita humana minime carere
potest; ideo quod non sine singulari Dei pro-
videntia uberem eorum proventum natura pro-
fundat. Ad *intentionem* igitur pretii imprimis
facit raritas; quæ non parum commendatur,
ubi ex locis remotis res afferuntur. Inde am-
bitiosa hominum luxuria multis rebus, queis
vita humana commodissime carere poterat, e-
normia pretia posuit; puta unionibus, & gem-

“ barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc
“ unica est mensura. Nam hominum voluntas,
“ quæ rerum domina est, multas res magis desiderat
“ quam sunt necessariæ. Margariti, inquit PLINIUS,
“ (Hæt. Nat. ix. 34.) pretia luxuria fecit.”

⁴ *Libertas inestimabilis res est.* Digest. Lib. I. t. xvii.

⁵ *Simonia* (quam Latini *ambitum* vocant, siquidem
Simonia non est vox Latina) dicitur, quando quis vult
dare aut accipere dona Dei, datâ aut acceptâ pecuniâ.
Et hinc tralatè dicitur de iis, qui *beneficia ecclastica*
vendunt aut emunt.

mis.

Cap. 14. mis⁶. Rerum vero quotidiani usus pretia potissimum intenduntur, quando raritas earundem conjungitur cum necessitate seu indigenita. Pretia rerum artificialium præter raritatem maxime solent intendere subtilitas & elegantia artis, quam præ se ferunt, quandoque & fama artificis, nec non operis difficultas, artificum & operariorum raritas, & similia. Operarum & actionum pretia intendit earundem difficultas, dexteritas, uti itas, necessitas: agentium raritas, dignitas, libertas; & denique ipsa artis opinio, nobilis an ignobilis illa habeatur. Contraria horum pretium minuere solent. Aliquando denique certa aliquares non in universum, sed a singulis magni æstimatur ex peculiari affectu; puta quod ille, a quo ista in nos profecta est, maximi a nobis fiat, exprimendoque ipsius affectui data sit: aut quod eidem adsueverimus, aut quia insignis casus sit monumentum, aut ejusdem ope magnum malum declinaverimus, aut quia a nobis meti ipsis confecta sit. Quod solet vocari *pretium affectionis*.

Rerum

pretia definiuntur

V. Ast circa *definienda singularum rerum conventionis* pretia alia quoque considerari sueverunt. Et ne, lege, inter eos quidem, qui in naturali libertate invicem vivunt, rerum singularium pretia non c.i. § 8, 9. aliter, quam contrahentium conventione definiuntur, quippe cum illis liberum sit alienare aut adquirere, quæ velint; nec communem habeant

⁶ Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est aestimatio tisca.

habeant dominum, qui eorum commercia mo- Cap. 14.
deretur. Ast in civitatibus dupli modo
pretia rerum definiuntur : uno per decretum
superioris, aut per legem : altero per commu-
nem hominum æstimationem atque judicium,
seu uium fori ; accedente consensu eorum qui
inter se contrahunt. Illud pretium aliqui so-
lent vocare *legitimum*, hoc *vulgare*. Ubi pre-
tium legitimum in gratiam emtorum fuit con-
stitutum, quod frequentius fit ; non licebit
vendoribus plus exigere ; et si minus accipere
si velint, non prohibeantur. Sic ubi merces
operarum publice fit taxata in gratiam eorum,
qui conducunt ; operario non licet plus exi-
gere, et si idem non prohibeat minus acci-
pere.

VI. ENIMVERO vulgare pretium, quod *Pretium*
per leges non est taxatum, habet aliquam la- *ex usu feri*
titudinem, intra quam plus minusve dari & *suam habet*
accipi potest ac solet, prout inter contrahentes *latitudi-*
fuit conventum. Quod tamen fere sequitur c. i. § 10. *nem.*
usum fori. Ubi solet haberi ratio laborum
& expensarum, quas mercatores communiter
faciunt in mercibus adportandis & tractandis ;
necnon quo modo ematur aut vendatur, in
magna quantitate, an minutatim. Subito quo-
que interdum mutatur commune pretium
ex copia aut paucitate ementium, pecuniæ,
aut mercium. Nam paucitas ementium &
pecuniæ, (*ex peculiari causa emergens*) &

*tionis : difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini fe-
ceris.* CICERO in Verr. iv. 7.

mercium

Cap. 14. mercium abundantia pretium minuit. Contra
 ~~~~~~ emturrentium & pecuniae copia, & mercium
 raritas, pretium intendit. Sic & ad minuen-
 dum pretium facit, si merx quærat emtorem.
 Contra intenditur pretium, ubi venditor ultro
 rogatur, alias non venditus. Denique &
 illud solet attendi, paratam quis pecuniam
 offerat, an in diem solutionem differat ; cum
 etiam dies sit pars pretii ⁷.

Expediendis negotiis necessarius est numerus.
c. i. §. 12. VII. Cæterum postquam a primæva sim-
 plicitate mortales desciverunt, & varia quæ-
 flus genera introduxerunt ; facile fuit depre-
 hensum, solum illud vulgare pretium non suf-
 ficere expedientis hominum negotiis, & glis-
 centibus commerciis. Nam tunc sola permu-
 tatione commercia constabant ; & operæ alio-
 rum locari aliter, quam mutua opera, aut re
 tradita non poterant. Atqui postquam tam
 varia desiderare ad commoditatem aut volup-
 tatem cœpimus, non sane in proclivi fuerat
 cuivis ejusmodi res possidere, quas alter suis
 mutare vellet, aut quæ alterius rebus æquiva-
 lerent. Et in civitatibus cultis, ubi cives va-
 riis statibus distinguuntur, complura hominum
 genera dari necessum est, quæ, si simplex illa
 rerum & operarum permutatio vigeat, vitam
 plane non tueri, aut ægre queant. Hinc ple-
 risque gentibus, queis amplior vitæ cultus ar-
 ridebat, visum fuit conventione quadam *pre-
 tium eminens certæ rei imponere*, ad quod

⁷ *Dies solutionis, scuti summa, pars est stipulationis.*
Digest. L. II. t. xiii.

cæterarum rerum pretia vulgaria exigerentur, & Cap. 14. in quo eadem virtualiter continerentur. Adeo ut interveniente illa re quamlibet rem venalem quis sibi comparare, & quævis commercia & contractus commode posset exercere.

VIII. Hunc ad finem plerisque gentibus *Materia placuit adhibere metalla nobilia*, & non admodum frequentia. Nam & illa substantiae sunt valde compactæ, sic ut usu non facile deteriori queant, & divisionem in plurimas minutæ particulas admittant. Nec minus custodiæ & tractationi eadem sunt habilia; & propter raritatem multis aliis rebus æquivalere possunt. Etsi quandoque ex necessitate, & apud quasdam gentes ex defectu metallorum, aliæ res in vicem nummorum sint adhibitæ⁸.

IX. In civitatibus porro *valorem nummi definire* est penes summos imperantes⁹; & inde publica signa eidem solent imprimi. Est tamen in eo definiendo respicienda communis gentium vicinarum, aut quibuscum nobis commercia excentur, æstimatio. Alias enim, si nimis magnum nummis suis valorem posuerit civitas, aut si materiam eorum rite non temperaverit, commercia civium suorum cum extraneis, quæ quidem sola rerum permutatione absolvî non possunt, valde sufflaminabit. Et ob eam ipsam causam non temere

⁸ Ut corium apud Lacedæmonios, de quo vid. SEC. de Benef. v. 15.

⁹ Hinc nummi summorum imperantium imagines præferre solent.

Cap. 14. in valore nummorum fieri debet mutatio, nisi summa reip. necessitas id exigat. Etsi gliscente auri argenteque copia paulatim nummorum valor in comparatione ad pretium fundorum, & quæ inde dependent, soleat velut ultiro decrescere.

C A P. XV.

DE CONTRACTIBUS, QUI PRETIA RERUM
PRÆSUPPONUNT, ET FLUENTIBUS INDE
OFFICIIS.

Contractus rerum dominia & pretia supponunt. *L. V. c. ii.* I. **PACTUM** in genere est consensus & conventio duorum pluriumve in idem placitum. Sed quia frequenter simplicia *pacta* contructibus contradistinguuntur, id *discrimen* in hoc potissimum videtur consistere, quod *contractus* vocentur *pacta*, quæ circa res & actiones in commercium venientes versantur, adeoque dominia & pretia rerum præsupponunt. Sed quæ circa alia ineuntur conventiones, communi *pactorum* vocabulo insigni-

---

* Alii alias differentias inter contractus & pacta constituant. HOBSES. *De Cive*, c. ii. § 9. VITRIARIUS Institut. *Jura N. & G.* L. II. c. xii. Qu. 2. Sed ex jure Romano videntur tantum in eo differre, ut pactum sit *genus*, contractus *species*. Illud enim definire solent, *duorum pluriumve in idem placitum consensus*. Digest. L. II. tit. xiv. Sed conventiones, quæ pariunt actiones, in suo nomine non stant, sed transfeunt in proprium nomen *contractus*, ut *emptio*, *venditio*, *locatio*, &c. Digest. ibid.

² Conf. GROT. L. II. c. xii.

untur.

untur¹. Etsi ex hisce quibusdam promiscue Cap. 15
pactorum & contractuum nomen tribuatur².

II. CONTRACTUS dividi possunt in *bene-ficos* & *onerosos*. Illi alteri contrahentium parti gratis commodum aliquod afferunt ; uti mandatum, commodatum, depositum³. His utramque partem ad æquale onus adstringunt ; c. ii. § 8. quippe in quibus eo fine præstatur aut datur aliquid, ut tantundem recipiatur⁴.

III. HABENT autem hoc omnes contractus *In onerosis* *onerosi*, ut in illis servari *æqualitas* debeat, *contractibus ser-vanda æ-qualitas.* seu ut uterque contrahentium tantundem nan-ciscatur : & ubi inæqualitas intervenerit, alteri, qui minus accepit, nascatur jus ad postulan-dum, ut suppleatur quod sibi deest, aut ad contractum plane abrumpendum. Id quod tamen in civitatibus potissimum obtinet, ubi usu fori, aut lege, pretia rerum definiuntur. Ad hanc autem *æqualitatem* inveniendam & determinandam requiritur, ut utrique contra-hentium res ipsa, circa quam contrahitur, cum suis *qualitatibus*, quæ aliquod momentum hec habent, sit *cognita*. Unde &, qui per

³ v. g. Si quis rem minoris vendat, animo beneficium dandi ; cuius exemplum vid. apud SUETON. in *Jul. Cæs.*

⁴ Quorum à jurisconsultis quatuor enumerantur spe-cies. 1. *Do ut des*, ut pecuniam pro pecuniâ, vel rem pro pecuniâ, vel usum rei pro re aut pecuniâ aut usu rei. 2. *Facio ut facias*, cuius innomeræ sunt spe-cies pro factorum varietate. 3. *Do ut facias*, ut pecu-niam pro servitute. 4. *Facio ut des*, ut in conductioni-bus. *Digest.* L. XIX. tit. v. *Conf. Grot.* L. II. c. xii. § 3.

Cap. 15. contraclum rem in alterum est translaturus, indicare debet non solum qualitates rei aestimabiles, sed & earundem privationes, & vitia⁵. Citra hoc enim justum pretium constitui nequit. Etsi illas circumstantias, quae per se rem non contingunt, indicare non sit necessum. Vitia autem utrinque jam nota non opus est indicari. Et qui sciens vitiosi quid comparat, habet quod sibi imputet.

Erratum in ea; etiam culpa, corrigendum. **IV.** Eousque autem in hisce contractibus æqualitas est adhibenda, ut licet nihil dissimulatum sit, tamen si postea inæqualitas deprehendatur, etiam citra culpam contrahentium, puta quia vitium latebat, aut in pretio ei, qui plus habet, addendumque minus habenti

⁵ Praeceptum est in lege Mosaicâ. *Quum rem vocationem vendideris quicunque proximo suo, aut ex e manu proximi tui, ne fraudem facito alter alteri.* Levitic. xxv. 14. Huic affine est illud CICERONIS: *Juris natura fons est neminem id agere, ut ex alterius praedetur inficiantia.* De Offic. III. xvii. Omnem abesse dissimulationem à contractibus præcipit jus Romanum. *Dolum malum à se abesse præstare venditor debet, qui non tantum in eo est, qui fallendi causâ obscurè loquitur: sed etiam qui insidiose obscurè dissimulat.* Digest. L. XVIII. tit. i. Ac de jure prædiorum hoc sanctum esse testis est CICERO. *Quicquid esset in prædio vitii, id statuerunt si venditor sciret, nisi nominatim dictum esset præstari oportere.* De Offic. III. xvi.

⁶ Ut legato, qui omnia ad præscriptum agere tenetur.

⁷ Præclarè CICERO de hac re differuit. “ In privatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosius gessisset

benti. Etsi ad declinandam multitudinem li- Cap. 15.
tium leges civiles vix aliis quam ^{~~~~~}enormibus
læsionibus heic medeantur ; de cætero quem-
que rerum suarum fatagere jubeant.

V. *Contractus benefici* sunt præcipue tres : *Manda-*
Mandatum, Commodatum, & Depositum. ^{tum est} *Mandatum* est, quando quis gratis alterius ^{contractus} *beneficus,*
negotia ipso requirente & committente ex- ^{& qualis?} *c.* iv. § 1.
pedienda suscipit. Idque contingit *duplici* rati-
one, vel ut præscribatur ipsi modus rei ex-
pediendæ ⁶; vel ut is ejusdem judicio ac dex-
teritati relinquatur. In hoc contractu uti
summa cum fide & industria versandum est ;
quippe cum nemo fere nisi amico, & de quo
optime sentit, mandet ⁷; ita contra mandata-
rius indemnisi præstari debet a sumtibus in
rem

“ gessisset sui quæstūs aut commodi causā, verum etiam
“ negligentius ; eum majores summum admisisse dede-
“ cus existimabant. Itaque *mandati* constitutum est
“ judicium, non minùs turpe quam furti. Credo prop-
“ pterea, quod quibus in rebus ipsi interesse non possu-
“ mus, in his operæ nostræ *wicaria* fides amicorum
“ supponitur : quam qui lædit, oppugnat omnium com-
“ mune præfidium ; & quantum in ipso est, distur-
“ bat vitæ societatem. Non enim possumus omnia
“ per nos agere. Alius in aliâ est re magis utilis.
“ Idcirco amicitiae comparantur, ut commune com-
“ modum mutuis officiis gubernetur. Quid recipis
“ mandatum, si aut neglecturus, aut ad tuum commo-
“ dum conversurus es ? Cur mihi te offers, ac meis
“ commodis, officio simulato, officiis & obstas ? Rece-
“ de de medio : per alium transfigam. Suscips onus
“ officii, quod te putas sustinere posse : quod mini-
“ me videtur grave iis, qui minimè ipsi leves sunt.

A a

“ Ergo

Cap. 15. rem sibi commissam factis⁸ : nec non a damnis, in quæ ex causa mandati incidit, & quæ proprie ex ipsa re mandata profluxerunt⁹.

*Commodatum
quale
gratuitum
usum no-
tet?*

c. iv. § 6.

VII. *Commodatum* est, quo rei nostræ usum alicui gratis concedimus. In quo observandum, ut quis eandem rem sollicite & summa cum diligentia servet, tractetque: neque ipsam ad alios usus adhibeat, aut ulterius, quam commodans concessit: ac illæsam & prout accepta fuit restituat, nisi quantum per ordinariū usum eidem decessit. Quod si res ad certum tempus fuerit concessa, & interea dominus eadem valde indigere incipiat, ex casu aliquo tempore commodationis factæ non præviso; repetenti eadem citra tergiversationem erit restituenda. Quod si autem res comodata casu fortuito & improviso citra omnem commodatarii culpam perierit; ejus æstimatio non

“ Ergo idcirco turpis hæc culpa est, quod duas res
“ sanctissimas violat, amicitiam & fidem. Nam neque
“ mandat quisquam fere, nisi amico, neque credit nisi ei
“ quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis,
“ simul & amicitiam dissolvere, & fallere eum, qui læsus
“ non esset nisi credidisset.” *Pro Sex. Ref. c. xxxviii,*
xxxix.

⁸ Sic si à latronibus spoliatus sit, vel naufragium fecerit, mandans ad damnum resarcendum tenetur.

⁹ Quæri solet, an negotio tibi dato & quid omnino faceres definito; contra quid facere debeas, si eo facto videri possit res eventura prosperius exque utilitate ejus, qui tibi id negotium mandavit? De quâ quæstione vid. A. GELL. N. A. L. I. c. xiii. Hanc sic accuratè dirimit noster. “ Distinguendum est inter mandatum,
“ quod per imperium superioris, & quod ex contrac-
“ tu ultroneo suscipitur. In privatis negotiis facile
“ est,

non erit solvenda, ubi eadem apud dominum Cap. 15. quoque peritura fuerat. Alias æquum videtur commodatarium æstimationem rei præstare, quippe quam dominus amissurus non fuera, ni aduersus alterum benignus fuisset ¹⁰. Vice versa, si quid utilium aut necessiarum impensarum in rem commodatam factum sit extra eas, quæ alias usum rei regulariter comitantur, id a domino refundendum erit.

VII. *Depositum* est, quo rem nostram, aut ad nos quocunque modo spectantem alterius fidei committimus, ut eandem gratis custodiatur. In quo requiritur, ut res concredita diligenter custodiatur, & quandocunque deponenti placuerit restituatur; nisi ea restitutio domino, aut aliis noxia sit futura, eoque intuita diffrena sit ¹¹. Neque licebit re deposita citra consensum domini uti, siquidem ea ullo modo per

“ est, ut modus expediendi negotiorum alteri præsumatur præscriptus duntaxat in vicem consili, in quo immutando prudentiæ mandatarii locus est relictus. At vero qui pro imperio aliquid alteri mandat, non censetur ipsi nisi meram executionem injunxit, idemque non licebit à modo præscripto discedere.”

De Jure N. & G. L. V. c. iv. § 5.

¹⁰ Sic statuunt jurisconsulti Romani. “ Si commodavero tibi equum, quo uteris usque ad certum locum, si nullâ culpâ tuâ interveniente in ipso itinere deterior equus sit, non teneris commodati; nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter commoda vi, qui eum laborem sustinere non potuit.” *Digest. L. XIII. tit. vi. l. 23.*

¹¹ Tempora enim incidere possunt in quibus depositum reddere non debemus; ut si quis mente captus

A a 2 gladium

Cap. 15. per usum fiat deterior, aut domini intersit ne ea conspiciatur. Ac si quis hoc ausus fuerit, quævis pericula, in quæ res ob usum incidit, præstabat. Sed nec licet rem depositam exuere illis vinculis aut receptaculis, quibus a depo-nente fuit inclusa. Cum autem valde turpe fit & fœdus furto, depositum abnegare ; tum id multo est turpius, si quis inficiatus fuerit depositum miserabile, seu quod ob periculum incendi, ruinæ, tumultus deponitur. Vicissima deponente sumtu in rem depositam facti sunt refundendi.

*Contractu-
um onero-
rum pri-
mus, per-
mutatio.
c. v. § 1.*

VIII. *INTER contractus onerosos antiquissi-*
mus fere, & quo solo ante inventum num-
num commercia expediebantur, est permuta-
tio, qua utrinque res pro re æquivalente da-
tur. Etsi & hodie post inventam pecuniam
inter mercatores cum primis usitatum sit ge-
nus permutationis, quo non simpliciter res in-
ter se comparantur, sed prius pecunia taxan-
tur, & deinde loco pecuniæ invicem tradun-
tur. Diversum tamen negotii genus a con-
tractu permutationis est reciproca donatio ; in
qua ut æqualitas observetur necessum non est.

*Emissio,
venditio,
eique adjici
solita pac-
ta.
c. v. § 2.*

IX. *Emissio venditio est, qua pro pecunia rei*
gladium requirat. SENECA. De Benefic. IV. x. " De-
" possum reddere per se res expetenda est ; non tamen
" semper reddam, nec quolibet loco, nec quolibet
" tempore. Aliquando nihil interest, utrum inficer,
" an palam reddam. Intuebor utilitatem ejus cui
" redditurus sum, & nociturn illi depositum ne-
" gabo."

ali-

alicujus dominium, aut eidem æquipollens jus Cap. 15. adquiritur. Ejus simplicissimum genus est, si ubi in pretium fuit consensum, emtor statim pretium, venditor mercem offerat, tradatque. Frequenter tamen ita convenit, ut merx quidem statim tradatur, pretium autem post certum intervallum sit solvendum ¹². Aliquando super pretio quidem convenit, sed ut traditio rei seu mercis ad certum terminum debeat fieri. Ubi æquitati conveniens videtur, ut ante elapsum eum terminum res sit periculo venditoris: sed si post eum elapsum emtor in mora fuerit, quo minus eam sibi tradi curarit, emtori deinceps res peribit ¹³. Solent & *emtionis venditionis* contractui varia pacta adjici: uti est *addictio in diem*, qua res ita venditur, ut liceat venditori meliorem condicionem, ab altero intra certum tempus oblatam, acceptare ¹⁴. Item *lex commissoria* quando ita convenit, ut si ad certum diem pretium non solvatur, res sit inempta ¹⁵. Item *retractus*, seu pactum de retrovendendo; quod vel ita concipitur, ut si pretium intra certum tempus aut quandocunque offeratur, emtor rem te-

¹² Emto & venditio contrahitur, simul atque de pretio convenerit, quamvis nondum pretium numeratum sit, ac ne arrha quidem data fuerit. *Inß. L. III. tit. xxiv.*

¹³ Vel venditori, si ipse in morâ fuerit. *T R E V E R.*

¹⁴ *Digeß. L. XVIII. tit. ii.*

¹⁵ *Ibid. tit. iii.*

Cap. 15. natura venditori restituere ¹⁶; vel ut si res offeratur, venditor premium teneatur restituere ¹⁷; vel ut si emtor utro sit iterum venditus, prior venditor ad emendum præ cæteris admittatur: quod etiam dicitur jus προτιμήσεως ¹⁸. Sic & frequens est, ut ex prædiis venditis aliquam sibi particulam, aut certum ejus usum recipiat venditor. Est quoque emtionis genus, quod vocant *per aversionem*, quando multæ res disparis pretii non sigillatim æstimatæ, sed conjunctim & velut confusè taxatae emuntur. In eo modo venditionis, quæ vocatur *auctio*, res demum illi addicitur, qui ex pluribus licitatis plurimum obtulerit. Est denique & genus emtionis, quo non certa res, sed probabilis tantum *spes* emitur; cui aleæ quid est admixtum, sic ut neque emtor, si spes refellebit, neque venditor, si ea multum supra fuerit, queri debeat.

*Locatio conductio est, qua pro mercede
alicui usus rei, aut opera addicitur ¹⁹. In qua
licet regulariter in antecessum de mercede fo-
leat conveniri: tamen si quis citra definitam
prius mercedem alteri operam aut usum suæ
rei addixerit, censetur id expectare quantum*

¹⁶ C. d. L. IV. tit. liv.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Quod in lingua vernacula vocamus, *The Refusal*. e. g. Qui fundum vendidit, ut eum certa mercede conductum ipse habeat; vel si vendat, non alii sed sibi distrahat, vel simile aliud paciscatur: ad complendum id quod pepigerunt ex vendito agere poterit. D. gel. L. XVIII. tit. i. l. 75.

communis usus aut conductoris æquitas tule- Cap. 15.
rit²⁰. Circa hunc contractum observandum,
si res locata plane perierit, ex eo tempore
conductor ad mercedem seu pensionem non
amplius teneri. Quod si res locata certum
ac definitum habeat usum; uti dominus eam
præstare debet, quo ei usui sit idonea: ita si
illa detrimenti quid ceperit, conductor de
pensione detrahit, quantum usui rei deceperit.
Sed si rei locatæ proventus sit incertus, & ali-
quid aleæ contineat; uti exuberans proventus
conductoris lucro, ita malignus ejusdem dam-
no est; nec stricto jure de pensione ob sterili-
tatem quidquam detrahendum; præsertim cum
unius anni sterilitas alterius ubertate soleat
pensari. Nisi casus, qui proventum interce-
perint, rariores fuerint, & de quorum alea in
se suscipienda conductor non cogitasse præsu-
mitur. Hos enim ad pensionem minuendam,
aut remittendam valere utique æquum est. Cæ-
terum uti qui rem aliquam alteri locavit, præ-
stare tenetur, ut ipsa usui sit habilis, impensa-
que necessarias tolerare: ita conductor ad bo-
ni patrisfamilias modum eadem uti, & quæ
ipsius culpa perdita fuerunt, restituere debet.
Et qui opus faciendum conduxit, quod sua

¹⁹ Locatio & conductio proxima est emioni & ven-
ditioni; iisdemque iuriis regulis consistit. *Instit.* L. III.
tit. xxv.

²⁰ Conductio tacito consensu fieri potest. Sic qui
implete tempore conductionis remansit in conductione,
reconduxisse videbiur. *Digest.* L. XIX. tit. ii.

Cap. 15. culpa corruptum est, itidem præstat. Qui ~~momentaneam~~ suam operam alicui locavit, ubi eam quocunque casu præstare impeditus fuerit, mercedem petere non potest. Sed qui continuam alicujus operam conduxit, ubi is morbo aut alio casu per modicum tempus ad operam inutilis fuerit factus, inhumaniter ipsum vel plane sua functione dejicit, vel de pensione quid eidem detrahit.

*Mutuum,
tum gra-
tuitum,
tum etiam
usura.
c. vi.*

XI. IN contractu *mutui* datur alicui res fungibilis ea lege, ut is post intervallum idem genus reddat in eadem quantitate & qualitate. Vocantur autem res, quæ mutuo solent dari, *fungibiliæ*, seu quæ functionem in suo genere recipiunt, ideo, quia quodlibet ex isto genere vicem alterius ita subire potest, ut qui ex eodem genere, eadem quantitate & qualitate reperit, idem quod dedit recepisse dicatur. Eadem quoque res pondere, numero, & mensura determinantur, & specificantur: quo respectu etiam quantitates solent adpellari, speciebus

²¹ Neque obstant leges divinæ, quæ usuras prohibere videntur, apud *Exod.* xxii. 25. *Levit* xxv. 36. *Deuter.* xxiii. 19. uti ostendit *BUDDEUS. Theol. Mor. P. II. c. iii. S. v. § 28.* Nam ob terræ canaaniticæ conditio nem, aliasq; rationes Deo causæ justissimæ erant, cur *Israelitis* omnes cujuscunque generis usuras a *fratribus* accipere prohiberet. Sed generatim ad omnes homines hoc extendendum non esse patet ex *Deuter.* xxiii. 20. quod tamen non de præcepto, sed de permissione tantum est intelligendum; ab alienigenis scil. illis licitum esse usuras accipere. Usuræ vero intelliguntur, quæ charitati & æquitati naturali non repugnant:

cum

ciebus contradistinctæ. Cæterum datur ali- Cap. 15.
quid mutuo vel gratis, ita ut non plus, quam
datum fuit, recipiatur; vel cum aliquo emo-
lumento, quod *usuræ* vocabulo insignitur.
Quæ nihil habet naturali juri repugnans, si-
quidem fuerit modica, & respondens lucro,
quod alter ex pecunia, aut alia re credita facit;
meoque damno, aut lucro cessanti, quod ex
absentia rei meæ capio; & ubi non exigatur
ab hominibus tenuibus, apud quos mutuum
vicem eleemosynæ subit²¹.

XII. In contractu *societatis* duo pluresve *Societas*,
inter se pecuniam, res, aut operas conferunt *ejusque ju-*
ra & cun-
diciones. *c. viii.*
eo fine, ut quod inde redit lucri inter singulos
pro rata dividatur; & si quid damni capiatur
id simili modo a singulis pro rata feratur. In
qua societate, uti officii est fidem & induf-
triā adhibere²²; ita ex illa intempestive &
in fraudem socii discedi non debet. Cæterum
societate soluta, quilibet post detractum lu-
crum aut damnum, quantum intulit, recipit.

Quod

cum nec peregrinum opprimere fas sit, ipsos *Israëlitas*
hujus officii admonente Deo, *Exod.* xxiii. 9. Sunt qui
generale Salvatoris nostri præceptum, [δανειζετε μηδε
απελπιζοτες. *Luc.* vi. 35.] quasvis usuras prohibere existi-
mant. Sed manifestò constat hic non de mutuo officioso,
sed de eleemosynis sermonem esse; adeoque ad usuras
compensatorias & negotiatorias hæc verba minimè tra-
henda esse.

²² “ In rebus minoribus socium fallere turpissimum
“ est: neque injuriā, propterea quod auxilium sibi se
“ putat adjunxisse, qui cum altero rem communicavit.
“ Tecti esse ad alienos possumus, intimi multa aper-
“ tiora

Cap. 15. Quod si autem unus pecuniam aut rem, alter
 ~~~~~ operam contulerit, videndum est, quo modo
 facta sit collatio. Quando enim alterius ope-
 ra tantum versatur circa istius pecuniam aut
 rem tractandam aut distrahendam, partes lu-
 cri ita definiuntur, prout sese pecuniæ aut rei
 emolumentum ad pretium operæ habet, & fors
 salva est, ac perit ei qui contulit. Quando
 autem opera impeditur ad meliorandam rem
 ab altero collatam, iste pro ratione melioratio-
 nis in ipsa quoque re partem habere intelligi-
 tur ²². Ast ubi omnium bonorum societas est
 inita, singuli socii, uti quæ lucrantur fideliter
 conferre debent; ita contra ex communi massa
 pro ratione conditionis suæ singuli sustentan-
 di. Soluta autem societate, divisio bonorum
 sit pro ratione eorum, quæ singuli in societa-
 tem initio intulerunt; non attendendo, per
 cuius

“ tiora videant, necesse est; socium vero cavere qui
 “ possumus? Quem etiam si metuimus, jus officii lœdi-
 “ mus. Recte igitur majores eum, qui socium fefel-
 “ lisset, in virorum bonorum numero non putarunt
 “ haberi oportere.” *Pro. S. Rofcio*, c. xl.

²³ “ Conveniens est viri boni arbitrio, ut non utique
 “ ex æquis partibus socii simus, veluti si alter plus operæ,
 “ industria, pecuniæ in societatem collaturus sit.”
Digest. L. XVII. tit. ii. l. 6.

²⁴ Sic ex legibus quarundam civitatum omnis vis ob-
 ligandi sponsionibus fortuitis detrahitur, uti inter mer-
 catores Amstelodamenses (testa Ev. OTTONE in loc.)
 & in Anglia, *aetio* de lucro, quod alea quæsum est,
 (nisi exiguum sit) irrita est. Romæ quidem & in aliis
 bene moratis civitatibus aleatores lucri faciendi causâ
 merito infamia notati sunt. Vid. *Crc. Philipp.* ii. 23.
 ad

cujus bona societati lucrum aut damnum pro- Cap. 15.
venerit; nisi aliter fit conventum.

XIII. DANTUR quoque complures *contrac-*
tus qui aleam continent. Quos inter referre possis *sponsiones*, quando eventus alicujus non-
dum utrinque notorii, existentiam alter affir-
mat, alter negat, certo pretio utrinque depo-
sito, quod illi cedat, cujus assertioni eventus
congruere deprehensus fuerit. Huc pertinent
omnia *ludorum* genera, in quibus aliquo pre-
tio certatur. Inter quos tamen minus aleæ
habent, qui certamen ingenii, dexteritatis, so-
lertiæ aut roboris continent. In quibusdam
ingenium & alea pari vigore fere exserit. In
aliis denique alea prædominatur. Et recto-
rum civitatis sit despicere, quoisque ex usu
publico aut singulorum sit, ejusmodi contractus
tolerari²⁴. Huc spectat *lotaria*²⁵, quando plures
de re, quam collatitia pecunia emunt, post forte

ad Attic. i. 16. Diversæ de ludis, qui sortem supponunt, virorum doctorum sunt sententiæ. Sunt, qui eos omnes omnino damnant, inter quos censendus est cel. *BUDDEUS, Theol. Moral. P. II. c. iii. S. v. § 26.* Alii eos, qui recreationis faltem causâ instituuntur, haud illicitos esse judicant, si modo abusus absint. In horum censum veniunt *PLACETTE des Jeux de hazard, & Barbevrac in traité du Jeu.* Me quidem judice, ludis uti (in quibus certamen est ingenii, vel fortunæ) animi recreandi gratiâ licet; sed (ut recte nos monet *CICERO*) “sicut somno & quietibus cæteris, tum cum gravibus “seriisque rebus satisfecerimus.—Et ludendi quidam “est modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus, “elatiq[ue] voluptate in aliquam turpititudinem delabamur.” *De Offic. I. xxix.*

²⁵ Genus ludi, quod nostrates vocant, *Raffling.*
decer-

Sponsio, lu-

dus fortui-

tus, olla

fortunæ,

affecura-

tio.

c. ix.

Cap. 15. decernunt, cui soli ea tota debeat cedere. Item *olla fortunæ*²⁶, quando dejecto in urnam certo tesserarum seu schedularum numero inscriptarum & inanum, pretio redimitur facultas easdem extrahendi, ita ut extrahens id accipiat, quod illarum inscriptio præ se fert. Hisce contractibus affinis est *asscuratio*, seu contractus periculi avertendi & præstandi, quo quis certa pecunia accepta in se suscipit & præstat pericula, quæ subituræ sunt merces in alia loca transportandæ ; ita ut si has interire contigerit, asscurator earundem pretium domino restituere teneatur.

*Fideijussio
contraictui
adjecta in
securita-
tem.
c. x.*

XIV. AD majorem firmitatem & securitatem contractibus frequenter solent adjici *fideijussiones* & *pignora*. In *fideijussione* aliis homo, qui creditori idoneus judicatur, principali debitoris obligationem velut in subsidium in se suscipit, ita ut nisi iste solvat, hic ipsius vices subeat : ut tamen quod erogavit, a principali debitori ipsi refundi debeat²⁷. Et si autem ad majorem summam fidejussor, quam debitor

²⁶ Lingua vernacula, *Lottery*.

²⁷ Solent autem alii pro aliis se se obligare triplicibus potissimum in negotiis. 1. In obligationibus circa præstandas res & actiones pretio æstimabiles, maximè inter privatos. 2. In criminibus, quod reus sententiam in se latam sit subitus ; qui proprio vocabulo vocantur *vades*. 3. In obligationibus publicis, quibus cavetur per sponsores & obsides." PUF. *De Jure N. & G.* L. V. c. x. § 9.

²⁸ Sic statuunt jurisconsulti : " Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus debeat, quam debet is, pro quo

debitor principalis teneri non possit ; non tamen repugnat istum, quam hunc arctius teneri; quippe cum huic plus quam illi, fidei fuerit habitum ²⁸. Naturaliter tamen principalis debitor prius, quam fidejussor est appellandus, nisi hic istius obligationem plane in se reperit ²⁹; qui *expromissor* vocari solet. Quod si plures pro uno fidejusserint, pro rata duntaxat erunt singuli conveniendi ; nisi forte quis eorum solvendo non sit, aut ejusdem conveniendi non detur facultas. Tunc enim reliqui hujus portione onerabuntur.

XV. SÆPE quoque solet creditori in secu- Itemque ritatem crediti tradi aut assignari a debitore ^{pignus da-} certa quæpiam res *Pignoris* aut *Hypothecæ tum,* & nomine, quousque istud fuerit exsolutum. Cu- ^{assignata hypotheca.} jus finis est non solum, ut debitor ad solven- c. x. § 9. dum urgeatur desiderio rei suæ recuperandæ : seq.
sed & ut in promtu sit, unde sibi solvatur. Inde regulariter & pignora tanti aut majoris esse solent, quam ipsum debitum. Cæterum res, quæ pignori opponuntur, sunt vel fructuo-
ſæ,

“ quo obligantur. Nam eorum obligatio accessio est
“ principalis obligationis : nec plus in acceſſione po-
“ test esse, quam in principali re. At ex diverso ut
“ minus debeant, obligari possunt. Itaque si reus
“ decem aureos promiserit, fidejussor in quinque
“ recte obligatur; contrà verò obligare non potest.
“ Item si ille purè promiserit, fidejussor sub conditione
“ promittere potest; contrà verò non potest.” *Inſtit.*
L. III. tit. 21.

²⁹ Sed ex jure Romano potestas est creditori, reliquo reo, eligendi fidejussores ; nisi inter contrahentes aliud placitum

Cap. 15. se, vel steriles. Circa priores sæpe adjici solet pactum ἀντιχρηστεως³⁰, seu ut creditor loco usuræ fructus istius pignoris percipiat. Circa posteriores autem *lex commissoria*, ut nempe pignus cedat creditori, ubi intra certum tempus solutio non sit facta³¹. Id quod naturaliter iniquum non est, ubi pignus pluris non est, quam debitum, & usura intermedii temporis: aut si quod excedit, domino restituatur. Ut autem creditor pignus solutione facta debet restituere: ita interea non minorem, quam propriis rebus illi custodiam debet: & ubi pactum *antichreticum* non acceperit, sitque talis res, quæ usu atteratur, aut si debitoris ullo modo intersit, invito hoc eadem uti non potest. Differt hypotheca a pignore, quod hoc constituantur rei traditione; hæc autem, re non tradita, constat nuda assignatione rei imprimis immobilis, ex qua, solutione non facta, creditor suo credito potiri queat³².

*Contra-
bentium
officia.*

XVI. CÆTERUM quænam contrahentium sunt officia, ex fine & natura horum contractuum liquido adparet.

placitum doceatur. *Cod. L. VIII. tit. xli. Conf. Puf.*
De Jure N. & G. L. V. c. x.

³⁰ ἀντιχρηστις est mutuus pignoris usus pro credito.
Digef. L. XX. tit. i.

³¹ Cujus hanc rationem reddunt jurisconsulti quod in hoc casu quodammodo conditionalis sit venditio.
Digef. ubi supra, l. 16. § 9.

³² Hanc linguâ vernaculâ dicimus, *a Mortgage*; illud vero, *a Pawn*.

C A P.

C A P. XVI.

QUIBUS MODIS SOLVANTUR OBLIGATIONES QUÆ EX PACTIS ORIUNTUR.

I. **I**NTER modes solvendi obligationes ex *Obligatio* pactis oriundas, quibusque adeo officia *ex pacto* inde promanantia plane exspirant, maxime *solvitur* naturalis est *expletio* aut *solutio ejus*, de quo *expletione* *fuit conventum*¹. Ubi licet regulariter *is*, qui debet, solvere teneatur: tamen si *præstatio* fiat ab alio, nomine *eius*, qui obligationem contraxit, hæc dissolvitur: siquidem alias nihil intersit, abs quo *expletio* fiat². Ita tamen ut qui pro altero animo non donandi solvit, ab hoc quod erogavit repetere queat. Solvendum *præterea* ei cui debetur, aut quem hic delegavit, ut *ipsius nomine* debitum recipiat. Et denique illud ipsum *præstandum*, aut solvendum, de quo *conventum fuit*; non aliud *eius*

¹ *Tolitur omnis obligatio solutione ejus quod debetur.*
Instit. L. III. tit. xxx.

² *Quis solvere debet, aut potest, & cui aut quid solvendum est, omnino ex naturâ conventionis judicandum est.* “ *Si navem à se fabricandam quis promiserit, vel insulam ædificandam, fossamve faciendam, & hoc specialiter actum est, ut suis operis id perficiat: fidejussor ipse ædificans vel fossam fodiens, non consentiente stipulatore, non liberabit reum.*” *Digest. L. XLVI. tit. iii. l. 31.* Ratio ibidem allata est, *propterea*

Cap. 16. ejus loco: integrum, non mutilum, non pars
 ~~~~~ duntaxat, non divisum, loco itidem & tem-
 pore convento. Etsi saepe humanitas credito-
 ris aut impotentia debitoris subigat terminum
 solutionis prorogare, aut diffindere, vel etiam
 aliud pro alio accipere.

Aut compen- II. TOLLUNTUR quoque obligationes *com-*
pensatione, pensatione, quæ est crediti & debiti inter se
compendii contributio, seu quando debitor ideo libera-
 c. xi. § 5. tur, quia eidem ipse creditor rem ejusdem
 generis, & quæ tantidem est, vicissim liquido
 debet³. Cum enim imprimis in rebus fun-
 gibilibus tantundem sit idem; & vero ubi mu-
 tuum est debitum, mihi statim tantundem esset
 reddendum, atque ipse accepi: igitur declin-
 andis inutilibus solutionibus commodissimum
 est utrumque suum retinendo solutione defun-
 gi. Patet autem compensari proprie posse res
 fungibles ejusdem generis, quarum solvenda-
 rum tempus præsens est, aut præteriit; non
 alias res aut præstationes diversæ naturæ⁴:
 nisi

propterea quod inter artifices longa differentia est & in-
 genii & naturæ & doctrinæ & institutionis.

³ "Justitia expletrix, quoties ad idem non potest
 pertingere, fertur ad tantundem, quod est morali
 æstimatione idem." GROT. De Jure B. & P. Lib.
 II. c. vii. § 2.

⁴ Non tantum ejusdem generis, sed æquè bonæ reddi
 debent. Sic jubet jus Romanum: *Non licet debitori de-*
teriori rem, quæ ex eodem genere fit, reddere; *veluti*
vinum novum pro vetere. Digest. L. XII. tit. i.

⁵ "Acceptilatio est imaginaria solutio. Quod enim
 ex verborum obligatione Titio debetur, si id velit
 Titius remittere, poterit sic fieri, ut patiatur debi-
 " torem

nisi forte illæ utrinque in sui æstimationem, Cap. 16.
seu in pecuniam resolvantur.

III. TOLLITUR quoque obligatio *condonatione* seu remissione ejus, cui quid debebatur, & cujus interest obligationem fuisse expletam. *Aut condonatione,* *seu expresa;* Ea solet fieri vel expresse per adhibita signa, *seu tacitum* consensum testantia, puta, data acceptilatio-*cita:* ne⁵, redditis aut abolitis chirographis; vel tacite, si quis ipse impedit, aut in causa sit, quo minus, quod sibi debetur, possit præstari⁶.

IV. SOLENT quoque solvi obligationes, quæ utriusque partis præstatione constant, re adhuc integræ, *Mutuo diffensu*; nisi leges positivæ id prohibuerint⁷. Ubi autem ab altera parte jam quid sit præstitum, accedat oportet *tuo diffensu*. vel hujus condonatio, vel ut alia ratione id sarciantur⁸.

V. PRÆTEREA non tam solvitur, quam abrumpitur obligatio, alterius partis *perfidia*. *Abrumpitur obligatio alterius perfidia.* Quando

“ torem hæc verba dicere : *Quod ego tibi promisi, habeo acceptum?* Et Titius respondeat, *Habeo.*” *Instit.*
L. III. tit. xxx.

6 Exempli causæ : “ Si cum aliquo ita mihi convenirenerit, quod ipsum sim admonitus, ubi opera erit obeunda, admonitione à me omisſa istam censebor remisisse. Ubi etiam quando alium ejusdem vices obitum substituero.” *PUFEND. De Jure N. & G.*
L. V. c. xi. § 7.

7 Ut in contractibus matrimonialibus, si modo non detur consummatio.

8 Exæ obligationes, quæ contrahuntur consensu, contraria voluntate dissolvuntur. Nam si Titius & Seius

Cap. 16. Quando enim unus non præstat, de quo est
 ~~~ conventum, neque alter tenetur præstare, quod
 intuitu istius præstationis recipit ⁹. Nam ca-
 pita præstandorum in pactis priora posteriori-
 bus insunt per modum conditionis, quasi ita
 dictum foret; Præstabō, si tu præstiteris prius.

Exspirat,
mutato sta- VI. EXSPIRANT quoque obligationes, quan-
tu in quo do statum, in quo eae tum unice fundabantur,
fundatur; mutaverit vel ille, qui præstare, vel is, cui
c. xi. § 10. præstari debebat ¹⁰.

Aut lapsus VII. IPSO tempore exspirant obligationes,
tempore, à quarum duratio a puncto aliquo temporis sus-
quo suspen- pensa fuit; nisi expressa aut tacita partium
sa fuit: c. xi. § 11. conventione illa prorogata fuerit. Necessum
 est tamen, ut intra illud tempus facultas exi-
 gendi obligationem existiterit ¹¹.

Morte VIII. Morte denique solvuntur obligationes
quoque, in persona alicujus radicatæ. Subiecto quippe

nisi obstat
peculiaris

c. xi. § 11. inter se consenserint, ut fundum Tusculanum emptum Seius haberet centum aureis; deinde re nondum fecutâ, id est, neque pretio soluto neque fundo tradito, pla- cuerit inter eos, ut discederetur ab eâ emptione & venditione, invicem liberantur. *Instit.* L. III. tit. xxx. §. 4. Sed non poterimus eâdem ratione uti post pre- tium solutum emptione repetitâ, cum post pretium so- lutum infectam emptionem facere non possumus. *Digest.* Lib. XVIII. tit. 5.

⁹ Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem à se præstitam servare recusat. *Decret.* L. VI. tit. ult.

¹⁰ Exempla sunt in manu missis, emancipatis, tuto- ribus, &c. qui depositâ conditione, vel munere pristino, ad specialia non amplius obligantur. *Conf. Digest.* L. XLVI. tit. iii.

sublato,

sublato, accidentia quoque extingui necessum Cap. 16.
est. Sæpe tamen in superstibus defunctorum
obligatio continuatur. Idque vel quia superstes
ex officio pietatis, aut alias ob rationes de-
functi obligationes explendas in se suscepit ;
vel quia ex defuncti bonis obligationi erat sa-
tisfaciendum, quæ cum isto onere in hæredem
transierunt.

IX. PER delegationem substituit quis credi- Delegatio
tori suo consentienti debitorem suum, ut hic per substi-
loco ipsius debitum suum exsolvat ¹². Ubi cre- tutum de-
ditoris quidem consensus requiritur, non au- bitorem
tem tertii istius debitoris, quem etiam igna- que ?
rum & invitum alteri volenti delegare pos- c. xi. § 134
sum ¹³. Nam nihil interest, utri quis solvat :
multum autem, a quo quis debitum exigat ¹⁴.

C A P.

¹¹ Hoc autem non sit naturaliter, sed ex jure civili.
Tempus nihil agit, nisi in ipsâ conventione expresse
stipulatur: ut si haec expressa sit conditio: nisi intra
triennium repetes, debitum non solvam. Sic moris est, ut
fidejussor ad certum duntaxat tempus fese obliget; eo
nimirum haec, ut maturè, quamdiu adhuc solvendo
est, debitorem creditor urgeret; ne in infinitum iste
obstrictus hæreat.

¹² Delegare est vice suâ alium reum dare creditori,
vel cui jussit. Digest. L. XLVI. tit. ii. l. ii.

¹³ Delegatio debiti, nisi consentiente & stipulante
promittente debitore, jure perfici non potest. Cod.
L. VIII. tit. xlvi.

¹⁴ Hisce modis obligationes solvendi duos alios addi-
dit jus Romanum, Confusionem sc. & Novationem. I.
Additio hæreditatis nonnunquam jure confundit obli-
gationem; veluti si creditor debitoris vel contra debi-
tor creditoris adierit hæreditatem. Digest. L. XLVI.

C A P. XVII.

DE INTERPRETATIONE.

I. **T**A quidem est, ut neque in illis, quæ *Officio servit recta verborum interpreta.* imperio injunguntur, quis ulterius obligetur, quam hic voluit; neque ad quæ quis ultro sese adstringit, ulterius teneatur, quam ipse voluit. Quia tamen de voluntate hominis alter homo judicare non potest, nisi ex actibus & signis in sensus incumbentibus; inde demum *in id quilibet obligari in foro humano censetur, quod recta signorum interpretatio suggeret*¹. Unde tam ad leges quam ad pacta rite intelligenda, & exinde officio explendo plurimum prodest *regulas bonæ interpretationis circa verba* potissimum, tanquam communissimum signum, constitui².

Verba popularia accepit. II. De *verbis popularibus* hæc est regula: Verba regulariter intelligenda sunt in proprio suo & famoso significatu, quem ipsis imposuit non tam proprietas aut analogia grammatica *usu.*

€. xii § 3.

tit. iii. 1. 95. 2. *Novatio* est prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem vel naturalem, transfusio atque translatio: hoc est cum ex præcedenti causa ita nova constituitur, ut prior perlimatur. *Novatio enim à novo nomen accepit, & à novâ obligatione.* Digest. L. XLVI. tit. ii.

aut

aut derivationis conformitas, quam popularis Cap. 17.
usus;

*Quem penes arbitrium est, & jus & norma
loquendi³.*

III. *Vocabula artium explicanda sunt secundum Vocabula
dum definitiones prudentum cujusque artis.^{artium}
Quod si vocabula artium a diversis diversimode ^{juxta de-}
definiantur, ad lites præscindendas facit, po- c. xii. § 7.
pularibus verbis exprimere, quid per eas
voces intelligamus.*

IV. *Conjecturis autem ad eruendum genui- Conjecturae
num sensum opus est, si vel verba simplicia, locus in
aut verborum complexio sint ambigua; aut si ambiguis
partes quædam orationis sibi invicem videan- aut pug-
tur repugnare, ut tamen dextra explicatione entibus.
adhibita conciliari invicem possint. Nam ubi
certa & manifesta est repugnantia, posterius
derogabit prioribus⁴.* c. xii. § 6.

VII. *CONJECTURÆ voluntatis, rectique sen- Conjectura
sus in sermone ambiguo aut intricato petuntur formanda
potissimum ex substrata materia, ex effectu, ex subjecta
& conjunctis. Circa materiam hæc est regula; c. xii. § 7.
verba regulâiter sunt intelligenda secundum
substratam materiam. Nam semper illi, qui
locutus est, materia, de qua sermo institutus*

¹ Valere etiam hanc regulam coram tribunali divino decernit BARBEYRAC.

² Conf. GROT. *De Jure B. & P. L.* II. c. xvi.

³ HORAT. *Ars Poet.* v. 73. De regulis interpretandi vid. CLERICI *Art. Critic.* P. II.

⁴ Ubi duæ contrariae leges sunt, semper antiquæ abrogantur novæ. LIV. ix. 24.

Cap. 17. est, ob oculos versari præsumitur; ideoque semper ad eandem sententia verborum adtemperanda⁵.

Aut ex effectu & consequentibus hæc est regula: Ubi verba crude & simpliciter accepta vel nullum, vel absurdum aliquem effectum post se essent tractura, a receptioni sensu paulisper deflectendum⁶, quatenus nullitatis aut absurditatis vitandæ necessitas requirit⁷.

Aut ex coniunctis, vel loco, vel origine: **VII.** Ex *coniunctis* validissimæ sumuntur conjecturæ; quia regulariter quilibet sibi constare præsumitur. *Coniuncta* sunt vel *loco*, vel *tantum origine*. De prioribus hæc est regula: Si sensus in ejusdem sermonis loco aliquo plane & perspicue sit expressus, obscuriores locutiones ex illis planis sunt interpretandæ. Cui vicina est altera: In omni sermone interpretando accurate ad antecedentia & consequentia est attendendum, quibus interjecta attemporari & respondere præsumuntur. De posterioribus autem ista habetur regula: Unius & ejusdem hominis obscurum dictum interpretandum est ex ipfius

⁵ “ Sic vox diei, si triginta dierum paetæ sint inductiae, non debet de diebus naturalibus, sed civiliibus intelligi: id enim materiæ congruit.” GROTIUS, *ubi supra*, § 5.

⁶ Sic Bononiæ lege fanticum est, ne quis alteri sanguinem in plateâ effundat: iniquum tamen esset tonsorem, qui venam in plateâ fecuit, criminis reum postulare. BARBEYRAC.

⁷ In ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio, quæ vitio caret; præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit. *Digest. L. I. tit. iii. Cujus*

ipsius dictis clarioribus, licet alio tempore & Cap. 17.
loco prolatis; nisi manifeſte adpareat, ipsum ~~sententiam~~
ſententiam mutaffe⁸.

VIII. PLURIMUM quoque prodeſt ad *ve-* *Sensus legis*
rum ſenſum i[n]veſtiſandum, in legib[us] cum eruitur ex
primis, infpicere rationem legis, ſeu cauſam & *ratione*
reſpectum illūm, qui ad legem ferendam lato- *legis.*
c. xii. § 10.
rem moverit; imprimis ubi conſtat, unicam
eam legis rationem fuifſe. De qua hæc re-
gula eſt: Illa interpretatio legis eſt ſequenda,
quæ rationi legis congruit; & contra rejicienda,
quæ ab eadem diſcrepat⁹. Item, ceſſante ra-
tione legis unica & adæquata, ceſſat ipsa lex.
Verum ubi plures ejusdem legis fuerint ra-
tiones, non ſtatim una ceſſante tota lex ceſſat;
cum reliquæ rationes ad ejus vim fuſtinendam
ſufficere poſſint. Sæpe quoque ſola voluntas
legiſtatoris ſufficit, utut ratio legis ſubjectos
lateat.

IX. OBSERVANDUM præterea eſt, multa *Favorabi-*
vocabula habere plures una significationes, al- *lia latius,*
teram od:ofa
sri:etius
interpre-
tanda.

Cujus hanc rationem attulit CICERO: Nullam eſſe le- *c. xii. § 12.*
gem, quæ aliquam rem inutilem aut iniquam fieri velit.
De Invent. II. § 138. Et ibid. I. § 68. Omnes le-
ges ad commodum reip. referre oportet, & eas ex utilitate
communi, non ex ſcriptione, quæ in literis eſt, interpretari.

⁸ Optimam interpretandi regulam nobis præbuit
CICERO: Quā in ſententiā ſcriptor fuerit, ex cæteris ejus
scriptis, factis, dictis, animo atque vitā ejus ſumī oportebit,
De Inv. II. § 117.

⁹ Exempli fit illud, quod profert auctor ad Herenn.
I. § 19. "Sit lex quæ jubeat eos, qui propter tempeſta-

Cap. 17. teram *laxiorem*, alteram *strictiorem*. Sed & ~~nam~~ aliam materiam esse *favorabilem*, aliam *odiosam*, aliam *mixtam*. *Favorabile* est, quod utriusque partis æqualem facit conditionem, quod communem utilitatem spectat, quod actus quoilibet conservat, quod pacem promovet, &c. *Odiosum* est, quod unam duntaxat partem, aut unam magis quam alteram gravat, quod poenam in se continet, quod actum reddit irritum, aut priora immutat, quod bellum promovet. *Mixtum* est, v. g. si quod priora quidem immutet, sed pacis tamen causa. De istis hæc est regula : *Favorabilia latius, odiosa strictius interpretanda* ¹⁰.

Interpre-
tatio qua-
doque ex-
tendenda
venit;
c. xii. § 17.

X. DANTUR quoque conjecturæ aliunde quam ex verbis ortæ, quæ efficiunt, ut *interpretatio* quandoque sit extendenda, quandoque *coarctanda*. Etsi facilius dentur rationes, quæ suadent interpretationem coarctari, quam ex-

“ tem navim reliquerint, omnia perdere, eorum navim
“ cæteraque esse, si navis conservata sit, qui remanse-
“ rent in navi. Magnitudine tempestatis omnes per-
“ territi navim reliquerunt, scapham conscenderunt,
“ præter unum ægrotum ; is propter morbum exire &
“ fugere non potuit. Casu & fortuito navis in portum
“ incolumis delata est, illam ægrotus possidet ; navim
“ petit ille, cuius fuerat.”

¹⁰ Hanc distinctionem à GROTI transtulit noster ; cum autem non adeo certe definiri potest, quænam sunt *favorabilia*, quænam *odiosa* ; hanc regulam parùm utilem esse, nec satis certo fundamento niti, recte nos monent TITIUS ad loc. & BARBEYRAC, ad GROT, *De Jure B. & P.* L. II, c. xvi. § 10.

tendi,

tendi. Potest igitur lex ad casum, qui in Cap. 17. lege non exprimitur, extendi, si constet, rationem, quæ in illum casum quadrat, unicam fuisse, quæ legislatorem moverit, eamque ab ipso consideratam fuisse in sua generalitate, & ut æquipollentes quoque casus complectetur. Sed & extendi lex debet ad illos casus, qui in fraudem legis ab hominibus prave solertibus inveniuntur¹¹.

XI. Ut autem verba generaliter posita re- *Sæpe re-*
stringantur, contingit aut ex defectu voluntatis *stringenda*
originario, aut ex casus emergentis cum volun- *ex origina-*
tate repugnantia. Quod aliquis ab initio *rio defectu*
voluntatis. quid noluisset præsumitur, intelligitur. I. Ex c. xii. § 21.
absurdo, quod alias inde sequeretur; id quod
nemo sanus voluisse judicatur. Inde verba
generalia sunt restringenda, in quantum alias
absurditas inde erat emersa¹². II. Ex *de-*
fectu rationis, quæ unice ipsius voluntatem
movit.

¹¹ Cujus rationem sic exposuit QUINTILIANUS:
“ Nulla tanta providentia potuit esse eorum, qui leges
“ componebant, ut omnes species criminum complecte-
“ rentur. Nam & semper carentes nequitia vicisset;
“ & jus ita multiplex atque diffusum esset, ut pro incesto
“ haberetur ignotum. Fecerunt ergo ut rerum genera
“ complecterentur. Et spectarent ipsam æquitatem.
“ Multa ergo inveniuntur frequenter, quæ legum ver-
“ bis non teneantur, sed ipsâ vi & potestate teneantur.”
Declam. 331.

¹² Exemplo sit, quod de *Aristide* narrant, qui denariorum promiserat ei, qui veritatem ipsi dicturus sit, Cui sophista dicebat; *tu promissum denarium mibi non dabis*. Dubitabatur, quid *Aristide* faciendum. Si dat dedit ei, qui veritatem non dixit; si non dat, ve-ita-
tem

Cap. 17. movit. Inde sub generali locutione non comprehenduntur casus, in quos ratio legis unica & adæquata non quadrat ¹³. III. Ex defectu materiæ, de qua semper is, qui loquitur, cogitasse censetur. Inde & ad eandem verba generalia semper sunt adtemperanda ¹⁴.

Aut ex casu emergente, ad verbo voluntati. XII. QUOD autem casus, qui postea emergit, cum voluntate ejus, qui aliquid constituit, pugnet: id deprehenditur vel ex naturali ratione, vel ex aliquo signo voluntatis. Prius c. xii. § 22. contingit, si ab æquitate foret discedendum, nisi certi casus ab generali lege eximerentur. Est quippe *æquitas* correctio ejus, in quo lex deficit ob universalitatem. Quia enim non omnes casus prævideri, nec ob infinitam varietatem exprimi possunt; ideo quando generalia verba ad speciales casus sunt applicanda, eximendi sunt illi casus, quos exempturus fuerat ipse legislator, si super tali casu consultus

tem iste dixit, & *Aristides* promissum non servat. PUF. De Jure N. & G. L. V. c. xii. § 16.

¹³ Sic jure Romano statutum est, patronum non posse adigere jurejurando libertum, ne uxorem ducat, aut liberos tollat: adjicetur vero; quamvis nulla persona lege excipiatur, tamen intelligendum est de his legem sentire, qui liberos tollere possint. Itaque si castratum libertum jurejurando quis adegerit; dicendum est non puniri patronum bat lege. Digest. L. XXXV. tit. xiv.

¹⁴ v. g. Si feudum concessum sit alicui pro se & descendentiibus masculis, non intelliguntur nepotes ex filiâ; quia natura ejusmodi feudi repugnat, quæ fœminas & descendentes ex illis planè excludit. PUF. De Jure, &c. ibid.

fuisset.

fuisset. Ad isthanc tamen æquitatem decur- Cap. 17.
rere non licet, nisi sufficientia indicia subigant. ~~~~~
Inter quæ certissimum est, si adpareat, viola-
tum iri legem naturalem, ubi preffe quis lite-
ram legis humanæ sequi velit¹⁵. Proximum
ad hoc, si non quidem illicitum sit verba legis
sequi; sed tamen rem humaniter æstimanti id
nimis videatur grave & intolerabile, five in
universum omnibus hominibus, five certis
personis: aut si finis tanti non videatur, qui
tam care sit redimendus¹⁶.

XIII. DENIQUE & ab universali locutione *Quæ lex*
facienda est exceptio, si verba alio loco posita *si utriusque*
cum præsenti lege aut pacto non quidem *nequit sa-*
directe pugnant; sed propter certam tempo- *tisfieri,*
ris circumstantiam heic & nunc simul obser- *præferen-*
vari nequeunt. Heic igitur certæ sunt obser- *da?* c. xii. § 23.
vandæ regulæ, ut intelligi possit, *quænam lex*
in eo casu, ubi utriusque simul satisfieri nequit,

¹⁵ Hic notavit TITIUS auctorem, dum nimis securè GROTIUM sequitur, in modo docendi varie impinge-re. 1. Facit duas adhibendæ restrictionis causas, cum saltem unica sit. 2. Tria adducit interpretandi funda-
menta cum tamen plura dentur. 3. Eandem rem sub novis saltem, iisque ambiguis repetit. 4. Æquitatem cum interpretatione restrictivâ vel confundit, vel illam huic soli adjungit. Porro idem existimat totam rem sic breviter & perspicuè proponi posse. Restrictione opus est, quoties deficit voluntas; defectum autem illum ex consuetis interpretandi fundamentis (inter quæ tria hæc utique occurrunt) colligimus.

¹⁶ Vid. quæ supra notavimus de æquitate ad cap. ii.
§ 9, 10.

Cap. 17. *præferri debeat*¹⁷. I. Id quod permittitur tantum, cedit ei, quod jubetur¹⁸. II. Quod faciendum est certo tempore, præfertur ei, quod quovis tempore fieri potest¹⁹. III. Affirmativum præceptum cedit negativo; seu quando præcepto affirmativo satisfieri nequit, nisi violato præcepto negativo, istius impletio erit in præfens omittenda²⁰. IV. Inter conventiones, legesque cætera æquales, peculiaris præfertur generali²¹. V. Inter quas præstationes, certo temporis articulo invicem collisas; quarum una causas magis honestas aut utiles, quam altera habet, hanc isti cedere par fuerit²². VI. Injuratum pactum cedit

¹⁷ Has regulas transtulit auctor ex GROTIUS de *Æquitate*; cap. i.

¹⁸ Plus valet sanctio permissione. Auct. ad Herenn. L. II. c. x. Cujus hanc rationem attulit CICERO. Id quod imperatur necessarium est; illud, quod permittitur, voluntarium est. De Invent. II. § 145.

¹⁹ Deinde ex lege utrum statim fieri necesse sit; utrum habeat aliquam moram & sustentationem; nam quod statim faciendum est, perfici prius oportet. Ibid.

²⁰ Deinde utra lex jubeat, utra vetet. Nam sæpe ea, quæ vetat, quasi exceptione quadam corrigere videtur illam quæ jubet. Ibid.

²¹ Deinde utra lex de genere omni, utra de parte quadam; utra communiter in plures, utra in aliquam certam rem scripta videatur. Nam quæ in partem aliquam, & quæ in certam quandam rem scripta est, promptius ad causam accedere videtur & ad judicium magis pertinere. Ibid.

²² Leges oportet contendere considerando, utra lex ad majores, hoc est, ad utiliores, ad honestiores ac magis necessarias res pertineat. Ex quo conficitur, ut si leges duæ aut

jurato, quando utriusque simul satisfieri nequit. Cap. 17.
VII. Obligationi perfectæ cedit imperfecta. U
VIII. Lex beneficentiæ, cæteris paribus, ced-
dit legi gratitudinis ²³.

aut si plures, aut quotquot erunt, conservari non possint;
quia discrepant inter se; ea maxime conservanda putetur,
quæ ad maximas res pertinere videatur. Ibid.

²³ De hac re legas omnino cl. BUDDEI exercitatio-
nem juris naturalis de comparatione obligationum, quæ
ex diversis hominum statibus oriuntur, in Select. Jure
N. & G. p. 677.

S A M . P U F E N D O R F I I
 D E
 O F F I C I O
 H O M I N I S & C I V I S .

LIBER SECUNDUS.

D E O F F I C I O C I V I S .

C A P U T I .

D E S T A T U H O M I N U M N A T U R A L I .

Officia ex diverso statu oriunda. **P**ROXIMUM est¹, ut inquiramus de illis officiis quæ homini obeunda incumbunt *ex diverso statu*, in quo in L. II. c. ii. vita communi degere deprehenditur. Vocabimus autem *statum* in genere illam conditionem, in qua homines constituti intelliguntur ad certum genus actionum obeundum. Quem etiam peculiaria fere jura comitantur.

II.

¹ Hoc caput est quasi ἀναφολαίωσις eorum, quæ supra dicta sunt in Lib. I. c. iii. ad c. vii. inclusivè.

² Quâ ratione officia triplici modo dividuntur secundum objecta. 1. Officia erga Deum. 2. Erga nosme-

II. Status hominum est vel *naturalis*, vel ad Cap. 1. ventitius. *Naturalis* triplici modo considerari, solo prælucente rationis lumine, potest; vel in ordine ad Deum creatorem, vel in ordine singulorum hominum ad seipso^s, vel in ordine ad alios homines².

III. Priori modo consideratus naturalis status hominis est illa conditio, in qua a creatore est constitutus, dum eximum præ cæteris animal eundem esse voluit. Ex quo statu fluit, quod homo debeat autorem sui agnoscere, colere, & ipsius opera admirari; ac diversa plane ratione a brutis vitam suam exigere. Inde & ei statui opponitur vita & conditio brutorum³.

IV. Altero modo statum hominis naturalem considerare possumus, si animo fingamus, qualis ejusdem conditio futura esset, si quilibet sibi soli relictus foret sine ullo adminiculo ab aliis hominibus accidente; & quidem posita illa naturæ humanæ conditione, qualis jam deprehenditur. Quæ sane miserior quam cuiusvis belluæ videtur futura fuisse, si expendatur, quanta cum debilitate in hunc mundum jam egrediatur homo, periturus statim sine aliorum auxilio: & quam rudem sit vitam idem exacturus, si nihil aliud cuique adesset, quam quod propriis viribus ingenioque debeat. Quin potius quod ex tanta imbecillitate adolescere potuimus, quod infinitis jam commoditatibus

nosmetipso^s. 3. Erga alios homines. De quibus supra differitur, L. I. c. iv. v. vi.

³ Conf. L. I. c. iv.

Cap. i. fruimur, quod animum corpusque in nostrum & aliorum usum excolimus; id omne ab auxilio aliorum hominum provenit, Et in hoc sensu status naturalis *opponitur* *vitæ per industriam hominum excultæ*⁴.

Vel deniq; in ordine ad alios homines. V. Tertio modo statum hominis naturalem consideramus, prout intelliguntur homines sese invicem habere ex nuda illa & communi cognitione, quæ ex similitudine naturæ resultat, ante pactum aliquod aut factum humanum, quo peculiariter unus alteri redditus fuit obstrictus. Quo sensu in statu naturali invicem vivere dicuntur, qui neque communem habent dominum, & quorum unus alteri non est subjectus, quique inter se neque beneficio neque injuria sunt cogniti⁵. Quo sensu status naturalis *opponeatur* statui civili.

Hic spectari potest vel fictus vel verus.

VI. Hujus porro naturalis status indoles considerari potest vel prout *per fictionem* repræsentatur, vel *prout revera* existit. Prius fit, si vel concipiamus ab initio aliquam multitudinem hominum simul extitisse sine ulla unius ab altero dependentia; uti de Cadmæis fratribus in fabulis est: vel si fingamus totum genus

⁴ Conf. L. I. c. iii.

⁵ Quo statu omnes utuntur, nisi consensu suo expresso vel tacito pactum cum aliis inierunt, & communione societatis cum hominibus conjunguntur. Hunc locum contra adversarios suos defendit noster in *Eridi Scandica*, p. 185.

⁶ Recte hunc statum vocat *fictitium*, quem tamen *realē* esse existimabant veteres philosophi; necnon & è recentioribus HOBESIUS. (*De Cive*, c. viii.)

Vid.

genus humanum jam ita dissolutum esse, ut Cap. 1.
quilibet seipsum seorsum gubernaret, & nemo
ulli alio esset vinculo conjunctus, quam simi-
litudine naturæ⁶. Sed status naturalis, qui
revera existit, id habet, ut quis cum aliquibus
hominibus peculiari societate jungatur; cum
reliquis autem omnibus nihil præter speciem
humanam obtineat commune, nec alio nomine
quidquam ipsis debeat. Qualis status jam in-
ter diversas civitates ac cives diversarum rerum
publicarum existit, & quondam inter patres
familias segreges obtinebat.

VII. MANIFESTUM quippe est universum *Fictus*
genus humanum nunquam simul & semel in *paulatim*
revera statu naturali extitisse. Qui enim ex proto-
plastis geniti erant, ex quibus quidquid est *obtinere*
cæpit. mortalium originem ducit, prout divinæ tra-
dunt Scripturæ; eidem potestati *patriæ* sub-
iecti erant⁷. Neque tamen eo minus postea
status hicce naturalis inter quosdam homines
emersit. Nam primi mortalium, ut orbem ad-
huc vastum implerent, & laxiorem sibi suisque
pecoribus habitationem quærerent, relictis la-
ribus paternis in diversa discesserunt, suamque

Vid. supra, L. I. c. iii. § 3. not. 5. Et plura ejusmodi
in opere majori, L. II. c. ii. § 2. Nos autem qui lumi-
ne revelationis gaudemus, certiores de primævo homi-
num statu facti sumus. Conf. *Erid. Scand.* p. 301, 362.

⁷ Civile imperium revera originem suam à paterro
duxisse admodum verisimile videtur, & vetustissimæ
historiæ tum sacræ tum profanæ congiuum. Vid. *Histor.*
Univ. L. I. c. ii. § 7. Vol. 1. p. 171.

Cap. I. sibi fere singuli mares familiam constituerunt.

~~~ Inter quorum posteros itidem sese dispergentes, peculiare cognationis vinculum, & ortus inde affectus paulatim exolevit, & commune tantum illud, ex similitudine naturæ resultans, remansit. Donec postea, cum genus humaanum insigniter fuisset multiplicatum, deprehensis vitæ segregis incommodis, paulatim proximi quique cohabitantes in civitates coiverre, minores primo, dein majores, ex pluribus minoribus ultro aut per vim coalitis. Quas inter civitates, utpote nullo alio, quam communis humanitatis vinculo junctas, status naturalis utique adhuc existit.

*Eisque
status li-
bertatis
& æqua-
litatis;*

VIII. EORUM autem, qui in statu naturali vivunt, hoc est præcipuum *jus*, ut nemini præterquam Deo sint subjecti atque obnoxii. Quo respectu etiam ille status nomine *libertatis naturalis* venit; per quam quilibet citra antegressum factum humanum, sui juris potestatisque, ac nullius hominis imperio subjectus esse intelligitur. Quo ipso etiam quivis cuivis alteri, cui neque ipse subjectus est, neque eundem sibi subjectum habet, *æqualiter* censetur⁸. Cum porro homini lumen rationis sit insitum, quo prælucente actiones suas temperare possit; consequitur, quemlibet, qui in naturali libertate vivit, in regendis suis actionibus a nullo mortalium dependere; sed ex proprio iudicio atque arbitrio omnia, quæ sanæ ratio-

ni

---

⁸ De naturali hominum æqualitate, vid. supra, L. I. c. vii.

ni congruunt, agendi habere potestatem. Et Cap. i. cum homo ob communem inclinationem, omnibus animantibus insitam, non possit non ad conversationem sui corporis vitæque, nec non ad dispellenda ea, quæ eandem destruere videntur, omnibus modis incumbere, mediaque ad eum finem adhibere; & vero in statu naturali nemo habeat alterum hominem superiorem, cui voluntatem, judiciumque suum submisericordia: inde in eo statu quilibet ex proprio judicio definit de aptitudine mediorum, an ad conservationem sui conducant, necne. Nam si vel maxime alterius consilium audiat, penes ipsum tamen est, an velit alienum consilium probare vel non. Ut tamen isthæc propria sui gubernatio recte sese habeat, requiritur, ut ea juxta dictamen rectæ rationis legemque naturalem suscipiatur.

IX. STATUS naturalis, utut libertatis nomine, & immunitatis ab omni subjectione insigniter blandiatur; idem tamen antequam hominibus in civitates fuerit concessum, plurima habet adjuncta *incommoda*; sive fingamus omnes & singulos in eo existere, sive confidemus conditionem patrum familias segregum. Nam si animo concipias hominem etiam adulata ætate in hoc mundo destitutum solum, & sine omnibus commodis & adminiculis, quibus vitam cultiorem & molliorem reddidit solertia hominum; videbis animal nudum, mutum, inops, famem radicibus & herbis, sitim obvia aqua, injurias aeris antris utcunque dispellens, feris bestiis expositum, & ad cujusvis

Cap. I. occursum pavidum. Paulo cultior vita potuit esse inter eos, qui in familiis segregibus degabant: Sed quæ tamen cum vita civili nullo modo comparari poterat; non tam ob indigentiam, quam inter coercitas cupiditates familia sic satis videtur posse dispellere; quam quod securitati parum ibi sit consultum. Et ut in pauca rem conferamus, in statu naturali quisque propriis tantum viribus protegitur; in civitate omnium: ibi fructus ab industria sua nemini certus; heic omnibus; ibi imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, foeditas, solitudo, barbaries, ignorantia, feritas⁹; heic imperium rationis, pax, securitas, divitiæ, ornatus, societas, elegantia, scientia, benevolentia¹⁰.

*Contro-
versæ in
eo ortæ
quomodo
dirimen-
dæ?*

L. V. c.
xiii.

X. In statu porro naturali, si vel quis alteri ultro non præstat, quæ ex pacto debet, aut si injuriam intulit, aut si alias controversiæ quid oriatur; nemo est, qui pro imperio alterum ad præstandum debitum, reparandam ve injuriam adigere, litemque decidere possit; uti in civitatibus, ubi judicis communis auxilium implorare datur. Quia tamen non ob quamvis causam natura in bellum ruere permittit, etiam ubi quis de justitia suæ causæ ampliter fit persuasus: igitur prius tentandum,

num

⁹ Hic paulò nimium causæ suæ infervit auctor, Hobbesii vestigijs inhærens; cujus verba hic apposuit ex cap. 10. de Cive, § 1. vid. BARBEYRAC. ad opus magius. L. II. c. ii. & TITII observat. 460.

¹⁰ Vid. supra, L. I. c. iii. § 3.

¹¹ “ Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim; cumque illud pro-

“ frium

num molliori via res possit componi, disceptatione scilicet partim amica¹¹, & puro (non conditionato) compromisso¹², seu *provocatione ad arbitros*. Qui arbitri æquos fese utrique parti gerere debent, & in ferenda sententia nihil odio aut gratiæ dare, sed unice merita causæ respicere. Quam ob rationem etiam non solet quis capi arbiter in ea causa, in qua ipsi commodi, vel gloriæ peculiaris spes major adparet ex victoria unius partis, quam alterius; adeoque ubi ipsius interest alterum quocunque modo causam obtainere. Hinc & nullum pactum aut promissum intercedere debet inter arbitrum & partes, cuius vi pronunciare in gratiam alterius teneatur. Quod si arbiter neque ex communi partium confessione, neque ex certis instrumentis, aut indubiis rationibus & signis, quid in facto sit cognoscere valeat, ex effatis *testium* id erit cognoscendum. Quos licet ad verum dicendum lex naturalis, & plerumque juramenti religio adstringat: tutissimum tamen fuerit tales non admittere, qui erga alterutram partem ita sunt affecti, ut conscientiæ ipsorum cum gratia, odio, vindictæ libidine, alioque violento animi motu, aut etiam arctiore quadam necessitudine sit velut luctandum; quibus superandis non omnibus sat constantiæ est. A-

“ prius sit hominis, hoc belluarum confugiendum est
“ ad posterius, si uti non licet superiore.” Cic. de
Offic. I. xi.

¹² *Compromissum* est simultanea illa partium promissio, quâ sua sponte ad alicujus boni viri arbitrium suam remittunt controversiam. CALVINI *Lex Jurid.*

Cap. i. liquando etiam per communium amicorum interpositionem lites tolluntur ; quod merito inter sanctissima officia habetur. Cæterum in hoc statu exsecutionem, ubi ultro ab altero non præstatur quod debetur, sibi quisque facit ¹³.

Hominum amicitia in illo parum firma. L. II. c. ii. § 5.—8. **XI. QUANQUAM** autem natura ipsa inter homines aliquam cognitionem esse voluerit, cuius vi nefas sit alteri homini nocere, & potius fas sit cuivis aliorum commodis fese dispensare : ¹⁴ tamen inter eos, qui in naturali libertate invicem vivunt, hæc cognatio sat debiles fere exserit vires ; ita ut quivis homo, qui non est noster civis, seu quicum in statu naturali vivimus, non quidem pro hoste, sed tamen pro amico parum firmo sit habendus ¹⁵. Cujus rei ratio est, quod homines non solum sibi invicem maxime possint, sed & variis de causis sæpiissime velint nocere. Alios quippe pravitas ingenii, aut dominandi & superflua habendi libido ad lædendos alios incitat ; alii modesto licet ingenio, studio se conservandi, & ne ab aliis præveniantur, in arma ruunt. Multos ejusdem rei desiderium, alios ingeniorum contentio

¹³ Tertia ratio dirimendi lites fit per *fortem* ; de qua suprà, L. I. c. xv. § 13. Tres igitur sunt modi, quibus vitari potest, ne controversiae in bellum erumpant, *viz.* Colloquium, compromissum, & per *fortem*. Conf. P. F. *De Jure N. & G.* L. V. c. xiii. Grot. *De Jure B. & P.* L. II. c. xxiii. § 7, 8.

¹⁴ Recte noster *Hobbesianum* statum naturæ (qui belli status est) repudiat. Hanc naturalem hominum cognitionem justum esse pacis & amicitiae fundamentum uno ore testantur veteres Philosophi. Ex hoc (inquit

CICERO

contentio committit. Inde in isto statu tantum non perpetuae vigent suspicione, diffidentia, studium aliorum vires subruendi, libido alios præveniendi, aut ex aliorum ruina vires suas augendi. Ergo uti probi est hominis rebus suis contenti alios non laceſſere, nec aliena adpetere : ita cauti est, ſuæque ſalutis amantis, ita omnes homines amicos credere, ut tamen iidem mox hostes fieri queant ; ita pacem cum omnibus habere, quaſi quæ mox bello mutari poſſit. Qua de cauſa & felix habetur respub. quæ etiam in pace de bello cogitat.

C A P. II.

DE OFFICIIS CONJUGALIBUS.

I. **I**NTER status adventitios, ſeu in quibus homo facto aliquo humano antecedente constituitur, primo loco venit *matrimonium*¹. Quod iſum etiam eſt primum L.VI.c.i. velut

---

CICERO de Fin. iii. 19.) “ nascitur, ut etiam communis hominum inter homines naturalis ſit commercatio, ut oporteat hominem ab homine, ob id iſum quod homo ſit, non alienum videri.

¹ Vid. ſupra, L. I. c. iii. § 6.

Status adventitii recte in quatuor classes diſtribuntur. Sunt enim vel *conjugalis*, vel *paternus*, vel *herilis*, vel *civilis*. Quorum ultimus itidem varios ſtatus ſpeciales ſub ſe complextitur. Modo haud multum abſimili diſtinguit CICERO : Prima ſocietatis in ipſo conjugio

Cap. 2. *velut specimen vitæ socialis, simulque generis humani seminarium³.*

Extra hoc vetitum omne genus libidinis. c. i. § 5. II. CIRCA hoc initio constat, ardentem illum sexum inter se proclivitatem a sapientissimo creatore institutam, non ad inanem voluptatem satiandam, quippe quæ unice spectata summam foeditatem & confusionem in genere humano excitatura erat: sed tum ut eo jucundior inter conjuges esset conversatio, tum ut eo lubentius homines propagationi sobolis operam darent, ac molestias tolerarent, quæ istius susceptionem atque educationem comitantur. Ex quo consequitur, naturali legi repugnare omnem usum membrorum genitalium, qui ab hisce finibus abit. Quo nomine etiam vetita libido in diversam speciem, aut eundem sexum ruens; quævis foedæ pollutiones, & denique omnis commixtio sive multuo consensu suscepta, sive invitæ fæminæ intentata extra matrimonium.

Quæ sit ad id contrabendum matrimonium considerari potest vel in respectu ad totum genus humanum, vel in respectu ad singulos. obligatio &c. i. § 6. III. Obligatio ad contrabendum matrimonium considerari potest vel in respectu ad totum genus humanum, vel in respectu ad singulos. Illa in eo consistit, quod propagatio speciei humanae hautquaquam sit instituenda per vagos & solutos concubitus; sed utique legibus conubialibus circumscribenda, adeoque per matrimonium duntaxat exercenda. Citra hoc enim decora & bene disposita inter homines

est; proxima in liberis; deinde una domus, communia omnia; id autem est principium urbis, & quasi seminarium rei.

De Offic. I. xvii.

societas,

societas, vitæque civilis cultus intelligi nequit. Cap. 2.
Singuli autem ad matrimonium ineundum te-
 nentur, quando commoda fœse ejus occasio
 offert: quam tamen non sola ætas generandi-
 que facultas absolvit; sed ut copia quoque sit
 decentis conditionis, nec non facultas alendi
 uxorem & prolem nascituram; ac ut mas
 quoque sit idoneus ad gerendam personam
 patrisfamilias. Nisi tamen aliquis compositus
 sit ad exigendum castum cælibatum, fentiat-
 que plus se utilitatis posse procurare humano
 generi, aut civitati cælibem, quam uxoratum;
 præsertim ubi nulla prolis penuria sit metu-
 enda.

IV. INTER eos qui matrimonium inituri *paeti con-*
functi, intervenire solet & debet *pactum*, quod *jugalis*
 ubi *regulare* & *perfectum* fuerit, hisce capiti-
 bus absolvitur. *Primo*, quia vir (abs quo ut *capita*
præcipua.
 contractus incipiat, utriusque sexus indoli ma-
 gnis congruit) propriam utique sibi sobolem in-
 tendit quærere, non supposititiam aut adulter-
 rinam: igitur *fidem dare viro debet fæmina*,
 ut nemini præterquam ipsi corporis sui usuram
 velit concedere. Quod itidem *a marito fæ-*
mina vicissim solet stipulari. *Deinde* cum nihil
 magis ab indole vitæ socialis & civilis ab-
 horreat, quam vita vaga ac desultoria, incerto
 lare, nulla fortunarum sede; cumque commu-
 nis sobolis educatio commodissime instituatur,

² Matrimonii institutionem luculenter describit Moses.
Gen. II. 20. seq.

³ Conf. Grot. *De Jure B. & P. L. II. c. v.*
 conjunctis

Cap. 2. conjunctis utriusque parentis operis; ac cohabitatio continua plurimum contineat jucunditatis inter conjuges bene compositos, per quam etiam marito certius de castitate uxoris constare potest: igitur in id quoque fidem marito dat uxor, ut *viro continuo coabitare*, adeoque in arctissimam vitæ societatem, eandemque familiam cum ipso coalescere velit. Cui ipsi & mutua promissio de tali invicem conversatione, qualem indoles ejus societatis requirit, inesse intelligitur. Quia autem non solum naturali utriusque sexus conditioni maxime congruit, ut in matrimonio viri conditio sit potior, sed & maritus familiæ, a se utique constitutæ, caput sit; consequitur, ut uxor in negotiis matrimonium ac familiam spectantibus directioni mariti sit obnoxia. Inde & mariti est de domicilio constituere; nec uxor isto invito peregre abire aut secubare potest. Ta-

⁴ Imperium mariti in uxorem non tam ex naturâ, quam ex lege civili oriri videtur: Sunt mariti quidam qui suæ causæ nimium faventes, ex masculini sexûs præstantiâ colligi posse existimant dignum esse maritum ut potiores in conjugio partes teneat. Quid autem, anne ideo jus habet imperandi? Quod si hoc sit concessum, tum concessio itidem fæminam viro esse sapientiâ præstantiorem, hinc pronè sequitur uxorem esse marito superiorum, & imperium quoddam in eum tenere. Proculdubio nequit vel superior potestas, vel sapientia, vel alia quævis perfectio jus imperii in alterum tradere. Vid. supra, L. I. c. ii. § 5. not. 10. Quicquid igitur juris mas habet in fæminam, id ex ipsius consensu querendum erit: sunt enim naturâ æquales. Fieri utique potest neutrum alterius dominio subjici, vel maritum uxoris imperio esse obnoxium.

le tamen imperium, quod jus vitæ & necis, Cap. 2. gravemque coercionem, nec non plenam potestatem circa quævis bona uxoris disponendi comprehendat, ad essentiam matrimonii necessarium non videtur: sed illud ex peculiaribus pactis inter conjuges, aut ex legibus civilibus alicubi constituitur⁴.

V. PORRO uti illud manifeste lege naturali *Polygamy* repugnat, unam mulierem pluribus viris simul *mia omnis* cohabitare: ita, ut unus simul duas pluresve à ratione aliena uxores habeat, apud plurimas gentes, & in c. i. § 16. ipso quondam Judaico populo receptum. Nihilominus si vel maxime a primæva matrimonii institutione in divinis literis tradita abstrahamus; ex ipsa tamen recta ratione constat, longe decentius juxta atque utilius esse, unum una esse contentum. Id quod & usus omnium quas novimus gentium Christianarum a tot seculis comprobavit⁵.

VI.

⁵ Polygamiam non esse jure naturæ vetitam alibi statuit noster: "Quod *Polygamiam* attinet, certum quidem est talem, quâ una pluribus simul viris uxoris est, à natura & fine matrimonii prorsus abhorrente; at vero ut unus pluribus fæminis simul jungatur, et si lege divinâ positivâ inter Christianos jam creditur interdictum, legi tamen naturæ in se haud repugnat. Non enim necessum est, ut quemadmodum dum uxor nemini viro corporis sui copiam debet facere, præterquam uni marito; sic & maritus alii fæminæ præterquam unicæ uxori. Nam prius necessarium est oportet certitudinem sibi. Gravissimis de causis concessam antehac Polygamiam, post per positivas leges prohibitam fuisse censendum est." *Elem. Jurispr. Univ. L. II. Observ. v. § 7.* Notavit etiam

Cap. 2. VI. NEC minus natura tam arcta conjugationis ostendit, *matrimonium debere esse permanentem, & non nisi alterutrius conjugum mortuum inclusum est.* nisi principalis pacti matrimoniale est. alis capita fuerint violata per adulterium, &c. i. § 20. malitiosam desertionem. Ob mores autem male compositos, & qui cum malitiosa desertione eundem non producunt effectum, separatio duntaxat *quoad thorum & mensam* inter Christianos recepta est, sine permissione ad secunda vota transeundi. Cujus inter alias etiam hæc ratio est, ne facultas divertii contumaciam morum alat; sed potius alterius conditionis desperatio ad commoditatem morum, mutuamque tollerantiam conjuges incitet. Cæterum ob violata

etiam GROTIUS viros sanctos ante legem plures unâ uxores habuisse, & in lege præcepta quædam dari his, qui plures unâ habeant. *De Jure B. & P.* L. II. c. v. § 9. Satis autem apparet, quid optimum sit Deoque gratissimum ex primâ illâ conditione, quâ uni mari non nisi unam fæminam Deus attribuit. Bene SALLUSTIUS. *Jugurth.* c. lxxxii. *Apud eos qui plures uxores babent, levius ista ducitur necessitudo, quod animus multitudine distractus nullam pro sociâ obtinet, omnes pariter viles sunt.* Et CLAUDIAN. *De Bello Gildon.* v. 442.

———— Connubia mille;
Non illis generis nexus, non pignora curæ,
Sed numero languet pietas —————

Sequantur hoc Christiani, ut scilicet animus ab uxore in solidum marito datus æquali retributione pensetur (*i Corinths.* vii. 4) quod, ubi diversæ sunt uxores, nequaquam fieri potest. Sed licet plurimæ rationes afferri queant, quibus probetur satius esse, & ad plurima

violata pacti matrimonialis capita, pars læsa Cap. 2. tantum vinculo exsolvitur; quod in altero continuatur, siquidem pars læsa velit, & cum altero in gratiam redire dignetur⁶.

VII. CONTRAHERE licite matrimonium, *Contrahere* ubi lex civilis non obstat, potest *quilibet cum matrimonio qualibet*, si ætas corporisque constitutio matri-^{nium} monio habilis adsit⁷; *nisi impedimentum aliquod quibus lē-* morale obstet. Moraliter impeditur aliam con-^{ceat?} *§ 25.* jugem adsciscere, qui, quæve alteri jam con-
jugi junctus, junctave est.

VIII. SED & pro morali legitimarum nup- *Non san-*
tiarum impedimento habetur *arēta nimis sanguine aut*
guinis aut affinitatis conjunctio. Quo nomine *affinitate*
etiam naturali lege nefariæ judicantur *nuptiæ nimis vi-*
cinus. *inter c. i. § 28.*

rima incommoda evitanda convenientius, ut unâ uxore contentus sit maritus, inde tamen non sequitur (ut rectè nos monet BUDDEUS) jure naturali Polygamiam esse prohibitam. Interim id inde liquet divinam prohibitionem, quæ ex institutione matrimonii primævâ petitur, æquissimis rationibus ad hominum etiam spectare salutem. *Theol. Mor. P. II. c. iii. S. 6. § 9.*

“ Christi lex, ut res alias, ita & hanc conjugii inter Christianos ad perfectiorem redegit normam, ex quâ “ & qui dimisisset uxorem non adulteram, & qui duxisset “ dimissam, adulterii reos pronunciat. (*Mat. v. 32.*) “ Et apostolus ejus atque interpres PAULUS non viro “ tantum jus dat in corpus uxoris (quod & in naturali “ statu procedebat) sed & uxori vicissim in corpus mariti.” *i. Cor. vii. 4. GROT. De Jure B. & P. L. II. c. v. § 9.*
Conf. LACTANT. Inst. vi. 23.

7 Hinc eunuchorum, aliorumq; omnium a quibus præcipuous matrimonii finis obtineri nequit, illicita esse conjugia existimat BUDDELS. Idem judicat de con-
jugiis

Cap. 2. inter ascendentes & descendentes in infinitum.

Reliquas autem nuptias in limite transverso, puta cum amita & materterta, cum sorore; item in affinitate, cum noverca, socrus, pri-vigna; non solum lex divina, sed & cultarum leges gentium, & Christianorum consensus de-testatur. Quin & multorum populorum leges civiles remotiores quosdam gradus prohibue-runt, ad objiciendam velut septem prius dictis gradibus sanctioribus, ne ad hos temerandos ita facile rueretur⁸.

IX.

---

jugiis *Senum*, quorum aut utraque aut alterutra pars ita comparata est, ut finis principalis, nempe procreatio sobolis obtineri non possit. Vid. *Theol. Moral.* P. II. c. iii. S. 6. § 7.

⁸ De gradibus affinitatis, quibus licita sunt matrimo-nia, saepe & acriter disputari solet, nec jure naturali facile definitur. "Causas certas ac naturales (inquit "GROTIUS) cur talia conjugia, ita ut legibus aut "moribus vetentur, illicita sint, assignare qui voluerit, "experiendo discet quam id sit difficile; imo praestari "non possit." *De Jure B. & P. L. II. c. v. § 12.* Ut mihi videtur, *ascendentium & descendantium* conjugia (v. g. parentum cuiuscunque gradus cum liberis) in tantum juri naturali repugnant, in quantum inde commixtio & confusio obligationum diversae naturae oritur. Sed quoad fratrum & sororum, ceterorumque affi-nitatis graduum, eorumque sanguinis praesertim ex transverso limite, haud facile ratione assequi possu-mus, ea juri naturali adversari. Hic igitur in subfidi-um veniunt sacrae literae, quae collateralia ista matri-monialia prohibent, & fines affinitatis definiunt, intra quos contrahi non debent. *Levit. c. xviii.* "Con-cessio (inquit GROTIUS) a mero jure naturae non "venire haec interdicta, videri tamen possunt praecepto

Cap. 2.

IX. CÆTERUM uti aliis contractibus atque negotiis certa quædam requisita fuerunt ad-dere leges civiles, quæ si observata non fuerunt, in foro civili pro validis non habentur: ita & circa matrimonium contingit, dum ali-
 cubi per leges civiles honestatis & boni ordi-nis causa *solennia* quædam requiruntur. Quæ licet extra jus naturale sint; citra illa tamen, qui legibus civilibus, subjiciuntur, legitimum matrimonium non contrahent; aut saltem e-

“divinæ voluntatis hæc ivisse in vetitum: neque vero
 “tale id esse præceptum, quod solos Hebræos astrin-gat, sed quod homines universos; colligi videtur
 “ex illis Dei verbis apud MOSEM (*Levit. xviii. 24*
 “—27.) *Ne polluite vos ulla barum rerum: quia om-nibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus
 “dispello.* Mox. *Ne facite ullam ex istis rebus abominan-dis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ
 “vobis exposita est, unde polluta est terra.*” Ibid. § 13.
 De gradibus autem affinitatis, observari in promptu est, in linea rectâ ascendente & descendente conjugium jure divino prohiberi in infinitum; in linea collaterali æquali nuptias tantum esse prohibitas inter fratres & sorores; in collaterali inæquali, inter eas quæ sibi parentum & liberorum loco sunt, etiam ex uno latere in infinitum. Sic nuptiæ cum amitâ, materterâ & patruo, i. e. secundus consanguinitatis gradus lineaæ collateralis inæqualis, diserte prohibentur. Vid. BUDDEUS ubi supra.

Porro notandum est leges quædam civiles alias fa-cultates morales requirere, ut maturitatem ætatis, consensus parentum, &c. de quibus hoc observandum est, non ideo matrimonia jure esse irrita, quoniam juri repugnant: sæpe valet hæc regula, *quod fieri non debet factum valet;* & sunt diversa, prohibere & irritum facere.

jusmodi

Cap. 2. jusmodi conjunctio effectus justi matrimonii
in civitate non habebit ⁹.

*Officia mu-
tua mariti
& uxoris.*

X. *Officium mariti* est uxorem diligere, nutrire, regere, atque defendere : *Uxor*is maritum amare, honorare ; adjutorio esse ei, non solum in generanda & educanda sobole, sed & in parte curarum domesticarum capessenda. *Utrinque* autem indeoles tam arctæ conjunctio-
nis requirit, ut conjuges tam prosperæ quam adversæ fortunæ sint socii, & si qua alterutri calamitas obtingat, ab altero sublevetur ; nec minus ut prudenter mores ad concordiam in-
vicem tolerandam attemperent ; qua tamen in
parte concedere magis *uxoris* est.

⁹ Id quidem habent matrimonia cum aliis pactis commune, per leges civiles certæ quædam ceremoniæ & ritus solennes iis adjungantur, quibus sepositis in foro civili pro validis non habentur. Vera tamen & indissolubilia esse possunt matrimonia, licet quibusdam effectibus civilibus destruantur. Nam conjunctio illa mattrimonialis fit per mutuum utriusq; partis consensum. Unde facile dijudicari potest, quid de nuptiis, ab ebris, vel per errorem aut vim initis cendum sit. Nam eodem fere modo hæc se res habet, ac in aliis pactis. Sic si error fuerit in iis, quæ ad ipsam matrimonii essentiam ex fine ejus primario æstimandam pertinent, irrita sunt sponsalia. In eo vero hæc a reliquis pactis differunt, quod mutuo consensu dissolvi nequeunt.

C A P. III.

D E O F F I C I I S . P A R E N T U M
E T L I B E R O R U M .

I. Ex matrimonio provenit proles, in ^{Potestas} _{patris imperii} quam constituta est *potestas patria*; per iurum ^{ve-}
antiquissimum juxta ac sanctissimum genus *tutissimum* imperii, quo parentum iussa venerari, eorum-
demque præ se eminentiam agnoscere liberi ^{L. VI. c.} ii. tenentur¹.

II. Oritur imperium parentum in liberos ^{Quibus illa natura fundatur} dupli potissimum de *causa*: Primo quia ipsa ^{mentis?} liberorum actiones dirigendi ad ipsorum salutem, quam ipsi propter judicii defectum non dum intelligunt. Deinde id imperium tacito quoque consensu prolis nititur. Nam recte presumitur, si infans eo, quo sublatus est, tempore usum rationis habuisset, ac perspexisset vitam se citra parentum curam ac junctum ipsi imperium servare non posse, lubenter illam in id consensuram, commodamque sibi educationem ab iisdem vicissim fuisse stipulaturam.

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. v.

Cap. 3. *Aetū autem parentibus imperium in prolem*
constituitur, quando illam tollunt nutriuntque,
& in commodum humanæ societatis membrum
pro virili formandam suscipiunt ^{2.}

Utra potius patris, non mater minus quam pater concurrat, adeo-
matrisve? ^{c. ii. § 5.} *que physice proles utriusque sit communis; dis-*
quirendum, utrius jus in prolem sit potius. Super qua re distincte pronunciandum. Si enim *extra matrimonium* proles sit generata, illa primo matris erit; quia pater heic nisi indicio matris cognosci nequit ^{3.} Inter eos quoque, qui *in libertate naturali & supra leges civiles* degunt, pacto conveniri potest, ut non patris, sed matris jus potius sit. Sed *in civitatibus* utique per mares constitutis, cum regulariter

* Alii ab aliis principiis jus parentum in liberos deducunt. Vult GROTIUS generatione parentibus jus in liberos acquiri; utrique scil. parentum, patri ac matri. De Jure B. & P. L. II. c. v. § 1. Impossibile esse pronunciat HOBESIUS, ut dominium omnino acquiratur solâ generatione; & contendit jure naturæ dominium infantis ad eum primum pertinere, qui primus in potestate suâ ipsum habet. Sic infans qui modò nascitur prius est in potestate matris, quam cuiusquam alterius, ita ut illum vel educare vel exponere suo arbitrio & jure poscit. A matre autem ad alios transit dominium diversis modis. 1. Si jus suum dereliquerit, sive abjeevit filium exponendo; is qui expositum educaverit, idem habebit dominium, quod habebat mater. 2. Si mater bello capta sit, natus ex eâ capientis est. 3. Simater civis sit, is qui in civitate summum habet imperium, dominium habebit ejus, qui ab eâ nascetur. 4. Si contractus sit inter marem

&

gulariter contractus matrimonii a patre incipiat, & is caput familiæ sit, potius erit jus patris: sic ut licet proles matri utique reverentiam, gratumque animum debeat; jussis tamen matris non obligetur, quæ quidem non inquis patris præceptis repugnant⁴. De functo tamen patre jus ipsius in prolem, saltem nondum adultam, matri videtur accrescere; & hac ad secundas nuptias transeunte, vitrico, siquidem ipse in fidem & curam naturalis parentis succedat. Et qui desertum, aut orbatum parentibus, liberaliter educandum suscipit, jure suo ab eo filialem observantiam exigere potest.

IV. Ut autem accurate intelligatur, quanta parentum fit in liberos potestas, distinguendum est tum inter patresfamilias segreges, & qui in

Ea quoniam que se extendat; quousque non?
c. ii. § 6.

& fœminam ad cohabitationem, liberi geniti patris sunt, quia in omnibus civitatibus imperium domesticum viri est: HOBSES. *De Cive*, c. ix. § 2—6. Noster tacitum consensum prolis requirit ad imperium paternum stabiliendum. Enimvero mihi videntur rectius ad scopum tendere, qui ut in cæteris societatibus, ita & in paternâ imperium & obligationes ex fine societatis derivant. Hic autem finis est nutritio & educatio slobilis, qui sine quodam imperio obtineri nequit: unde plane sequitur parentibus imperium in liberos competere, à liberis autem obsequium exigi. Quod si illis nulla sit liberorum cura, imperium suum cessat, & ad eos pertinet, qui ipsos alendo & educando conservant.

³ Lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur, nisi lex specialis aliud inducit. *Digest. L. I. tit. v. leg. 24.*

⁴ Si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium ob sexus præstantiam. GROTIUS ubi supra.

Cap. 3. civitatem subierunt ; tum inter potestatem.
 quam habet genitor ut talis, & quam habet
 ut est caput suæ familie. Patri ut tali cum
 sit a natura injunctum, ut liberos bene edu-
 cet, quo in commoda humanæ societatis mem-
 bra evadant, quousque ipsi sibi prospicere
 queant : inde tanta eidem in liberos potestas
 concessa intelligitur, quanta ad hunc finem
 sufficit. Quæ hautquaquam eosque se exten-
 dit, ut parentes prolem intra materna viscera
 latentem elidere, aut editam abjicere, necare-
 que possint ⁵. Nam excitatur quidem ex sub-
 stantia parentum soboles ; ut tamen in æqua-
 lem conditionem humanam cum illis locetur,
 & injuriæ etiam ab ipsis parentibus capax sit.
 Neque etiam hæc potestas ad jus vitæ & necis
 ex occasione delicti exercendum videtur por-
 rigi, sed ad modicam duntaxat castigationem :
 quippe

⁵ Homicidii reus est qui prolem exponit juxta illud Pauli jurisconsulti. *Necare videtur non tantum is, qui partum perfocat, sed & is qui abjicit, & qui alimonia denegat, & is qui publicis locis miser cordiæ causâ exponit, quam ipse non habet.* Digest. L. XXV. tit. iii. l. 4. Attamen expositio liberorum, (ut ut inhumanum sit & crudele) plerisque gentibus, iisque (quod miro simile videtur) cæteroquin excultis & bene moratis, Græcis & Romanis, haud inusitata fuit. De Romanis id tradit DIONYSIUS HALICAR. *Antiq. Rom.* L. II. VALERIUS MAX. L. v. c. 8. Idem de Græcis testatur ARISTOTELES, suoq; calculo probat in *Polit.* L. VI. c. 16.

⁶ Sunt qui sentiunt patribus in statu naturali, prout opponitur civili, constitutis, jus vitæ & necis tribuen-
 dum esse ; sed falsa nituntur hypothesi, ac si status
 familiarum

quippe quæ versatur circa ætatem teneram, in Cap. 3.
quam tam atrocia delicta, quæ morte sint ex-
pianda, vix cadunt⁶. Sed si tamen citra spem
emendationis omnem disciplinam pertinaciter
adspernetur puer, poterit domo patria ejici,
atque abdicari.

V. Isthæc porro potestas, ita preesse ac- *Quanta*
cepta, considerari potest *juxta diversitatem fit in pri-*
atatis in liberis. Nam in prima ætate, ubi liberos? *m e ætatis*
immaturus adhuc rationis usus est, omnes li- c. ii. § 7,
berorum actiones directioni parentum subja- 8.
cent. Quo tempore, si quid bonorum ab aliis
in impuberem transferatur, id parens loco
filii acceptare, & administrare debet, ut ta-
men dominium ipsi filio adquiratur; etsi ut
fructus patri cedant ad plenam usque filii æta-
tem æquissimum sit. Sic & quod ex filii la-
bore lucri aut emolumenti provenit, id merito
sibi pater vindicat, cui ex adverso filii nutritio
& educatio incumbit⁷.

VI.

familiarum in statu naturali viventium non differat a statu
civili, & quod in illo patribus seu capitibus familiarum
summum aliquod imperium competit. *Quam sententiam*
post HOBESIUM defendendam sumpfit D. Robert. FIL-
MERUS, in libro, cui titulus *Patriarcha*: quem ex in-
stituto refutarunt ALGERN. SIDNEY & J. LOCKIUS de
imperio civili.

7 “ Ut res omnes liberorum parentibus acquirantur,
“ non naturale est sed ex quorundam populorum legi-
“ bus.” GROTIUS *ubi supra*: Et rectè de hac re
BUDDEUS. “ Si liberi propria industria aliquid ad-
“ quirant, omnino sibi adquirunt. Imperium enim
“ paternum facultate adquirendi, qua per naturam
“ gaudent, eos privare nequit. Quod si autem ex rebus
“ parentum aliquid adquirunt, non sibi sed parentibus
“ adqui-

Cap. 3. VI. *In adulta ætate*, ubi liberi pleno quidem judicio prædicti sunt, pars tamen adhuc *Quanta in* familiæ paternæ existunt; distincte considerari *eisdem* potest potestas, quam pater habet *ut genitor,* *ætatis* & quam habet *ut caput familiæ.* *Illa* cum c. ii. § 10. commodam educationem & gubernationem liberorum pro scopo habeat, patet adultos quoque liberos autoritatem parentum tanquam prudentiorum sequi debere. Et qui vult ex paternis bonis sustentari, ac in ea deinceps succedere, necessum est, ut ad familiæ paternæ rationes sese attemperet; quam moderari utique penes patrem est⁸.

*Quæ in
statu na
turali, que
in ci-
tate?*
c. ii. § 11.
12.

VII. CÆTERUM patresfamilias, qui nondum in civitates successerant, in domo sua imperium aliquod instar principum gerebant. Inde & liberi in eorum familia adhuc hærentes ipsorum imperium tanquam summum venerari debebant⁹. Verum postea imperium istud familiare, (uti & alia jura) ad usum & decus civitatum fuit attemperatum; & alicubi multum,

“ adquirunt; cùm fructus ad dominium rei pertineant,
“ & industria liberorum alimentis pensetur. Ast quod
“ liberis usu rationis destitutis donatur, liberorum est.
“ Parentes enim in acceptione vices illorum sustinent,
“ & nulla ratio suadet, ut liberi eodem preventur.”

Phil. Pract. P. II. c. iv. S. 11. § 12.

“ Verum hoc debitum cùm non sit ex vi facultatis
“ moralis, sed ex pietate, observantia & gratiæ repen-
“ dendæ officio; non efficit ut irritum sit, si quid contra
“ sit factum.” *GROTIUS ubi supra.*

⁸ Vult HOBESIUS civile imperium à paternâ potestate derivari. *De Cive, c. v. § 12.* Eandem partem tuetur

multum, alicubi parum de eo patribus relic-tum. Inde observamus, in quibusdam civita-tibus patres jus vitæ & necis, ex causa delicti exercendum, in liberos obtinuisse ; in aliis id ipsum iis ademtum, ne forte parentes sua in liberos potestate in fraudem boni publici, aut ad iniquam istorum oppressionem, abuterentur ; aut ne ob mollitatem paterni affectus dis-simularentur vitia, in exitium publicum erup-tura ; aut ne patri tam tristis sententiæ pro-nunciandæ necessitas imponeretur.

VIII. SED ubi proles familia paterna plane *Excessu*
excessit, & vel novam sibi familiam constituit, *prolis è fa-*
 vel alteri adjungitur, potestas quidem patria *milia an*
 solvitur ; ut tamen semper pietatis & obser-vantiae debitum maneat ; quippe fundatum in
 meritis parentum, quibuscum paria facere li-
 beri nunquam aut rarissime creduntur. Et
 ista merita non in eo tantum consistunt, quod
 parentibus liberi vitam debeant, occasionem
 omnium bonorum ; sed & quod laboriosam ac
 sum

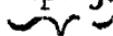
tuetur Dominus ROB. FILMER, in libro cui titulus, *Patri-archa*. Unde absolutam & irrefribilem potentiam ci-vili magistratui attribuunt. Hos autem præclarè refel-lit LOCKIUS de *Civ. imperio*, & validissimis argumen-tis evincit civile imperium à paterna auctoritate deri-vari non posse. Supra ostensum fuit (L. I. c. vii) *omnes homines esse naturā æquales*. Infantes quidem hac æqua-litate non potiuntur, propterea quod non sunt ra-tione prædicti. Postquam vero ex ephebis excesserunt & maturā ætate utuntur, omnino sunt *autēzōtōi* suique juris ; manente tamen illo pietatis & observan-tiae debito, cujus causa perpetua est. Imperium *civile*

Cap. 3. sumtuosam educationem eorum suscepereint,
 ~~~~ qua eos in commoda humanæ societatis mem-
 bræ formarunt, ac saepe de mediis vitam com-
 mode & copiose exigendi iisdem prospexerunt,

*Alteri quo-
usque proli-
educatio
committi
posse?*

IX. ETSI autem parentibus obligatio edu-
 candi prolem a natura sit injuncta : id tamen
 non obstat, quo minus, utilitate prolis aut ne-
 cessitate exigente, ejusdem *administratio alteri*
commendetur, ita tamen ut inspectionem sibi
 in istum delegatum parens reservet. Unde &
 pater non solum præceptoribus idoneis filii in-
 formationem recte committit : sed & eundem
 alteri adoptandum dare potest, siquidem ex-
 inde in filium aliquod sit emolumentum redun-
 daturum. Et si nulla alia ratio sit prolem a-
 lendi ; potius quam inopia extinguatur, pater
 eam oppignorare, aut vendere in tolerabilem
 servitutem potest, saltem sub lege retractus,
 ubi pater ad lautiorem fortunam pervenerit,
 aut quispiam ex cognatis istum redimere ve-
 lit. Quod si autem parens per inhumani-
 tatem prolem exposuerit & abjecerit, is qui ean-
 dem sustulerit atque educaverit, in paternum
 quoque

& *paternum* proflus diversi sunt generis : nec origine,
 nec fine, nec usu convenient. Fieri quidem potest,
 & probabile videtur in primævo rerum statu, prius-
 quam homines in civitates venerunt, patres-familias
 imperium aliquod civile in suis familiis gessisse : id
 autem à consensu liberorum vel expresso vel tacito
 ortum est, qui prudentiam & affectum parentum exper-
 ti facile sibi utile esse judicarunt, ut eorundem imperio
 & directioni subjicerentur. Exinde autem nullo modo
 offici potest civilis magistratus imperium à paterno jure
 derivari

quoque jus succedet; ita ut iste alumnus filia- Cap. 3.
lem observantiam educatori suo debeat.

X. Ut autem pater prolem familia sua ejus- *An a pat-*
cere non debet, educatione & auxilio istius ad-
huc indigentem, citra gravissimas causas: ita ^{*iris con-*}
& proles non nisi cum bona patris venia ex ^{*sensu pen-*}
ipsius familia excedet. Cæterum cum liberi ^{*deat prolis*}
matrimonii fere contrahendi occasione pater- ^{*um?*}
nam familiam relinquant; & vero parentum
utique intersit, cui proles sua jungatur, & ex
quibus nepotes sibi proveniant: inde officium
filiale plane requirit, ut *patris consensum heic*
sequantur liberi, nec eo invito conjugi socien-
tur. Quod si tamen de facto invitatis parenti-
bus matrimonium contraxerint, & consumma-
verint liberi, jure quidem naturali id irritum
non videtur; præsertim ubi familiam pater-
nam non amplius isti onerare velint, & alias
conditio non sit indecora. Inde si alicubi e-
jusmodi matrimonia habentur irrita, aut ille-
gitima, id ex legibus civilibus est¹⁰.

XI. Officium parentum in hoc præcipue con- *Officia pa-*
sistit, ut liberos commode alant, corpusque & *rentum*
animum erga libe-
ros quæ?

dervari posse. Vid. *supra*, cap. I. § 7. not. 7. Conf.
LOCKE *De Civ. Imp.* P. II. c. vi.

¹⁰ Sic ex jure Romano quædam nuptiæ irritæ sunt, si
consensus patris deficit: quod non ex natura esse, sed ex
juris conditorum voluntate recte nos monet GROTIUS.
De Jure B. & P. L. II. c. v. § 10.

Cap. 3. animum per dextram & cordatam educationem ita forment, quo idonea & utilia membra societatis humanæ & civilis fiant, probi, cordati, & bene morati. Item & eosdem ad idoneum & honestum vitæ genus adplicant; & quantum ratio & occasio fert, fortunam ipsorum fundent & promoveant ¹¹.

*Quæ vi-
cissim ho-
rum erga
illos?*

XII. *Liberorum contra debitum est parentes honorare, id est, reverentiam illis exhibere, non externis tantum signis, sed multo magis interna æstimatione, tanquam autoribus vitæ, ac tantorum aliorum beneficiorum; iisdem obedire; pro viribus inservire, in primis senio aut egestate confectis; sine consilio & autoritate eorum nihil magni momenti suscipere; & denique eorum morositatem, aut vitia, si qua inveniuntur, patienter ferre* ¹².

¹¹ Repte JUVENAL. Sat. xiv. 70.

*Gratum est quod patriæ cīvem populoque dedisti,
Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris,
Utilis & bellorum, & pacis rebus agendis.
Plurimum enim intererit, quibus artibus, & quibus
hunc tu
Moribus instituas———*

¹² Bene sancitum est à JUSTINIANO reverentiam parentibus etiam impiis deberi: licet enim legum contemtor & impius sit, tamen pater est. Novell. L. XII. c. ii.

C A P IV.

D E O F F I C I I S D O M I N O R U M E T S E R V O R U M .

I. **P**OST QUAM genus humanum multiplicari coepisset, atque deprehensum fuisset, quam commode res domesticæ aliorum ministerio curari possent; mature introductum fuit, ut ad operas domesticas obeundas *in familiam adscicerentur servi*. Quos ab initio ultro sese obtulisse probabile est, inopia adactos, aut propriæ hebetudinis sensu; stipulatosque sibi perpetuam alimentorum & aliarum necessitatum præbitionem, in perpetuum hero sua ministeria addixisse¹. Dein cum bella passim increbescerent, apud plurimos populos receptum, ut quibus *bello captis* vita donata esset, servitio addicerentur, una cum prole, quæ deinceps ex ipsis esset proventura². Etsi apud multos populos nulla ejusmodi servitus in usu, sed omnia munia domestica per mercenarios ad tempus conductos expediuntur³.

¹ Sequitur ex naturali hominum æqualitate, fundatum servitutis esse pactum; & nullos esse naturâ & ante omne factum humanum in statu servili.

² Quod omnino injustum est; vid. *mox infra. not.* 5.

³ Conf. GROT. *De Jure B. & P. L.* II. c. v. § 26.
Et L. III. c. xiv.

Cap. 4. II. PROUT autem sunt *diversi* velut *gradus servitutis*: ita & potestas herorum, & servorum conditio variat. *Mercenario temporario* dominus conventam mercedem; iste huic vicissim conventam operam debet. Et quia in eo contractu domini melior est conditio, ideo **c. iii. § 3.** etiam ejusmodi minister domino pro ratione dignitatis reverentiam exhibere tenetur: & ubi malitiose aut negligenter opus fecerit, ejusdem coercioni est obnoxius; quæ tamen ad gravem corporis afflictionem, multo minus ad mortem, propria autoritate sumendam, procedere nequit⁴.

Quæ in servum, qui se ultro alicui in perpetuum servitium addixit? dominus perpetua alimenta, & quæ alia vitæ necessaria sunt; ille huic vicissim perpetuas operas, **c. iii. § 4.** quascunque dominus præscriperit, præstare debet, & quicquid ex illis provenit, domino fideliter consignare. In quibus tamen virium & dexteritatis servi humaniter rationem habebit dominus, ne vires ipsius excedentem laborem cum asperitate exigat. Castigationi quoque domini iste subest, non solum ad expellendam negligentiam in opere exsequendo; sed & ut ipsius mores ad decus & tranquillitatem familiæ componantur. Non tamen invitus alteri vendi talis potest; quia ultro hunc, & non aliud dominum adscivit; & ipsius interest, utri serviat. Si atrox delictum in aliud extra familiam

⁴ GROTIO servitus est *perfecta* vel *imperfecta*: Prior est quæ perpetuas operas debet pro alimentis & aliis quæ

familiam admiserit: in civitatibus pœnæ po- Cap. 4:
testatis civilis subjacet: ubi familia segregata
fuerit, expelli inde poterit. Sed ubi delictum
in ipsam familiam segregem sit admissum a do-
mino etiam per extrema coerceri poterit.

IV. In istos autem servos, qui bello capti Quæ in il-
fuerant, a plerisque durius agi cœptum, quod lum, qui
hostilis adhuc iræ quid in eo supereffet, & bello cap-
quia ipsi extrema nobis nostrisque fortunis in-
tentaverant. Quamprimum tamen inter ejus-
modi victorem victimaque mutua fides circa
confociationem in familiam intercessit, omnis
antegressa hostilitas remissa censetur. Et tunc
utique injuriam etiam taliter adquisito servo
facit dominus, si vel necessaria ad victimum non
suppeditet, vel citra rationem in eum sœviat;
multoque magis si citra condignum delictum
eundem occidat.

V. CIRCA illos quoque servos, qui bellica
vi in eam conditionem fuerant abstracti, nec
non qui pretio emuntur, receptum, ut non se-
cūs ac aliæ res nostræ in quemcunque placeret
transferri, & ad instar mercium venire possent.
Sic ut ipsum corpus servi domini esse intellige-
tur. Ubi tamen humanitas jubet, ut nun-
quam obliiscamur, servum utique hominem
esse: adeoque nequaquam eum ita tractemus
velut alias res nostras, quibus pro libitu uti
abutique, easque destruere possimus. Et ubi
talem servum alienare placet; ne iis data ope-

quæ vitæ necessitas exigit: posterior' verò, quæ in diem
est aut sub conditione, aut ad res certas. De Jure B. &
P. L. II. c. v. § 27, 30.

**Cap. 4. ra aut præter meritum addicatur, apud quos
inhumana ipsum tractatio est mansura.**

Vernæ quo jure fiant domini matris? VI. DENIQUE & id passim receptum, ut quæ ex servis parentibus nascitur *proles*, servilis & ipsa sit conditionis, pertineatque tan- c. iii. § 9. quam mancipium ad dominum matris. Id quod isthoc arguento defenditur, quod cuius est corpus, ejus quoque par sit fructum esse, qui ex eo corpore provenit: Et quia ista proles nascitura plane non erat, si dominus jure belli in parentem usus fuisset: Et quia parens nihil habet proprii, nulla ratio prolem ejusmodi a-lendi supereft, nisi ex bonis herilibus. Cum igitur dominus alimenta præbeat ejusmodi pro- li diu ante, quam ipsius opera utilis esse queat, & sequentes operæ sui temporis alimenta non multum fere excedant: effugere eidem servi- tatem invito domino non licebit. Manifestum tamen est, cum ejusmodi vernæ nulla sua cul- pa in servitutem perveniant, nullum esse præ- textum, quare isti durius debeant tractari, quam conditio perpetuorum mercenariorum admittit⁵.

C A P.

⁵ Naturalis quidem servitus eorum, qui ex servis nascuntur, axiomati isti, *homines esse naturā aequales*, directè adversatur; quam ob causam opinionem aucto- ris omnino repudiamus. Qui in servitutem non con- fenserunt, nec justo bello redacti sunt, domino nul- lum in eos imperium competit. Præterea mitiorem conditionem proculdubio merentur, qui ex ejusmodi servis nati sunt, & præter culpam suam in hunc statum devenerunt. Audiamus GROTIUM: “ Romano jure & jure gentium circa captivos, ut in bestiis, ita in servilis

C A P. V.

DE CAUSA IMPULSIVA CONSTITUENDÆ
CIVITATIS.

I. **Q**uanquam vix sit jucunditatis quid atque commoditatis, quod per hactenus enumerata officia statusque obtineri non posse videatur; quare tamen mortales, non contenti parvis illis primisque societibus, magnas societas, quæ civitatum nomine veniunt, constituerint, jam investigandum restat. Ex hisce enim fundamentis deducenda est ratio officiorum, quæ statum hominum civilem comitantur.

II. **H**IC igitur non sufficit dixisse; *Hominem per naturam ipsam rapi ad societatem*

“ servilis conditionis hominibus partus matrem sequitur; c. i. § 3.
 “ quod tamen juri naturali non satis congruit, ubi
 “ pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. Po-
 “ namus autem, quo minor sit difficultas, utrumque
 “ parentem servitutem servire; & videamus, an natura-
 “ liter partus servilis futurus sit conditionis. Certe si
 “ alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt pa-
 “ rentes prolem sibi nascituram in servitutem secum ad-
 “ dicere: quippe cum tali ex causâ etiam in libertate
 “ natos vendere parentibus liceat. Sed cum hoc jus
 “ naturaliter ortum ducat ex ipsâ necessitate, extra eam
 “ non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere.”

De Jure B. & P. L. II. c. v. § 29.

^{Ad eam}
^{hominem}
^{esse natu-}
^{ra pro-}
^{num non}
^{sufficit.}
¹ *Concilia cœtusque hominum jure societati civitates appellantur.* Cic. Somn. Scip. c. iii.

civilem,

Cap. 5. civilem, ut citra eam nec possit, nec velit vivere. Sane enim cum apertum sit, hominem esse tale animal, quod seipsum & suam utilitatem quam maxime amat; necessum est, ut dum ultiro societatem civilem affectat, aliquam utilitatem inde sibi proventuram respexerit². Et quanquam extra societatem cum sui similibus homo erat futurus animal longe miserrimum; tamen cum naturalibus desideriis & necessitatibus hominis per primas societatis, & per officia ex humanitate aut pactis praestita, abunde potuerit satisfieri; non statim ex socialitate hominis inferri potest, ejus indolem praeceps ad societatem civilem ferri.

*Triplex in
hanc rem
considera-
tio.*

III. Id quod planius fiet, si consideremus, quænam *conditio ex constitutis civitatibus* apud homines proveniat; Quid requiratur, ut quis vere dici queat *animal politicum*, i. e. *bonus civis*; Quid denique deprehendatur in *natura hominis*, *indoli vitæ civilis repugnans*.

*Primo
conditionis
ex hac so-
cietate pro-
venientis;*

IV. Qui *civis* fit, libertatis naturalis jacturam facit, ac imperio se subjicit, quod *jus vitæ & necis* complectitur; & cujus jussu plurima facienda, abs quibus quis alias abhorribat; & omittenda, quæ vehementer adpetebat. Pleraque etiam actiones ad bonum societatis referendæ, quod saepe a bono singulorum

² Similiter CICERO: "Hanc ob causam maxime ut sua tenerent, resp. civitatesque constitutæ sunt. "Nam et si duce naturâ congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum urbium praesidia quærabant." *De Offic. II. xxi.* Male autem flatus

um videtur discrepare. Atqui ad hoc per in- Cap. 5.
clinationes jam congenitas fertur homo, ut nemini subjectus esse, ut omnia suo agere arbitrio, ut proprio commodo in omnibus velficari velit.

V. *Animal vere politicum*³, i. e. bonum ci- Tum, re-
vem illum dicimus, qui jussis imperantium quisito-
promte paret, qui ad bonum publicum omni- rum ani-
bus viribus connititur, ac post illud privatum malis po-
litici; bonum lubenter habet; imo qui nihil sibi bo-
num credit, nisi idem bonum quoque sit civi-
tati; qui denique adversus alios cives commo-
dum sese gerit. Atqui paucorum ingenia ul-
tro ad hunc finem attemperata inveniuntur:
maxima pars metu pœnæ utcunque continentur;
multi per totam vitam mali cives, &
animalia non politica manent.

VI. DENIQUE nullum homine animal sero- Tum, na-
cias, aut indomitum magis, & quod in plura turæ hu-
vitia pacem societatis perturbare apta sit pro- manæ vi-
clive. Præter desideria enim cibi, Venerisque, tæ civili
quibus bruta quoquè solent committi, multis repugnare
homo agitatur vitiis, quæ bruta ignorant; uti
est superfluarum rerum insatiabilis cupidio, &
sævissimum malorum, ambitio. Vivax item ni-
mis injuriarum memoria, & vindictæ ardor,
longo post tempore adhuc gliscens. Nec non

tuit HOBESIUS *De Cive*, c. i. § 2. congressum omnem spontaneum vel egestate mutuâ conciliari, vel captandâ gloriâ, & has solas esse causas societatis quærendæ.

³ Ἀνθρωπός οὗτοι φύσει ζῶν πολιτικόν. *Homo naturā est animal politicum.* ARISTOT. Polit. L. I. c. ii.

Cap. 5. infinita dissimilitudo inclinationum & appetituum, & cuique pro studio suo extollendo pervicacia. Accedit, quod eo furore in proprium genus sœvire gaudeat homo, ut maxima pars malorum, quibus humana conditio vivit obnoxia, ab ipso homine proficiscatur ⁴.

*Causa ci-
vitatis
conſtitu-
endæ, v. tæ
ſecuritas.
c. i. § 7.*

VII. GENUINA igitur & principalis causa, quare patresfamilias, desertâ naturali libertate, ad civitates constituendas descenderint, fuit ; ut præfidea sibi circumponerent contra mala, quæ homini ab homine imminent. Nam uti post Deum O. M. homo homini plurimum prodeſſe ; ſic & idem non minus obeffe potest. Et reēte malitiam hominum, ejusque remedium æſtimant, qui in proverbii vicem receperunt : niſi judicia eſſent, unus alterum devoraret. Postquam autem per civitates in talem ſunt digefti ordinem homines, ut a mutuis læſionibus tuti eſſe poſſent ; ultro deinde consecutum fuit, ut eo uberioriſ fruerentur commodis, quæ ex hominibus in homines provenire apta ſunt ; puta, ut moribus a puero imbuerentur commodioribus, & varias invenirent atque excolerent

⁴ In tribus noviffimis ſectionibus auctor HOBESIS vestigia maximè inſequitur. Conf. *De Cive*, c. i.

⁵ De origine civitatum ſimilia tradidit CICERO : “ Mihi quidem non apud Medos ſolum, ut ait HERO-“ DOTUS, ſed etiam apud maiores noſtros, iuſtitiæ“ fruendæ cauſā, videntur olim bene morati reges“ conſtituti. Nam cum premeretur inops multitudo“ ab iis qui maiores opes habebant, ad unum aliquem“ conſugiebant, virtute präſtantem, qui cum prohibet

lerent artes, quibus vita humana copiosa & Cap. 5.
commoda fuit redditus⁵.

VIII. ILLUSTRIOR adhuc fiet causa consti- *Quam per*
tuendæ civitatis, si consideremus, *alia media* *sese homini*
non fuisse sufficiens reprimendæ hominum ma- *non pre-*
litiæ. Quanquam enim *lex naturalis* præcipiat, *flat lex*
ut ab omnibus injuriis inferendis homines *sese* *naturæ.*
c. i. § 8.
abstineant⁶; tamen ejus legis reverentia id
præstare non potest hominibus, ut in libertate
naturali satis tuto degere queant. Etsi enim
forte dentur homines animo ita modesto, ut
ne impunitate quidem data alios violare ve-
lint; alii quoque metu proventuri inde mali
cupiditates suas utcunque compescant; magna
tamen ex adverso eorum turba datur, quibus
omne jus vile est, quoties spes lucri arriserit,
& fiducia propriarum virium, aut solertiæ, qua
repellere aut eludere læsos *sese* posse sperent.
Quos uti nemo non cavere ntitur, qui salutem
suam amat: ita cautio illa commodius, quam
ope civitatum obtineri nequit. Nam utut ali-
qui inutuo fidem dederint de auxiliis invicem
ferendis; ni tamen adsit aliquid, quo & judi-
cia eorum uniantur, & voluntates firmiter ad-
stringantur ad explendam fidem; frustra ab
iisdem certum auxilium sibi quis promittit.

" beret injuriâ tenuiores æquitate constituendâ, summos
" cum infimis pari jure retinebat." *De Offic. II. xii.*

⁶ Etiam si auctor in plurimis HOBBSIUM sequitur;
ex hisce tamen plane patet eum longe ab impiâ hujus
hypothesi abhorruisse, quæ docet *ληπτικόν*, seu *raptō*
vivere, in statu naturali, non esse contra legem naturæ.
Conf. De Cive, c. v. § 2.

Cap. 5.

Neque Numinis metus, & morsus conscientiae.

IX. DENIQUE licet lex naturalis hominibus satis insinuet, non impune laturos, qui alias injuria affecerint: tamen neque *metus divini Numinis*, neque *conscientiae morsus* sat validam apprehenduntur vim habere quorumvis hominum malitiæ coercendæ. Nam apud multos educationis & consuetudinis vitio vis rationis velut obsurdescit. Unde fit, ut illi præsentibus tantum immineant, futurorum parum curiosi; ac non nisi iis moveantur, quæ in sensu incurront. Cum autem vindicta divina lento fere pede soleat incedere; inde pravis mortaliūm præbetur occasio ad alias causas impiorum mala referendi; præsertim cum sæpe videant, improbis affatim adesse, queis vulgus felicitatem metitur. Accedit, quod stimuli conscientiae, qui facinus antecedunt, non ita validi videantur, quam qui idem subsequuntur, quando id, quod factum est, infectum amplius fieri nequit. Enimvero pravis cupidinibus reprimendis præsentaneum, & ad indolem hominum probe attemperatum remedium in civitatibus reperitur.

C A P. VI.

D E I N T E R N A C I V I T A T U M
S T R U C T U R A.

I. PROXIMUM est, ut investigemus, *Avorten-*
qua ratione civitates sint extuctæ, utilis con-
earundemque interna compages cohæreat. Ubi junctio ho-
illud primo manifestum est, adversus mala ab minum:
hominum pravitate imminentia singulis homi- L. VII. c.
nibus neque locum aliquem, neque arma, ne- ii.
que animantia bruta commodius & efficacius
præsidium potuisse supeditare, quam alii ho-
mines. Eorum autem vis cum in longe di-
stantia non feratur, necessum erat conjungi
per quos finis iste obtinendus erat.

II. NEC minus constat, ejusmodi securita- Neque eo-
tem adversus alios homines præstare non posse rum pau-
duorum vel trium consentionem. Quia facile corum, sed
est, ut ad paucos hosce opprimendos tot con- bene mul-
spirent, ut certissimam sibi de illis victoriam to. um;
spondere possint; quibus spes successus & im- c. ii. § 2.
punitatis fiduciam ad aggrediendum est datura. Igitur ad istum finem necessarium est, *insignem*
hominum multitudinem sese conjungere; ut
paucorum hominum ad hostes accessio, non
sit ipsis conspicui momenti ad victoriam.

III. INTER multos istos, hoc fine coeuntes, Per eadem
oportet ut sit *consensus circa adhibenda media* *medix in*
ad eundem finem idonea. Nam etiam multi, *eundem fi-*
nem con-
ni consentiant inter se, sed distracti sententiis spiranti-

Cap. 6. in diversa tendant, nihil efficient. Aut licet
 ~~ ad tempus consentiant, impellente aliquo af-
 fectu, mox tamen, prout mutabilia sunt ho-
 minum ingenia & inclinationes, in diversa abi-
 bunt. Et quamvis pacto inter se promittant,
 quod ad defensionem communem vices suas
 sint applicaturi ; tamen ne hoc quidem modo
 ad diuturnitatem isti multitudini sat cautum
 erit. Sed oportet ut quid amplius accedat,
 ut qui semel ad pacem & mutuum auxilium
 causa communis boni consenserint, prohibe-
 antur, ne postea, cum bonum suum privatum
 a publico discrepare visum fuerit, iterum dis-
 sentiant.

Huiusmodi sunt IV. CÆTERUM in humano ingenio duo po-
 tissimum occurrunt *vicia*, quæ impediunt, quo
 tum sub u- minus multi sui juris, & abs se invicem non
 na potestate dependentes, diu in comunem aliquem finem
 unio, c. ii. § 5. possint conspirare. Unum est *diversitas incli-*
nationum & judicii circa discernendum, quod
 ad finem est utilissimum ; cui in multis est con-
 juncta *hebetudo* ad dispiciendum, quæ senten-
 tia ex pluribus sit magis proficia ; & *pervica-*
cia mordicus defendendi, quod semel utcun-
 que arriserit. Alterum est *torpor & aversatio*
 ultro faciendi quod utile est, ubi desit aliqua
 necessitas ; quæ tergiversantes velint nolint ad
 officium faciendum subigat. Priori vitio oc-
 curritur, unitis in perpetuum voluntatibus
 omnium : posteriori autem, si constituatur ali-
 qua potestas, quæ præsens, & in sensu incur-
 rens, malum infligere possit communi utili-
 tati reluctantibus.

V. *Uniri multorum hominum voluntates nulla Cap. 6. alia ratione possunt, quam si unusquisque suam voluntatem voluntati unius hominis, aut unius consilii subjiciat ; ita ut deinceps pro voluntate omnium & singulorum sit habendum, quicquid de rebus ad securitatem communem necessariis ille voluerit.*

VI. *Potestas autem talis, quae omnibus sit Unio viri metuenda, itidem inter multos homines nulla alia ratione constitui potest, quam si omnes & singuli sese obligaverint, ut eo modo vires suas fint applicaturi, sicut ille voluerit, in quem omnes virium suarum directionem resignarunt. Ubi autem & voluntatum & virium unio facta fuerit, tunc demum multitudo hominum in validissimum corpus, civitatem nimirum, animatur.*

VII. *Porro ut civitas regulari modo coalescat, requiruntur duo pacta, & unum decreto singulorum libertate naturali constituti intelliguntur, ubi ad civitatem faciendam congregantur, inter se singuli cum singulis pactum ineunt, ut in unum & perpetuum cœtum coire velint, suæque salutis ac securitatis rationes communi consilio ac ductu administrare ; uno verbo, ut velint concives mutuo fieri. In quod pactum omnes & singuli ut consentiant necesse est ; & qui non consenserit, is extra futuram civitatem manet.*

VIII. *Post isthoc pactum oportet, ut decreto qualis forma regiminis sit introducenda. De hac enim antequam constitutum*

Cap. 6. sit, nihil constanter poterit expediri, quod ad
 communem salutem faciat.

Denique, post decretum circa formam regimenter cives & imperantem. c. ii. § 8. IX. Post decretum circa formam regimenter cives & imperantem. c. ii. § 8. nis, altero pacto opus est, quando constituuntur ille vel illi, in quem, vel quos regimen nascentis civitatis confertur: quo quidem pacto hi ad curam communis securitatis & salutis, reliqui ad obsequium his praestandum sese obstringunt; quo ipso etiam omnes suam voluntatem subjiciunt voluntati istius vel istorum simulque suarum virium usum & applicacionem ad communem defensionem eidem, vel iisdem deferunt. Atque hoc pactum ubi rite fuerit exsecutioni datum, tunc demum perfecta & regularis civitas inde provenit¹.

Civitatis natura & definitio ex traxiis. c. ii. § 13. X. CIVITAS ita constituta ad modum unius personæ concipitur, unoque nomine ab omnibus particularibus hominibus distinguitur, atque dignoscitur, habetque peculiaria jura ac res proprias, quæ neque singuli, neque multi, neque

¹ Hanc anteris doctrinam perstringunt TITIUS & BARBEYRACCIUS; præcipue eo nomine, quid ex falsâ hypothesi resultat, quasi ingens hominum multitudine, civitatis condendæ causâ convenerit, aut omnes vel prime saltē civitates libero consensu constructæ sunt; quarum neutra tamen est veritati certiora, quoniam vis est civitatum origo valde probabilit̄. Quæ quidem omnia, salvâ auctoris doctrinâ, facile concedi possunt. Non enim queritur quænam sit de facto civitatum origo, sed quid de earum origine præcipit jus naturale. Quod si vero rationi & philosophiae consona sit theoria, quam noster proposuit, quod quidem negari non potest, nihil omnino valet, si vix ullum deprehendere possumus exemplum civitatis, quæ regulariter & per ejusmodi pacta

neque adeo omnes simul citra eum, qui sum- Cap. 6.
mum habet imperium, seu cui regimen civita-
tis commissum, sibi afferere possunt. Unde
*civitas definitur quod sit persona moralis
composita, cuius voluntas ex plurimum partis im-
plicita & unita, pro voluntate omnium habetur,
ut singulorum viribus & facultatibus ad pacem
& securitatem communem uti possit*².

XI. EXSERIT autem fese voluntas *civitatis*, Regimen
tanquam principium actionum publicarum, *civitatis*
vel per unum hominem, vel per unum con- *vel uni ho-*
ciliū, prout in illum aut hoc summa rerum *mini* ;
sunt collata. Ubi penes unum hominem est
regimen civitatis, civitas velle intelligitur,
quocunque isti homini (cui sanam rationem
constare presupponitur³) placuerit, & qui-
dem circa negotia quae ad finem civitatum
spectat.

XII. VERUM ubi regimen civitatis colla- *Vel con-*
tum est in concilium, ex pluribus hominibus *cilio ex*
constans, quorum quisque suam retinet volun- *pluribus*
collectio
commiffum.
c. ii. § 15.

pacta expressa coaluerit. Conf. LOCKE de Civ. Imp.
P. II. c. vii. A. G. SIDNEY de Civ. Imp. c. iii.

² Hanc definitionem ex HOBBESIO de Civitate, c. v. § 9. desumpfit noster, quam non satis esse accuratam notavit TITIUS, cum *civitatem & imperantem confundat*. Aliam ipse afferit in Specim. Juris Publ. L. VI. c. vii. § 14. Accipe autem Grotianum. *Civitas est catus perfectus librorum hominum juris fruendi & communis utilitatis causâ sociatus*. De jure B. & P. L. I. c. i. § 14. Quae ab ista CICERONIS haud multum differt, quam supra attulimus ad cap. v. not. 1.

³ Recte addit, cui *sana ratio constet*; cui adjungit TITIUS, *juxta prescriptum legum fundamentalium.*

tatem

Cap. 6. tatem naturalem; regulariter illud habetur pro voluntate civitatis, in quod consenserit *major pars* hominum, ex quibus concilium componitur⁴; nisi expresse statutum sit, quota pars concilii consentiens requiratur ad re-præsentandam voluntatem universitatis⁵. Ubi autem duæ sententiæ discrepantes pares sint, nihil agetur, sed res in priori statu manebit⁶. Inter plures sententias discrepantes illa prævalebit, quæ singulis dissentientibus major est; modo in eam tot conspirent, quot alias voluntatem universitatis per sanctiones publicas re-præsentare possunt⁷.

*Membra
civitatis
imperans
& civis.
c. ii. § 19.*

XIII. CIVITATE ita constituta, ille in quem imperium est collatum, prout vel est unus homo, vel unum concilium paucorum aut universorum, *Monarcha*, *Senatus*, aut *Populus liber* dicitur; reliqui *Subditi* audiunt, aut *Cives*, vocabulo hoc *latius* accepto. Etsi pressius illi quibusdam duntaxat cives soleant dici, quorum coitione & consensu primo civitas coaluit, aut qui in horum locum successerunt; nempe patresfamilias. Sunt porro *cives* vel *originarii* vel *adscititi*. Illi sunt, qui

⁴ Similiter GROTIUS: *Pars major nomine universitatis obligant singulos, qui sunt in societate. De Jure B. & P. L. II. c. v. § 17.*

⁵ Sic in POLONIA una vox negativa contra cæteras omnes ita valebit, ut re infectâ concilium dissolvatur.

⁶ Nova vis requiritur ad novum effectum creandum; unde paribus sententiis æquum est res manere *in statu quo*. SENEC. Epist. 81. *Reus sententiis paribus absolvitur.*

vel

vel initio civitati nascenti interfuerunt, vel Cap. 6.
qui ex hisce sunt geniti; quos etiam *indigenas* adpellari mos est. Hi autem sunt, qui civitati jam constitutæ extrinsecus accedunt eo fine, ut fortunarum ibi sedem figant. Nam qui tantum ad tempus commorandi causa in civitate versantur, et si tantisper ipsius imperio subjiciantur; cives tamen non habentur, sed peregrini aut inquilini vocantur.

XIV. ISTA tamen, quæ super origine civitatum tradita sunt non obstant, quo minus *imperium civile a Deo* esse recte dicatur. Cum enim idem legem naturalem ab omnibus hominibus exerceri velit; & vero post multiplicatum genus humanum tam horrida vita inter homines proventura fuerit, ut legi naturali vix ullus relinqueretur locus; cuius tamen exercitium per institutas civitates egregie promovetur: ergo (cum qui jubet finem jubere etiam censeatur media ad finem necessaria.) Deus quoque mediante dictamine rationis antecedenter præcipisse humano generi multiplicato intelligitur, ut civitates, quæ summo imperio velut animantur, constituerentur⁷. Quorum

⁷ Exempli causâ: Si tres voces steteint pro unâ parte, quatuor pro alterâ. & quinque pro tertiat, tum vincet, quæ quinque habet: si modo tot sint voces conspirantes, quot ex legibus civitatis universitatem repræsentare possunt. In plerisque societatibus requiritur, ut major pars totius numeri conspirent.

⁸ Qui verò contendunt civile imperium à Deo oriri, quiddam prorsus diversum significatum esse volunt; viz.

Cap. 6. rum ordinem quoque in divinis literis⁹ expresso adprobat, ejusque sanctimoniam peculiari bus legibus sancit, sibique illud peculiari ter curæ esse testatur.

C A P. VII.

DE PARTIBUS SUMMI IMPERII.

Partes summi imperii variae: L.vii c.iv.

I. **Q**UÆ *Partes* sint summi imperii, & quibus modis ejusdem se se vis in civitatibus exserat, ex natura & fine eæ runderem liquido potest colligi¹.

Potestas scilicet renderi leges: c. iv. § 2.

II. In civitate omnes suam voluntatem submisserunt voluntati imperantium circa negotia ad salutem civitatis facientia, ut velint facere quicquid illi voluerunt². Hoc ut fieri possit, necessum est, ut *imperantes civibus significant*,

viz. immediatè & speciali er à Deo fundatum esse sine pactis aut ullo humano actu interveniente: unde huiusc opinionis defensores inviolabilem quandam majestatem & sanctitatem regibus inesse quasi cælitus dimissam, sibi in mente persuadeant: quam quidem sententiam argumentis tam ex sacris literis quam ex lumine naturali petitis stabilire aggressi sunt regii imperii fortissimi assertores; quales fuerunt HOBESIUS, FILMERUS, LESLEIUS, & alii. Sed nil nisi nugas agunt. Ex iis quæ supra dicta sunt, facile patet civile imperium aliunde originem duxisse; & neminem nisi consentientem alieno imperio subjici. Sed de hac questione videlicet LOCKE de civili Imp: Vid. supra Hylor. Juris Nat. § 51: p. 73.

quæ

quæ iporum circa talia sit voluntas. Istud Cap. 7.
 igitur faciunt non solum per mandata ad singu-
 los directa circa negotia particularia; sed etiam
 per generales regulas, unde omnibus in perpet-
 tuum de agendis omittendisve constet. Per
 quas etiam definiri solet, quid cuique suum,
 quid alienum censeri debeat; quid in civitate
 pro licto, quid pro illicito, quid pro honesto
 aut in honesto habendum³: quid cuique ex
 libertate naturali superfit, aut quomodo
 quisque usum suorum jurium ad tranquillita-
 tem civitatis temperare debeat; quid denique
 & quo modo quisque suo jure ab altero exi-
 gere queat. Hæc omnia enim liquido defini-
 ta esse, ad decus & tranquillitatem civitatis
 plurimum facit.

III. Is porro potissimus civitatum finis est, *Et inter-*
ut homines mutua conspiratione & ope tuti minandi
sint adversus damna & injurias, quæ ab ho-
minibus atque in-
fligentia pœnas:
 c. iv. § 3

9 “ Notandum est (inquit GROTIUS) homines non
 “ Dei præcepto sed sponte adductos experimento infir-
 “ mitatis familiarum segregum adversus violentiam in
 “ societatem civilem coiisse; unde ortum habet potestas
 “ civilis, quam ideo humanam ordinationem PETRUS
 “ vocat: (1 Ep. ii. 13.) quanquam alibi & divina ordi-
 “ natio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus
 “ probavit.” (Rom. xiii. 1.) GROT. *De Jure B. & P.*
 L. I. c. iv. § 7.

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P.* L. I. c. iii. § 17.

² Quæ de legibus in genere ferendis supra dicta fuerunt (L. I. c. ii.) huc etiam applicari possunt.

³ De iis scil. rebus, quas in medio reliquit lex divina:
 quod obiter monendum esse duxi, ne confundatur
 nostri

Cap. 7. minibus invicem inferri possunt & solent. Id ut obtineatur ab hominibus, quibuscum in eandem societatem conjungimur, non sufficit, ut mutuo inter se paciscantur de injuriis non inferendis ; neque etiam ut nuda superioris voluntas civibus innotescat : sed opus est *metu pœnae, & facultate eandem repræsentandi*⁴. Quæ pœna, ut huic fini sufficiat, ita est temperanda, ut aperte majus malum sit leges vio-lasse, quam observasse ; utque adeo pœnæ acerbitas voluptati aut lucro, quod ex injuria capitur aut speratur, præponderet. Nam non possunt homines non ex duobus malis minus eligere. Licet autem multi per imminentem pœnam ab injuriis non reprimantur, id tamen inter minus frequentia habendum est ; quæ plane evitare conditio humana non patitur⁵.

IV:

nostri doctrina cum impietate Hobbesianâ, quæ fas & nefas, honestum & turpe omnino ab arbitrio principis pendere docet. HORBES. *de Cive*, c. vi. § 9. Vid. è contra CUDWORTH, *de Æterna & Immut. Moralit.*

⁴ Hinc oritur jus vitæ & necis. Vid. *infra*, cap. xiii.

⁵ Addendum est justam dari proportionem inter delictum & pœnam, quam observare debent legislatores ; & quoad hanc proportionem imprimis respiciendum esse ad damnum, quod sustinebit, civitas ex crimine perpetrato ; ut quo majus hoc sit, eo graviores pœnas subiret delinquens. Porro pœnas remittere potest imperator, si modo lex quiddam duri præcipiat, vel utilitas reip. id suadeat. V. *supra*, L. I. c. ii. § 10.

⁶ De imperantis facultate judiciariâ, quæ à nonnullis *jurisdicō* vocatur, pauca hic notanda veniunt, quæ ex

BUD-

IV. *Quia* etiam s^epe controversiæ super Cap. 7. re^cta legum applicatione ad facta singularia oriri solent, ac multa accurate expendenda occurant, si quid contra leges factum esse dicatur: inde, ut inter cives tranquillitas constet, *summi imperii est lites civium cognoscere & decidere*, singulorumque facta, quæ legibus contraria arguuntur, examinare, ac pœnam legibus convenientem dictare & exsequi⁶.

V. Ut autem qui in civitatem coiverunt *adversus extraneos* tuti sint, summi imperii est *congregare, unire, & armare* tot cives, aut eorum loco conducere, quot pro incerto numero & viribus hostium ad communem defensionem opus visum fuerit; rursusque ubi expedierit pacem facere⁷. Cumque & belli & pacis temporibus inserviant fæderæ, ut & commoda diversarum civitatum melius communicari possint, & validior hostis junctis vi-

BUDDEO supplebimus. “ Ut iudicium rite procedat, “ ratio postulat, ut primò adsit *accusator*. Perinde “ autem est, sive accusatio fiat à la^so, sive ab illis, qui “ publicâ auctoritate ad hoc sunt constituti. Deinde “ ut accusato concedatur *defensio*, ne non auditus “ damnetur. Huc pertinent *advocati*. Præterea si “ causa non sit liquida, ut instituatur *inquisitio*. Hæc “ autem instituatur per *testes, jurandum, &c.* Tortura, “ ut vocatur, non tam ad inquisitionem quam ad delicti “ confessionem est comparata. Denique *sententia* feratur, & quidem secundum *acta & probata*. Si con-“ scientia judicis repugnet, iterum & quidem accu-“ ratiōri studio inquisitio instituatur.” *Phil. Præf. P.*
II. c. iv. S. 13. § 25.

7. Vid. *infra*, cap. xvi.

*Et lites
civium de-
cidendi.*

c. iv. § 4.

*Etiam po-
testas bellæ
& fæde-
rum :*

c. iv. § 5.

ribus

Cap. 7. *ribus repelli, aut in ordinem redigi queat ; penes summum quoque imperium erit, utriusque tempori inserventia foedera inire, universosque subditos ad ea servanda obstringere, simulque exinde redundantia commoda in civitatem derivare⁸.*

*Nec non
creandi
magistra-
tus :*

c. iv. § 6.

VI. *CUM etiam civitatis amplae negotia, tam belli quam pacis tempore occurrentia, ab uno homine sine *ministris & magistratibus* exsecutioni dari nequeant ; opus erit ab summo imperio constitui homines, qui ipsius vice controversias civium examinent, vicinorum consilia explorent, milites gubernent, opes civitatis colligant, & dispensent, ac denique utilitati civitatis undique prospiciant. Quos ipsos summus imperans ad officium faciendum compellere, gestorumque rationes poscere potest ac debet⁹.*

*Imperandi
tributa &
fœdiga-
lia :*

c. iv. § 7.

⁸ Vid. *infra*, cap. xvii.

⁹ Vid. *infra*, cap. xi. § 9.

¹⁰ Vid. *infra*, cap. xi. § 10.

¹¹ De jure imperantis *in rebus sacris* gravis est inter eruditos contentio : neque nostri est tantas lites compонere, Sed ne quæstio intacta maneat, sententiam cl. BUDDEI, quæ mihi maxima ex parte arridet, lectoribus fistam. “ Ut rite intelligatur, quousque summo imperanti hoc competit, duo sunt observanda primo imperantem tum absolute *ut imperantem*, tum *ut imperantem Christianæ religioni addictum* posse considerari, “ sed in ipsa recipublicæ administratione, hæc debere

dem suppeditent. Id quod variis modis con- Cap. 7.
 tingit ; puta, si vel cives aliquam bonorum ~~
 aut proventuum regionis abs se infessae par-
 tem ad hos usus seponant, vel singuli cives de
 suis bonis conferant, simulque ubi opus sit o-
 peras suas præbeant ; vel si vectigalia impo-
 nantur mercibus, quæ importantur, & expor-
 tantur (quorum illud tamen magis cives, hoc
 exteris onerat) aut si de pretio rerum, quæ
 consumuntur, modica pars decidatur °.

VIII. DENIQUE cum singulorum actiones *Disponen-*
a sua cujusque opinione regantur ; plerique *di de pub-*
autem de rebus ita soleant judicare, prout af- *licis doc-*
sueverunt, & prout communiter judicari vi- *trinis.* c. iv. § 8.
 dent ; paucissimi proprio ingenio vera & ho-
 nesta despicer queant : inde civitati expedit,
 ut publice ejusmodi *doctrinæ* personet, quæ
 cum recto fine & usu civitatum congruunt, si-
 mulque animi civium à puerō istis imbuantur.
 Ejusmodi igitur doctrinas qui publice doceant,
 summi imperii est constituere °.

IX.

“ bere esse conjunctissima : deinde religionem Chris-
 “ tianam quoad externa, directione quadam opus
 “ habere, sed hanc directionem ita instituendam esse,
 “ ne indoli & naturæ hujus religionis aduersetur. Hæc
 “ adeo clara esse arbitror, ut à nemine in dubium vo-
 “ cari possint.

“ Hisce premissis, affero, primo summum imperan-
 “ tem obligatum esse ut impedit, ne religio talis in-
 “ troducatur, quæ statum civitatis evertere, aut tran-
 “ quillitatem per se turbare possit : multo minus itaque
 “ Atheismo locum concedet, cum hic palam saluti civi-
 “ tatis aduersetur : deinde summum imperantem ut

Cap. 7. IX. SUNT autem istæ partes summi imperi naturaliter ita *connexa*, ut, siquidem regulares formæ civitati constare debeat, omnes & singulæ penes unum radicaliter esse debeant. Nam si una vel altera plane abfuerit, mancum erit imperium, nec ad finem civitatis c. iv. § 11.

pro-

“ *Christianum*, obligatum esse, ad salutem æternam
“ suorum civium promovendam, & hunc in finem illi
“ omnem operam navandam esse, ut vera religio flo-
“ reat; sed per vim eam propugnare nequit, cum na-
“ tura veræ religionis hoc non exigat, nec permittat;
“ interim impedimenta, quæ obstant quo minus flo-
“ reat, aut in integritate sua conservetur, recte remo-
“ vere potest: non autem summi imperantis est *præ-
“ dicare verbum, administrare sacramenta*, &c. namque
“ nec natura reipublicæ, nec officium summi impe-
“ rantis, nec indoles Christianæ religionis hoc re-
“ quirunt.

“ Hæc cum satis manifesta sint, haud difficulter
“ quibus partibus jus majestatis circa sacra, absolvatur,
“ intelligitur. Nimirum, summis imperans curare
“ debet, ut idonei *ministri* constituantur, sed ita ut
“ invitisi nemo obtrudatur, nisi manifesta sit auditorum
“ malitia: Summus imperans corruptam ecclesiam
“ quoad mores, & quoad dogmata, *reformare* potest:
“ Summus imperans ad religionem quandam amplec-
“ tendam neminem cogere potest: si nova *hæresis*
“ ingruat, prohibere doctoribus potest, ne nova dog-
“ mata disseminent, nisi forte pacta specialia obstent,
“ quod si nihilo feciūs id faciant, punire eos potest;
“ quidni enim hanc malitiā ut cætera delicta rem-
“ publicam turbantia, punire posset? *Seductos* in qui-
“ bus nulla est malitia, punire nequit, præsertim si
“ error per se rempublicam non turbet; omnem tamen
“ operam navare debet, ut in rectam viam revocen-
“ tur: Summus imperans *ceremonias & ritus sacros* præ-
“ scribere potest, in quantum cum ipsa religione non
“ pugnant:

procurandum idoneum. Sin autem istæ divi- Cap. 7.
dantur, ita ut quædam radicaliter sint penes
unum, reliquæ penes alium; irregularē
remp. & male cohærentem emergere nece-
sum est¹².

C A P.

" pugnant: huc & pertinet *indigio festorum*, &c.
" Summus imperans recte convocat concilia, eadem di-
" rigit, iisdem præst, & illorum decretis vim oblī-
" gandi civilem addit; *disputationibus* quoque de rebus
" sacris modum, limites, & formam præscribere po-
" test: qui sacris operantur, omnino summo imperan-
" ti sunt subjecti, hoc enim requirit reipublicæ salus:
" Ad summum imperantem pertinet administratio
" suprema bonorum ecclesiasticorum, constat enim quod
" bona ecclesiastica revera sint publica, adeoque summi
" imperantiæ, ad certos saltem usus destinati, hinc &
" urgente necessitate ea abalienare, aut in alias conver-
" tere usus, potest. Qui autem temere hoc facit, ani-
" mum Numinis & religionis contemptorem palam
" prodit. Denique & constitutio fori ecclesiastici huc
" pertinet. De cæteris autem ex hac tenus dictis judi-
" cium ferri potest.

" Ita ergo cum intelligatur, quænam juris hujus sint
" partes, nunc quod soli imperanti hoc competit, pro-
" bo: primo quia natura civitatis requirit, ut omnium
" rerum & negotiorum suprema administratio sit penes
" summum imperantem: deinde, quia nec natura re-
" ligionis, nec ecclesiæ Christianæ requirit, ut penes
" alium quam supremum imperantem sacrorum sit dis-
" pensatio; & denique quia exemplis, & auctoritate
" veteris ecclesiæ, idem comprobari potest."

Phil. Praet. P. II. c. iv. S. 13. § 19—22. Vid.
supra Hist. Juris Nat. not. 88. p. 80.

¹² Sed nil vetat quo minùs imperium inter plures di-
vidatur, ut forma sit *Aristocracia*, vel *mixta Monar-
chia*; & ut diversis imperii partibus diversæ constitu-
antur potestates. Sic in Britanniâ suprema potestas

C A P . VIII.

DE FORMIS RERUM PUBLICARUM.

*Forme re-
rump. va-
L. VII.
c. v.* I. **S**UMMUM imperium, prout vel in uno homine vel in uno concilio ex paucis aut universis constante reperitur, diversas formas rerump. producere solet.

*Vel regu-
lares vel
irregula-
res.
c. v. § 2.* II. SUNT autem formæ civitatis vel regulares vel irregulares. Illæ sunt, ubi imperium summum in uno subiecto ita est unitum, ut illud indivisum & inconvulsum ab una voluntate per omnes civitatis partes atque negotia sepe dispenset. Ubi hoc non deprehenditur irregularis forma civitatis erit.

*Illæ Mo-
narchia,
Aristocra-
tia, De-
mocra:ia.
c. v. § 3.* III. CIVITATIS regularis tres sunt formæ. Prima, quando summum imperium est penes unum hominem ; & dicitur *Monarchia*. Altera, quando summum imperium est penes concilium ex selectis duntaxat civibus constans ; & vocatur *Aristocratia*. Tertia, quando summum imperium est penes concilium ex universis patribus familias constans ; & appellatur *Democratia*. In prima is, qui re-

Regi & consilio optimatum & populi (quod *Parliamentum* vocant) competit; attamen Regi soli quædam potestates peculiariter adhærent, v. g. jus belli & pacis, administratio legum ; & similiter quædam *Parliamento*, v. g. jus indicendi tributa ; & quædam utrique conjunctim, v. g. jus leges ferendi & abrogandi.

rum potitur, dicitur *Monarcha*; in secunda, Cap. 8.
Optimates; in tertia, *Populus*.

IV. IN omnibus hisce formis potestas qui- *Monar-*
dem est eadem. Sed in eo insignem habet *chi & præ*
commoditatem monarchia *præ* reliquis formis, *aliis*
quod in ea ut deliberetur & decernatur, i. e. *tas.*
ut imperium actu exerceatur, non opus fit c. v. § 9.
temporibus & locis condicis, sed quovis loco
& tempore deliberari & decerni possit; sic
ut Monarcha semper in proxima sit potentia
ad actus imperii exercendos. Sed ut Opti-
mates & Populus, qui non sunt una persona
naturalis, decernant, necessum est, ut certo
loco & tempore conveniant ibique super ne-
gotiis publicis deliberent & decernant: cum
alio modo voluntas senatus ac populi, quæ ex
conspirantibus majoris partis sententiis resultat,
*cognosci nequeat*¹.

V. CÆTERUM uti circa alia jura, ita &
circa summum imperium contingit, ut id ali- *Vitia*
cubi bene, alicubi pravè & imprudenter admi- *civitatis,*
nistretur. Unde fit, ut aliæ civitates *sanæ, num, aut*
aliæ morbidæ & corruptæ dicantur: et si prop- *aut homini-*
ter istiusmodi morbos, peculiares formas aut *status.*
species rerumpublicarum comminisci necessum *c. v. § 10.*

¹ Singulæ civitatum formæ & commoda & incommo-
da sibi adjuncta habent: de quibus auctores plurimi
disceptarunt. Neque tamen (ut cum OTTONE loquar)
magna hujus disceptationis est utilitas: nam optima
forma est, quæ cum genio populi cuiusque maxime
convenit. Est quoddam genus naturâ factum ad herum
recipiendum, aliud ad regem, aliud reip. aptum, &
æqualitatis amans, ut pulchrè ARISTOTLES exemplis
docuit, Polit. L. VII. c. vii.

Cap. 8. non sit. Eorum autem morborum, quibus civitates infestantur, alii *in hominibus*, alii *in ipso statu* hærent. Inde alia *vitia hominum*, alia *vitia status* audiunt.

Vitia hominum in Monarchia.

VI. *Vitia hominum in Monarchia* sunt, si qui solium obtinet, regnandi artibus destituitur, nullaque aut non sufficiente reipubl. cura tangitur, eamque pravorum ministrorum ambitioni aut avaritiae lacerandam prostituit; si sævitia & iracundia idem est terribilis; si etiam citra necessitatem remp. in casum dare gaudet; si quæ ad tolerandos sumptus reip. conferuntur, luxu, aut per inconsultas largitiones dissipat; si pecunias civibus extortas præter rationem accumulat; si contumeliosus, si injustus est; & si quæ sunt alia, per quæ mali nomen principis comparatur.

Vitia hominum in Aristocracia.

VII. *Vitia hominum in Aristocracia* sunt, si per ambitum, pravasque artes via in senatum patet viris improbis aut ineptis, exclusis melioribus; si optimates factionibus distrahitur; si plebe tanquam mancipiis abuti, & bona civitatis augendo privato patrimonio intervertere student.

Vitia hominum in Democracia.

VIII. *Vitia hominum in Democracia* sunt, si inepti & turbulenti homines turbulenter & importune sententias suas tueri solent; si egregiæ & reip. non prægraves virtutes opprimuntur; si per levitatem leges temere figuntur atque refiguntur, & quæ modo placuerunt mox citra rationem displicant; si sordidi & inepti homines rebus gerendis præficiuntur.

IX. *Vitia hominum*, quæ in quamvis civitatibus speciem cadunt, sunt; si, quibus imperii administratio incumbit, officio suo negligenter aut prave funguntur; & si cives, quibus sola obsequii gloria relicta est frænum mordent: *Vitia hominum in qua vis forma.*

X. Ast *Vitia Status* sunt, ubi leges aut instituta civitatis non sunt attemperata ad genus nonnullum populi, aut regionis; aut ubi eadem civites disponunt ad turbas internas, aut ad justa vicinorum odio incurrienda; aut si eosdem ineptos reddunt ad obeundas functiones, quæ reip. servandæ sunt necessariæ: puta, si per leges civitatis non possint non in imbellem segnitiem resolvi, aut inidonei ad pacem ferendam reddi; aut si leges fundamentales ita sint dispositæ, ut per eas negotia publica non possint non tarde aut difficulter expediri².

XI. MORBIDIS ejusmodi rebus publ. multi peculiaria quoque vocabula adplicant; ita ut vitiosa Monarchia vocetur *Tyrannis*; vitiosus status paucorum *Oligarchia*; vitiosus status *que?* popularis *Ochlocratia*. Etsi frequenter con- c. v. § 11. tingat, ut multi per isthæc vocabula non tam morbum reip. quam suum affectum aut dispercentiam in præsentem statum, imperantesve exprimant. Sæpe enim, cui vel Rex vel status Monarchicus displicet, Tyrannum aut Dominum solet vocare etiam legitimum & bonum principem, præsertim ubi is leges severe exsequitur. Sic & cui dolet Senatu se excludi,

² Ut in Poloniâ, ubi in concilio (quod Diet appellant) omnium ad unum consensus requiritur, ut quiddam statum sit.

Cap. 8. cum tamen aliis senatoribus inferiorem fese hautquam arbitretur; per contemtum & invidiam ὀλίγος illos vocat, q. d. paucos quos-dam, qui cum nulla re cæteros emineant, in pares tamen aut meliores non sine fastu imperium exerceant. Denique superbo homines ingenio, & quibus æqualitas popularis invisa est, ubi in Democratia pari omnes jure de republ. suffragia ferre vident cum tamen in quavis civitate plebis maximus sit numerus; Ochlocratiam id vocant, q. d. statum, ubi vilis turba rerum potitur, nec egregiis viris, quales ipsi se ducunt, aliqua prærogativa relinquitur.

Reipublicæ XII. Respublica irregularis est, in qua non *irregularis* ita perfecte unio illa, in qua essentia civitatis variæ spe- confisit, deprehenditur; idque non per mo- cies. dum morbi, aut vitii in administratione reip. c. v. § 14, hærentis; sed ut publica lege aut consuetudine 35. ea velut legitima sit recepta. Cum autem aberrationum a rectitudine infiniti esse modi queant, non possunt etiam irregularium re-rump. certæ & definitæ species constitui. Indoles tamen ejus ex uno aut altero exemplo plane potest intelligi. v. g. Si in aliqua re-publica senatus & populus summo utrinque jure

³ Hic autem recte notat OTTO non ideo labet
aut vitio adspergi remp. quod irregularis est. Irregularis
forsitan vocabitur regni Britannici forma, (quippe
quod in eo suprema potestas regi, optimatibus & popu-
lo coniunctim attribuatur) quam tamen optimè consti-
tutam esse compertum fuit. Ipse CICERO remp. tri-
pliciter temperatam optimè constitutam judicavit.
Sic

jure negotia publica tractent, ita ut neuter Cap. 8. alteri obnoxius sit. Aut si in regno aliquo procerum potentia ita invaluerit, ut regi deinceps non alio modo, quam inæquales foedati subsint³.

XIII. *Systemata civitatum* vocamus, ubi *Systema ci-*
plures perfectæ civitates aliquo peculiari vin-
cculo ita connectuntur, ut ipsarum vires fere *vitatum*
pro unius civitatis viribus haberi queant. *duplex.*
Exsurgunt autem systemata duplii potissimum
modo: uno per communem Regem, altero
per foedus. *c. v. § 16.*

XIV. *Mediante communi Rege sistema e-* *Aliud e-*
mergit, quando plura separata regna vel ex *mergens*
conventione, vel ex occasione matrimonii, hæ- *ex commu-*
reditatis, aut victoriæ, unum & eundem ha- *ni rege;*
bent regem: ita tamen ut ideo in unum reg- *c. v. § 17.*
num non coalescant, sed singula juxta suas leges
fundamentales a communi rege administrentur.

XV. *Altera species systematum* provenit, *Aliud ex*
quando plures civitates vicinæ perpetuo fædere *plurium*
ita connectuntur, ut aliquas partes summi im- *perpetuo*
perii, quæ præcipue defensionem contra ex- *fædere.*
traneos spectant, non nisi consensu omnium *c. v. § 18.*
exercere velint, salva manente de cætero singu-
larum civitatum libertate & independentia⁴.

Sic enim scribit de Rep. apud NENNIUM: *Statuo esse optime constitutam remq; ex tribus illis generibus, regio optimatum & populari confusa modice, nec puniendo irritet animalium, immanem ac ferum, nec omnia præse. mittendo licentia cives deteriores reddat.*

⁴ Ut in Belgio Fæderato, cujus singulæ provinciæ propriam remq; constituunt; & omnes in rebus communis defensionis contra extraneos conjunguntur.

C A P. IX.

DE AFFECTIONIBUS IMPERII CIVILIS.

*Imperium
civitatis
summum
est.*
L. VII.
c. vi.

I. HABET hoc omne imperium, quo universa aliqua civitas regitur in qualibet reip. forma; ut sit *summum*, i.e. in cuius exercitio a nullo homine tanquam superiori dependens, sed ex proprio judicio & arbitrio sese exserens, sic ut ejusdem actus a nemine tanquam superiori queant irriti reddi¹.

*Adeoque in
terris in-
dependens.*
c. vi. § 2.

II. INDE etiam est, quod idem imperium sit *αὐτοπεύθυνος*², seu *nemini mortalium obstrictum* ad reddendas rationes eo cum effectu, ut si eas alteri non adprobaverit, poenis humanis aut coercitione, velut a superiore profectis, eo nomine sit *obnoxium*³.

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P.* L. I. c. iii. iv.

² ARISTOT. *Polit.* L. IV. c. x.

³ Conf. HOBBES. *De Cive*, c. vi. § 14.

⁴ Illud imperatorem præclarè admonet CLAUDIANUS.
De Conf. Honor. iv. 296.

*In commune jubes si quid, censemque tenendum,
Primus iussa subi; tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Authorem parere sibi: componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.*

III. CUI

III. Cui coniunctum est, ut idem summum Cap. 9. imperium *legibus humanis & civilibus*, ut talibus, sit superius, iisdemque adeo directe non obstringatur. Istae enim leges a summo imperio tam in origine, quam in duratione dependent. Inde fieri non potest, ut per istas idem obligetur; cum alias idem seipso superius foret. Etsi ubi summus imperans quedam civibus lege injunxerit, quorum materia in ipsum quoque cadit, decorum sit & ad autoritatem legi addendam proficuum, ut ad eadem iste ultro sese componat⁴.

IV. HABET denique & peculiarem *santi-moniam* summum imperium, ut non solum ejus jussis legitimis resistere nefas sit, sed ejusdem asperitas, non secus atque a probis liberis parentum morositas, a civibus sit patienter ferenda. Quin & ubi atrocissimas injurias intentaverit, singuli potius fuga. sibi consulent, aut quantamcunque calamitatem sustinebunt, quam ferrum in durum quidem, sed tamen parentem patriæ stringent⁵.

V. PRÆ-

⁴ Regem timendum & honorandum esse omnes boni fatentur & suadent; etiam malum & injuriosum diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia. Itaque nequaquam audiendi sunt, qui summos imperantes, quoties imperio suo male utuntur, protinus coercendos esse docent. Non videtur autem omnino negandum jus populi ad injurias propulsandas; sed distinguendum est cum BARBEYRACIO (ad GROTIUM, *De Jure B. & P. L. I. c. iv. § 2.*) inter injurias *dubias & tolerabiles*, & *manifestas ac intolerandas*. Quæ prioris generis sunt, eas pati quisque debet, non propter principem,

Cap. 9. V. PRÆTEREA summum imperium, in Monarchiis potissimum & Aristocratiis, alii cubi *absolutum*, alicubi *limitatum* deprehendi-
Summum imperium alibi *abso- lute* tur. *Absolutum imperium* monarcha habere dicitur, qui illud administrare potest proprio c. vi. § 7. ex judicio non ad normam certorum ac per-
 petuorum statutorum, se prout præsens rerum conditio videtur exigere, quique adeo pro-
 prium ad arbitrium salutem reipubl. prout ejusdem tempora postulaverit, procurat.

Ali bis certis limitibus circumscriptum. VI. VERUM quia unius hominis judicium ab erroribus non est immune, & voluntas in prava c. 6. § 9.

principem, qui ne quidem minimam injuriam inferendi jus habet, sed ne societas civilis turbetur. Posterioris autem generis nemo pati tenetur; easque repelli finis ipse civitatum constitutarum postulat: tantum abest ut vetet. Conscientem habemus ipsum GROTIUM, for-
 tissimum regiae majestatis & inviolabilis sanctimoniaz assertorem, casus summae necessitatis tacitam habere ex-
 ceptionem, & in gravissimo & certissimo discrimine legem de non resistendo nos non obligare; adhibitâ tantum cāutione, in tali periculo personæ regis par-
 cendum. Qui se hostem populi totius profitetur, (verbis GROTIANIS utor) is eo ipso abdicat regnum. *De Jure B. & P. L. I. c. iv. § 7, 11.* Similiter BUDDE-
 us: Cum imperans hostilem erga rempublicam induit animum, atque in tyrannum degenerat, omnino ut illi resistatur, par est. Hoc natura & finis civilis societa-
 tis postulat, in quam homines coiverunt, non ut perde-
 rentur sed ut conservarentur. Multo magis hoc tum licet, si imperantis limitata sit potestas, atque status aut ordines regni in consortium summi imperii que-
 dammodo veniunt. In eo tamen citra controverfiā fallitur GROTIUS, dum populo jus puniendi principem seu summum imperantem tribuit. Cum enim Populus summo

prava flexilis, in tanta cūm primis libertate; Cap. 9.
quibusdam populis consultum visum, ejus *imperii exercitium certis limitibus circumscribere*⁶.

Id quod factum, dum ad certas leges circa administrationem partium imperii in delatione regni regem adstrinxerunt; & si quando negotia summam rerum spectantia, quæque in anteceßum definiri nequeunt, incidenter, voluerunt ea suscipi non nisi præsciente & consentiente populo, aut ejusdem deputatis in comitia convocatis, ut eo minor occasio regi præbeatur a salute regni aberrandi.

summo imperanti resistere potest, hoc sit per modum belli, non per modum judicii & pœnæ, quæ, superiorem supponit. Populus autem non est superior summo imperante. Interim etiam quoad facultatem resistendi, quam populo tribuimus, certi observandi sunt gradus. *Primo* enim, cum summi imperantes aliquid jubent, quod legibus divinis adversatur, fas est non obedire. *Act 4. 9.* Sed non statim vim usurpare licet. *Deinde*, si ipse imperans vim addat, incipiatque sœvire in innocentes, sed, ut hactenus remp. directè non perfundet, quidvis potius præsertim religionis causâ tolerandum, quam violenter resistendum est, exemplo christianorum primitivæ ecclesiæ. *Denique*, si non tantum in innocentes sœviat, sed leges etiam fundamentales violet & cuncta conturbet, tum demum ei ut hosti resistere licet. *Theol. Moral. P. II. c. iii. S. 7 § 9.* Ut paucis dicam; urgente tantum summâ necessitate, i. e. cūm respublica aliter servari nequeat, supremo magistratu resistere licet.

⁶ Manifestum est igitur id iniquè admodum statutum esse ab HOBESIO, *Summum imperium neque viribus civitatis neque ullâ aliâ limitandum*. De Cive, c. vi. § 13.

Cap. 9. VII. SOLET denique in regnis occurrere aliquod discrimen circa modum habendi regnum, qui non in omnibus æqualis deprehenditur. Quidam enim reges dicuntur regnum suum habere *in patrimonio*, ita ut illud pro libitu dividere, alienare, transferre possint, § 14. 16. in quemcunque voluerint. Quod potissimum continget illis, qui armis regnum sibi quæsivere, ac suum sibi populum ipsi fecerunt. Reliqui autem reges, qui ultiro a populo sunt adsciti, etsi summo jure imperium exerceant; regnum tamen pro libitu dividere, alienare, aut transferre nequeunt; sed in eo ad successores demittendo legem fundamentalem, aut consuetudinem in populo receptam sequi tenentur; eoque a quibusdam certo respectu cum *usufructuariis* comparantur⁷.

C A P. X.

DE MODIS ADQUIRENDI IMPERIUM,
imprimis MONARCHICUM.

*Imperii
adquirendi
duplex mo-
dus :*
L. VII. c.
vii.

I. **Q**UANQUAM ad quodvis Imperium legitimum constituendum *consensus* subjectorum requiratur, is tamen non ubique pari modo elicetur. Interdum enim per

⁷ Similiter GROTIUS: " Summum imperium dictator Romanus habebat jure *temporario*: Reges plerique tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, jure *usufructuario*: at quidam reges pleno jure proprietatis, ut qui justo bello imperium quæsiverunt, aut in quorum ditionem " populus

per violentiam bellicam aliqui adiguntur in Cap. 10. victoris imperium consentire ; interdum ~~ul-~~ ~~tro~~ ad aliquem principem constituendum cives accedunt¹.

II. *Modus adquirendi imperii violentus* *so-* *Violentus*
let vocari occupatio, quando scilicet aliquis, *per occupa-*
justa bellandi causa subnixus, favente vi ar- *tionem, e-*
morum ac fortuna, populum aliquem eo re- *jusque ti-*
digit ut ipsius deinceps imperio sese subjicere *c. vii. § 3.*
cogatur. Cujus imperii legitimus titulus non
inde solum deducitur, quod viator, si rigore
belli voluisse uti, vitam plane victimis adimere
potuisset, atque sic, dum minore istos incom-
modo defungi patitur, clementiae insuper lau-
dem nanciscatur : sed & quod cum altero in
bellum descendens, quem ipse antea læserat, &
cui æquam satisfactionem præbere renuit, om-
nes suas fortunas aleæ martis exponat, sic ut
jam in anteceßum tacite consenserit in quam-
cunque conditionem, quam eventus belli ipsi
est assignaturus.

III. *Ultroneo autem consensu* populi paratur *Consensu,*
regnum interveniente electione, qua populus *per electio-*
constituendus, aut jam constitutus, ultro cer- *nem a po-*
tum hominem, suo judicio imperii capacem, *pulo fast-*
designat ; cui quando decretum populi fuerit *am.* *c. vii. § 6.*

“populus aliquis, majoris mali vitandi causâ, ita se
“dedidit ut nihil exciperetur.” *De Jure B. & P.*
L. I. c. iii. § 11. Ubi rectè notat BARBEYRACCIUS,
re verâ nullum omnino regnum esse in *patrimonio*, nisi
ex consensu expresso vel tacito populi.

¹ *Conf. GROT. De Jure B. & P. L. II. c. vii.*

fig-

Cap. 10. significatum, idque ille acceptaverit, promisso
 ~~ populi obsequio imperium confertur.

Interregnum, ejusmodum. IV. ELECTIONEM in civitate jam constituta, siquidem illa suscipiatur rege priore deinceps incommodum. In quo modum. licet ad imperfectam formam recidat civitas, dum cives primo tantum pacto inter se connectuntur : multum tamen firmitatis ei adhuc addit nomen & affectus communis patriæ, ci-viumque plerorumque fortunæ isti loco fere affixaæ ; quæ bonos cives subigunt, ut ultro tantisper pacem inter se colant & quantocuyus ad plenum imperium instaurandum incumbant. Etsi magnopere ad incommoda, ex interregnis oriri apta, evitanda faciat, si in antecessum constituantur, penes quos folio vacante interim reip. administratio esse debeat ².

Succesio constituta arbitrio regis vel populi. V. CÆTERUM alicubi quidem singulis monarchis defunctis nova instituitur electio. Alicubi autem regnum ea lege in alterum confertur, ut citra novam intervenientem electio-nem id alios per successionem transeat. Illud jus successionis constituitur vel *arbitrio ipsius regis*, vel *arbitrio populi*.

In priori disponit monarcha pro libitu. VI. Reges, qui regnum suum habent in patrimonio, pro libitu super successione possunt disponere ; quorum dispositio æque ac privatorum testamentum observabitur, præfertim ubi abs aliquo regnum fuerit conditum ac partum. Ubi licebit ipsi, si placuerit,

² Ubi regnum hæreditarium est, non datur interregnum : unde vox illa in Britanniâ valet, *Regem non mori. regnum*

regnum inter plures liberos dividere, etiam Cap. 10.
filiabus non exclusis; imo & hæredem insti-
tuere filium adoptivum, naturalem, aut qui
nulla plane cognatione ipsi est junctus.

VII. VERUM ubi ejusmodi rex super suā si nihil
successione nihil peculiariter disposuit, *præsu-*
disposuerit; *mitur,* Primo, eum nequaquam regnum suum *quid præ-*
secum exspirare velle, sed ut omnino in libe-
sumen-
ros suos propter communem mortalium affec-
tum id devolvatur. Dein ut post ipsum mo-
narchica forma conservetur, quippe quam ipse
suo exemplo comprobavit. Tum ut regnum
maneat indivisum; quippe cum divisio cum
regni juxta & familiæ regiæ convulsione sit
conuncta. Præterea ut inter pares gradu mas
præferatur fœminæ, primogenitus deinceps
genitis. Denique ut liberis deficientibus ad
proximum quemque sanguine regnum devol-
vatur:

VIII. IN illis autem regnis; quæ ab initio *Populus*
ultronea populi voluntate sunt constituta, *ordo quando* &
successionis originarie ab ejusdem populi volun-
tate dependet. Qui ubi in regem una cum *qualem*
imperio jus quoque successoris constituendi *nem defi-*
*succes-
contulerit, succedet quem hic voluerit. Ubi c. vii. § 12.*
hoc non fuit factum, id jus populus sibi re-
servasse intelligitur. Cui si placuit in electum
regem hæreditatio jure regnum conferre, *or-*
dinem succéndi vel simplicibus bæreditatibus
consimilem, quantum salus regni admittit, ef-
fecit; vel peculiari ipsum ratione temperavit.

In hoc suc-

IX. UBI *simpliciter populus regem jussérit* *cessionis*
bæreditario jure regnum obtinere, nec quid pe-
genere *nonnullā*

Cap. 10. ciliariter addiderit; voluit quidem, ut regnum eo ordine devolvatur, quo privatæ hæreditates; sed non sine aliquo temperamento. Nam in hisce fere ut a privatis hæreditatibus discedat successio in regnis, salus civitatum requirit, I. Ut regnum sit individuum. II. Ut successio stet intra eos, qui a primo rege descendunt. III. Ne succedant, nisi qui nati sunt secundum leges patriæ, non nothi tantum, sed & adoptivi. IV. Ut in pauci gradu mares præferantur fœminis, etiam majoribus natu. V. Ut successor regnum agnoscat tanquam beneficium populi, non tanquam beneficium antecessoris³.

*Successio
linealis in
quo con-
sistat?
c.vii. § 13.*

X. VERUM quia facile inextricabiles controversiæ oriri poterant, uter ex familia regnatrice nuper defunctum proxima cognatione contingeret, ubi ab autore stirpis longius discessum fuerat; inde multos apud populos *successio linealis* introducta est. Quæ in hoc consistit, ut prout quisque ab autore stirpis regnaticis descendit, ita lineam velut perpendicularē constituat; & inde quilibet ad regnum vocetur, prout ipsius linea alias præcedit; nec de una linea in alteram fiat transitus, quoad ex priore aliquis adhuc supersit; licet forte existat, qui propiore gradu proxime defunctum regem attingat⁴.

*Species e-
jus due,
cognatica
& agna-
tica.*

XI. SUCCESSIONIS linealis usitatissimæ sunt

³ Has regulas ex GROTI transtulit noster *De Jure B. & P. L. II. vii. § 14 — 18.*

⁴ Talis ordo succedendi in Britannâ præscriptus est.
species

species *Cognatica*, & *Agnatica*. In illa fœminæ Cap. 10. non excluduntur, sed postponuntur maribus in eadem linea, ita ut etiam ad ipsas fiat regref-
sus, si mares potiori aut pari gradu defecerint. Hæc autem fœminas, & ex hisce natos etiam mares in perpetuum excludit^s.

III. UBI super successione in regno patri- *Lites super moniali controversia oriatur, optimum fuerit successionem ad arbitros ex familia regia ire. Si successio à quo diri- fuerit voluntate populi constituta, declaratio mendæ?* c. vii. § 15. populi dubium tollet.

C A P. XI.

DE OFFICIO SUMMORUM IMPERANT-
TIUM.

I. QUIBUS præceptis Officium Sum- *Officia morum Imperantium constet, ex in-*
summi im-
dole ac fine civitatum, nec non ex-
pensis summi imperii partibus, perspicue L. VII.
colligitur. c. ix.

II. UBI ante omnia requiritur, ut impe- *Ante om-*
rantes ipsi diligenter discant, quæ ad plenam nia quid
eius officii cognitionem pertinent; cum nemo sui officii
fit, bene
noviss. c. ix. § 2.

^s Sic in Galliâ fœminæ ab imperio excluduntur ex lege *Salicâ*; quæ (teste *GRONOVIO*) exinde nomen sortita est, quod in terrâ *Salicâ* nulla portio hereditatis mulieri veniat; sed ad virilem sexum tota terræ hereditas perveniat.

Cap. i. laudabiliter exercere possit quod non probe
didicit. Unde principi sequestranda illa stu-
dia, quæ ad huncce finem nihil faciunt. Circumcidendæ quoque voluptates, oblectationes,
vanaeque occupationes, quatenus istum finem
intercipiunt. Ideo & in familiaritatem ad-
mittendi viri cordati, rerumque humanarum
periti: adulatores, nugatores, & qui præter
inanis nihil didicerunt, procul arcendi. E-
nimvero, ut generalia prudentiæ rectricis præ-
cepta rite adiplicare norit; quam penitissime
ipſi conditio sui status, subjectique indoles po-
puli est cognoscenda¹. Illisque præterea vir-
tutibus cumprimis studendum, quarum usus
in tantæ molis administratione maxime con-
spicitur; moresque ad tanti fastigii dignitatem
componendi².

*Salutem
populi
summam
legem ha-
bere.*

c. ix. § 3.

III. GENERALIS lex summorum imperan-
tium est hæc, *Salus populi suprema lex est*³.
Ea enim intentione in istos imperium est col-
latum, ut per id procuraretur finis, ob quem
civitates sunt institutæ. Inde credere iidem
debent, nihil sibi privatim expedire, quod non
idem expedit civitati.

*Diciplinae
publicæ
cives of-
fice facere.*

c. ix. § 4.

IV. AD internam civitatum tranquillitatem
requiritur, ut voluntates civium ita tempe-
rentur, & dirigantur, prout saluti civitatis

¹ “ Senatori est necessarium (inquit CICERO) nosse
“ rempublicam; id quod latè patet, quid habeat mili-
“ tum, quid valeat ærario, quos socios habeat, quos
“ amicos, quos stipendiarios, quâ quisque fit lege, con-
“ ditione, feedere; tenere consuetudinem decernendi,
“ nosse exempla majorum.” *De Leg. III. xviii.*

expedit. Inde summorum imperantium est Cap. i. non solum idoneas ei fini *leges* præscribere; sed & *publicam disciplinam* ita fancire, ut non tam metu suppliciorum, quam assuetudine, cives ad legum præscripta se componant. Ad quem finem quoque facit curare, ut doctrina Christiana, pura illa & sincera, in civitate vigeat; ac in scholis publicis talia dogmata tradantur, quæ cum fine civitatum conve- niunt⁴.

V. Ad eundem finem expedit, perscriptas *Leges clarae* habere *leges perspicuas* & *planas* circa negotia, ras nec quæ frequentissime inter cives versari solent. Non tamen plura legibus civilibus fancienda sunt, quam ad bonum civitatis & ci- vium conducunt. Nam cum de eo, quod facere vel non facere debent, saepius per ratio- nem naturalem, quam per scientiam legum homines deliberare solent; ubi plures leges sunt, quam ut facile memoria comprehendi queant; & per eas prohibeantur ea, quæ ra- tio per se non prohibet; necesse est, ut per ignorantiam sine ulla prava intentione inci- dant in leges, tanquam in laqueos. Quo ipso civibus per imperantes supervacuum incom- modum conciliatur; quod est contra finem civitatum⁵.

² Vid. BARBEYRACC. ad opus majus. L. vii. c. ix. § 2, 3. qui ibidem plurima pulchra ac utilia de principum officiis collegit.

³ CICER. *De Leg.* III. iii.

⁴ Vid. *supra*, c. xi. § 8.

⁵ *Corruptissima reip. plurimæ leges.* TACIT. *Ann.* III. xx. ii.

Cap. ii. VI. **Q**UIA autem frustra feruntur leges, si impune eas violari tollerent Summi Imperantes; *Exsecutio-* igitur horum est *exsecutionem* earundem pro-*nem, etiam* curare; utque quivis suo jure potiatur, citra *per pœnas,* *procurare.* lentas moras, elusiones atque vexationes, ef-*c. ix. § 6.* ficere: *pœnas* quoque sumere pro cujusque facti conditione, transgressorisque intentione & malitia: nec sine sufficiente causa veniam indulgere; cum iniquum sit & ad irritandos civium animos efficacissimum, æqualiter meritos, cæteris paribus, non æqualiter trac-tare⁶.

Pœnas ad usum ci-vi-tatis tem-perare. **VII.** **U**TI autem nihil poenitentiæ sanciendum quod non ad usum civitatis facit: item *pœnæ* quoque sunt temperandæ, ut ad finem istum proportionem habeant, utque adeo cives non plus afflictionis, quam resp. utilitatis inde ferat. De cætero si scopum suum debent ob-tinere poenæ, adparet eas eosque esse inten-dendas, ut acerbitas earundem præponderet lucro & delectationi, quæ ex facto legibus ve-tito redundare potest⁷.

Civium inter se in-juri-as prohi-bere. **VIII.** **Q**UIA porro hoc fine in civitatem coiverunt homines, ut securitatem adversus *injurias aliorum* obtinerent: Summorum Im-bere. *c. ix. § 8.* perantium est eo severius *civium inter se in-juri-as prohibere*, quo faciliorem perpetua coha-bitatio

⁶ Conf. BUDDEI *Philos. Praet.* P. III. c. v. S. 5.

⁷ Vid. *supra*, c. vii. § 3.

⁸ Præclare de hâc re CICERO. “ Nihil est exitio-sius civitatibus, nihil tam contrarium juri & legi-“ bus,

bitatio occasionem ad lædendum præbet. Nec Cap. ii. discrimina ordinum ac dignitatum eo valere debent, ut potentiores tenuioribus pro libidine insultare possint. Sed & scopo summi imperii adversatur, ut cives, quas sibi factas arbitrantur injurias, privata violentia exsequantur⁸.

IX. PRÆTEREA quanquam ad omnia civitatis amplioris negotia immediate obeunda Ministros, & prudenter. unus princeps non sufficiat, sic ut necessario adhibere. Minstri in partem curarum sint vocandi : tamen uti hi omnem a summo imperante potestatem mutuantur ; ita & bene & male ab ipsis gestorum imputatio ultimo demum in istum redundat. Quam ob rationem, & quia prout ministri sunt, ita recte aut prave negotia expediuntur ; summi imperantes tenentur ad munia civitatis adhibere viros probos, & idoneos, & in eorum acta subinde inquirere ; eos denique, prout rem gessisse deprehenduntur, præmiis vel poenis mactare : quo cæteri intelligent, non minore fide ac diligentia publicam quam propriam rem tractandam. Sic & cum pravi mortalium ad scelera perpetranda spe impunitatis allicantur ; quæ ipsis præbetur facillima, ubi *Judices* corruptionibus patent ; Summorum imperantium est, in ejusmodi judices, tanquam, fautores scelerum, queis secu-

“ bus, nihil minus civile & humanum, quam compo-
“ sita & constituta rep. quicquam agi per vim. Parere
“ jubet intercessori, quo nihil præstantius : impediri
“ enim bonam rem melius, quam concedi malæ.”

De Leg. III. xviii.

Cap. II. ritas civium abrumpitur, severa animadverte-
 re. Præterea licet ordinaria negotiorum ex-
 peditio ministris credenda sit: summi tamen
 imperantes querelis ac desideriis civium pa-
 tienter aurem præbere nunquam detrecta-
 bunt⁹.

Tributa ad necessitatem imperare. X. CUM ad Tributa & alia onera ferenda
 tenus ista necessaria sunt ad sumtus civitatis
 c. ix. § 10. belli pacisque tempore tolerandos; igitur sum-
 morum heic imperantium officium erit, non
 plus extorquere, quam necessitates, aut in-
 signes reip. utilitates requirant; & quantum
 fieri potest, ita onera temperare, ut quam mi-
 nime cives iisdem affligantur. Deinde ut
 justa in proportione describantur; nec aliqui-
 bus civibus immunitates concedantur in frau-
 dem & oppressionem reliquorum. Tum quæ
 collecta fuerunt, in usus reip. impendantur;
 non per luxuriam, largitiones, superfluam o-
 stentationem, aut inania dissipentur. Deni-
 que providendum, ut erogationes redditibus re-
 spondeant, & qua hi non pertingunt, a parc-
 monia & circumcisio sumtibus non necessariis
 subsidium petendum¹⁰.

Rei familiari civi. XI. QUANQUAM autem summi imperantes
 subditos alere non teneantur, (nisi quod eo-
 un provi- rum, qui per immeritam aliquam calamita-
 dere. tem seipso sustentare non possunt, peculia-
 rem curam agere caritas jubeat;) tamen quia
 non solum ex bonis civium colligendi sunt

⁹ Conf. BUDDEI Philos. Pract. P. III. c. v. S. 6.

¹⁰ Conf. BUDDEUM ubi supra, S. 7.

sumtus,

sumtus, civitati conservandæ necessarii; sed etiam robur civitatis in virtute & opibus civium consistit: igitur illis, quantum in se, providendum erit, ut *res familiaris civium* gliscat. Ad hunc finem facit cives disponere, ut quantum fieri potest, uberem proventum ex terra & aquis capiant; ut, quæ apud ipsos proveniunt, materiis industriam adhibeant; aut quem ipsi commode laborem obire possunt, ab aliis non redimant: quod fit, siquidem artes mechanicæ foveantur. Maximi quoque est momenti mercaturam, & in regionibus maritimis navigationem excolere. Nec ignavia solum proscribenda, sed & ad parcimoniam revocandi cives per *leges sumtuarias*, queis superflui sumtus prohibeantur, imprimis illi, per quos opes civium ad exterros transferuntur. Et si majorem heic, quam quævis leges, efficaciam obtinent summorum imperantium exempla¹¹.

XII. QUA etiam sanitas ac firmitas interna civitatum ex *unione civium* provenit, quæ quo accurasier fuerit, eo majore cum efficacia genit. prævis imperii per universum sese civitatis corpus *cavere.* dispensat: igitur summis imperantibus incumbit providere, ne in civitate *factiones* oriantur; neve quidam cives inter se peculiaribus pactis connectantur; neve omnes aut aliqui ab ullo alio, sive intra sive extra civitatem constituto, sub quocunque obtentu, sacro aut profano, magis dependeant, quam a legitimo

¹¹ Conf. BUDEUM, ubi supra. S. 8.

Cap. ii. suo principe; & in nemine plus sibi præsidii, quam in eodem repositum arbitrentur.

Armis se-

curitati

civium

prospicere.

ter se sit pax satis infida; summorum imperan-

c. ix. § 13. tium est curare, ut virtus civium, peritiaque

armorum alatur; & omnia, quæ ad vim re-
pellendam requiruntur, mature parentur, mu-
nita loca, arma, milites, &, rerum gerenda-
rum nervus, pecunia¹². Ultro autem e. iam
posita justa belli causa nemo laceffendus, nisi
tutissima arriserit occasio, & conditio civita-
tis commode id ferat. Eundem quoque ob
finem consilia & molitiones vicinorum accu-
rate exploranda & observanda sunt; nec non
amicitiæ & foedera prudenter contrahenda.

C A P. XII.

DE LEGIBUS CIVILIBUS IN SPECIE.

Legum ci-

wilium de-

scriptio.

L.VIII. c.

4.

DISPICIENDUM quoque jam restat de partibus summi imperii in specie, & quæ circa eas peculiariter observanda occur- runt. Ubi primum locum occupant leges civi- les, quæ sunt *decreta summi imperantis civili-* *lis,*

¹² Vid. *supra*, L. I. c. xiv.

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P. Proleg.* § 15.

² Istæ vero minùs propriè leges *civiles* vocantur; sunt enim præcepta juris *naturalis*.

³ Vim & observantiam legibus naturalibus addere possunt civiles, propterea quod quorundam tam inqua- fit

*lis, per quæ civibus injungitur, quid in vita ci- Cap. 12
vili facere, quidve omitttere debeant* ^{1.}

II. DICUNTUR autem leges civiles dupli*Duplici*
potissimum respectu; vel *respectu autoritatis,* ^{respectu}
vel *originis.* Priori sensu leges civiles vocari ^{eæ dicun-}
possunt omnes leges juxta quas in foro civili
jus redditur, undecunque demum illæ origi- ^{tur tales.}
nem suam trahant^{2.} Posteriori sensu leges
civiles dicuntur, quæ primo a voluntate sum-
mi imperii civilis profectæ sunt, atque circa ea
versantur, quæ jure naturali ac divino definita
non sunt, sed ad peculiarem utilitatem singu-
larum civitatum faciunt.

III. CÆTERUM uti legibus civilibus nihil *Legi natu-*
est finciendum, quod non *ad commodum reip.* ^{rali ad-}
referatur: ita cum vitæ civilis decori & tran- ^{dunt vim}
quillitati maxime expediat, legem naturalem ^{& efficac-}
a civibus probe observari; hinc summis impe- ^{ciam;}
rantibus incumbit, isti vim atque efficaciam
legis civilis impertiri. Nam apud plurimos
mortalium tanta deprehenditur malitia, ut ne-
que manifesta legis naturalis utilitas, neque
metus divini Numinis ei reprimendæ sufficiat.
Quo igitur utcunque vitæ civilis honestas
servari queat, sumnum imperium efficere po-
test, legibus naturalibus vim legum civilium
tribuendo^{3.}

fit indoles, ut plus pœnas hujuscæ vitæ quam futuræ
metuant. Sed non ideo sequitur (quod male statuit
HOBESIUS *De Cive*, c. xiv. § 9, 10.) legibus naturali-
bus totam obligandi vim à civilibus accedere, &
magistratum omnino ex suo arbitrio definire posse, quid
honestum & turpe sit, quid furtum, adulterium, homi-
cidium, &c. Vid. *Supra*, L. I. c. iii. § 1.

IV. CON-

Cap. 12. IV. CONSISTIT autem *vis legum civilium* in hoc, ut præceptis de faciendo vel omitten-
Per a'jec- do addatur *sanc'tio pœnalis*; sive ut definiatur,
tam scil. *sanc'tionem* quæ pœna in foro civitatis sit mansura eum,
pœnarum; qui facienda omiserit, aut fecerit omittenda.

Qua sanc'tione pœnali quæ destituuntur leges naturales, in foro humano impune violantur, salva tamen vindicta tribunalis divini.

E: *accord-* **V. PRÆTEREA** qui vitæ civilis indeoles
modatam non fert, ut quod quisque sibi deberi arbitra-
ad eam ac- tur, propriam per violentiam exigat: inde &
tionem in in eo legi naturali subveniunt leges civiles,
foro. quod ad ea, quæ ex illa debentur, hæ *a'ctionem* accommodant, cujus vi ista in foro civili per subsidium magistratus exigi possunt. Quam vim quæ per leges civiles non acceperunt, ab invitis extorqueri non possunt, sed solo debentium pudore & conscientia stant. Solent autem leges civiles illis potissimum obligationibus *a'ctionem* accommodare, quæ per expressa pacta inter homines contractæ sunt. Cæteris, quæ ex indefinito aliquo officio legis naturalis debentur, fere *a'ctionem* denegarunt, ut esset materia, qua virtutem suam exercerent probiores mortalium; insignemque pararent laudem, si citra coactionem recte fecisse videntur⁴. Sæpe etiam tanti non fuit visum negotium, ut ideo prætor fatigaretur.

Legem na- **VI. CUM** etiam multa lege naturali indefinite
turæ
ad applicant

& expli-
cant.

⁴ Hoc modo CICERO. "Aliter leges, aliter philo-
 sophi; leges quatenus manu tenere possunt; philofo-
 "phi, quatenus ratione & intelligentia." *De Offic.*
 III, xvii. Similiter SENECA: "Multæ legem non
 "ha-

L. II. DE LEGIBUS CIVILIBUS.

46³

nite præcipiantur, applicatione in cujusvis arbitrio relictā; inde lex civilis ad decus & tranquillitatem civitatis ejusmodi *actionibus tempus, modum, locum & personas assignare*, aliasque circumstantias determinare, quandoque & præmiis homines ad eas suscipiendas allucere solet. Si quid etiam in lege naturali obscuri sit, legis civilis est *explicare*. Quam explicationem in agendo sequi cives tenentur; ut ut fortasse privata ipsorum opinio in diversum abeat.

VII. Cum etiam plurimæ actiones per legem naturalem cujusque judicio & arbitrio fint relictæ, quas tamen in civitate uniformi modo temperari tranquillitatis & decoris publici interest: inde leges civiles ejusmodi actionibus & negotiis *certam formam* sölent assignare; uti contingit in ultimis voluntatibus, in contractibus, & multis aliis. Ob eandem causam etiam leges civiles exercitium eorum iurium, quæ naturaliter competit, circumscribere sueverunt.

VIII. DEBENT autem cives legibus civilibus, quatenus aperte juri divino non repugnant, *obtemperare*, non velut ex nudo poenæ metu, sed ex intrinseca obligatione, per ipsum jus naturale confirmata: quippe inter cujus præcepta quoque est, legitimis imperantibus esse parendum⁵.

IX. De-

“habent, nec *actionem*, ad quæ consuetudo vitæ humanae lege omni valentior dat aditum.” *De Benef.* v. 21.

⁵ Questio in scholis notissima est, *Utrum leges humanæ conscientiam obligent?* i. e. Utrum ita astringant aliquem ad

Cap. 12. IX. DENIQUE non minus *peculiaribus ius-*
sis summorum imperantium, quam legibus
Peculiari communibus cives obtemperare debent. Ubi
jussui im- tamen observandum est, utrum summus impe-
perantis rans civem quid jubeat facere tanquam *actio-*
quouſque *nem civi propriam*; an vero mandet fuscum
obedien- pere nudam *executionem actionis*, quæ propria
dum. *c. i. § 6,* imperantis esse debeat⁶. Nam posteriori ca-
7, 8. ſu necessitate ab imperante adhibita, citra pro-
 prium peccatum potest aliquid agere civis,
 quo patrato ipfe imperans peccat⁷. Sed ut ci-
 vis velut proprio nomine peccatum legi natu-
 rali & divinæ repugnans perpetret, fieri rec-
 te non potest. Inde eft, quod si in bello etiam
 injusto civis jussu ſummi imperantis arma ge-
 rat, non peccet⁸. Sed si ejusdem jussu ali-
 quis innocentem damnet, falſum testimonium
 dicat, calumniā alicui intentet, utique pec-
 cat. Nam civis militat nomine publico; ſed
 proprio nomine judicat, teſtatur, accusat.

C A P.

ad obediendum (SANDERSONI verbis utor) ut ſi non
 pareat, non ſolum pœnae temporali, aut legibus con-
 ſtitutæ, aut ex superioris arbitrio inferendæ obnoxius
 fit, ſed & à propriâ conſcientiâ velut negleſli officii
 contractæque inde offendionis Dei reus merito redar-
 guatur? Idem partem affirmativam accurate defendit.
 Vid. *De Obligatione Conſcientiæ*, Præl. 5ta.

⁶ Hæc diſtinctio negotium haud expedit. Nequit
 cogi voluntas, & Deo potius obediendum quam ho-
 minibus, unde ne minimum quidem malum patrandum
 eſt, ut bonum exinde eveniat.

⁷ Nequaquam hoc admitti debet, ſi ſubdito conſtet
 actionem eſſe illicitam.

⁸ Rectius judicat GROTIUS milites, ſi quidem con-
 flat iphis iuſtam eſſe belli cauſam, abſtinere omnino
 debere.

C A P. XIII.

DE JURE VITÆ AC NECIS.

I. **S**UMMO imperio civili in vitam civium *Jus imperii dupli modo jus competit; indirecte rantis in vel directe: illud quidem ad defensionem civitatis, hoc autem ad compescenda delicta¹.*

L. VIII.
c. ii. iii.

II. Cum enim saepe vis exterorum per vim *Indirecte fit repellenda, aut jus nostrum violenter ab ipsis vindicandum; licet utique summo imperio cives ad hoc negotii compellere: ubi de industria non id agitur, ut cives vitam amittant, sed duntaxat periculo mortis eorum vita exponitur².* Qualibus in periculis ut strenue & dextre sese cives gerere possint, sumum imperium exercere eos & præparare debet. Nulli autem civi ejus periculi metu ad munia militaria se inutilem reddere licet³.

debere. *De Jure B. & P. L. II. c. xxvi. § 2.* Quod si dubitent utrum bellum sit licitum necne, principi parendum est; & nil obstat regula à GROTIUS allata, *quod dubitas ne feceris.* Vid. *suffra.* L. I. c. i. § 6. not. n.

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. xx. BUDDEI Phil. Praet. P. II. c. v. S. 1.*

² Hoc sequitur ex fine civitatis; qui duplex est. 1. Ut avertantur mala. 2. Ut compescantur delicta.

³ *Augustus* (referente SUETONIO, c. xxiv.) equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus causâ detrectandi sacramenti pollices amputasset, ipsam bonaque subjecit hastæ. Et ad hoc flagitium reprimendum plurimæ leges latæ sunt ab imperatoribus, *Trajano, Theodosio, Constantino,* aliisque. Conf. PUF. *De Jure N. & G. L. VIII. c. ii. § 3.*

Et

Cap. 13. Et qui militiæ est adscriptus, hautquaquam assignatam stationem ex formidine deseret, sed ad extremum potius spiritum pugnabit: nisi intelligat imperantis voluntatem esse, ut potius vitam, quam locum conservet; aut locus iste tanti non sit civitati, quam vita istorum civium⁴.

Directum adimendi per modum pœnae. III. DIRECTE autem vitam civibus adimere potest summum imperium ob atrocia delicta, & per modum pœnae; quæ tamen & in alia hominis bona cadit. Quo loco de natura pœnae quædam in universum erunt expoundenda.

Pœnae rationem quænam habere possint. IV. Est igitur POENA malum passionis quod infligitur ob malum actionis⁵; seu malum aliquod molestum, quod per modum coactio-

nis
c. iii. § 4.

⁴ Hoc in loco merito quæri potest, utrum civem innocentem liceat hosti ad certam mortem tradere, ut evitetur imminens reip. ruina? Partem negativam tuetur noster in opere majori, L. VIII. c. ii. § 5. “ Ut civitas (inquit) eum in tyranni manum tradat aut ut eundem cogat quo seipsum dedat, neque fas esse neque necessarium arbitror.” Rectius (ut opinor) pro parte affirmativâ stat GROTIUS, Caritas & amor patriæ id à cive exigit, ut seipsum tradat; quoniam utilitati omnium plusquam unius alicujus aut suæ consulendum est. Quod si id facere tenetur, ad id recte cogi potest. “ Superior (teste GROTIO) cogere potest ad ea, quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris, qua superior est, hoc est comprehensum. Sic in magna frumenti penuria cives cogi possunt, quod habent, in medium conferre: quare & in nostra illa controvèrsia verius videtur cogi posse civem, ut id faciat, quod exigit caritas.”

nis & pro imperio, intuitu antegressi delicti, Cap. 13. alicui imponitur ⁶. Licet enim sæpe alicui pœnæ loco imperentur quædam actiones ; in iis tamen spectatur id, quod laboriosæ, & facienti molestæ sint, quodque agenti passio quædam per eas inferatur. Invitis autem pœna est infligenda, quia alias illa non obtinet finem suum, qui est, acerbitate sua homines a peccatis deterrere. Quem effectum non habent, quæ quis lubens admittit. Denique pœnæ rationem non habent mala, quæ in bello pugnave inter repugnandum inferuntur ; quia non pro imperio : Neque quæ per injuriam quis patitur ; quia non intuitu antegressi delicti inferuntur ⁷.

V. Si-

De Jure B. & P. L. II. c. xxv. § 3. Porro notandum est, ubi hostis potentior certos sibi cives obfides ad pacta quævis firmanda postulaverit ; eos ad hoc onus suscipiendum adigi posse. Quod si illius, quicum pacificimur, aut nostræ civitatis nihil interest, è civibus quis obfes fuerit ; præcidendis querelis aptissimum erit formam adhibere. *De Jure N. & G. L. VIII. c. ii. § 6.*

⁵ Definitio ex GROTIO petita. *De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 1.*

⁶ *Omnis pœna, si justa est, peccati pœna est.* AUGUST. RETR. I. ix.

⁷ Par in parem non habet imperium, ideoque pœnam propriè dictam ex auctoris definitione infligere non potest. Eadem ratione in statu naturali nemo pœnis humanis obnoxius esse potest, quoniam non datur superior. Hanc autem nostri doctrinam improbat BARBEYRACCIUS, & longâ verborum ambage probare aggreditur pœnam à paribus in pares infligi posse. Eodem modo bellum punitivum esse posse statuit GROTIUS ; & libertatem saluti suæ per pœnas consulendi initio

Cap. i. 3. **V.** SICUTI autem libertas naturalis hoc
Imperanti competit habet, ut qui in ea constitutus præter Deum
jus punienti neminem habet superiorem, divinis tantum
di. pœnis sit obnoxius : ita cum introducto inter
 homines imperio hoc quoque imperantibus fa-
 c. iii. § 7. lus societatum attribuit, ut ipsi malo repræ-
 sentato malitiam subjectorum coercere queant,
 quo plures homines securi invicem, possint
 vivere.

In pœnis respicienda utilitas. **VI.** Etsi autem in eo nihil videatur ini-
 qui, ut malum patiatur, qui male egit : in
 pœnis tamen humanis non simpliciter respici-
 endum est, quodnam malum sit perpetratum ;
 c. iii. § 8. sed & quæ utilitas ex pœna possit provenire.
 Sicuti & nequaquam eo fine pœnæ exercendæ,
 ut læsus animum pascat, & voluptatem capiat
 ex dolore & suppicio lædentis ; quippe cum
 hæc voluptas plane sit inhumana, & sociali-
 tati repugnans⁸.

Aut peccantis, aut læsi, aut omnium. **VII.** Genuinus pœnarum humanarum finis
 est precautio læsionum & injuriarum ; quæ
 c. iii. § 9.

penes singulos fuisse. *De Jure B. & P. L. II. c. xx.*
 § 40. Sed rectius, me judice, decernit noster ; in eo
 quod facultatem delinquentes puniendi paribus non
 concessit. Proculdubio licita est defensio per violenti-
 am contra injurias, lieitum est bellum in eos, qui jura
 nostra violarunt ; non autem per modum pœnæ, sed
 defensionis. Jure naturali, nemini alterius actiones
 dirigendi nedum puniendi competit facultas, in quem
 non habet imperium. Qui delictum aliquod admisit,
 pœnas luere debet ; sed ab eo solo, cuius leges migra-
 vit. Neque adeo gens gentem punire recte potest,
 quoniam pars est utriusque conditio ; unde bellum puniti-
 vum GROTTI segmentum recte haberi potest.

pro-

provenit, si vel in melius emendetur, qui peccavit; aut alii ejus exemplo, ne deinceps ve-
lint peccare; vel si ita coercentur qui peccavit,
ut non posset deinceps nocere. Id quod etiam
ita potest exprimi; quod in poenitentia respiciatur
vel utilitas ejus, qui peccavit; vel ejus cuius
intererat non fuisse peccatum, quique adeo
per peccatum Iesus fuit; vel indistinctim
quorumlibet.

VIII. PRIMUM igitur in sumenda poena re- *Quomodo*
spicitur *utilitas ejus, qui peccavit,* dum dolore *utilitas*
poenitentiae ipsius animus emendatur, & peccandi *peccantis?*
libido per eundem extinguitur⁹. Quale ge-
nus poenitentiae etiam in plerisque civitatibus in
suos domesticos exercere patribus-familias re-
lictum. Eo solo tamen fine ad mortem pro-
cedi posse non videtur; cum qui mortuus est,
emendari nequeat¹⁰.

IX. DEINDE in poena versatur *utilitas ejus, Quomodo*
qui Iesus fuit, ne tale quid in posterum ab *utilitas*
eodem aut aliis patiatur. Quorum prius ob- *Iesu?*
tinetur, si vel tollatur, qui peccavit; vel vi- *c. iii. § 11.*

* Scitè cecinit CLAUDIANUS, *Conf. Manlii*, ver. 223.

*Qui fructus pœna ferus est, legumque videtur
Vindictam praestare sibi: Diis proximus ille est,
Quem ratio non ira movet; qui facta rependens
Consilio punire potest.*

⁹ “ Castigatio sincera & cum ratione aliquando ne-
cessaria est. Non enim nocet, sed medetur specie
nocendi. Ingenia vitio prava dolore corporis animique
corrigimus. SENECA de Ira, L. I. c. v.

¹⁰ Conf. GROT. De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 7.

Cap. 13. res nocendi, salva vita, ipsi adimantur; vel si malo suo dedoceatur relinquere. Posterius autem obtinetur pœna aperta & conspicua, cujusque adparatus ad terrorem aliis incutendum aptus sit¹¹.

Quomodo utilitas omnium quæritur? **X.** DENIQUE in pœna *utilitas quoque omnium* qui uni nocuit, aliis deinceps noceat, vel ut exemplo territi cæteri a similibus patrandis abstineant. Quod pari modo atque prius obtinetur¹².

Pœnis humanis exceptis auctis interni: **XI.** QUOD si porro tum fines pœnarum tum conditionem generis humani considemus; adparet, non omnia peccata esse ejusmodi **c. iii. § 14.** *indolis, ut in foro humano ea puniri omnino conveniat.* Inde pœnis humanis eximuntur *auctis mere interni*, i. e. cogitatio delebilis de peccato aliquo, cupiditas, desiderium, destinatio citra effectum; et si postea per subsequentem confessionem ad notitiam aliorum perveniant. Nam cum ejusmodi motu interno nemini noxa inferatur, nullius quoque hominis interest, ut ob eundem quispam puniatur¹³.

Et lapsus minutissimi:

XII. DURUM quoque nimis foret pœnis humanis subjecere minutissimos lapsus, quos in isthac

¹¹ Ibid. § 8.

¹² Ibid. § 9. Add. SELDEN, *De Jure Nat.* L. I. c. iv.

¹³ Id tamen non obstat (teste GROTI) quod minus auctis interni quatenus in externos influunt, in aestimationem

isthac naturæ conditione non datur effugere, Cap. 13.
quantamcunque attentionem quis adhibere in-
stituat ¹⁴.

XIII. PRÆTEREA multos actus dissimulant *Et quæ*
leges humanæ ob tranquillitatem civitatis, aut ferre jubet
alias ob rationes: puta, si splendidior futurus civitatis
sit actus, ubi ex intuitu pœnæ non videatur litas:
susceptus; aut ubi operæ pretium non sit ju-
dices inquietari, aut si obscurissimæ res sit dis-
ceptionationis, aut si inolitum plane malum citra
convulsionem civitatis tolli nequeat.

XIV. DENIQUE & a pœna humana eximi
necessæ est illa *vitia animi, ex corruptione mor-*
taliū communi resultantia, quæ ita frequentia
reperiuntur, ut defuturi essent, quibus impe-
raretur, si severis ista pœnis plectere velis,
quousque in enormes actus non eruperunt:
ut est ambitio, avaritia, inhumanitas, ingratus
animus, hypocrisis, invidia, superbia, iracun-
dia, similitas, & similia.

XV. NEQUE tamen si quæ peccata sint pa-
trata pœnis humanis idonea, semper necessum
est pœnam exigi. Quin aliquando contingit,
ut delinquentibus recte peccati *Venia* fieri
possit. Id quod tamen citra graves causas
fieri non debet. Inter quas sunt, si fines pœ-
narum in certo casu non videantur necessarii;
aut si *venia* majorem quam pœna producere

tionem veniant non sui propriè, sed actuum externorum,
qui inde meriti sui accipiunt qualitatem. *Ibid.* § 18.

¹⁴ *Ibid.* § 19.

Cap. 13. utilitatem sit idonea; aut si fines pœnarum alia via commodius obtineri possint. Item si qui deliquit alleget sua aut sibi conjunctorum eximia in rem publ. merita, peculiari præmio digna; aut si ab alia quapiam insigni re commendetur, puta, a raro aliquo artificio; aut si spes sit fore, ut peccatum illud egregiis factis eluatur; præfertim ubi aliqua ignorantia, licet non plane inculpabilis, intervenerit, aut si particularis ratio legis in aliquo facto cessererit. Sæpe quoque ob multitudinem peccantium venia est danda, ne suppliciis civitas exhauiatur¹⁵.

Deliæti gravitas ¹⁶ XVI. *Gravitas* autem *delictorum* æstimatur ex objecto in quod peccatum fuit, prout illud nobile & pretiosum habetur: item ex effectu, ^{unde sit æstimanda?} c. iii. § 18. prout multum aut parum damni in rem inde redundat, & denique ex pravitate intentionis, quæ ex variis indiciis colligitur; puta, si facile potuit resistere causis, quibus quis ad peccandum fuit impulsus; aut si præter communem rationem peculiaris quædam accessit, quæ a peccando debebat absterrere; aut ubi circumstantiæ singulares factum aggravant; aut si animum quis habuerit idoneum ad resistendum

¹⁵ Ibid. § 21, &c.

¹⁶ Ordinem delictorum quoad objecta sic instituit poster. 1. Præ cæteris maximè detestanda habetur actio quæ directe in Dei contumeliam tendit. 2. Quæ universam hominum societatem tangit. 3. Quæ publicum civitatis ordinem perturbat. 4. Quæ singulos homines tangit. Ubi in færo civili primo loco statuitur vita, quæ est fundamentum omnium bonorum temporalium:

dum peccatorum illecebris. Sed & confide. Cap. 13.
rari solet, primus quis, an aliorum exemplo
seductus; semel, an saepius, & post consum-
tas frustra admonitiones quis peccaverit¹⁶.

XVII. QUOD tamen pœnae genus & quan- Unde defi-
tum præcise singulis peccatis sit infligendum, mendum
penes summum imperium civile est definire; pœnae ge-
quod heic unice utilitatem reipubl. præ oculis nus &
habere debet. Unde fieri potest & solet, ut c. iii. § 23.
eadem pœna imponatur duobus delictis inæ-²⁴
qualibus. Nam quæ æqualitas judicibus circa
reos observandos præcipitur, illa intelligenda
est de reis, qui idem specie delictum commi-
serunt: haec tenus, ut quod in uno vindicatur
delictum, alteri citra gravissimam causam con-
donari non beat. Etsi autem quantum fieri
potest, homo in hominem lenior esse beat:
interdum tamen pœnas exasperari salus civita-
tis, & securitas civium jubet; puta, si contra
gliscientia vitia asperiore medicina opus sit, aut
ubi delictum aliquod reip. sit perniciosissimum.
Id autem omnino observandum circa magni-
tudinem pœnarum, ut illæ tantæ sint, quæntæ
sufficient ad reprimendam libidinem morta-
lium, qua feruntur in peccatum, in quod pœ-

tum membra non vitalia, citra quorum usum vita nisi
miserrima trahi non potest, quæ pro nobilitate sui usus
æstimantur. 5. Quæ familiæ privatorum, quarum
fundamentum est matrimonium, perturbat maculatve.
6. Quæ perdit aut avertit alias res expetibiles, vitæ
necessitatibus aut commoditatibus inservientes; idque
vel directè vel indirectè dolo malo causam damni dan-
do. 7. Denique quæ famam aut existimationem civi-
lem destruit. *De Jure N. & G. L. VIII. c. iii. § 18.*

Cap. i. 3. nœ constituentur. Tum etiam, ne exigantur graviores pœnæ, quam legibus definitæ sunt; nisi atrociores circumstantiæ factum aggravent¹⁷.

In hoc attendenda persona peccantis.
c. iii. § 25. XVIII. QUIA tamen eadem pœna non omnes æque afficit, adeoque apud omnes non parrem effectum producit circa reprimendam peccandi libidinem; inde tam in generali pœnarum designatione, quam earundem ad singulos adplicatione, respicienda est *persona ipsius delinquentis*; & in eadem illæ qualitates, quæ sensum pœnæ augere vel minuere possunt; puta ætas, sexus, status, opes, vires, & similia¹⁸.

Ob delictum alienum nemo puniendus:
c. iii. § 23. XIX. PORRO uti ob alienum delictum in foro humano pœna proprie dicta nemo potest affici; ita si ab universitate aliqua delictum sit admissum, eo non tenebitur, qui in id non consentierit. Atque inde isti dissentienti nihil poterit eripi, quod nomine & beneficio universitatis non obtinebat. Etsi ex occasione punitæ universitatis & innocentes incommodum sentire soleant. Exspirant quoque delicta universitatum, quando nemo amplius superest eorum, queis consentientibus & cooperatoribus illud delictum fuit patratum.

XX.

¹⁷ Vid. *supra*, c. vii. § 3. not. 5.

¹⁸ Huc spectat illud JUVENALIS *Sat.* VIII. 140.

*Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò major qui feccat habetur.*

¹⁹ Non autem pœnas sed infortunium subeunt. Unde facile inteligi potest, quâ ratione Deus (salvâ ejus iustitiâ)

XX. Id tamen frequenter contingit, ut *a Cap. 13.*
lienum delictum occasionem præbeat, ex qua in *Etsi id occa-*
alios incommodum proveniat, aut bonum an-*sionem incommodi*
tea speratum intercipiatur. Sicuti bonis pa-*incommodi*
rentum ob delictum confiscatis ad paupertatem rediguntur etiam innocentibus liberi ¹⁹. Et *præbere possit*.
reo aufugiente fide-jussor exsolvere multam cogitur, non ex delicto, sed quia in talem evenitum ultro sese obligavit ²⁰.

C A P. XIV.

DE EXISTIMATIONE.

I. EXISTIMATIO in genere est valor *Existimatio in genere quid?* personarum in vita communi, secundum quem aptæ sunt aliis personis *exæquari* *L. VIII.c.* aut comparari, eisque vel antehaberi, vel post-poni ¹.

II. DIVIDITUR illa in *simplicem & intensivam*. Utraque consideratur vel inter eos qui *in duplice statu?* in naturali libertate, vel qui in *statu civili* invicem degunt.

III. *Existimatio simplex inter eos, qui in naturali libertate vivunt, in hoc potissimum con-* *Simplex in libertate naturali in quo sita?*

titiâ) damnum posteris ob delicta majorum infligat. Ferretne (inquit CICERO) ulla civitas latorem istiusmodi legis, aut condescenderit filius aut nepos, si pater aut avus deliquerisset? De Nat. Deor. III. xxxviii.

²⁰ Vid. GROTT. ubi supra, § 13, &c.

¹ Conf. auctoris Dissertat. Acad. de Existimatione. p. 195.

Cap. 14. sif sit, ut quis talem se ferat, & pro tali habeatur, quicum agi queat tanquam cum viro bono, & qui cum aliis ad præscriptum legis naturalis vivere sit paratus.

Ea quam- IV. ATQUE isthæc *integra* tamdiu habetur,
diu maneat quoad quis nondum per malitiosum aut enor-
integra? me facinus sciens volensque dolo malo legem
c. iv. § 3. naturæ aduersus alios violavit. Inde & natu-
raliter quilibet pro bono viro habetur, donec
contrarium probetur ².

Quibus fa- V. EADEM existimatio *diminuitur* per faci-
ctis dimi- nora enormia contra legem naturalem malitiœ patrata ; quæ efficiunt, ut majore circum-
nuatur? spectione opus sit, si quis cum tali agere velit.
c. iv. § 4. Ea tamen macula elui potest, præstita ultro
damni dati reparacione, & edito seriæ pœnitentiæ documento ³.

Quibus pe- VI. *Consumit* eandem penitus vitæ genus &
nitus ex- institutum directe spectans ad aliis promiscue
stingua- nocendum, & rem ex manifestis aliorum injuriis faciendam. Cujus farinæ homines quam-
c. iv. § 5. diu resipiscere nolunt, tanquam communes
hostes possunt tractari ab omnibus, quos ipsorum malitia ullo modo potest tangere ⁴. Reparare tamen hi existimationem possunt, ubi
præstita refusione damni, aut obtenta condonatione, honestum vitæ genus, vitioso ejurato, subierint.

² In quæ igitur statut HOBESIUS omnes in statu naturali degentes pro malis habendos esse. *De Cive*, c. i.

³ Vid. *supra*, L. I. c. v. § 17.

⁴ Quales sunt latrones, piratæ, sicarii, & id genus tenebriones.

VII. *Existimatio simplex intra civitates de gentium est*, qua quis juxta leges & mores civitatis pro vitioso ejusdem membro non fuit declaratus, & aliquo numero esse intelligitur. Cap. 14.
~~~~~
Simplex in
civitate
qua?

VIII. ISTE HÆC in civitate *deficit* vel *ex merito statu*, vel *ex delicto*. Prius contingit *duplici modo*: vel ut status ille in se naturaliter nihil turpe habeat; vel ut cum *vicio*, aut *falso* c. iv. § 6. *tem* ejus opinione, sit *conjunctus*. Illud contingit in quibusdam civitatibus, ubi servi nullo numero sunt⁵. Hoc circa lenones, meretrices, & similes obtinet; qui quamdiu publice tolerantur in civitate, communi quidem defensione fruuntur, honestorum tamen hominum confortio excludendi. Quod idem contingit quibusdam circa foeda aut vilia, licet naturaliter non vitiosa, occupatis⁶.

IX. Ex *delicto* autem eadem plane deficit, quando quis juxta leges civiles ob certum delictum *Infamia* notatur: idque ut vel morte simul plectatur, & si memoria ejus notatur; vel ut civitate expellatur; vel ut in civitate retineatur tanquam infame & putridum membrum. Quomodo
ex delicto
per notam
infamiae?
c. iv. § 7.

X. Id autem manifestum est, existimationem simplicem, seu *naturalem honestatem non posse alicui eripi ex merito arbitrio summorum imperantium*. Cum id nullo modo ad utilitatem civitatis facere, adeoque in ipsis nullo Naturalis
bonitas
arbitrio
imperantis
non subest.
c. iv. § 9.

⁵ Quam vilis fuerit eorum conditio apud Romanos, omnibus notissimum est. Vid. L. XVIII. tit. v. 1. 6. ad L. Jul. de Adult.

⁶ Quales sunt carnifices, lictores, forniciarii, &c.

modo

Cap. 14: modo collatum, intelligi possit. Sicuti nec
 ~~~~ vera infamia videtur contrahi posse, dum quis
 ius civitatis per modum nudi ministri exse-
 quitur.

Existima-
tio intensi-va, irem-
que honor.
c. iv. § 11. quam personæ, alias quoad existimationem
 simplicem æquales, sibi invicem præferuntur,
 animi ad exhibendum honorem per novari so-
 lent. Est autem *Honor* proprie significatio
 judicii nostri de alterius præstantia.

Varia ad
eius intel- ligentiam
notanda. **XII.** Hæc existimatio intensiva considerari
 potes vel inter eos, qui in naturali vivunt li-
 bertate, vel inter iives ejusdem republicæ.
 Deinde expendenda sunt ejusdem fundamenta,
 & quidem prout producunt vel apitudinem
 duntaxat ad honorem ab aliis expectandum,
 vel *jus stricte dictum* quo idem ab aliis tan-
 quam debitus postulari queat.

Funda- menta
intensivæ
existimati- onis quæ?
c. iv. § 12. in genere censentur omnia illa, quæ insignem
 perfectionem & præstantiam habent, aut ean-
 dem judicantur arguere, & quidem talem, cu-
 jus affectus cum fine legis naturalis aut civita-
 tum congruit. Uti sunt perspicacia mentis, &
 capacitas varias scientias & artes addiscendi,
 acre judicium in rebus gerendis, animus fir-
 mus & per externa inconcussus, illecebrisque
 ac terroribus superior; eloquentia, forma &

⁷ Malè igitur HOBESIUS honorem in potentia fun-
 davit. *Consistit honor* (inquit) *in solius potentiae existima-*
tione. Leviath. cap. x. p. 47.

dexteritas corporis, bona fortunæ, & impri- Cap. 14.
mis res egregie gestæ⁷.

XIV. HÆC tamen omnia non producunt *Jus ad honorem imperfectum*, seu aptitudinem ad habendum ab aliis honorem & venerationem. Unde si quis eundem aliis etiam bene meritis denegaverit, non injuriam facit, sed duntaxat ob inhumanitatem & velut incivilitatem male audit. Sed *jus perfectum* ad habendum ab altero honorem, aut ejus insignia, provenit vel ex imperio, quod quis in istum obtinet; vel ex pacto cum eodem ea super re inito; vel ex lege per communem dominum lata aut approbata.

XV. Inter principes autem & integros populos pro eminentia & præcedentia solet alle-
gari potissimum antiquitas regni & familiæ; amplitudo & opulentia ditionum, & potentia, qualitas potestatis, qua quis imperium in suo regno obtinet, & splendor tituli. Quæ tamen omnia per se non pariunt jus perfectum ad præcedentiam adversus alios reges populosve, nisi pacto aut concessione horum istud quæsum fuit.

XVI. Inter cives autem gradus dignitatis designare summi imperantis est; qui tamen heic recte cujusque præstantiam, & ad confenda in remp. merita aptitudinem respicit. Quem autem iste civi dignitatis gradum assignaverit, eum recte hic contra concives suos tuerit; nec minus eodem ipse adquiescere debet⁸.

⁷ Conf. BUDDEI, *Philos. Prag.* P. II. c. iv. S. 13. § 31.

C A P. XV.

DE POTESTATE SUMMI IMPERII IN BONA CIVITATE CONTENTA.

*Jus imperi-
rantis in
bona civi-
um triplex.* I. **Q**uemadmodum ubi *Bona* ab summis imperantibus in cives profecta sunt, in istorum arbitrio est, quid hi in ea L. VIII. *juris* obtineat: ita in ea bona, quæ cives propria sibi industria, aut alio modo plene quæsiverunt, *triplex* potissimum *jus*, ex indole civitatum resultans, & ad harum finem necessarium, summis imperantibus competit.

*Leges fe-
rendi circa
eorum u-
sum;* c. v. § 3. II. PRIMUM *jus* in eo consistit, ut civibus isti possint *leges præscribere* circa usum eorumdem ad utilitatem civitatis adtemperandum¹, aut circa modum, qualitatemque possessionum²; uti & rationem transferendorum in alios bonorum, & quæ sunt ejus generis alia³. III.

¹ Quales sunt leges *sumptuariæ*, leges contra *aleam latæ*, &c.

² Qualis erat Romæ lex Licinia, ne quis ultra D agri jugera, neque pecoris majoris ultra C, minoris ultra D capita haberet. Vid. PAUL. *Manut. de LL: Rom. ex Macrob. Sat. L. III.*

³ Quales sunt leges circa modum donationum, legationum, &c. & quæ vetant pecunias, vel certas quasdam merces extra civitatem exportari.

⁴ Hanc vocem *Dominium* *eminens* vel *supereminens*, primus usurpavit GROTIUS (*De Jure B. & P. L. II. c. xiv. § 7.*) de qua superiori sæculo litem moveuntur etiuditi

III. ALTERUM jus in hoc consistit, ut pos- Cap. 15.
sit particulam aliquam de ipsorum bonis *Tri-*
buti aut *Vestigialis* nomine decerpere. Cum enim civium vita & fortunæ per civitatem sint defendendæ, oportet ut hi conferant, unde sumtus ad eum finem necessarii tollerentur. Sic ut valde impudens sit, qui defensione quidem & commoditate civitatis frui vult, & tamen nihil operæ aut rei ad eandem servandam conferre. Etsi heic merito prudentes reatores ad querulum vulgi ingenium adtemperent, & ut quam minimo cum sensu ista corrugari queant, laborent, imprimis æqualitatem observando, & modica potius, ac varia, quam grandia ac uniformia exigendo.

IV. TERTIUM jus est *Dominium eminens*⁴, *Casu necessitatis* in eo consistit, ut urgente reip. necessitate bona subditi cujuspam, quibus præsens tempus maxime opus habet, ad usus publicos arripi & applicari queant; licet ista longe su- c. v. § 7. perent ratam partem, quam iste ad sumtus reip. conferre tenebatur. Ob quam tamen

rudit. Vip. *supra*, BUDDEI *Hist. Jur. Nat.* § 53. Non operæ est pretium de verbis contendere, cum facultatem ipsam imperantibus competere manifestum sit: quæ tamen non nisi urgente necessitate exerceri debet. Ut id fiat (inquit GROTIUS loc. citat.) ex vi supereminentis dominii, primum requiritur utilitas publica; deinde ut si fieri potest compensatio, fiat ei qui suum amisit ex communi. Minimè licet principi aliquem pro arbitrio bonis suis spoliare: nec id concedendum esse HOBESIO permittimus, *cives non ita proprium habere quisquam, in quod non habeat jus ille, qui habet imperium suum.* De Cive, cap. vi. § 15.

rationem

Cap. 15. rationem isti civi, quod excedit, de publico,
 — aut ex collatione cæterorum civium, quantum
 ejus fieri potest, refundi debet.

Jus principis in fiscum atque ærarium. **V. PRÆTER** hæc tria jura in multis civitatibus dantur peculiaria *bona publica*, quæ patrimonium reip. aut regni solent adpellari. **c. v. § 8.** Quod alicubi iterum distinguitur in *patrimonium principatus, & reipublicæ*, seu in *Fiscum & Ærarium*. Quorum prius destinatum est ad sustentationem regis, ejusque familiæ: posterius ad publicas utilitates regni. Circa prius rex habet usumfructum, & de fructibus inde provenientibus pro suo arbitrio disponere potest. Circa posterius autem administratoris munus obit, idemque usibus, quibus destinatum est, applicare debet. Neutrum nisi consensu populi alienare potest.

In rempt. totam vel ex parte, alienandam. **VI. MULTO** minus autem, qui regnum non habet in patrimonio, totum regnum, aut ejus partem *alienare* potest, nisi accedat consensus populi, & posteriore casu etiam peculiariter consensus partis alienandæ. Sicuti nec vice versa membrum aliquod a civitate invita se abrumpere potest, nisi per vim externorum hostium in eam sit redactum conditionem, ut aliter nullo modo salvum esse queat⁵.

⁵ Qualis lex olim fuit apud Argivos. **OVID. Met. XV. 28.**

————— *Prohibent discedere leges*
Praenaque mors posita est, patriam mutare volentib.

C A P . XVI.

D E B E L L O E T P A C E .

I. **Q**UANQUAM id legi naturali maxime fit *Bellum & justum & prudens esse debet.*
 conveniens, ut homines' pacem invicem agitent, ultro ea præstando, quæ *L. VIII. c. vi.*
 debebant; imo pax ipsa sit status homini, quatenus a brutis distinguitur, peculiaris ': aliquid tamen ipsi quoque homini *bellum** fit
 licitum, & quandoque necessarium; quando nempe per alterius malitiam nostra servare,
 aut jure nostro potiri citra vim adhibitam ne-

¹ Hinc plane patet, quicquid nonnulli criminantur, auctorem à statu naturæ Hobbesiano, qui status belli est, prorsus abhorruisse.

Ad hanc rem satis scitè & commodè scripsit QUINTILLIANUS vel quisquis erat. *Declam. IX.* “ Natura præter cætera animalia induit nostris peccoribus quandam focietatem, quæ mutuo gaudere congressu, contrahere populos, condere urbes edocuit, & cum mentibus nostris varios imposuerit motus, nullam profectò meliorem benevolentiam tribuit affectum. Quid enim foret humano genere felicius, si omnes esse possent amici? Non bella, seditiones, latrocinia, lites, cæteraque mala, quæ hominibus ex seipsis nata sunt, fortunæ accessissent.”

² Bellum CICERO dixit certationem per vim. *Offic. I. xi.* GROTIUS placuit, ut non actio sed status eo nomine indicetur, ita ut sit bellum *status per vim certantium, qua tales sunt.* De Jure B. & P. L. I. c. i. § 2.

I i quimus.

Cap. 16. quimus³. In quo ipso tamen prudentia & humanitas suadet, ut ne ad arma eamus, ubi ex injuriarum nostrarum persecutione plus mali in eos nostrosque quam boni sit redundatum⁴.

Belli de- II. *Justæ causæ*, ob quas bellum fuscipi pos-
fensivi & sit, huc redeunt, ut nos & nostra servemus ac
offensivi tueamur contra injustam aliorum invasionem;
causæ. aut ut quæ nobis debita ab aliis exhiberi re-
c. vi. § 3. nuuntur afferamus; aut injuriæ jam illatæ re-
parationem, & cautionem in posterum obtineamus. Ob priorem causam quod geritur
bellum defensivum: quod ob posteriores *of-*
fensivum dicitur⁵.

Prius sem- III. NEQUE tamen confessim, ubi quis se se-
per tentan- læsum arbitratur, ad arma est decurren-
da via dum, imprimis ubi adhuc dubii aliquid circa
amicitiae. c. vi. § 4. jus aut factum occurrit: sed tentandum, num
amica

³ Bellum esse licitum sequitur ex studio illo natura-
li, quod hominibus inest, *seipso conservandi*. “Etenim,
“cum gentes integræ (ut BUDDEI verbis utar) in statu
“quippe naturali constitutæ, communem judicem non
“habeant, omnium tamen salus legum naturalium ob-
“servationem requirat, Deusque ipse, ut *seipsum* quæ-
“libet conservet, velit; nihil aliud superest, quam ut vim
“illis opponant, qui migratis naturæ legibus vi eas op-
“primere aggrediuntur. Accedit quod Deus in S.
“Literis bella passim approbet, quod evidentissimum
“nobis documentum præbet, jure naturæ bellum gerere
“neutiquam nefas esse.” *Philos. Pract. P. II. c. v. S. 2.*
Conf. supra, L. I. c. v.

⁴ Conf. GROT. *De Jure B. & P.* passim. BUDDEI
Phil. Pract. P. II. c. v. S. 2.—7.

⁵ Si strictè loquamur, omne bellum ob justas causas
susceptum est *defensivum*; nemini enim licet alterum of-
fendere

amica via res possit componi ; puta, colloquio Cap. 16. inter partes instituto, provocatione ad arbitros facta, aut re sorti commissa. Præcipue autem hæc via tentanda illi, qui petit ; quippe cum possessionem cum aliquo titulo favor utique comitetur⁵.

IV. *Injustæ* porro bellorum *causæ* vel *a-Injustæ perte* tales sunt, vel *colorem* aliquem licet di-^{belli causæ} lulum admittunt. Illæ ad duo potissimum ^{quaesitæ} capita referuntur, avaritiam & ambitionem, ^{quales?} c. vi. § 5. seu habendi, & dominandi libidinem. Hæ variæ sunt ; puta, metus ex opibus & potentia vicini, utilitas jure destituta, amor sedes meliores parandi, denegatio eorum quæ ex simplici aliqua virtute debebantur, stoliditas possessoris, cupidus extinguendi jus alterius legitimate quæsitus, quod nobis paulo molestius videtur ; & similia⁶.

fendere, vel nocere. Adjungit GROTIUS bellum *punitivum*, quod verò minus propriè dictum est ; quoniam gentes inter se fint æquales, & *pœna* non nisi a superiori infligi possit. Vid. *supra*, c. xiii. § 4. not. 7.

⁶ Vid. *supra*, L. I. c. v. § 7.

⁷ Utut bella ob has causas suscepta justitiæ specimen & colorem præ se ferre possunt, tamen vere justa causa belli suscipiendi nulla esse alia potest, nisi injuria. Itaque ad tot classes bellorum causæ commode referri possunt, quot sunt injuriarum genera. Vid. *supra*, L. I. c. vi. Dividitur autem dupliciter à GROTIO causa belli (quæ & *principium* vocatur) in *jūstificam*, sc. & *suadioriam*; illa est, quæ movet sub ratione justi, & bellum justum reddit ; hæc vero, quæ sub ratione utilis suadet. *De Jure B. & P. L. II.* c. i. & c. xxii. § 2.

Cap. 16. V. ETSI autem modus agendi in bello maxime proprius sit vis & terror : non minus tam aduersus hostem fraude ac dolo uti licet, modo fides data non laedatur. Inde hostem licitus. licet decipere sermone assertivo, seu per fictas narrationes : nequaquam autem per promissa aut pacta⁸.

Vis in bel- VI. CIRCA vim, quæ in bello adhibetur
lo adhiben- aduersus hostem ejusque res, distinguendum
dæ mode- est inter id, *quod hostis sine injuria pati potest,*
ramen. c. vi. § 7. & *quod ipsi salva humanitate nos inferre possumus.*

⁸ Vid. *supra*, L. I. c. x. § 5. not. 7. Conf. GROT. *De Jure B. & P.* L. III. c. i. § 6. 7. 17. qui hoc argumentum ibidem plenè & accurate tractavit.

Hanc rem fusè exposuit GROTIUS (L. III. c. iv. —viii.) cuius doctrinam paucis complectitur BUDDEN-
 us. “ In Bello licet hostem interficere : finis enim bel-
 li cæteroquin obtineri non possit. Non tamen in
 infinitum excurrit hæc interficiendi licentia. Nec
 infantes, nec fœminæ, nec captivi, nec supplices,
 nec qui seipso dedunt, per se interfici possunt, nisi
 forte exinde singulare aliquod momentum ad finem
 belli conferratur. Quin omnis vis, in quantum hic
 non facit, plane illicita est. Unde & nunquam sine
 horrendo & inexpiabili scelere stupra inferri fœminis
 possunt ; cum ad finem belli nulla ratione hoc quic-
 quam faciat, & à plusquam barbarâ libidine proce-
 dat. Qui autem justè interfici possunt, recte inter-
 ficiuntur in solo proprio, hostili, nullius : neutquam
 autem in territorio tertii, quocum nihil nobis est ne-
 gotii propter jus, quod illi in suum territorium com-
 petit. Veneno an hostem interficere liceat, non adeo
 expeditum videtur, certe moribus quarundam genti-
 um hoc repugnat. Naturæ tamen lege permisum
 est, hosti quounque modo nocere, modò finis ha-
 beatur

mus. Qui enim hostem sese mihi declaravit, Cap. 16. cum in hoc ipso sit professio extrema mala mihi intentandi, eo ipso quoque, quantum in se, mihi indulget facultatem adversus se in infinitum. Humanitas tamen jubet, ut quantum armorum impetus patitur, non plus mali hosti inferamus, quam defensio aut juris nostri vindicatio, & in posterum securitas requirit⁹.

VII. SOLET bellum dividi in *solenne* & *mi-* *Bellum solenne, mi-*
nus solenne. Ad illud requiritur, tum ut ge-
ratur autore utrinque eo, qui summum habet *nus solen-*
ne.

c. vi. § 9.

“ beatur ratio. An ergo & spicula & fontes & aquas
“ veneno inficere liceat, hinc itidem est definiendum.
“ Quoad percussores omnino cum H. GROTIUS distinguo
“ inter eos, qui fidem expressam vel tacitam violent;
“ & qui eam non violent. Tales percussores, qui hos-
“ ti nullo modo sunt obstricti, immittere, haud prorsus
“ illicitum videtur; cum perinde sit, five pauci, five
“ plures hosti noceant. Ast de illis qui fidem violent,
“ secus est sentiendum. Si vitam hostium corpusque
“ laedere, multò magis *res vastare*, eisque eripere licet.
“ Nec excipio *res sacras* aut religiosas, quippe quae
“ ejus sunt, qui summum imperium habet. Nec tamen
“ in rerum vastatione ultra limites progrediendum. Si
“ enim rerum vastatio ad finem belli pacemque ac-
“ lerandam nihil conferat, eam jure naturae illicitam esse
“ omnino assero. Stultum fane non minus ac impium
“ est nullo suo bono nocere alteri. Quarum rerum
“ vastatio itaque nobis nec necessaria nec ullo modo
“ utilis est, eam intermittere ratio jubet. Sic cum raro
“ admodum sit necessarium templa, statuas, ædificia tum
“ publica tum privata post victoriam corrumpere, iisdem
“ parcere naturae leges jubent,” *Philos. Pract. P. II.*
c. v. S. 5. § 4—10. Conf. Ejusdem Dissert. de Jure
Belli circa res sacras.

Cap. 16. imperium; tum ut præcesserit *indictio*¹⁰.

Minus solenne est, quod denunciatum non est, aut quod in privatos geritur. Quo etiam pertinent bella civilia.

Jus bellum VIII. *Jus bellum movendi* in civitate, uti
movendi est penes eum, qui summum habet imperium,
^{penes impe-} ita istud usurpare citra delegatam ab illo fa-
santem est. cultatem, supra mensuram magistratus est; e-
c. vi. § 10, tiam ubi hic conjicit, summæ potestati, si con-
ii. suleretur, placitum heic & nunc bellum
geri¹¹. Etsi omnibus, qui alicui provinciæ
aut loco munito cum copiis militaribus, præ-
ficiuntur, ex fine muneris sui id quoque injunc-
tum intelligatur, ingruentem hostem quovis
modo a locis sibi commissis repellere: ut ta-
men

¹⁰ A nonnullis alio nomine vocatur *jus faciale*. “ Belli quidem æquitas sanctissimè *faciali* populi Romani jure perscripta est: ex quo intelligi datur nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit & indictum.” Cic. *De Offic.* I. xi. Indictionem vero solennem non ex jure naturæ sed facto quodam jure gentium requiri contendit GROTIUS: (L. III. c. iii. § 6.) quæ distinctio mihi omnino inutilis & vana videtur. Rectius [ut opinor] BUDDEUS: “ Cum præcipiat [jus naturæ] ut omnia priùs ad lites componendas tentemus, quam arma arripiamus; sine dubio etiam præcipit, ut alter quem ut hostem invadere constituimus, hâc de re certior reddatur, ut hoc quoque modo illi occasio bellum evitandi subministretur. Atque cum omnes res bellicæ ad summum imperantem spectent, ab eo quoque indictiō fieri debere nemo inficiatus fuerit.” “ Estque hæc belli indictio vel conditionata, quæ cum reūm repetitione est conjuncta, & alias clarigat

^{“ tie}

men non temere bellum in ditionem hostilem Cap. 16.
transferant.

IX. CÆTERUM ut qui in naturali libertate *Quæ pri-*
vata i:ju-
rio fundet
injustum bel-
lum?
 vivit, ob injurias tantum abs se patratas bel-
 lo potest peti : ita in civitate sæpe bello *in-*
vaditur rector civitatis, aut tota civitas, etsi iste
 autor injuriæ non fuerit. Sed ut recte hoc c. vi. § 12.
 fiat, necessum est, ut injuria ista aliquo modo
 in illum transierit. Ac rectores quidem civi-
 tatum ex injuriis per antiquos cives, aut qui
 recens ad eos confugiunt, patratis participant,
 si *passi* fuerint eas patrari, aut si *receptum* præ-
 stent. Ut patientia sit culpabilis, requiritur
 ut quis, & sciat delinqui, & possit prohibere.
 Sciri autem a rectore civitatis præsumuntur,

“ *tio* dicitur, & tum maxime locum habere videtur,
 “ cùm nihil antea de litibus amice finiendis actum fu-
 “ it : vel *pura*, qua simpliciter alterius amicitiae & soci-
 “ etati renunciamus, eumque hostem nostrum declara-
 “ mus, quæ & speciali quadam ratione & per eminentiam
 “ *indictio* dicitur.

“ Habet autem *indictio* sive denunciatio saltem lo-
 “ cum in bello, quod vocant, *offensivo* ; in quo semper,
 “ etiam cum legati violati fuerint, usurpanda est. In
 “ *defensivo* autem supervacua videtur, cùm ibi res ip-
 “ sa doceat, invasorem constituisse armatâ manu jus
 “ quod se habere putat, prosequi. Cum *indictione*
 “ tamen non confundenda est belli *promulgatio*, qua
 “ subditis significatur hunc vel illum à nobis pro hoste
 “ haberi, & nihil nisi hostilia nos ab eo expectare posse.”

Philof. Pract. P. II. c. v. S. 4. § 9—11.

“ Quod si ita præsens sit periculum (uti recte nos
 monet *GROTIUS*) ut tempus non ferat eum consuli,
 qui supremum in civitate jus habeat : hic necessitas ex-
 ceptionem porriget. *De Jure B. & P. L. I. c. iii.*
 § 4.

Cap. 16. quæ a civibus aperte & frequenter fiunt. Facultas prohibendi semper præsumitur, nisi ejus defectus manifeste probetur. Ut tamen, qui noxium ad se confugientem pœnæ duntaxat declinandæ causa recepit & protegit, bello peti possit; id magis ex peculiari pacto inter vicinos & socios, quam communi aliqua obligatione provenit; nisi iste profugus apud nos hostilia in eam civitatem quam deferuit machinetur¹².

Repressalia, præludia bellicorum. **X.** SED & illud inter gentes receptum, ut pro debito civitatis proprio, aut quod justitiam requisitam non administrando in se derivavit, singulorum civium bona teneantur haec. vi. § 13. tenuis, ut extranei, quibus debetur, istis apud se deprehensis manus injicere queant: Ita tamen ut civibus, quibus hoc modo sua eripiuntur, refusio sit procuranda ab illis, qui debitum contraxerunt¹³. Quales executiones solent vocari *Repressalia*, quæ frequenter sunt bellorum præludia¹⁴.

Pro altero bellum gerere qui possint?

XI. **BELLUM** gerere potest non solum *qui possint?* *libet pro se*, sed & unus *pro altero*. Quod tamen ut recte fiat, requiritur in eo, pro quo bellum geritur, justa causa; in auxiliatore autem

¹² Sed rationi ideoque juri naturali consonum videntur, ut qui noxium defendat, criminis se reddat participem. & ob hanc causam recte bello petatur: unde peculiari pacto nihil opus esse videtur. Conf. GROT. L. II. c. xxi. § 4.

¹³ Licebit *repressalias* usurpare, ita quidem ut alterius reip. cives capiat, si ipsius subditi in altera civitate detineantur; bona autem, si bona fuerint prius capta: fin bona haberi nequeant, nihil obstat quo

tem probabilis ratio, cuius intuitu pro isto in Cap. 16. alium hostilia exercere queat. Inter eos autem, pro quibus non solum possumus, sed & debemus arma sumere, primo loco sunt subditi nostri non universi solum, sed & singuli; modo ex hocce civitas non evidenter majoribus malis sit involvenda. Sequuntur socii, in quorum fœdere id comprehensum est: Qui tamen non modo civibus nostris cedunt, ubi ipsi eodem tempore auxilio opus habent; sed & apud eosdem justa belli causa, & aliqua prudentia in bello suscipiendo præsupponitur. Hos excipiunt amici, etsi peculiariter id ipsis non sit promissum. Denique ubi nulla alia ratio est, vel sola communis cognatio sufficere potest, ut injuste oppressum, nostra auxilia implorantem, quantum commode facere possumus, defensum eamus¹⁵.

XII. *Licentia in bello* eousque se extendit, *Licentia in bello quo- usque pa-*
ut quamvis quis cædes patrando aut res va-
stando atque eripiendo, ultra quam humani-
tas admiserit, sit grassatus: Gentium tamen *teat?*
opinione pro infami, & quem honesti viri
aversari debeant, non habeatur. Nisi quod
cultiores gentes modos quosdam nocendi ho-

c. iv. § 16.

“minus ipsi homines capiantur.” BUDDEI *Phil. Præfl.*
P. II. c. v. S. 3. § 9. Conf. GROT. *De Jure B. & P.*
L. III. c. ii.

“Nonnulli huc referunt ἀνθρώπιαν Græcis quoniam maximè frequentatam, qua alterius civitatis homines propter homicidam nec deditum nec punitum capiebant & detinebant, donec alterutrum impetrarent.”
BUDDEUS, *ibid.* § 5.

“De causis belli pro aliis suscipiendo, vid. GROT.
L. II. c. xxv.

stibus

Cap. 16. stibus viles habent; puta, veneno uti, aut alterius cives militesque in dominorum cædem corrumpere¹⁶.

Res bello captæ quibus cedant? XIII. *Res mobiles in bello tunc demum intelliguntur, quando persecutionem hostilem effugerunt: immobiles autem quando ita à nobis detinentur, ut hostem inde arcendi sit facultas.* Etsi ut prioris domini jus ad eas res recuperandas plane extinguitur, necessum sit, ut per subsequens pactum omni prætensioni renunciaverit. Alias enim vi partum vi licebit iterum eripere. Cæterum ut milites autoritate civitatis belligerant: ita quæ ipsi hostibus eripiunt, proprie civitati, non sibi adquirunt. Etsi pañim receptum, ut mobilia, præfertim quæ non sunt magni pretii, militibus qui ceperunt relinquuntur per coniventiam, aut præmii, vel quandoque stipendii loco; aut ut allicantur, qui citra necessitatem sanguinem suum locare velint. Quando autem res captæ iterum hosti eripiuntur, immobiles quidem ad antiquos dominos redeunt; nec minus mobiles debebant; et si

¹⁶ Vid. *supra* § 6. n. 9.

¹⁷ Conf. GROT. L. III. c. vi. BUDDEI *Phil. Pract.* P. II. c. v. S. 6.

¹⁸ Iis quæ dicta sunt de rebus ex hoste captis, quædam addenda sunt de postliminio, quod argumentum fusè tractavit GROTIUS. L. III. cap. ix. Est aut POSTLIMINUM (ex GROTTII Def.) *jus quod nascitur ex redditu in limen*, id est, fines publicos. Et leg. 19. ff. de capt. POSTLIMINUM est *jus amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ inter nos*

et si apud plerosque populos & hæ militibus in Cap. 16. prædam concedantur ^{17.}

XIV. SOLET denique *bello adquiri* etiam *Imperium imperium* tam in singulos, quam in integros *eo quæsi-* populos viatos. Quod tamen ut fiat legiti- *tum qui* *fiat legiti-* *necessum est, ut vieti victoribus fidem dederint,* c. vi. § 24. *animumque adversus* & hi hostilem statum *versus illos exuerint* ^{18.}

XV. SUSPENDUNTUR actus bellici per *in- Induciaæ* *ducias*, quæ sunt conventio, per quam ad tem- *bellum sus- pendunt.* manente belli statu ac lite ex qua bellum fuit ortum, bellicis actibus offensivis est absti- L.VIII. c. vii. § 3. nendum; quibus elapsis, ni interea pax co- iverit, citra novam inductionem ad hostilitatem redditur ^{19.}

XVI. POSSUNT autem *induciaæ dividi* in eas, *Variæ ec-* quæ ineuntur subsistentibus in expeditione *rum no-* exercitibus, retentoque utrinque bellico ad- *tatæ spe-* paratu; quæ ad modicum fere tempus su- *cies.* muntur; & eas, quibus adparatus bellicus utrinque dissolvitur. Hæ in satis longum

nos ac liberos omnes populos ac reges legibus ac moribus con-
stitutum. Et FESTUS ex Gallo Aelio, lib. i. signif. POST-
LIMITINIO RECEPTUM, ait esse eum, qui liber ex qua civi-
tate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem reddit,
eo jure, quod constitutum est de postlimiis. Item qui servus
à nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos reddit,
in ejus potestatem cuius antea fuit, reddit. In jure postlimi-
num equi & muli & navis eadem ratione. Conf. BUDD-
DEUM, ubi & supra. S. 6. § 26.

¹⁹ Conf. GROT. L. III. c. xxi. § 6, &c. BUDD.
P. II. c. v. S. 7. § 14.

tempus

Cap. 16. tempus iniri possunt & solent, & plenæ pacis faciem gerunt, ac aliquando etiam pacis vocabulo insigniuntur cum adjectione certi temporis. Nam alias regulariter omnis pax æterna est, seu in perpetuum extinguat controversias, ob quas bellum conflatum erat. Quæ autem solent vocari induciæ tacitæ, nullam continent obligationem; sed partes ibi pro libitu utrinque quiescunt, & ad actus bellicos, quandocunque placitum fuerit, procurrere iterum possunt ²⁰.

*Pacis na-
tura, con-
ditiones,
firmitas.*
L.VIII.c.
viii.

XVII. PENITUS autem tollitur bellum, fancita per summos utrinque imperantes *pace*: cuius leges & conditiones definire, uti est penes pacientes; ita illæ fideliter & conuento tempore exsecutioni dandæ & servandæ sunt. In cuius rei firmitatem non modo jusjurandum solet interponi, & obsides dari; sed & saepe alii, imprimis qui paci conciliandæ interveniunt, ejus observationem præstandam recipiunt, auxilio promisso ei, qui contra leges pacis ab altero læsus fuerit ²¹.

²⁰ Conf. GROT. Lib. III. c. xxi.

²¹ Conf. GROT. L. III. c. xxii.—xxv,

C A P XVII.

D E F O E D E R I B U S.

BE L L I juxta ac pacis temporibus in-
serviunt *fædera*, seu pæcta inter sum-
mos utrinque imperantes inita. Istæc intu-
læ *materiæ possunt dividî* in ea, quæ con-
stituunt de aliquo officio invicem præstando,
quod jam antea lege naturali præcipiebatur;
& quæ officiis legis naturalis aliquid superad-
dunt, aut saltem eadem ubi indefinite viden-
tur, ad certi quid determinant.

II. Ad priorem classem referuntur fædera,
quibus de simplici duntaxat humanitate exer-
cenda, aut noxa non inferenda convenitur.
Quo pertinent & ea, quibus simplex duntaxat
amicitia citra peculiarem præstationem fanci-
tur. Aut quibus jus hospitii, aut commer-
ciorum, quatenus id naturali lege debetur,
stabilitur.²

III. POSTERIORIS classis fædera sunt vel *Hæc æ-*
æqualia, vel *inequalia*. Illa sunt, quæ utrin-
que eodem se modo habent; seu quando non
solum æqualia utrinque promittuntur simpli-
citer, aut observata proportione virium; sed *illa?*
c. ix. § 3.

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. xv. Cu-
jus vestigia in hoc capite auctor maxime insequitur.

² Vid. *supra*, L. I. c. xv.

Cap. 17. & æquali modo, ita ut neutra pars præ altera
 ~~~~~ sit deterioris conditionis, aut alteri obnoxia:

Inæqualia quando, & a quibus, contra- IV. INÆQUALIA sunt, quando vel inæqua-
 les præstationes invicem exhibentur, vel altera pars est deterioris conditionis. Promittuntur
bantur? autem inæqualia vel à foederato digniore, vel
 c. ix. § 4. à minus digno. Prius fit, si potentior auxilia
 promittat alteri, nec restipuletur ; aut si ma-
 jori proportione quam alter promittat. Po-
 sterius contingit, si foederatus inferior plura
 teneatur præstare, quam ab altero recipit.

Summum imperium aut minu- V. EORUM, quæ à foederato inferiore præ-
 stantur, quædam sunt *conjuncta cum iuminu-*
tione summi imperii ; puta, si conventum sit
 ne inferior socius partem aliquam summi im-
 perii exerceat, nisi cum consensu superioris.
Quædam autem summum imperium non di-
minuunt, licet adjunctum habeant aliquod onus
 transitorium, seu quo simul & semel licet de-
 fungi ; puta, si ex foedere pacis alter teneatur
 stipendum solvere alterius militibus, belli
 sumptus restituere, certam summam pecuniæ
 solvere, mœnia diruere, obsides dare, naves,
 arma tradere, &c. Imo nec quævis perpetua
 onera summum imperium diminuunt. Qualia
 sunt ; eosdem cum altero amicos & hostes ha-
 bere, sed non reciproce ; ne ad certa loca na-
 vigare, &c. Item si unus sociorum alterius fo-
 ci

³ Conf. LIV. L. XI. c. v.

Non possum non mirari, auctorem nihil omnino de
 legatis dixisse, quorum sanctimonia, privilegia, jura
 tam notabilia ab iis, qui juri naturæ & gentium operam
 dant,

cii majestatem comiter teneatur colere, seu Cap. 17.
reverentiam quandam ipsi exhibere, & sese ~~um~~
ad ejusdem placitum modeste adtemperare.

VII. CÆTERUM foedera tam æqualia quam inæqualia varias ob causas solent contrahi : *Fœdera politica,* inter quas arctissimam foederum speciem pro- *bellica,* ducunt, quæ ad conjunctionem aliquam per- *commer-* petuam plurium civitatum spectant. Fre- *ciorum.*quentissima autem sunt, quæ ad auxilia in bello defensivo aut offensivo præstanta, aut ad commercia regenda pertinent.

VIII. CELEBRIS quoque est divisio fœderum in *Realia* & *Personalia*. Quorum hæc sunt, quæ cum rege intuitu personæ ipsius in- *Fœdera que rea-* euntur, eoque defuncto simul exspirant. Illa *lia, que persona-* vero sunt, quæ non tam ipsius regis, populi *lia?* rectorum ut talium, quam reipubl. & regni c. ix. § 6. intuitu contrahuntur, ac perdurant, istis licet mortuis, qui eorundem autores fuerant.

VIII. CONJUNCTÆ fœderibus sunt *Spon-*
siones, quæ proprie vocantur ista pacta quæ *Sponsiones* a ministro summæ potestatis circa negotia ad *fœderibus* eandem spectantia fine ipsius mandato ineun- *conjunctæ quales?* tur. Quibus uti summus imperans non tene- c. ix. § 12. tur, nisi postquam eadem rata habuerit : ita 13. si minister easdem absolute contraxerit, & ratihabitio secuta non fuerit ; ipse viderit, quo modo satisfaciet illis, qui ejus fidem secuti inanibus pactis decepti sunt³.

C A P.

---

dant, proculdubio negligi non debent. Quoniam vero solent fœdera ut plurimum iniri operâ legatorum ; de hisce quid naturæ leges præcipiant, haud inutilem operam me acturum esse duco, si hic paucis exponam. Liceat

C A P. XVIII.

D E OFFICIIS CIVIUM.

*Officium
civis, ge-
nerale,
speciale.*

OFFICIU M Civium est vel genera-
le vel speciale. Illud oritur ex com-
muni obligatione, qua isti imperio civili sunt
subjecti

ceat autem verbis cl. BUDDEI uti, qui quidem omnia
cum perite & scienter tum breviter & pressè dixerit.

“ Summa (inquit) huc redit: *legatos non esse lædendos.*
“ Eorum enim operà & bella finiuntur, & pax & tran-
“ quillitas inter gentes conservatur. Sed cum lex na-
“ turæ in genere dictitet, neminem esse lædendum, le-
“ gati tamen in eo præcipuum quid præ cæteris habent,
“ quod ne belli quidem tempore & inter armorum stre-
“ pitam lædi debeant. Idque ideo, quia humani ge-
“ neris, gentiumque omnium salus hoc requirit. Deus
“ ergo qui omnia ea præcipit facienda, quæ ad hunc
“ finem conducunt, legatos etiam non lædendos præ-
“ cipit. Qui enim vult finem, media etiam huc du-
“ centia approbarè censetur.

“ Præcipue quidem hoc ad illos legatos pertinet, qui
“ belli aut pacis causa mittuntur. Nec tamen illis qui
“ commerciorum causa, aut ad amicitiam ineundam,
“ vel firmandam, stabiendiisque, splendido hocce
“ munere funguntur, sanctitas deneganda. Etenim ut
“ commercia florent, ut amicitia & concordia fovea-
“ tur, hominum omnium, gentiumque maximopere
“ interest. Saltem humanitatis leges palam migraret,
“ qui ejusmodi legatos læderet.

“ Læditur autem legatus, primo si non sine præg-
“ nanti causa admittatur: deinde, si in corpore, bonis,
“ existimatione, famulis, sanctitas ejus violetur.

“ Quod ad admissionem attinet, possunt aliquando non
“ admitti

subjecti. Hoc vero ex peculiari munere & Cap. 18. functione, quæ per summum imperium singularis est injuncta.

II. OFFICIO generale civium respicit vel *Generale retores civitatis, vel totam civitatem, vel con-* triplex. *cives.*

III. *Reectoribus civitatis civis debet reverentiam, fidelitatem, & obsequium.* Cui con-junctum est, ut idem præsenti statu adquiescat, *Erga rectorem civis tatis quod?*
neque

“ admitti, si prægnans hoc jubeat ratio : qualis est ; si
“ mittens callida legationis simulatione nos antehac
“ decepit, & nunc similes fraudes metuantur ; item si
“ is qui mittitur, perfidia, aut alio crimine atrociori
“ erga eum ad quem mittitur, se obstrinxerit, ut & si
“ constet legatum non venire ut agat id quod præ se
“ fert, sed ut ad seditiones concitet populum, arcana
“ nostra exploret, prodatve, &c.

“ Admissum non esse læendum, satis patet. Idque
“ ne jure talionis quidem licet, cum qui legatum ad-
“ misit, juri isti, si quod habuit, renunciasse merito
“ existimetur. Cætera facile definiri possunt, si ad fi-
“ nem & naturam *legationum* attendatur. Ergo tanta est
“ legatorum sanctitas & inviolabilitas, quantum lega-
“ tionum finis requirit. Hinc concluso legatum ab eo,
“ ad quem mittitur, non posse puniri. Nunquam enim
“ summus imperans per legatum se alterius imperio
“ subjicit. Per legatum enim ut æqualis cum æquali,
“ non ut inferior cum superiori agere voluit. Atque
“ id natura negotiorum, quæ à legatis tractantur exi-
“ git. Ergo legatis immunitas ab omni imperio est
“ concedenda.

“ Quod si ergo deliquerit, non ut cum subdito, sed
“ ut homine alterius imperio subjecto agendum, hoc
“ est, si res tanti sit, ut reparationem damni dati, vel
“ poenam à legato exigi nostrâ intersit, dominus legati
“ adeundus est, si que is petitioni nostræ satisfacere

Cap. 18. neque ad res novandas animum adjiciat, neque alteri cuivis adhæreat magis, eundemve admiretur & veneretur ; atque bene ac honorifice de iisdem, & eorum actionibus sentiat, atque loquatur¹.

Erga civitatem totam officium boni civis tam quod? IV. *Erga totam civitatem officium boni civis est, ut ejus salute & incolumitate nihil habeat carius ; ut vitam, opes, fortunasque suas ad eandem servandam libenter offerat ; ut ad*

“ renuat, ea omnia nobis licent, quæ in principem, “ subditorum delicta punire nolentem, concessa sunt. “ Quod si res nullam ferat moram, ut hostis capi, cus- “ todiri, & pro periculi magnitudine interfici potest. “ Finis enim legationum neutquam requirit, ut quid- “ vis à legatis patiamur.

“ Nec legatorum sanctitas eosque se extendit, ut “ si per territorium hostis ejus, ad quem mittuntur, tran- “ seant, non debeant violari. Finis enim legationum “ fine hocce jure obtineri potest. Nec obstat, quod “ sumnum imperantem referant. Nec obstat, quod “ summi imperantes ab hoste laedi possunt; ergo multo “ magis qui eos repræsentant legati, nisi lex specialis, “ aut conventio, intercedat.

“ Quod de ipso legato dictum, illud certa ratione “ etiam de *comitibus famulisque* ejus est intelligendum. “ Hi ergo si deliquerint, postulari à legato potest, ut “ eos dedat : si hoc facere renuat, ipse se criminè ob- “ stringit, adeoque locum habebunt, quæ antea de le- “ gati delicto diximus. Ipse legatus autem eos punire “ nequit, cum finis & natura legationis facultatem pu- “ niendi comites, aut servos, non requirat, legatoque “ adeo non concessa videtur ab eo ad quem mittitur. “ Bona ejus pér judiciorum ordinem pignoris causa ca- “ pi nequeunt, cum hoc arguat vim superiorem, à “ qua legatum immunem esse, demonstravimus. Si “ solvere debita nolit, eodem modo, ut in delictis pro- “ cedendum,

“ Ut

ad eandem illustrandam, ejusque commoda Cap. 18.
promovenda omnes ingenii & industriæ ner-
vos intendat².

V. Erga concives civis officium est amice & Erga con-
pacifice cum illis vivere; commodum sese ac cives
facilem præbere, nec morositate aut pervicacia quid?
sua turbas dare; cæterorum commodis non
invidere, aut eadem intervertere³.

VI.

“ Ut vero legato jus asylum in ædibus suis constituen-
“ di, & quosvis eo confugientes recipiendi concedatur,
“ natura & indeoles legationum nullatenus requirit.
“ Quod si autem simile quid concessum fuerit, nullam
“ tamen rationem video, quo minus imperans, si salus
“ cœnitatis suæ hoc exigat, istud revocare possit. Unde
“ quid de lite inter Galliæ regem, & Romanum ponti-
“ ficem, hac super re agitata, censerendum sit, patet.
“ Interim si per consensum imperantium certa jura le-
“ gatis competant, quorsum & ritus & ceremonias refero,
“ hæc sine prægnanti causa illis denegari nequeunt, cum
“ hoc ipso fama & existimatio eorum laedatur.” Philo.
Præct. P. II. c. iv. S. 5. § 19—37. Conf. GROT. De
Jure B. & P. L. II. c. xviii.

¹ Hoc officium non minus factis literis quam rationi
convenit. Vid. Rom. xiii. 1, &c. 1 Pet. ii. 17..

² De amore erga patriam multa præclara scripserunt
veteres Romani. Audiamus CICERONEM: “ Cum om-
“ nia ratione animoque lustraris, omnium societatum
“ nulla est gravior, nulla carior, quam ea quæ cum
“ rep. est unicuique nostrum: cari sunt parentes, cari
“ liberi, propinquai, familiares: sed omnes omnium
“ caritates patria una complexa est: pro qua quis
“ bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus?”
De Off. I. xvii.

³ CICERONI iterum auscultemus: “ Multa sunt ci-
“ vitatibus [f. civibus] inter se communia, forum, fana,
“ porticus, viæ, leges, jura, judicia, suffragia, consue-
“ tudines præterea & familiaritates, multisque cum

K k 2 “ multis

Cap. 18. VI. *Specialia officia* vel per universum sese
Specjalium officiorum lex generalis. remp. velut diffundunt, vel circa certam dun-
 taxat partem occupantur. Circa quæ omnia
 hoc generale præceptum habetur: Ne quis
 ullum officium in rep. affectet aut suscipiat,
 ad quod sese ineptum deprehendit.

*Confilia-
 riorum
 principis
 officia.*

VII. Qui *confilio* suo rectoribus civitatum
 adfistunt, in omnes reip. partes aciem mentis
 convertant⁴; quæ ex usu reip. videbuntur
 esse, dextre & fideliter citra affectus ac pravi
 os respectus exponant; salutem reip. in om-
 nibus consiliis pro scopo habeant, non pro-
 prias opes, aut potentiam; pravis affectibus
 principum adulando non velificantur; factio-
 nibus & coitionibus illicitis abstineant: nihil
 quod dici oportet dissimulent, nihil quod ta-
 ceri oportet eliminent; exterorum corruptio-
 nibus impenetrabiles sese præbeant; privatis
 suis negotiis aut voluptatibus publica negotia
 non posthabeant.

*Sacrorum
 ministro-
 rum officia.*

VIII. Qui publice constituti sunt ad *sacra
 obeunda*, in iisdem gravitatem & attentionem
 adhibeant; vera de cultu **Numinis** dogmata
 pro-

“ multis res rationesque contractæ. Arctior verò est
 “ combinatio propinquorum. Sanguinis autem con-
 “ junctio & benevolentia devincit homines caritate.
 “ Magnum est enim eadem habere monumenta majo-
 “ rum, iisdem uti sacris, sepulchra habere communia.
 “ Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla
 “ firmior, quam cum viri boni moribus similes sunt fa-
 “ miliaritate conjuncti. In quibus enim eadem studia
 “ sunt, cædemque voluntates, in his fit ut æquè quis-
 “ que altero delectetur, ac seipso; efficiturque id,
 “ quod PYTHAGORAS ultimum in amicitia putavit,

proponant; eorum quæ ipsi docent populo sese Cap. 18.
conspicuum exemplar exhibeant; nec pravitate morum, muneri suo dignationem, doctrinæ pondus detrahant⁵.

IX. QUEIS publice injunctum variarum *Professo-*
scientia rerum animos civium imbuere, nihil *rum artis.*
falsi aut perniciosi doceant: vera autem ita *um officia.*
tradtant, ut auditores iis assentiantur non tam
adsuetudine audiendi, quam quia solidas eo-
rundem rationes perspexerunt; omnia dog-
mata ad societatem civilem turbandam directe
fugiant; omnem scientiam humanam inanem
habeant, ex qua nulla in vitam humanam &
civilem utilitas redundat⁶.

X. Qui juri dicundo præficiuntur, quibus- *Judicum*
vis facilem accessum præbeant; plebem ab *officia.*
oppressionibus potentiorum protegant; jus
æque pauperi & humili, quam potenti &
gratioso dicant; lites ultra necessitatem non
extrahant; a corruptelis abstineant; in cognoscendis causis diligentiam adhibeant, omnesque
affectus sinceritatem judicii corruptentes se-
ponant; recte faciendo neminem timeant⁷.

XI.

“ ut unus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas est, quæ conficitur ex beneficiis ultro citro datis acceptis; quæ & mutua & grata dum sunt, inter quos ea sunt, firmâ devinciuntur societate.” *Ib'd.*

4 “ Ad consilium de republica dandum caput est nosse rempublicam.” *CIC. de Orat. II. lxxxii.*

5 De hoc argumento leg. omnino *BURNET. de Curâ Pastorali, BUDDEI Theol. Moral. P. 2. c. iii. S. 8.*

6 Vid. *QUINTIL. Instit. L. I. c. ii.*

7 “ Summovendum utrumque est ambitus genus, vel potentibus contra humiles venditandi operam, vel

Cap. 18. XI. Quibus armorum cura commissa, mi-
litem diligenter & tempestive exerceant, & ad
Præfectorum tolerandos militiæ labores firment: discipli-
nrum armo-
rum officia *nam militarem fartam tectamque habeant;*
milites hosti jugulandos temere non objiciant;
annonam & stipendum quantum in se promte
procurent, nec de eo quidquam intervertant;
milites semper ut reip. faveant, curent, nec
unquam eos sibi adversus rem publ. concilient.

*Militum
officia.*

XII. Milites contra stipendiis suis contenti
sint; ab expilandis & vexandis paganis absti-
neant; labores pro tuenda rep. libenter &
strenue obeant; pericula per temeritatem non
arcessant, per ignaviam non defugiant; forti-
tudinem in hostem, non in committones, o-
stentent; stationem assignatam masculine defend-
ant; honestam mortem turpi fugæ & vitæ
præferant.

*Legatorum
officia.*

XIII. Quorum opera civitas apud exterros u-
titur, cauti sint & circumspecti; inania a foli-
lidis, vera fabulosis discernere callidi; secreto-
rum tenacissimi, pro utilitate suæ civitatis ad-
versus quaslibet corruptiones obstinati⁸.

*Præfectorum
rei
numma-
riæ officia.*

XIV. Qui opibus civitatis colligendis aut
dispensandis præsunt, caveant ab omni non
necessaria acerbitate; nec ob proprium quæ-
flum, aut per petulantiam vel malignitatem

“ illud etiam jaſtantios minores utique contra dignitatem
 “ attollendi. Non enim fortuna causas vel justas vel im-
 “ probas facit.” QUINTIL. Inst. L. XII. c. vii.

⁸ De legatorum jure & privilegiis, vid. *supra*, cap. xvii. § 8. not. 3.

animi,

animi, oneris quid adjicient; publici nihil Cap. 18.
intervertant; quibus de publico quid solven-
dum, illis citra moras non necessarias satis-
faciant.

XV. *Durat autem civium speciale officium, Officium
quamdiu in ea functione, ex qua illud pro-*
civis quo-
usque du-
ret?
*fluit, sunt constituti; qua ubi abeunt, & il-
lud expirat. Generale itidem durat, quam- L. VIII.
diu cives sunt. Cives autem effe definunt, vel c. xi.
si consensu expresso aut tacito civitatis disce-
dant, & alibi sedem fortunarum figant; vel
si ob delictum in exilium ejiciantur, & jure
civitatis priventur; vel si hostica vi oppressi
in victoris ditionem concedere adigantur.*

F I N I S.

INDEX Rerum*.

A.

Aceptatio necessaria in promissione, 1, 9, 16.
Acceptatio tollit obligationem, 1, 16, 3.
Accessiones quid sunt, 1, 12, 7.
Acquirendi modi diversi, 1, 12.
Actio humana, 1, 1, 2, Bona, mala, licita, 1, 2, 11. Voluntaria, invita, mixta, 1, 1, 16. Imputaria quæ potest, ib. 17, 18. Judicialis, 2, 12, 5.
Actionis materia, forma, p. 136. n. 42.
Actus dividui, individui, 1, 6, 8. not. 14.
Additio in diem, 1, 15, 9.
Æqualitas hominum, 1, 7, 1. Non sequitur ab æqualitate virium, 1, 7, 2. not. 3. In statu naturæ, 2, 1, 8.
Æqualitas quid, 1, 17, 12. A dispensatione differt, 1, 2, 10.
Æternitas Dei demonstratur, 1, 4, 5. not. 14.

Affectus, quam vim habeant, 1, 1, 14. Eorum origo. ib. n. 36.
Alienatio regni, an licita, 2, 15, 6.
Ambitus quid, 1, 14, 3. not. 5.
Amor sui ipsius naturalis, 1, 3, 2.
Analogia à philosophia exulanda, 1, 4, 5. not. 18.
Anima mundi, 1, 4, 3.
Animalia, utrum jus hominibus in eorum vitas competat, 1, 12, 1. not. 1. Damnum ab iis datum à domino resarcendum, 1, 16, 12.
Animi cultura necessaria, 1, 5, 2, not. 3.
Antichreſis, 1, 15, 15.
Aristocracia, 2, 8, 3.
Atheismus, pœnis coercendus, 1, 4, 2, not. 6. Societatem deſtruit, 1, 3, 10. not. 9, 1, 4, 9. not. 24, 1, 5, 2. not. 3.

* Primus numerus librum, secundus caput, tertius paragraphum, Prædictoris præfationem, not. notam designat.

Atheorum juramentis nulla fides, 1, 11, 4. not. 5.
Attributa Dei demonstrantur, 1, 4, 5. not. 14.
Auctio, 1, 15, 9.

B.

Bellum, 2, 16. Defensivum, offensivum, 2, 16, 2. Solenne, minus solenne, 2, 16, 7.
Benevolentia, fundamentalis lex naturae, 1, 3, 9. not. 9.
Bonitas à justitiâ differt, 1, 2, 13.
Bonorum quot genera, 1, 1, 11. not. 26.
Bonæ fidei possessor, 1, 13, 4.

C

Causa actionis, principalis, collateralis, subalterna, 1, 1, 27. not. 61.
Civile imperium, à Deo in quo sensu, 2, 6, 14. not. 8. Non à paterno, 2, 3, 7. not. 9.
Civiles leges quid, 2, 12, 1.
Cives originarii, adscititi. 2, 6, 13.
Civium officium, 2, 18.

Civitas quid sit, 2, 5, 1. & 2, 6, 10. Ejus causa, 2, 5, 7. Et origo, 2, 6, 9. Et strutura, 2, 6.

Commercium unde, 1, 14, 1. not. 1. Ejus leges generales, ib. 6.

Commissoria lex, 1, 15, 15.

Commodatum quid, 1, 15, 6.

Compensatio, 1, 16, 2.

Compromissum, 2, 1, 10. not. 12.

Concursus ad alienum crimen quotuplex, 1, 1, 27. not. 61.

Condonatio debiti, 1, 16, 3.
Confusio, 1, 16, 9. not. 14.
Conjugium, 2, 2. Vid. Matrimonium.
Conscientia quid, 1, 1, 5. not. 9. Certa, dubia, erronea, probabilis, scrupulosa, ib. Non est innata nec suprema actio- num norma, ib.
Consensus in pactis necessarius, 1, 9, 8. Debet esse mutuus, 1, 9, 15. Expressus, tacitus, 1, 9, 9.
Conservatio sui homini naturalis, 1, 3, 2.
Confuetudo quantum valet, 1, 1, 13. Alteram naturam vocat CICERO, ib. not. 35.
Contractus quid, 1, 15, 1. Beneficus onerosus, ib. 2. A pacto differt, ib. 8.
Corporis cultura necessaria, 1, 5, 8.
Creatio æterna impossibilis, 1, 4. 3. not. 7.
Crimen unde estimandum, 1, 13, 16.
Culius Dei in quo consistit, 1, 4, 7. Externi necessitas ex lege naturae, 1, 4; 7. n. 22.

D

Damnum resarcendum, 1, 6. Per se & per alios, 1, 6, 7.
Defensio inculpata, 1, 5, 10.
Delegatio, 1, 16, 9.
Democratia, 2, 6, 11. & 8, 8.
Depositum quid, 1, 15, 7.
Derelictum quid, 1, 12, 6. not. 15.
Deus auctor legis naturae, 1, 3, 1, 11. Attributa ejus demonstrantur, 1, 4, 5. not. 14.
Existentia, 1, 4, 2. not. 2.
Providentia, 1, 4, 4. not. 12.
Non

- Non extenditur*, 1, 4, 5. not.
Pœnitentia in quo sensu,
 1, 4, 5. not. 17. *Nequit obligari*, 1, 2, 4.
Dispensatio quid, 1, 2, 9. *An lex divina admittat*, *ib.* not. 21.
Dissimulatio licita, 1, 10, 5.
Divortii causæ, 2, 2, 6.
Doloris acriores stimuli quam voluptatis, 1, 1, 13. not. 37.
Dominium quomodo acquiritur, 1, 12, 2. *Eminens quid*, 2, 15, 4.
Dominorum officia, 2, 4.
Donatio, 1, 12, 14.
Duellum, 1, 5, 13. not. 22.

E

- E** *Brietas non excusat delicatum*, 1, 1, 15. not. 39.
Emphytensis quid, 1, 12, 8. not. 23.
Empatio, venditio, 1, 15, 9.
Error quotuplex, 1, 1, 7. *Consensus impedit*, 1, 9, 12. & 1, 11, 6.
Existimatio quid, 2, 14, 1. *Simpler, intensiva*, *ib.* 2.
Expositio infantis homicidium, 2, 3, 4. not. 5.
Exprimissor, 1, 15, 14.

F.

- F** *Alſiloquium quando licitum*, 1, 10, 5. not. 8.
Favorabile interpretatione extenditur, 1, 17, 9.
Fideiſſor, 1, 15, 14.
Finis a medio distinguitur, 1, 1, 9.
Fœdus, 2. 17. *Reale, personale*, *ib.* 6. *A sponsione dif fert*, *ib.* 8.

- Forma mundi non æterna*, 1, 4, 3. not. 11.
Fructus quomodo æſtimentur, 1, 6, 6. *Ad quem pertinent*, 1, 13, 6.
Fungibles res, 1, 15, 11.
Furis nocturni & diurni discrimen, 1, 5, 16. not. 25.
Furor impedit consensum, 1, 9, 10.

G.

- G** *Ratitudo*, 1, 8, 5.

H.

- H** *Abitatio*, 1. 12, 8, not. 27.
Habitus quæ vis, 1, 1, 13.
Hæres quis, 1, 12, 11.
Harmonia præstabilita, 1, 4, 4. not. 12.
Honor quid, 1, 4, 6.
Humanitatis officia, 1, 8, 1.
Humilitas, 1, 7, 5.
Hypothecca, 1, 15, 15.

I.

- I** *Gnorantia quotuplex*, 1, 1, 8.
Imbecillitas hominum naturalis, 1, 3. 3.
Immutabilitas Dei demonstratur, 1, 4, 5. not. 14.
Imperantium officia, 2, 11, 1.
Potestas, 2, 7. *In rebus sacris*, 2, 7, 8. not. 11.
Imperium summum quid, 2. 9.
 1. *Utr. resistere liceat*, 2, 9,
 4. not. 5. *Civile, in quo sensu à Deo oritur*, 2, 6, 14.
Jus ejus unde oritur, 1, 2, 5.
Non ex potentia, *Ibid.* not. 10.

Im-

- Impossibilium nulla obligatio* 1, 2, 8.
- Imputativitas actionum*, 1, 1, 17.
- Independentia Dei demonstratur*, 1, 4, 5. not. 14.
- Induciae*, 2, 16, 15.
- Infinitum quid sonat*, 1, 4, 5. not. 15.
- Infinita series absurdâ*, 1, 4, 2. not. 2.
- Ingenii humani diversitas*, 1, 3, 6.
- Injuria quomodo sit*, 1, 2, 15.
- Innoxiae utilitatis res*, 1, 8, 4.
- Intellectus quid*, 1, 1, 14.
- Intemperantia* quare vitiosa, 1, 5, 10.
- Internuntius*, 1, 9, 21.
- Interpretatio legum*, 1, 17, 1.
- Interregnum*, 2, 10, 4.
- Judicium*, utr. ad intellectum, an ad voluntatem pertineat. p. 116. n. 7.
- Judicium officia*, 2, 18, 13.
- Juxamentum*, vid. *Jurandum*.
- Jus gentium quid*, 1, 1, 1.
- Jus imperii unde oritur*, 1, 2, 5.
- Parentum in liberos, 2, 3, 2. not. 2. Maris in fœminam, 2, 2, 4. not. 3. Vitæ & necis, 2, 13. 2.
- Jus naturale quid*, Pr. § 3, & 1, 1, 1. not. 1. Civile, ib.
- In quibus differunt, Pr. § 4.
- Sibi invicem non repugnant, P. § 5.
- Jus naturale* circa externas actiones præcipue versatur, Pr. § 5. Utrum idem si in statu integro ac corrupto, Pr. § 7. not. 19. Utr. existat, 1, 3, 1. not. 1. Varia ejus principia. ib. not. 2. Eius auctor Deus,
- ib. A natura hominum investiganda, ib.
- Jurandum quid*, 1, 11, 1. Eius finis & usus, ib. 2. Per animam, per salutem quid vult, ib. 3. not. 4. Obligationem firmat, non creat, ib. 5. Vi & metu extortum obligat, ib. 6. not. 10. Assertorium, promissorium, ib. 10.
- Justitia quid*, 1, 2, 12. Commutativa, distributiva, ib. 14. Æquatoria, rectoria, ib. not. 34. Particularis, universalis, attributrix, explicatrix, ib.

L.

- L**æsio quævis injusta, 1, 6, 2. Legati jura & privilegia, 2, 17, 8. not. 3. Officia, 2, 18, 13.
- Lex definitur*, 1, 2, 2. An à normâ distinguitur, ib. not. 2. A consilio differt, 1, 3, 10. not. 10. Commissoria, 1, 15, 3, 15. Divina, 1, 2, 16. Humana, ib. Conscientiam obligat, 2, 12, 8. Salica, 2, 10, 11. Summaria, 2, 11, 11. Eius sanctio, 2, 14, 4. Imparentem non obligat, 2, 9, 3. Vid. *Jus*.
- Liberi omnes naturâ*, 1, 7, 6. not. 10.
- Liberi hæredes parentum*, 1, 12, 11. Eorum officia, 2, 3, 12.
- Libertas voluntati attribuitur*, 1, 1, 9. not. 19.
- Locatio, conductio*, 1, 15, 10.
- Letaria*, 1, 15, 13.
- Lumen naturale quid*, 1, 1, 4.

M

- M**Agistratum officia, 2, 8, 10.
Mandatarii obligatio, 1, 9, 21.
Mandatum ejusque jura, 1, 5, 5.
Mare utrum jure liberum sit, 1, 12, 4, not. 10.
Mariti officium, 2, 2, 10.
Materia actionis à forma distinguatur, 1, 1, 17. not. 42.
Materia legis quid, 1, 2, 8.
Materia non æterna, 1, 4, 3. not. 13.
Matrimonium quid, 2, 2, 1. Quibus contrahere licet, *ib.* 7. An requirat consensum parentum, 2, 3, 10.
Medium à fine distinguitur, 1, 1, 9.
Mendacium illicitum, 1, 10, 8.
Metus obligationem solvit, 1, 9, 14. Non solvit, 15. not. 23. In juramentis, 1, 11, 7.
Militum officia, 2, 18, 12.
Ministrorum sacrorum officia, 2, 18, 8.
Mobilia quænam sunt, 1, 12, 6. not. 13.
Monarchia, 2, 6, 11.
Moralis scientiæ tres fontes, Pr. §2.
Moralia Dei attributa demonstrantur à posteriori, 1, 4, 5. not. 14.
Motus non essentialis materiæ, 1, 4, 3. not. 11.
Mundus non æternus, 1, 4, 3. not. 11.

N

- N**atura quid vult, 1, 4, 3. not. 8.
Naturale jus, vid. *Jus.*
Naufragium quam licentiam det, 1, 5. not. 29, 33.

- Nauticæ leges*, 1, 5, 24.
Necessitas non habet legem, 1, 5, 23. Jus omnibus in omnia dat, *ib.* not. 31. Physica moralis, 1, 2, 3. not. 5.
Novatio, 1, 16, 9. not. 14.
Noxæ deditio servi, 1, 6, 11. Animalis, *ib.* 12.
Nummi origo, 1, 14, 1. not. 1.

O

- O**bligatio quid, 1, 2, 3. Unde oritur, *ib.* 4. Triplex est, 1, 9, 4. not. 6. Quibus modis tollitur, 1, 16.
Occupatio originarius acquirendi modus, 1, 12, 6. Dominii origo, *ib.* 2. not. 4.
Ochlocratia, 2, 8, 11.
Officium quid, 1, 1, 1. Variæ eius species, 1, 3, 13. Absolutum, 1, 6, 1. Hypotheticum, 1, 9, 22.
Oligarchia, 2, 8, 11.
Olla fortunæ, 1, 15, 13.
Omnipotentia Dei demonstratur, 1, 4, 5. not. 14.
Omniscientia, *ib.*
Operæ servorum, 1, 12, 8. not. 28.

P

- P**æsum quid 1, 15, 1. Necesarium, 1, 9, 2. Servandum, *ib.* 3. A promissio distinguatur, *ib.* 5. Et à contractu, 1, 15, 1. Metus non violat, 1, 9, 14. not. 23.
Parentum officia & jura, 2, 3.
Partus matrem sequitur, 2, 4, 6. not. 5.
Passiones, 1, 1, 14. Reprimendæ, 1, 5, 2. not. 3.
Patrum familiæ jus, 2, 3, 7. *Pax*,

Pax, 2, 16, 17.
Peculium liberorum, 2, 3, 55.
Perfectio quid sonat, 1, 4 5. not. 18.
Permissa actio, 1, 2, 11.
Permutatio, 1, 14, 1.
Pignus, 1, 15, 15.
Pena quid, 2, 13, 4. De essentia legis, 1, 2, 7. Sanctio legis, 2, 12, 4. Cui usui infervit, 2, 11, 7.
Politicum animal homo, 2, 5, 5.
Polygamia an licita, 2, 2, 5. not. 5.
Positivæ Dei leges non inutiles, 1, 2, 8. not. 20.
Possessor bonæ fidei ad quæ tenetur, 1, 13, 4.
Præda in bello cuius sit, 2, 16, 13.
Prefectorum rei nummariæ officia, 2, 18, 14.
Prescriptionis jus, 1, 12, 12.
Premium quid, 1, 14, 1.
Primævus hominum status, 1, 3, 3. not. 5.
Primogeniti quid sit jus, 1, 12, 11. not. 37.
Principum officia, 2, 11, 2.
Promissum quid, 1, 9, 5. De futuro, ib. 6. not. 9. Perfectum, imperfectum, ib. Purum & sub conditione, ib. 20.
Promulgatio de essentia legis, 1, 2, 6.
Protimeseos jus, 1, 15, 9.
Providentia Dei demonstratur, 1, 4, 4. not. 12.
Pudicitia vi recte defenditur, 1, 5, 20.

R

*R*egnum an possit alienari, 2, 15, 6. Usufructuarium, 2, 9, 7.

Religio naturalis, 1, 4. Non per se sufficit, 2, 5, 8. *Vinculum societatis*, 1, 3, 9. & 1, 4, 9. & 1, 5, 3. Ejus cura impe- ranti incumbit, 2, 2, 4.
Repressiæ, 2, 16, 10.
Retractus, 1, 15, 9.

S

Sacerdotum ministrorum officia, 2, 18, 8.
Salus populi suprema lex, 2, 11, 3.
Sanctio poenalis legis, 1, 2, 7.
Sepulturæ jus, 1, 8, 8. not. 15.
Sermocinantium officia, 1, 10.
Servitus perfecta, imperfecta, 2, 4, 2. not. 4. Ejus origo, 2, 4, 1.
Servitutes prædiorum, 1, 12, 1.
Servorum officia, 2, 4.
Silentium signum consensus, 1, 9, 9.
Simonia quid, 1, 14, 3.
Socialitas fundamentum juris na- turalis, 1, 3, 7.
Societas quare instituta, 2, 5, 1.
Solutio obligationum, 1, 16, 1.
Sors litibus dirimendis apta, 1, 7, 4. & 1, 15, 13. & 2, 1, 10. not. 13.
Sponsiones, 2, 17, 8.
Sponte fieri quæ dicuntur, 1, 1, 9. not. 20.
Status quid, 2, 1, 1. Naturalis, 1, 3, 3. & 2, 1, 3. Adventi- tius, 1, 6, 1. Civilis, 2, 5, 3. Fatus an ratione innote- cit, Pr. § 5. & 1, 4, 8. 1, 5, 2. Hominum corruptus, Pr. § 6.
Successio linealis, 2, 10, 10. Testamentaria, 1, 12, 13. Ag- natica, cognatica, 2, 10, 11.

Ezi-

Suicidum illicitum, 1, 5, 4. not.

6.

Summum jus, summa injuria, 1,
2, 10. not. 24.

V

Sumptuariæ leges, 2, 11, 11.

Superbia in quo consistit, 1, 7, 5.

Superficiarium jus, 1, 2, 8. not.
23.

Suspicio non justa casu belli, 1,
5, 15.

Systima civitatum, 2, 8, 13.

T

Tempus lapsum obligatio-
nem tollit, 1, 1, 6.

Testamenti jus, 1, 12, 13. Utr.
ex jure naturali originem
trahat, 1, 12, 12. not. 40.

Teſtis officium, 2, 1, 10.

Theſaurus quid, 1, 12, 6. not.
17.

*Traditio ad dominum transferen-
dum requiritur*, 1, 12, 13,
not. 41.

*Transitus innoxius aliis conce-
dendus*, 1, 8, 8. not. 15.

Tributa, 2, 11, 10. & 2, 15, 3.

Tutela inculpata, 1, 5, 10.

Tyrannis, 2, 8, 11.

Veligalia, 2, 15, 3.
Vendizio, vid. *Emptio*,
Venia danda poenitenti, 1, 6, 13.
Aliquando delictis, 2, 13, 15.
Veritas moralis, logica, 1, 10,
7. Utr. per se sit prosequen-
da, 1, 10, 5. not. 8.

Vindicta illicita, 1, 6, 13.

Vitæ jus, vid. *Jus*.

*Vitricus an habeat paternam
potestatem*, 2, 3, 3.

Unitas Dei probatur, 1, 4, 5.
not. 19.

Universitas quomodo punienda,
2, 13, 19,

*Voces nihil certum naturâ desig-
nant*, 1, 10, 2.

Voluntas quid. 1, 1, 9. Bonum
appetit, 1, 1, 11. Hypotheses
variae de ejus libertate, ib. 9.
not. 19.

Usucapio modus acquirendi, 1,
12, 12,

Uſufruſtus, 1, 12, 8. not. 25.

Uſufructuarium regnum, 1, 9, 7.

Uſus quid, 1, 12, 8. not. 25.

Uſura licita, 1, 15, 11.

Utilitatis innoxiæ officia, 1, 8, 4.

Uxorij officia, 2, 2, 10.

FINIS INDICIS.

